

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENT HAKKI VE KENTSEL KATILIM BAĞLAMINDA
KENDİN YAP PRATİKLER**

DOKTORA TEZİ

Gökçe ÖCAL

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir ve Bölge Planlama Programı

HAZİRAN 2019

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENT HAKKI VE KENTSEL KATILIM BAĞLAMINDA
KENDİN YAP PRATİKLER**

DOKTORA TEZİ

**Gökçe ÖCAL
(502102804)**

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir ve Bölge Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülden ERKUT

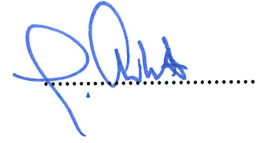
HAZİRAN 2019

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502102804 numaralı Doktora Öğrencisi Gökçe ÖCAL, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “KENT HAKKI VE KENTSEL KATILIM BAĞLAMINDA KENDİN YAP PRATİKLER” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :

Prof. Dr. Gülden ERKUT
İstanbul Teknik Üniversitesi

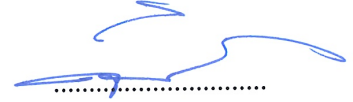

Jüri Üyeleri :

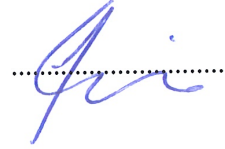
Prof. Dr. Özlem ÖZÇEVİK
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Azime TEZER
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Fatma ÜNSAL
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. İclal DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 7 Mayıs 2019
Savunma Tarihi : 28 Haziran 2019

Aileme, arkadaşlarıma, bostancılara,

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması çeşitli kişisel sebeplerden çok uzun zaman aldı. Tez, pek çok kez kesintiye uğradı. Bu tezin yazılmasında sevgili tez hocam Prof. Dr. Gülden ERKUT'un büyük emeği var. Gülden Hocam, benim dağınıklığım, zaman zaman ortadan kaybolmama ve kafa karışıklığıma rağmen sürekli beni motive etti, konuya ilgimin yeniden canlanmasını sağladı, soruları ve yönlendirmeleriyle hem tez araştırmasının tasarımının hem de tezin içeriğinin şekillenmesinde büyük katkısı oldu. Sıkıntılı dönemlerimde ve kafaca tezdten uzaklaştığım zamanlarda beni desteklemekten ve cesaretlendirmekten vazgeçmedi. Kendisine içtenlikle çok teşekkür ederim.

Değerli tez izleme jürisi hocalarım Prof. Dr. Fatma ÜNSAL ve Prof. Dr. Özlem ÖZÇEVİK de sürecin başından beri soruları, yorumları, verimli eleştiri ve tartışmalarıyla bu tezin ilerlemesine çok büyük katkıda bulundular. Beni her zaman cesaretlendirdiler, akademik anlamda yüreklendirdiler, onlara da her şey için çok teşekkür ediyorum.

Bana üniversite akademik ortamının bir parçası olmayı sevdiren, kendisinden her anlamda çok şey öğrendiğim, sevgili Prof. Dr. Arus YUMUL hocama, herkes dağılmış olsa da ailem olan eski sosyoloji asistan tayfasına da teşekkür etmek isterim. Süreç boyunca yanımda olan arkadaşlarım, sizleri çok seviyorum.

Bu tezin saha çalışması mülakatlarının deşifrelerinde bana yardımcı olan öğrencilerim Sena İŞÇEN ve Sıla KARADAĞ'a buradan teşekkür ediyorum.

Bana vakitlerini ayıran, sadece bostanları değil, hayatlarını da paylaştan bütün bostancılara da teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak ne olursa olsun her zaman yanımda olan anneme ve babama teşekkür ediyorum. Bu tezi annem ve babam için yazdım.

Mayıs 2019

Gökçe ÖCAL

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
ÖZET	xv
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ VE ARAŞTIRMA ÇERÇEVESİ.....	1
1.1 Giriş	1
1.2 Araştırmanın Konusu	2
1.3 Araştırma Sorunsalı, Araştırma Soruları ve Araştırmanın Amacı	2
1.4 Araştırmanın Kapsamı.....	3
1.5 Araştırmanın Yöntemi.....	7
2. PLANLAMADA KATILIMCILIĞI KENDİN YAP ÜZERİNDEN YENİDEN DÜŞÜNMEK.....	11
2.1 Modernist Planlama Anlayışının Eleştirisi ve Katılımcılık Sorunsalı	11
2.2 Katılımcılık Bağlamında Güncel Planlama Anlayışlarının Değerlendirilmesi.....	16
2.3 Kendin Yap Pratikler ve Taktiksel Kentleşme: Katılımcılıkta Yeni Bir Dönem Mi?	21
2.4 Bölüm Sonucu	24
3. KENDİN YAP KENTLİLİK	27
3.1 Kendin Yap Kentleşme	27
3.2 Kendin Yap Kentleşme: Tarihsel Kökler	32
3.3 Kendin Yap Pratikler ve Yaratıcı Direniş	35
3.4 Kendin Yap Kentleşme: Güncel Örnekler	40
3.5 Kendin Yap Kentleşme Çerçevesinde Kent Bahçeleri	48
3.5.1 Çatı bahçeleri.....	58
3.5.2 Deneysel bahçeler.....	60
3.5.3 Gerilla bahçecilik.....	62
3.6 Bölüm Sonucu	66
4. TÜRKİYE’DE NEOLİBERAL KENT POLİTİKALARI EKSENİNDE “KENDİN YAP” BOSTANLAR.....	69
4.1 Türkiye’de Neoliberal Kent Politikaları Ekseninde Bostanlar	69
4.2 İstanbul’un Kent Bostanları	74
4.2.1 Yedikule Bostanları	75
4.2.2 Kuzguncuk Bostanı	77
4.2.3 Piyalepaşa Bostanı	78
4.2.4 Moda Bostanı	81
4.2.5 İmrahor Bostanı	82
4.3 Bölüm Sonucu	86

5. İSTANBUL’UN KENDİN YAP BOSTANLARINA İKİ ÖRNEK:	
ROMA BOSTANI VE TARLA TABAN	89
5.1 Araştırmanın Tasarımı	89
5.1.1 Araştırmada ele alınan temel problemler	89
5.1.2 Araştırma yöntemi ve örnek alan	90
5.1.3 Veri toplama	91
5.2 Araştırmanın Bulguları	94
5.2.1 Roma Bostanı	94
5.2.2 Tarla Taban	103
5.3 Kent Hakkı Bağlamında Bir Kamusal Mekân Talebi Olarak Roma Bostanı ve Tarla Taban’ın Değerlendirilmesi	108
5.4 Mekân Siyaseti Üzerinden Roma Bostanı ve Tarla Taban’ın Değerlendirilmesi	128
5.5 Bölüm Sonucu	134
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	137
KAYNAKLAR	145
EKLER	163
ÖZGEÇMİŞ	173

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge B.1 : 1–14 numaralı görüşmecilere ait bilgiler.....	169
Çizelge C.1 : 15–18 numaralı görüşmecilere ait bilgiler.....	170
Çizelge D.1 : 1–12 numaralı mahalle sakinlerine ait bilgiler.	171

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Park(ing) Day, San Francisco, ABD.....	42
Şekil 3.2 : Park, San Francisco, ABD.	43
Şekil 3.3 : Walk Raleigh, Raleigh, ABD.	44
Şekil 3.4 : Gerilla Bisiklet Yolu, Toronto, Kanada.	45
Şekil 3.5 : Yün Bombalama, Berlin, Almanya.	46
Şekil 3.6 : Occupy Wall Street, Zucotti Park, New York, ABD.....	47
Şekil 3.7 : Taksim, Kendin Yap Kütüphane, 2013, İstanbul.	48
Şekil 3.8 : Brooklyn Grange, New York, ABD.	59
Şekil 3.9 : Akmerkez, İstanbul, Türkiye.....	60
Şekil 3.10: Gerilla Bahçecilik, Los Angeles, ABD.....	62
Şekil 4.1 : Yedikule Bostanları, Mayıs 2016, İstanbul.....	76
Şekil 4.2 : Yedikule Bostanları, Mayıs 2016, İstanbul.....	76
Şekil 4.3 : Kuzguncuk Bostanı, İstanbul.	77
Şekil 4.4 : Kuzguncuk Bostanı Projesi, İstanbul.....	78
Şekil 4.5 : Piyalepaşa Bostanı, İstanbul.....	79
Şekil 4.6 : Kendin Yap Bostan, Taksim, İstanbul, 2013.	80
Şekil 4.7 : Moda Bostanı, İstanbul.	81
Şekil 4.8 : Moda Bostanı, İstanbul.	82
Şekil 4.9 : İmrahor Bostanı, İstanbul.....	83
Şekil 4.10: İmrahor Bostanı, İstanbul.....	85
Şekil 4.11: İmrahor Bostanı, İstanbul.....	85
Şekil 5.1 : Roma Bostanı, Cihangir, Konum.	94
Şekil 5.2 : Roma Bostanı, Cihangir, Mayıs 2018, İstanbul.	98
Şekil 5.3 : Roma Bostanı, Cihangir, Mayıs 2018, İstanbul.	98
Şekil 5.4 : Roma Bostanı, Cihangir, İstanbul.....	100
Şekil 5.5 : Tarla Taban, Boğaziçi Üniversitesi, Konum.....	104
Şekil 5.6 : Tarla Taban, Mart 2017, İstanbul.	105
Şekil 5.7 : Tarla Taban, Mart 2017, İstanbul.	105

KENT HAKKI VE KENTSEL KATILIM BAĞLAMINDA KENDİN YAP PRATİKLER

ÖZET

Son yıllarda dünyanın çeşitli kentlerinde olduğu gibi Türkiye'nin çeşitli kentlerinde de literatürde “kendin yap kentleşme” olarak adlandırılan farklı bir kentsel pratik/ muhalefet/ yaratıcılık/ direniş/ dönüştürme/ ihlal yaklaşımı ilgi çekici olmaya başlamıştır. Çoğunlukla birbirinden farklı ve bağımsız çeşitli kişi ve grupların kentsel mekânlara izinsiz, resmi olmayan müdahalelerini içeren bu eylemler ve pratikler, kentsel mekânları kimi zaman geçici ve anlık olarak dönüştürmeyi hedeflemekte, kimi zaman uzun erimli bir dönüşümün yolunu kentsel mekânı belirlenmiş, tanımlanmış, planlanmış işlevinin dışında farklı kullanım biçimlerine açarak ve farklı anlamlandırmaları mümkün kılarak gerçekleştirmektedir. Tabandan gevşek bir biçimde organize olan bu “kendin yap” kentleşme pratikleri taktikler ve yaratıcı eylemler yoluyla aktivizm, kentsel tasarım ve planlama arasındaki ayrımları silikleştirmekte, kent mekânı üzerinde hak iddia etmekte ve kenti farklı kullanımlar yoluyla dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, sokak sanatından, grafitiye, işgal evlerinden, alternatif toplu ulaşım gruplarına, kent bahçeciliğinden, reklam tabelalarını bir gecede değiştirmekten yaratıcı kent mobilyaları inşa etmeye mekânlara oyuncu bir biçimde geçici müdahalelerde bulunan topluluklara kadar geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek olan bu hareketler yeni bir kentsel ve toplumsal muhalefetin habercisi olabilir.

Bu araştırmanın konusu İstanbul'da “kendin yap” kentleşme bağlamında yeni kent bostanlarının araştırılması, bu bostanların ortaya çıkış koşullarının, özelliklerinin, bostan katılımcılarının motivasyonlarının, amaçlarının, duygu ve düşüncelerinin anlaşılması ve yeni kent bostanlarının kent hakkı, kentsel katılımcılık ve mekân siyaseti bağlamında analiz edilerek değerlendirilmesidir. Bu tez araştırmasının kapsamını İstanbul'da “kendin yap” olarak tanımlanacak kent bostanları oluşturmaktadır. İstanbul'un Beyoğlu ilçesindeki Cihangir Roma Bostanı ve Beşiktaş ilçesinde bulunan Boğaziçi Üniversitesi yerleşkesinin içerisindeki Tarla Taban tezin kapsamında incelenmiş iki “kendin yap” kent bostanıdır. Ayakta kalan son tarihi “bostanlar”ın aksine, kullanım değeri ile örgütlenmiş olan bu bostanlar yalnızca bahçeciler tarafından yürütülmekte ve hasat beslenmeden çok simgesel değeri için yapılmaktadır. Bu makalenin dayandığı ampirik araştırmaya göre, İstanbul'da genelde kentsel kamusal alanın, özelde ise kamusal yeşil alanların son yıllardaki tahribinin, kolektif dayanışma ve bilgi paylaşım alanları olduğu kadar ekolojik kaygıların dillendirildiği ve görünür kılındığı alanlar olan kendin yap bahçeleri vücuda getirdiğini göstermektedir. Bu makale, söz konusu kentsel bahçelerin, otoriter neoliberal kentsel politikalara karşı kamusal alan talep eden yeni bir kentsel muhalefetin tahayyül edilmesine nasıl katkıda bulunduğunu keşfetmektedir.

Gündelik hayat pratiklerinin direnişi, dönüştürücü ve yeniden kurucu potansiyeli yoluyla mekânı anlamaya yönelik bir kuramsal çerçeve içerisinde hareketle

İstanbul’da “kendin yap” kentleşme içerisinde değerlendirilebilecek pratiklerden “yeni kent bostanları” vaka çalışması olarak incelenmiş, katılımcı gözlem ve derinlemesine mülakat yoluyla katılımcıların kentsel mekânları nasıl temellük ettikleri, sahiplendikleri ve dönüştürdükleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, İstanbul’daki kent bostanlarını dünyada “kendin yap” kentleşme literatürü içerisinde karşılaştırmalı olarak değerlendirmiş, yeni kent bostanlarının dünyadaki farklı örneklerle benzerliklerini, farklılıklarını ve kendi özgül ortaya çıkış ve varoluş koşullarını bostan katılımcıların öznel motivasyonlarını ve algılarını da dikkate alarak araştırmıştır. Ayrıca bu çalışma, İstanbul’daki bu yeni kentsel pratikleri kentsel katılım ve kent hakkı bağlamında inceleyerek, bu pratiklerin mekân siyaseti bağlamında analiz etmiş ve bu oluşumların kentsel tasarım ve planlama ile kurabileceği olası ilişkileri eleştirel bir biçimde sorgulayarak yeni öneriler geliştirmiştir.

Bu araştırmayı ortaya çıkaran temel sorunsal, Türkiye bağlamında “kendin yap” bostanların hangi spesifik siyasi, toplumsal bağlam içerisinde ortaya çıktığının ve bu bostanların nasıl bir kuramsal çerçeve içerisinde analiz edilebileceğinin araştırılmasıydı. Bu sorunsal ekseninde bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kendin yap kentleşme kentsel planlamada katılımcılık ve katılımcılık olgusunun dönüşümü çerçevesinden analiz edilmiş, kendin yap kentleşmenin kentsel katılımcılık bağlamında potansiyelleri ve sınırlılıkları değerlendirilmiştir. Tezin ikinci bölümü, önce “kendin yap” kentleşmenin akademik literatürde nasıl yorumlandığına odaklanmış, “kendin yap” kentleşmenin özellikle Batı coğrafyasındaki tarihsel köklerine eğilmiş ve daha sonra da “kendin yap” kentleşme örneklerinin bir değerlendirmesini yapmıştır. Daha sonra, kent bahçelerini bu literatür içerisinde yola çıkarak değerlendirmiş ve tezin konusunu oluşturan bostanları böyle bir çerçeveye ilişkilendirmiştir. Tezin üçüncü bölümü, bu çalışmanın konusunu oluşturan İstanbul’un yeni bostanlarını akademik literatürde kent bahçeleri tartışmasının içerisine oturtmuş ve İstanbul’un yeni bostanlarının ortaya çıkışını kendi özgül koşulları içerisinde Türkiye’deki neoliberal kent politikaları ile ilişkilendirmiştir. Tezin son bölümünde, saha araştırmasının temel bulguları ortaya konmuş, bu bulgular, tezin araştırma soruları kapsamında kent hakkı, kentsel katılımcılık ve mekân siyaseti bağlamında yorumlanmıştır.

Bu araştırma niteliksel araştırma yaklaşımını belirlemiş ve bu araştırmanın kapsamı içerisinde belirlenen vakalar olan Roma Bostanı ve Tarla Taban’a aktif olarak katılmış/katılan kişiler içerisinde toplam on sekiz kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bostancılar ile yapılan derinlemesine mülakatların yanı sıra Roma Bostanı’nın içine kurulduğu Cihangir mahallesinden de bostan ile ilgili düşünce ve tutumlarını anlayabilmek için kota örnekleme yoluyla altı kadın ve altı erkek olmak üzere toplam on iki kişiyle yarı yapılandırılmış sorular yöneltilerek görüşülmüştür. Görüşmecilerin hem mahallede yaşayan hem de mahallede çalışanlardan oluşmasına, farklı sosyo-ekonomik statü ve yaş kategorilerini temsil etmesine özen gösterilmiştir.

Türkiye’de neoliberalizasyon ve paralel uygulanan neoliberal kent politikaları ekseninde değerlendirildiğinde “kendin yap” kent bostanları bu süreçte bir tepki olarak ortaya çıkmış, bostancıların sosyo-mekânsal örgütlenmeleri ve önerdikleri pratikler de büyük ölçüde 2013’te İstanbul’da baş gösteren toplumsal olaylar ve sonrasındaki süreçte şekillenmiştir. Bu çalışma göstermektedir ki bir kentsel mekân talebi olarak Roma Bostanı ve Tarla Taban otoriter neoliberal kent politikalarına karşı “kent hakkı” bağlamında değerlendirilebilir. Bu çalışma, bostanlar gibi mikro-mekânsal pratiklerin de kent siyaseti açısından yeni bir alan açtığını ve bu alanı farklı mücadelelerin ilişkilenebileceği katılımcı ve dayanışmacı bir zemin olarak kurguladığını öne

sürmüştür. Örgütlü kentsel mücadele veya alışılmış kentsel muhalefet ve siyaset biçimlerinden farklı olsa da Roma Bostanı ve Tarla Taban “kendin yap” pratikler yoluyla “kent hakkı” talebinin somut olarak dile getirildiği, bu anlamda da kentsel mücadelenin alternatif biçimlerini ortaya koyan çarpıcı örneklerdir.

Kentlerin anti-demokratik yollarla, yukarıdan-aşağı kararlar ve süreçlerle planlandığı ve büyük- ölçüde metalaştığı günümüzde böyle pratiklerin öncelikle kentsel katılımcılık, kent hakkı ve kentsel planlama ve tasarım ile kurabileceği ilişkiler üzerine düşünmek önem kazanmaktadır. Böyle pratikler bir yandan daha adil ve kapsayıcı bir kentsel politikaya ve gerçek anlamda katılımcı bir kentselliğe doğru açılımlar ihtiva ederken, bir yandan da anlamlı ve bütünlüklü bir kentsel muhalefet üretmekten yoksun kalma riskini beraberinde taşımaktadır. Bu tez çalışması “kendin yap kentleşmenin” bir biçimi olarak görülen kent bostanlarının İstanbul’daki yeni örnekleri üzerinden “kendin yap kentleşmenin” Türkiye genelinde ve İstanbul özelinde ihtiva ettiği anlamları çözümleyerek böyle pratiklerin kent hakkı kavramı bağlamında değerlendirilebilecek bir kamusal alan talebi olduğunu, doğrudan katılımcılığın birer örneği olduğunu ve dolayısıyla yeni bir muhalefet biçimi olduğu ölçüde siyasal olduklarını öne sürmektedir.

DO-IT-YOURSELF PRACTICES IN THE CONTEXT OF RIGHT TO THE CITY AND URBAN PARTICIPATION

SUMMARY

This study focuses on two of the “do-it-yourself” urban gardens, the Roma Garden and Tarla Taban in Istanbul, Turkey in the context of urban participation, right to the city and urban struggle. Urban agriculture has a very long history in Istanbul where traditional urban market gardens called “bostans” had provided the city with food for centuries. While the last remaining historical gardens are now under threat due to municipal policies favoring urban development, Istanbul has witnessed the formation of “do-it-yourself” urban gardens in the aftermath of the social movements in Istanbul in 2013. These gardens, initiated on public land and maintained by a small group of gardeners, are open to public without any legal relation to the local state. In contrast to last remaining historical “bostans” these gardens; organized around the use value; are managed solely by the means of the gardeners and the harvest is not meant to be nourishment, rather it has a symbolic value. The empirical research which this study is based on demonstrates that the destruction of urban public space in general and public green space in particular over the last decade in Istanbul gave way to do-it-yourself urban gardens as spaces of solidarity, collectivity and shared knowledge as well as spaces where ecological concerns can be raised and made visible. This study also explores the ways in which these urban gardens contribute to envisage a new kind of urban opposition centered around the demand for public space against the authoritative neoliberal urban policies.

“Do-It-Yourself Urbanism” has attracted significant attention from the academics globally in recent years. “Do-It-Yourself Urbanism”, distinguished from the more conventional and institutionalized forms of urban design, generally refers to the grass-roots, small-scale acts and practices which aim to temporarily and creatively transform and appropriate public space by means of unauthorized intervention, yet the differences in scale, duration, motivations and the broader impacts of these practices complicate a general definition and framework. In current literature “Do-It-Yourself Urbanism” is discussed through a wide spectrum of acts which includes various forms of street art, squatting, urban and guerrilla gardening, yarn bombing, informal housing. The diversity of these practices and the variety of social, political and cultural context in which they are embedded makes it difficult to analyze these practices and their impact on urban life under a general scheme. While most of the current literature focuses on the political possibilities these practices might entail, some authors have critically assessed the political implications and the greater impacts that these practices had for the reproduction of the neoliberal urban policies and reaffirming the existing social privileges along the lines of gender, class, ethnicity etc.

In the existing literature, there is not a clear definition of what constitutes a “Do-It-Yourself” urban garden. Urban gardens around the world vary greatly in terms of scale, function, characteristics and the broader context in which they have founded.

Community gardens are defined as spaces sustained by volunteers with no or differing degrees of relations with the local/national state and public and private initiatives. From this perspective, collectivity and publicness are perceived as key features of an urban garden. Some studies analyze urban gardens from the perspective of politics of food and in a broader context of urban agriculture. In the North American context, urban gardens are generally considered in terms of the economical, social and health benefits for the broader ethnic and/or class community as well as their community building benefits. Urban gardens have also been studied as spaces of collective environmental learning and social empowerment and in terms of their contribution to urban sustainability. Some studies have interpreted urban gardens as spaces of contestation which could challenge the existing neoliberal urban and social policies. Besides these studies which have primarily focus on the promises and potentials of the gardens, it has also been argued that urban gardens might reproduce and enforce neoliberal policies. A certain type of spatial intervention called “guerrilla gardening” is also gaining wider interest from academia in recent years. Guerrilla gardening is defined by the unauthorized activities of either the individuals or collective participants on public or private land without consent. Guerrilla gardening activities, distinguished from the more organized or conventional forms of urban gardening, are generally considered as more anonymous and temporary interventions to public space. Many studies have interpreted guerrilla gardening through the lens of “resistance” and its potentials to subvert, challenge and transform the existing socio-spatial arrangements such as the property relations, increasing commodification and control over the public space, thus evaluate these practices as political acts as “critical urban gardening”. Despite the widespread interpretation of guerrilla gardening as a resistive political act, some studies have shown that the practice of guerrilla gardening could have a more complicated relation with the neighborhood, the local authorities and the planning agents. Depending on the broader context, these practices might reflect and conform the mainstream planning and design tendencies and even acquire some kind of legitimacy.

By drawing from the current literature, the aim of this study is to think about the practices of the gardeners as a form of “do-it-yourself urbanism” and whether they have a potential to contribute to current urban politics. This study demonstrates that in the Turkish context, “do-it-yourself” urban gardening came into existence with the stimulus and motivation of the social movements in Istanbul, relying mostly on the alternative socio-spatial configurations which the events have engendered. Moreover, the aim is to point out that these practices are a demand for public space that could be interpreted in the general framework of the right to the city against the authoritarian neoliberal urban governance and urban and environmental destruction. Although not politically organized in a conventional sense, their gardening practices nevertheless open up ways to rethink the nature of the ‘political’ beyond the confines of the representative participatory scheme. The case of the gardens demonstrate that the “do-it-yourself” urban gardens in Istanbul was far from being a piecemeal, small-scale urban correction to a particular urban space, but rather a possibility where alternative urban politics could be imagined and actualized with concrete consequences and gains.

This study is based on the empirical data that has been collected between December 2016 and June 2017. Semi-structured in-depth interviews were conducted with a total of eighteen gardeners from both gardens along with hours of field observation. Although the number of the gardeners fluctuates with circulating participants, the gardeners who were very active during the foundation of the garden and the gardeners

who are active now are all in-depth interviewed. The gardeners were reached through common acquaintances and then by relying on the snow-ball technique. The gardeners interviewed were composed of five males and fifteen females, aged from 25-55, they were all university-educated. Their occupations vary greatly, ranged from a Pilates instructor to academician, musician, informatics and executive assistant. Two of the participants were unemployed at the time of the interviews. None of them had any membership to a political party or an organization yet some of them had loose connections with certain urban collectives or solidarity associations or initiatives. Regardless of gender and age, most of the participants cited the events of 2013 as a turning point in their lives in terms of the transformation it had created personally and politically.

Additionally, twelve semi-structured interviews were conducted with the residents of Cihangir in order to comprehend their attitudes and perspectives towards the urban garden in their neighborhood. The informants were between 25-67 years of age and they came from diverse educational and social backgrounds. While, some of the informants were uninformed about the garden, many residents were aware but reluctant to participate in the gardening activities. Although, from their perspective, having an urban garden as a public space in the neighborhood enacted positive feelings, the interaction between the gardeners to the rest of the neighborhood remains quite limited.

This study suggests that the case the urban gardens might well fit with what Lefebvre has called “the right to the city”. In Istanbul, top-down, authoritarian urban governance alongside the increasing commodification, standardization and closure of the urban environment raises the issue of public participation as a major concern. This study argues that “do-it-yourself” urban gardens came into existence as a palpable demand for public space where the gardeners’ struggle to transform and to advocate the garden has become their “cry and demand” for a transformed and “renewed right to urban life”. As the cases of this study clearly demonstrates, the gardeners’ intentions to claim and sustain the garden as a green space accompanies their wish to construct the urban space with ecological considerations. What they implicitly demonstrate is the production of urban space where collectivity, solidarity and shared labor should be intrinsic to the planning and design of the cities. There is a strong emphasis on collectivity and non-hierarchical types of organization, a serious inclination towards solidarity and cooperation, and a potent challenge to the commodification and colonization of the everyday life. All those aspects can be interpreted as a demonstration of how the possibility of alternative socio-spatial productions are latent waiting to be actualized to their fullest extent.

This study demonstrates that both in symbolic and actual terms, the gardeners feel themselves excluded and alienated from the public space, the decisions regarding the production of space and the enforced neoliberal identity which the government wishes to construct. This exclusion and disregard to the culminating resistance in all spheres to a large generated collective spatialized practices including the “do-it-yourself urban gardens” as a novel phenomena in Istanbul. What this study suggests is that the gardeners’ demand is neither only about participating in urban design and planning decisions nor limited to deserve to remain in the garden as a garden. It is more a demand for a more democratic, ecological, just and open society based on mutual learning rather than competition, use-value rather than profits, self-expression rather than oppression.

This study demonstrates that collective gardening practices could turn into a site of direct participation and expressing demand, a space for struggle and a space for different groups connect and support each other. It is through envisioning the garden as a long-term endeavor and the gardeners' insistence to continue to work in the garden that the space is politicized. As many have argued, it is through the acts and practices an urban space becomes political. It is not just their presence in space but also their emphasis on collectivity, equality and openness proofs their demand extends well beyond the physical boundaries of the garden into a demand of freedom and democracy.

1. GİRİŞ VE ARAŞTIRMA ÇERÇEVESİ

1.1 Giriş

Son yıllarda dünyanın çeşitli kentlerinde olduğu gibi Türkiye'nin çeşitli kentlerinde de literatürde “Do-It-Yourself Urbanism” – “kendin yap kentleşme” olarak adlandırılan farklı bir kentsel pratik/ muhalefet/ yaratıcılık/ direniş/ dönüştürme/ ihlal (transgression) yaklaşımı ilgi çekici olmaya başlamıştır. Çoğunlukla birbirinden farklı ve bağımsız çeşitli kişi ve grupların kentsel mekânlara izinsiz, “yasadışı” olarak nitelendirilen, resmi olmayan müdahalelerini içeren bu eylemler ve pratikler, kentsel mekânları kimi zaman geçici ve anlık olarak dönüştürmeyi hedeflemekte, kimi zaman uzun erimli bir dönüşümün yolunu kentsel mekânı belirlenmiş, tanımlanmış, planlanmış işlevinin dışında farklı kullanım biçimlerine açarak ve farklı anlamlandırmaları mümkün kılarak gerçekleştirmektedir. Tabandan gevşek bir biçimde organize olan bu “kendin yap kentleşme” pratikleri, taktikler ve yaratıcı eylemler yoluyla aktivizm ve kentsel tasarım ve planlama arasındaki ayrımları silikleştirmekte, kent mekânı üzerinde hak iddia etmekte ve kenti farklı kullanımlar yoluyla dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, sokak sanatından, grafitiye, işgal evlerinden, alternatif toplu ulaşım gruplarına, kent bahçeciliğinden, reklam panolarını değiştirmeye, yaratıcı kent mobilyaları inşa etmekten, mekânlara oyuncu bir biçimde geçici müdahalelerde bulunan topluluklara kadar geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek olan bu hareketler yeni bir kentsel ve toplumsal muhalefetin habercisi olabilir.

“Kendin yap kentleşmenin” özellikle, anlık, spontane, geçici ve izinsiz olması, kentsel politikaya ilişkin anlamlı bir katkıda bulunması noktasında anlaşılmaya muhtaçtır. Kentlerin anti-demokratik yollarla, yukarıdan-aşağı kararlar ve süreçlerle planlandığı ve büyük ölçüde metalaştığı günümüzde böyle pratiklerin öncelikle kentsel katılımcılık, kent hakkı ve kentsel planlama ve tasarım ile kurabileceği ilişkiler üzerine düşünmek önem kazanmaktadır. Böyle pratikler bir yandan daha adil ve kapsayıcı bir kentsel politikaya ve gerçek anlamda katılımcı bir kentselliğe doğru açılımlar ihtiva ederken, bir yandan da anlamlı ve bütünlüklü bir kentsel muhalefet üretmekten yoksun

kalma riskini beraberinde taşımaktadır. Bu tez çalışması, “kendin yap kentleşmenin” bir biçimi olarak görülen kent bostanlarının İstanbul’daki yeni örnekleri üzerinden “kendin yap kentleşmenin” Türkiye genelinde ve İstanbul özelinde ihtiva ettiği anlamları çözümleyerek böyle pratiklerin kent hakkı kavramı bağlamında değerlendirilebilecek bir kamusal alan talebi olduğunu, doğrudan katılımcılığın birer örneği olduğunu ve dolayısıyla yeni bir muhalefet biçimi olduğu ölçüde siyasal olduklarını iddia edecektir.

1.2 Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu İstanbul’da “kendin yap kentleşme” bağlamında yeni kent bostanlarının araştırılması, bu bostanların ortaya çıkış koşullarının, özelliklerinin, bostan katılımcılarının motivasyonlarının, amaçlarının, duygu ve düşüncelerinin anlaşılması ve yeni kent bostanlarının kent hakkı, katılımcılık ve mekân siyaseti bağlamında analiz edilerek değerlendirilmesidir. Gündelik hayat pratiklerinin direnişçi, dönüştürücü ve yeniden kurucu potansiyeli yoluyla mekânı anlamaya yönelik bir kuramsal çerçeve içerisinde hareketle İstanbul’da “kendin yap kentleşme” içerisinde değerlendirilebilecek pratiklerden yeni kent bostanları vaka çalışması (case study) olarak derinlemesine incelenmiş, katılımcı gözlem ve görüşme teknikleri yoluyla katılımcıların kentsel mekânları nasıl temellük ettikleri, sahiplendikleri ve dönüştürdükleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, İstanbul’daki kent bostanlarını dünyada “kendin yap kentleşme” literatürü içerisinde karşılaştırmalı olarak değerlendirmiş, yeni kent bostanlarının dünyadaki farklı örneklerle benzerliklerini, farklılıklarını ve kendi özgül ortaya çıkış ve varoluş koşullarını bostan katılımcılarının öznel motivasyonlarını ve algılarını da dikkate alarak araştırmıştır. Ayrıca bu çalışma, İstanbul’daki bu yeni kentsel pratikleri kentsel katılım ve kent hakkı bağlamında inceleyerek, bu pratiklerin mekân siyaseti bağlamında analiz etmiş ve bu oluşumların kentsel tasarım ve planlama ile kurabileceği olası ilişkileri eleştirel bir biçimde sorgulayarak yeni öneriler geliştirmiştir.

1.3 Araştırma Sorunsalı, Araştırma Soruları ve Araştırmanın Amacı

Bu tezin temel amacı öncelikle daha önce hiç bir akademik çalışmaya konu olmamış İstanbul’un yeni bostanlarını “kendin yap kentleşme” çerçevesinden değerlendirmek ve hem “kendin yap kentleşme” literatürüne özgün bir katkı sağlamak hem de bu

bostanların kendine özgü koşullarını tarihsel bir perspektiften değerlendirmektir. Bu tezin bir diğer amacı daha önce akademik literatürde gösterilmemiş bir sahanın, yani “kendin yap” bostanların ve bostancılarının motivasyonlarını, duygu, düşünce ve algılarını derinlemesine belgelemektir. Bu tez ayrıca İstanbul’un “kendin yap” bostanlarını kent hakkı ve katılımcılık ve mekân siyaseti bağlamında ele alarak bostanların ve bostancılık pratiklerinin farklı bir kentsel muhalefet kurgulamadaki rollerini de araştırmaktadır.

Bu tezin temel hipotezi, yeni kent bostanlarının bir “kendin yap” kentleşme örneği oluşturduğudur. Bu teze yön veren temel araştırma sorunsalı, böyle pratiklerin daha katılımcı, adil ve demokratik kentlerin ve kent mekânlarının inşasına yapabileceği olası katkıları eleştirel bir biçimde sorgulamaktır. Bu çerçevede bu teze yön veren araştırma soruları şunlardır:

İstanbul’un yeni bostanları üzerinden “kendin yap kentleşme” pratikleri nasıl bir kuramsal çerçeve içerisinde okunabilir?

Böyle pratikler kentsel katılımcılığın yeni bir biçimi midir?

Böyle pratiklerin daha geniş bir kentsel muhalefet kurgulamadaki rolü ne olabilir?

Böyle pratikler genelde Türkiye’de ve özelde İstanbul’da büyük ölçüde katılımdan bağımsız (veya sınırlı katılım) ve yukarıdan aşağı uygulanagelmış formel kentsel planlamayı dönüştürebilir mi?

Böyle pratikler yoluyla radikal bir toplumsal, politik ve ekonomik dönüşüm mümkün olabilir mi?

Bu tez, İstanbul’un yeni bostanlarını yukarıda sıralanan temel araştırma soruları çerçevesinde kent hakkı, kentsel katılım ve mekân siyaseti bağlamında analiz ederek bir kentsel müdahale biçimi olarak “kendin yap” bostanlarının kent siyaseti, kent hakkı ve katılımcı kentsel planlama ve tasarımıyla kurabileceği olası ilişkileri değerlendirerek öneriler getirmeyi amaçlamaktadır.

1.4 Araştırmanın Kapsamı

Bu tez araştırmasının kapsamını İstanbul’da “kendin yap kentleşme” yaklaşımı içerisinde tanımlanabilecek kent bostanları oluşturmaktadır. İstanbul’un Beyoğlu ilçesindeki Cihangir Roma Bostanı ve Beşiktaş ilçesinde bulunan Boğaziçi

Üniversitesi yerleşkesi içerisindeki Tarla Taban tezin kapsamında derinlemesine incelenmiş iki “kendin yap” kent bostanıdır. Tezin 2. Bölümü’nde detaylı tartışılacağı gibi akademik literatürde bütün özellikleriyle “kendin yap kentleşmenin” tanımı üzerinde uzlaşmaya varılmış değildir ancak belirli özellikler üzerinden “kendin yap” kentleşmenin kriterlerini belirlemek mümkündür. Araştırmanın kapsamının tez araştırma sürecinde belirlenmesi çeşitli aşamalardan geçmiştir. Tez önerisinin verildiği 2012 yılında Türkiye’de “kendin yap” kentleşme içerisinde konumlanabilecek ve egemen kent politikalarına katılımcı yolla muhalefet edebilecek ancak örgütlü ve kalıcı olmayan, kendini konvansiyonel kentsel hareket ve muhalefet etme biçimlerinden ayıran pratikler tez önerisinin temel eksenini oluşturmaktaydı. Bu çerçevede araştırmanın kapsamını ilk etapta Ankara’da faaliyet gösteren ve “kendin yap” kentleşme tariflerine uyan çeşitli mekânsal müdahale oluşumları belirlemekteydi. Küf ve Avareler adlı oluşumlar Ankara’da bir süredir kent mekânlarına yaratıcı, mizahi ve sanat yollu küçük müdahaleler yapmakta ve bunları sosyal medya hesapları aracılığıyla dolaşıma sokmaktaydılar. Her iki oluşum da kent mekânını veya mobilyalarını yaratıcı, oyuncu ve eleştirel bir biçimde yeniden düzenlemekte ve dönüştürmekte, kentsel mekânlara alaycı bir biçimde müdahale etmekteydi. Reklam panolarını değiştirmek, sokak tabelalarına müdahale etmek, çeşitli kentsel mekânlara özellikle açık bir siyasi amacı varmış gibi görünmeyen müdahalelerde bulunmak bu oluşumların temel eylemlilik alanlarıydı. Bu oluşumlar kendi amaçlarını kenti monotonluktan kurtarıp kentlilere bir "farkındalık" kazandırmak olarak ortaya koymaktaydılar. Tezin literatür taramasına başlandığı dönemde dünyadan farklı “kendin yap” pratikleriyle bu oluşumların beraber incelenmesi ve bu oluşumların kent hakkı bağlamında kentsel muhalefetin yeni bir örneği olarak kavramsallaştırılması temel çıkış noktası olmuştur.

Haziran 2013’teki toplumsal olaylar İstanbul başta olmak üzere tüm Türkiye’de “kendin yap kentleşme” alanında değerlendirilebilecek ve öncelikle İstanbul’un merkezinde yeşeren sayısız mikro-mekânsal pratiğe sahne olmuştur. Bu süreç sonucunda Türkiye’de ilk defa işgal evleri ve sivil inisiyatifle tabandan kurulan “kendin yap” kent bostanları ortaya çıkmıştır. Bu süreç ile birlikte bu tez çalışmasının ampirik kapsamını oluşturacak örneklem yeniden düzenlenmiş, işgal evleri, bostanlar ve daha önce adı geçen Küf ve Avareler gibi kentsel/sanatsal müdahale oluşumlarını da içerecek biçimde bir çerçeve çizilmiştir. Bu bağlamda bu tez çalışmasında,

İstanbul'dan Don Kişot, Caferağa Mahalle Evi ve Samsa ile Ankara'dan Atopya, işgal evlerine örnek olarak saha alanına dahil edilmişti. Türkiye'de işgal evi deneyimi çok yeniydi. Alternatif bir örgütlenme biçimi ve beraber yaşama deneyimi olarak işgal evleri 2013 yılındaki mahalle forumlarından ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki işgal evleri üzerine şu an yayımlanmış bir akademik çalışma olmaması nedeniyle işgal evleriyle ilgili bilgileri ve işgal evi pratiklerini ilk etapta evlerin sosyal medya hesaplarından ve az sayıdaki bu evleri konu edinmiş haber sitesinden edinmek mümkün olmuştur. İşgal evleri gözlemlendiğinde bazı temalar öne çıkmaktadır. Bu temalar; dayanışma, ortak ve yaşayan kamusal mekân arayışı ve üretimi, mahalle kültürünün ve komşuluk ilişkilerinin yeniden kurulması, herkesin katılımına ve üretimine açık olması bağlamında kamusal açıklık, ortak karar alma mekanizmalarının geliştirilmesi, farklı görüşler ve tutumlara rağmen ortak zemin (müşterek) arayışı, farklı grupların katılımıyla (çocuklar, kadınlar, mahalleli, sanatçılar, yabancılar vs.) düzenlenen atölyeler yoluyla ortaklık kurulması ve yatay hiyerarşisiz örgütlenme biçimi olarak sıralanabilir. Tez araştırması kapsamında işgal evlerine ek olarak yine aynı süreç içerisinde kurulan kent bostanları da tezin kapsamı içerisine dahil edilmiştir.

İlk olarak, 2013'teki toplumsal olaylar sırasında kent merkezinde oluşturulan bir bostan ile başlayan, peşi sıra İstanbul'un diğer mahallelerinde ve çeşitli kentlerde kurulan kent bostanları da halihazırda geleneksel kent içi tarım alanları olan tarihi bostanlara eklenerek saha çalışmasının bir parçası halini almıştı. Sadece İstanbul'daki örneklerle odaklanmayı seçerek bu bostanlar içerisinden İstanbul'daki tarihi Yedikule, Kuzguncuk (İlyâ) ve bunun yanı sıra 2013 olayları sonrası kurulan Moda ve Roma (Cihangir) bostanları çalışma alanı içerisinde yer almıştı. Bunlardan ilk ikisi tarihi bostanlar olup bostan statülerinin tehlike altında olması ve çeşitli platformlar aracılığıyla kentsel muhalefetin görünür olduğu alanlar olması, son ikisi ise kent içerisindeki atıl alanların izinsiz olarak bostan olarak dönüştürülüp kullanılmaya başlanmasıyla ilgi çekiciydi. Tarihi bostanlarda, bostanları bostan olarak kullanarak korumak anlayışı öne çıkarken "kendin yap" kent bostanlarında ekolojiye vurgu yapan, yerel üreticilik, alternatif ekonomi, sağlıklı ve doğal beslenme, kamusal alan yaratma, mahalleliyle dayanışma, rant ve yapılaşmaya karşı durma ve yeşil alan yaratma gibi kaygılar olduğu görülmekteydi. Özellikle tarihi bostanlar söz konusu olduğunda bostanların korunmasıyla ilgilenen aktörler (Tarihi Yedikule Bostanlarını Koruma Girişimi gibi) yoğunluklu olarak profesyoneller, akademisyenler, uzmanlar

gibi kişilerden oluşmakta, yeni bostanlarda ise bostanlar doğrudan mahalle forumlarından ve dayanışmalarından doğmuş sivil inisiyatifle, daha çok mahalleli ve ilgili katılımcıların çabalarıyla sürdürülmektedir.

Tez süreci içerisinde daha önce araştırmanın kapsamı dahilinde çalışılması planlanan işgal evlerinin yaklaşık bir yıl gibi kısa bir sürede kapanması ve/veya kapanmaya zorlanması ve Küf ve Avareler gibi yaratıcı/sanatçı kentsel müdahale topluluklarının ise sürekli aktif olmaması bu örneklerin tez araştırmasının kapsamının dışında bırakılmasına sebep olmuştur.

Eşzamanlı olarak bir “kendin yap” kentleşme pratiği olan bostanların İstanbul’da hem varlığını devam ettirmesi hem de uluslararası akademik literatürde farklı veçheleriyle çalışılan kent/topluluk bahçelerinin “kendin yap” vurgusu sahanın yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur. Buna paralel olarak son yıllarda sayılarında ve aktivitelerinde çeşitlilik arz eden ve bostanlar gibi permakültür¹, kent içinde topraklı veya topraksız tarım, sağlıklı yerel beslenme, alternatif gıda politikaları gibi konularda aktif çalışan oluşum, grup ve sivil inisiyatif alanında bir hareketlenme gözlenmiştir. Bu bağlamda bu bostanlarla da çeşitli şekillerde ilişkilenen ve/veya ilişkilenebilecek, İstanbul’da varlığını sürdüren ve/veya yeni ortaya çıkan permakültür oluşumları ve mekânları, böyle oluşumları destekleyen özel ve kamu kurumları, işletmeler ve üniversiteleri belgeleyerek bütünlüklü bir resim oluşturulmaya çalışılmıştır. Kentsel tarım ve kentsel ekoloji alanına giren tüm bu oluşumlar veya onlara destek veren kurumlar İstanbul özelinde belirgin bir eğilimin görülmesini sağlamakla birlikte hem alanın büyüklüğü hem de alanın çeşitliliği en başta belirlenmiş olan “kendin yap kentleşme” olgusunun ötesinde farklı bir çalışmaya konu olabilecek olduğundan bu evrenden sadece bostanlar üzerine odaklanılmış, çalışmanın kapsamı tarihi bostanları da eleyecek şekilde daraltılmıştır. Tarihi bostanlar olan Yedikule ve Kuzguncuk bostanlarının çalışmanın kapsamı dışında tutulmasının nedeni her ne kadar yoğun bir direniş ve kentsel muhalefete sahne oluyorsa da örneğin Yedikule bostanları özelinde hâlâ geçimlik ekonominin hüküm sürmesi ve Kuzguncuk Bostanı özelinde bostanın “kendin yap” özelliğinin belediyeye yapılan anlaşma sonucu sekteye uğraması

¹ Permakültürü kavramın yaratıcısı Bill Mollison şöyle tanımlamıştır. “Permakültür, doğal ekosistemlerin çeşitliliğine, istikrarına ve esnekliğine sahip olan tarımsal olarak üretken ekosistemlerin bilinçli tasarımı ve bakımlarının sağlanmasıdır. Üzerinde yaşayan insanlar ile arazinin, gıda, enerji, barınak ve diğer maddi ve manevi ihtiyaçları sürdürülebilir bir şekilde karşılayan ahenkli bütünleşmeleridir” (“Permakültür Nedir?”, paragraf 1).

biçiminde bu bostanların hikayesinin “kendin yap kentleşme” boyutunu çok karmaşık bir şekilde aşıyor olmasıydı.

Bu tezin kapsamının ve örnekleminin belirlenmesinde örneklemin “kendin yap” kriterlerine uyması kapsamı belirleyen en temel öge olmuştur. Kendin yap bostanlar tabandan öz-örgütlenmeyle organize olmuş, daha önceden bostan olarak kullanılmayan bir alanı bostana dönüştüren, değişim değeri olmayan, ticari ekonomi yaratmayan, tercihen yerel yönetimle ilişkisi olmayan pratiklerle oluşturulmuş olan fiziksel/sosyal mekânlar olarak tanımlandığında tez çalışmasının kapsamı bu kriter uyan yeni bostanlar olarak daraltılmış oldu. Bu sebeple bu tez çalışmasının kapsamı kent hakkı ve kentsel katılım bağlamında birer “kendin yap kentleşme” örneği olarak işlediği gözlemlenen yeni bostanlar olarak belirlenmiştir. Burada yeniden kasıt, tarihi olarak bostan statüsü olmayan, daha önce bostan olarak kullanılmamış, bostanı kuran ve yürütenlerce bostan olarak belirlenmiş ve varlığı büyük ölçüde onu sürdürenlerin eylemliliklerine dayanan 2012 sonrası kurulan ve/veya aktifleşen bostanlar olmasıdır. Tez çalışmasının kapsamını belirleyen bir diğer kriter ise bostanların araştırma süreci boyunca aktif bostanlar olmasıdır. Tez kapsamını oluşturan bu bostanlar aynı zamanda İstanbul’daki tarihi olmayan ve şu anda aktif olarak ekim yapılan bostanların tümüdür. Bu çalışma kapsamında öncelikli olarak İstanbul’da güncel “kendin yap” bostanları vaka çalışması (case study) yaklaşımı ile niteliksel araştırma yöntemleri kullanılarak incelenmiştir.

1.5 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma temel olarak niteliksel araştırma yaklaşımını ve yöntemlerini benimseyecektir. Nitel araştırma, sosyal bilimlerde yaşanan paradigmatik dönüşüme paralel olarak ortaya çıkmış “yorumlayıcı yaklaşımın” bir sonucudur (Yıldırım ve Şimşek, 2006). “Yorumlayıcı yaklaşım” toplumsal gerçekliğin inşa edilen bir süreç olduğu varsayımından hareketle bilginin örgütlenme ve sunulmasında tek ve en doğru bir biçim” olmadığını iddia eder. Buna paralel olarak geleneksel pozitivist bilim anlayışının temelinde yatan nedensellik, nesnellik ve genellenebilirlik gibi nitelikleri sorgular. Niteliksel yaklaşıma göre bilgi keşfedilmeyi bekleyen halihazırda bir gerçeklik değil, oluşturulan ve yorumlanan bir şeydir. Toplumsal gerçekliği oluşturan parçalar arasındaki ilişki sayılarla ölçülebilen bir neden-sonuç ilişkisi değil, çok katmanlı ve karmaşık bir ilişkidir. Araştırmacı toplumsal gerçekliği dışarıdan tarafsız

bir şekilde gözlemlemez, katılımcıdır ve toplumsal gerçekliğe ilişkin kendi bakış açısı vardır. Niteliksel araştırma yaklaşımı çalıştığı konuyu ve sahayı doğal çevresi içerisinde derinlemesine anlamayı ve yorumlamayı mümkün kılan bütüncül bir araştırma yaklaşımıdır. Niteliksel araştırmayı niceliksel araştırmadan ayıran en önemli özellik araştırmanın konusu olan katılımcıları, onların kendi bakış açılarından anlamaya yönelmesidir. Katılımcıların belli durumlar, olaylar, pratikler ve eylemler karşısındaki öznel tutumlarını ve anlamlandırmalarını ortaya çıkarmaya çalışır. Niteliksel yaklaşımda araştırma esnasında belirli örüntülerin ortaya çıkarılması, datanın kendi bütünlüğü ve zenginliği içinde betimlenmesi sonrasında bir kuram oluşturulur.

Bu çalışma Türkiye’de İstanbul özelinde “kendin yap kentleşme” olarak tanımlanabilecek oluşumlar içerisinde “kendin yap” kent bostanlarına odaklanmış, bostanlar amaçlı örnekleme (purposive sampling) yöntemleri yoluyla vaka (örnek olay) olarak seçilmiş ve katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılarak incelenmiştir. Amaçlı örnekleme önceden oluşturulmuş bir araştırma sorusu bağlamında, önceden belirlenmiş kriterler doğrultusunda seçilen örneklem(ler) olabileceği gibi niteliksel araştırmanın esnek yapısından da hareketle araştırma süreci içerisinde belirlenebilecek örneklem(ler) de olabilirler. Örneklemin büyüklüğü araştırma başında belirlenebileceği gibi araştırma esnasında da yeniden düzenlenebilir. Örneklem seçimi araştırma sorularının cevaplanabilmesi için toplanan datanın soruya ilişkin farklı bilgiler sunmayacağı, yani bir doyum noktasına eriştiği noktada sonlandırılabilir. Katılımcı gözlem ve görüşme tekniklerinin yanı sıra bu oluşumların ürettiği yazılı ve görsel malzemeler de doküman analizi yöntemiyle incelenecektir. Doküman analizi araştırılan olgu ve olaylar hakkında bilgi edinebilecek materyallerin incelenmesini içerir. Bu çalışmada niteliksel yaklaşımın tercih edilmesinin temel nedeni, araştırılan konuya daha esnek bir çalışma çerçevesi sunması ve araştırma esnasında edinilen bilgiler doğrultusunda hem araştırma sorularının hem de toplanan datanın sürekli gözden geçirilerek değiştirilmesine olanak tanımasıdır.

Vaka seçimi

Araştırmanın kapsamı belirlendikten sonra örneklem seçimi yapılırken önce İstanbul’daki tüm kent bostanlarının listesi çıkarılmıştır. Bu bostanlardan Yedikule bostanları tarihi bostan olması, bostancıların arazilerini kiralamaları ve bostancılığın bir ekonomi yaratması nedenleriyle örneklem dışı kalmıştır. Kuzguncuk Bostanı da

hem tarihi olması hem de bostancıların yerel yönetimle formel bir ilişki içinde olması nedeniyle örneklem dışı kalmıştır. Örneklem seçimindeki iki kriter ilgili “kendin yap” literatürüne dayanarak bostanların tabandan sivil inisiyatifle “kendin yap” olarak kurulmuş olması ve yerel yönetimle herhangi bir izin/onay ilişkisi içerisinde olmamasıdır. Tez araştırma önerisinin verildiği ve tezin kavramsal çerçevesinin oluşturulmaya başlandığı dönemde İstanbul’da beş adet böyle bostan var olmakla birlikte tezin saha çalışmasının yapıldığı dönemde tamamen aktif yalnızca iki bostan kalmıştır. Roma ve Tarla Taban bostanlarının her ikisi de hem tezin kapsamına hem de örneklem kriterlerine uygunluklarından vaka olarak seçilmişlerdir.

Görüşmecilerin seçimi

Bu araştırmanın kapsamı içerisinde belirlenen vakalar Roma Bostanı ve Tarla Taban’dır. Her iki bostana aktif olarak katılmış/katılan kişiler içerisinde toplam on sekiz kişi kar topu örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Kar topu örnekleme görüşmecilere diğer görüşmeciler yoluyla ulaşmak olarak tanımlanmaktadır. Özellikle ulaşılması zor ve az görünür grupların çalışılmasında kullanılır. Bu çalışmada görüşmecilerden birkaçına tanıdıklar vasıtasıyla ulaşılmış daha sonra da onların yönlendirdikleri ve görüşmeyi kabul etmiş kişilerle görüşülmüştür. Görüşmecilerin hepsi vaka olarak seçilen bostanlarda ya çekirdek kadroyu oluşturmuş ya da aktif olarak çalışmış ve/veya çalışan kişilerdir. Bostanlarda farklı zamanlarda katılımcı sirkülasyonu yoğun ve değişken olduğundan ancak bu katılımcıların çoğu bostana belirli bir zaman diliminde sürekli ve aktif olarak devam etmediğinden böyle katılımcılar mülakat sorularının kapsamlı cevaplanması açısından yetersiz olacağından örneklem dışında bırakılmışlardır. Bostanlardan kurucu rolü üstlenmiş potansiyel bazı görüşmeciler şehir veya ülke dışında olduklarından ulaşılamamış ve örneklem dışında bırakılmışlardır. Bu tez çalışmasındaki ana hedef “kendin yap” bostanların katılımcılarının motivasyon, duygu, durum ve bostancılığa yükledikleri öznel anlamları anlayıp yorumlamak olduğundan bostanlarla anlık ve kısa süreli ilişki kurmuş kişilerle derinlemesine mülakat yapılmamış, ancak bostan etkinliklerinde ve/veya enformel sohbetlerdeki beyan ve anlatımları da dikkate alınmıştır. Bostancılar ile yapılan derinlemesine mülakatların yanı sıra Roma Bostanı’nın içine kurulduğu Cihangir mahallesinden de bostan ile ilgili düşünce ve tutumlarını anlayabilmek için kota örnekleme yoluyla altı kadın ve altı erkek olmak üzere toplam on iki kişiyle yarı yapılandırılmış sorular yöneltilerek görüşülmüştür. Görüşmecilerin hem mahallede

yaşayan hem de mahallede çalışanlardan oluşmasına, farklı sosyo-ekonomik statü ve yaş kategorilerini temsil etmesine özen gösterilmiştir.

Mülakatlar

Mülakatlar daha esnek ve özdeşünümsel olabilmesi için yarı-yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Her görüşmecinin yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, iş ve yaşadığı yeri içeren demografik bilgileri kaydedilmiştir. Mülakat soruları nesnel düzey ve algısal düzey olmak üzere iki eksenle kurgulanmış, nesnel düzeyde görüşmecilerin bostanda yaptıkları somut işlere odaklanılmışken, algısal düzeyde bostanı nasıl yaşadıkları, tanımladıkları, algıladıkları ve hissettiklerine odaklanılmıştır. Mülakatlarda görüşmecilerin bostan yaşamına dair bütünlüklü bir kavrayış geliştirilmeye çalışıldığından sorular görüşmecilerin bostanla kurdukları ilişkinin ve bostancılık pratiklerinin her yönüne yayılacak şekilde kurgulanmıştır. Bütün görüşmeler Aralık 2016- Mayıs 2017 tarihleri arasında yüz-yüze yapılmış, görüşmecilerin izinleri alınarak kayıt edilmiş ve daha sonra deşifre edilerek yazılı metin haline getirilmiştir. Her bir görüşme 1.5-2 saat aralığında sürmüştür. Görüşmecilerin isimleri bu tez kapsamında gizli tutulmuş, her bir görüşmeciye numara verilmiştir. Görüşmecilerin demografik profilleri ve mülakat soruları tezin sonunda Ekler bölümünde verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemsel Sınırlılıkları

Bu çalışma henüz İstanbul'da en eskisi altı yıllık geçmişe sahip çok yeni bir olgu olan “kendin yap” bostanları araştırma konusu olarak belirlemiştir. Ancak araştırmanın yöntemsel sınırlılıklarının farkındadır. Öncelikle araştırma kapsamındaki aktif bostanların sayısının azlığı İstanbul'daki veya Türkiye'deki bütün “kendin yap” kent bostanları için genelleme yapmayı zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak bostana çeşitli şekillerde katılanları tespit edebilmek her zaman mümkün olmamıştır bu nedenle bostanlarla ilgili araştırma sonuçları en aktif bostan katılımcılarının bakış açılarıyla şekillenmiştir. Bu sınırlılığı aşmak için bostancılar ile görüşmeler mümkün olduğunca uzun tutulmuş, bostanın nasıl deneyimlendiği derinlemesine anlaşılmasına çalışılmıştır. Buna ek olarak İstanbul'daki “kendin yap” bostanlarla ilgili daha önceden yapılmış akademik çalışma olmaması bu tez araştırmasını kendini üzerine inşa edebileceği veya karşılaştırabileceği farklı bir sosyal bilimsel perspektiften mahrum bırakmaktadır.

2. PLANLAMADA KATILIMCILIĞI “KENDİN YAP” ÜZERİNDEN YENİDEN DÜŞÜNMEK

Bu bölümde kentsel katılımcılık çerçevesinde kent planlama kuramları değerlendirilecek, katılımcılığın kentsel planlama içerisinde nasıl dönüştüğü aktarılacak ve “kendin yap kentleşmenin” katılımcılık açısından bu planlama anlayışları ve katılımcılık ekseninde nasıl konumlandığı tartışılacaktır. Bu tez çalışmasının temel araştırma sorularından biri, bir “kendin yap kentleşme” örneği olarak ele alınacak olan kent bostanlarının katılımcı kentsel planlamanın bir örneği olup olmadığı ve kentsel katılımcılığı ne yönde değiştirebileceği üzerinedir. Bu bölümde bir katılımcı kentsel planlama örneği olarak değerlendirilecek “kendin yap” pratikler, tezin daha sonraki bölümlerinde tezin saha çalışması olan kent bostanları çerçevesinde ele alınacak ve bostanların katılımcılık ve kent hakkı ve mekân siyaseti bağlamları üzerinden değerlendirmesi yapılacaktır.

2.1 Modernist Planlama Anlayışının Eleştirisi ve Katılımcılık Sorunsalı

Bir disiplin olarak kent planlaması modernitenin bir ürünüdür. Planlama, modern endüstriyel kapitalizmin yarattığı sorunlara bir çözüm bulma iddiasıyla gelişmiştir. Engels (2013) başta olmak üzere düşünürler kapitalizmin yıkıcı etkilerinin ve yarattığı eşitsizliğin kent mekânlarında nasıl somutlaştığı üzerine düşünmüşler, kenti yoksulluğun, sefaletin ve kapitalizme içkin çelişkilerin mekânları olarak tahayyül etmişlerdir. Bu anlamda erken ütopyacıların önerdiği yeni kent modelleri kentin planlama, tasarım ve mimari yoluyla nasıl yeniden daha “insani” bir şekilde düzenlenebileceğinin ilk örnekleridir. Bu örnekler yaşanılabilir kentleri mekânsal düzenlemeler yoluyla hayata geçirmeyi hedeflemekte ancak modern endüstriyel kapitalizmin doğasını sorunsallaştırmamaktadır. Bu çabalar, mekânı yukarıdan aşağı tasarladığı ve belirli bir mekânsal tasarımı empoze ettiği gerekçesiyle daha sonra sıkça eleştirilmiştir (Fainstein ve Fainstein, 1979; Jacobs, 1992). Mekânı salt fiziksel özellikleriyle ele alan ve mekânı üreten toplumsal ve ekonomik süreçleri görmezden gelen bu tür bir anlayış, mekânın yeniden düzenlenmesi yoluyla toplumsal sorunların da çözülebileceğini ima eder. Modernite projesi aydınlanma düşüncesiyle şekillenmiş,

aklı, bilimi, ilerlemeyi merkeze koyan, “tüm toplumu ana bir anlatı etrafında” (Şengül, 2007, s. 80) şekillendirmek üzere kurgulanmış, bu anlamda toplumu homojenleştiren ve farklılıkları görmezden gelen, yukarıdan aşağı bir projedir. Bilimsel gelişme ve rasyonel aklın tek geçerli ve üstün değerler olarak yüceltildiği, bunun dışında kalan bilme ve var olma biçimlerinin dışarıda bırakıldığı bir proje olarak modernite düzene ve öngörülebilirliğe vurgu yapar. Kent planlaması da işte böyle bir zihin dünyasının ürünü olarak kent ölçeğinde “kentleri bir ana anlatı ya da senaryo etrafında uzun vadeli bir bakış açısıyla şekillendirmeyi hedefleyen” (Şengül, 2012, s. 79), önceden herkes için iyi, doğru ve faydalı olduğu düşünülen bir tasarımı dayatan bir disiplin olarak kurgulanmıştır. Bir sosyo-mekânsal proje olarak kent planlaması toplum içerisindeki çeşitliliği ve farklılıkları görmezden gelir veya bu farklılıkları ve sorunları kendi anladığı biçimiyle planlara aktarır. Burada farklı toplumsal grupların failliğinden söz edilemez. Ayrıcalıklı ve yetkin bilginin sahibi plancı bu bilgiyi kentleri planlamada ve düzenlemede kullanarak kendini tek fail olarak konumlandırır.

20. yüzyıl planlamanın pozitivist bir anlayışla bilimsel ve teknik bir süreç olarak ele alınmaya başladığı dönemdir. Bu çerçevede planlama sürecini uzun erimli ve geniş kapsamlı bir süreç olarak gören, planlamada kamu yararı ilkesini öne çıkaran, plancıyı ise tarafsız bir kamu yararı gözeticisi olarak kurgulayan bir model benimsenmiştir. Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı ve modernite ile en güçlü ifadesini bulan rasyonalite ve bilimsellik iddiası bu tür bir planlama anlayışı ve plancı kurgusunun temelindedir. Kapsamlı planlama anlayışında plancı bilimsel araçları kullanarak mekânsal sorunları tespit edecek ve bu sorunların giderilmesi için uzun erimli ve sonuçları önceden kestirilebilir planları toplumun tamamının çıkarlarını temsil edecek şekilde belirleyecektir. Plancı burada kamu yararı ilkesini bilimin ve rasyonel aklı kullanma becerisinin kendisini donattığı yetiler üzerinden hayata geçirecek adeta toplum-üstü bir teknik-aktör olarak kurgulanmaktadır. Şengül (2012) böyle bir planlama anlayışını Weber’in rasyonelleşme-bürokratikleşme ilişkisi üzerinden okuyarak planlama etkinliğini modern bürokratik toplumların insanlar üzerinde artarak denetim kurma araçlarından biri olduğunu iddia eder (ss. 65-69).

Kapsamlı planlama anlayışı özellikle 1960’lardan sonra güçlü eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu planlama anlayışına yöneltilen en güçlü eleştiri planlamanın kendisini toplum üzerinde ve soyut bir kamu yararı ilkesine göre konumlandırması, bunun neticesinde planlama pratiğinin toplum içindeki farklı

gruplar, özellikle dezavantajlı gruplar üzerinde yol açtığı eşitsizliğin görmezden gelinmesidir. Örneğin Davidoff (1965), planlamanın siyasal alanın dışında sadece teknik bir süreç olarak ele alınmasını eleştirerek, plancının herkese eşit mesafede duran bir teknokrat değil bir siyasal bir aktör olduğunu ve planlamanın da siyasal bir faaliyet olması gerektiğini söyler. Ersoy'un (2012) da aktardığı gibi savunucu planlama anlayışını benimseyenler, geleneksel planlama anlayışının kenti salt fiziki özellikleriyle ele alarak toplumsal sorun ve eşitsizlikleri görmezden geldiğini, oysa kentlerde farklı kesimlerin taleplerini gözetecek ve kentin eşitsiz ve heterojen yapısını göz önüne alacak birden fazla plan yapılması gerektiğini öne sürmüşlerdir (s. 207). Bu bağlamda plancı da toplumdaki güçsüzlerin savunuculuğunu yaparak sosyal politika üretecek bir aktöre dönüşecektir. Davidoff'un izinden giderek savunucu planlamanın temel özelliklerini ortaya koyan Maziotti'ye (1982) göre, toplumdaki farklı gruplar arasında derin eşitsizlikler bulunmaktadır, bu grupların siyasal yapıya erişimi eşitsizdir ve çıkar grupları tarafından temsil edilmeyen örgütlenmemiş çok sayıda kişi veya grup vardır. Dolayısıyla savunucu planlama anlayışının temel ilkesi planlama sürecinde herkese eşit temsil sağlamaktır. Bu yaklaşımdan etkilenen plancılar özellikle dezavantajlı ve güçsüz kesimlerin sözcüsü ve savunucusu olmaya yönelmişlerdir.

Lane'e (2005) göre savunucu planlama geçmiş planlama geleneğinden önemli ölçüde ayrılmaktadır zira katılımcılık marjinal bir planlama tekniği olarak kalmamış bizzat önemli bir planlama amacı haline gelmiştir (s. 293). Savunucu planlama anlayışında amaç seslerini duyuramayan kesimlerin karar alma süreçlerine katılmasını sağlamak veya plancının bu kesimlerin çıkarlarını bizzat temsile soyunmasıdır. Her iki durumda da genel bir kamu yararı ilkesi terkedilerek kamunun kim olduğu, çıkarlarının neler olduğu, planlamanın bu çıkarlara nasıl hizmet edeceği bağlamsallaştırılmaktadır.

Şengül'ün (2012) de altını çizdiği gibi savunucu planlama anlayışının rasyonel-kapsamlı planlama anlayışının kimi sorunlarının üstesinden gelebildiğini söylemek zordur zira savunucu planlama anlayışı da temelde toplumsal eşitsizlikleri doğuran iktidar meselesini sorunsallaştırmadan güçsüz kesimlerin sözcüsü olmaya yöneldiği ölçüde plancı ve böyle dezavantajlı gruplar arasındaki iktidar eşitsizliğini de yeniden üretmiştir (ss. 70-71). Güçsüz kesimlerin kendi adlarına konuşmak veya doğrudan planlama süreçlerine katılmasının önünün açılmasının yerine savunucu plancının bu kesimlerin sorunlarını kendi gördüğü ve anlamlandığı ölçüde dile getirmesi, temsiliyet sorununu başka bir düzlemde tekrar etmiştir. Bu nedenle savunucu planlama

da kapsamlı planlamada olduğu gibi bazı yazarlarca yukarıdan aşağıya ve elitist bir yaklaşım olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

1960'lardan sonra ortaya çıkan ve Friedmann tarafından ortaya konan başka bir yaklaşım transaktif planlamadır. Geleneksel modelde olduğu gibi soyut ve genel bir kamu tanımı yerine planlama cemaatiyle yüz yüze ilişkiler çerçevesinde geliştirilen bir anlayışa dayanan bu plancılık, karşılıklı ilişkiler yoluyla karşılıklı öğrenmeye ve fikirlerin eylem yoluyla geçerli kılınmasına dayanır. Bu anlayışın temel amaçlarından biri planlama kurumlarının merkezsizleşmesi yoluyla farklı kişi ve grupların kendi toplumsal koşullarını belirleyen süreçler üzerinde doğrudan bir güç ve kontrole sahip olmasıdır. Lane'e (2005) göre transaktif planlama katılımcılık süreçleri açısından bir miladı temsil eder zira halk planlama ve politika geliştirme süreçlerine aktif olarak katılacaktır (ss. 292-293).

1970'lerden itibaren hâkim kent planlama pratiğini eleştiren ve özellikle kent planlamasının siyasi yönüne vurgu yapan eleştirel bir anlayış Marksist gelenekten gelmektedir (Castells, 1977, Harvey, 1978; 2006; Lefebvre, 2001). Hem kapsamlı planlama anlayışı hem de daha önce özetlenen planlama anlayışlarının aksine Marksist planlama anlayışı planlama pratiğinin içinde yer aldığı ekonomi-politiği sorunsallaştırmıştır. Kent planlaması, planlamanın da içerisinde yer aldığı kapitalist ilişkiler bağlamından bağımsız düşünülemez. Örneğin Harvey (1978), kent planlamasını toplumsal yeniden üretim sürecini yeniden üreten bir pratik olarak görmekle ona ideolojik bir işlev yükler. Planlama kurumu sermayenin yeniden üretimine hizmet ederken toplumda var olan yapısal çelişki ve eşitsizlikleri de nötralize ederek ve olası çatışmaları yatıştırarak toplumsal mücadeleyi de etkisizleştirir (s. 223). Kent planlaması yoluyla devlet müdahaleleri (ki devlet her zaman burjuvazinin genel çıkarlarını korumak amacıyla özel olarak örgütlenmesidir) sınıf çatışmasının ve derin sınıfsal eşitsizliklerin törpülenmesine yol açar. Dolayısıyla Marksist perspektif belki de tarihte ilk defa planlama pratiğinin işlediği yapısal bağlama dikkat çekmiş, planlama pratiği ve plancının rolünün hiçbir zaman tarafsız, rasyonel ve bilimsel bir teknokrasi içerisinde anlaşılamayacağını savunarak planlama pratiğinin kendisinin zaten başından siyasal olduğunu göstermiştir.

Lefebvre'de (2001) kent planlamasına en kapsamlı eleştirileri yönelten düşünürlerden biridir. Ona göre kent kapitalist üretim ve tüketim süreçlerinin yeniden üretildiği, gündelik hayatın somut yaşanılan ve kullanım değerine göre düzenlenen mekânlarının

sürekli kapitalizm tarafından sömürgeleştirilen ve değişim değerinin öncüllendiği mekânlar yaratır. Kent planlaması da böyle bir çerçeve içerisinde kapitalizmin kent yoluyla kendini üretebilmesini mümkün kılarak temel bir suç ortağına dönüşmüş durumdadır (ss. 308-309). Dolayısıyla, kapitalizm ve onun ele geçirip kendi imgesinde yeniden kurduğu ilişkileri sorgulamadan; başka bir deyişle değişim değeri ve mülkiyet ilişkileri sorgulanmadan mekânın ve insanların özgürleşmesinden bahsedilemez. Marksist anlayış şu noktada katılımcılığın nasıl mümkün olacağını çok fazla sorgulaması da daha ileride bu bakış açısından ilham alan kimi yazarların düşüncelerinin katılımcılık açısından son yıllarda açmış olduğu olasılıklara değinilecektir.

Planlamada özellikle katılımcılık açısından yeni bir dönemin felsefe ve sosyal bilimlerde modernite eleştirisine paralel olarak ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Modernite eleştirisi bir toplumsal mühendislik projesi olarak modernite projesinin temel varsayımlarına karşı çıkar. Modernite eleştirisi özellikle 1980'lerden itibaren dillendirilmeye başlansa da, modernist kent planlamasının eleştirisinin köklerini daha eskilerde bulmak mümkündür. Örneğin Jacobs (1992), kentteki farklılıkları ve kullanımları görmezden gelen, kent planlamasını toplumsal bağlamından kopararak salt fiziki ve estetik kaygılarla hareket eden geleneksel planlama anlayışını kıyasıya eleştirmiştir. Jacobs'a göre kentlerde belli işlevlerin diğerlerinden ve karmaşık kullanımından yalıtılarak belirli bölgelere hapsedilmesi, kent planının işlevsel ve tek boyutlu bir düzen anlayışının ürünüdür. Oysa kenti böyle önceden kurgulanmış suni bir düzene göre tariflemek ve yerleştirmek kent mekânlarının, sokakların ve bu mekânları karmaşık ilişkisellikleriyle yaratan aktörlerin çeşitliliğini ve farklılığını zedeler. Jacobs'a göre kentsel mekânlar aşağıdan yukarı kurgulanmış organik bir toplumsallığın ürünüdür oysa kent planlama yukarıdan aşağı biçimlendirilmiş mekânî bir düzenin temsilidir. Jacobs böyle bir planlama anlayışını kamusalılığı tehdit etmekte olduğunu iddia ederek eleştirir; demokratik ve katılımcı mekânların yaratılmasında ve sürdürülmesinde modernist kent planlamasını bir engel olarak görür (Jacobs, 1992). Daha sonraları da modernist kent planlama anlayışı benzer eleştirilere maruz kalmış (Sennett,1993; Tekeli, 2001); örneğin Tekeli bu eleştiriler ışığında "bir toplumun geleceğinin bir kişilik ya da bir takımılık sığlaştırılmış bir vizyona hapsedilmesine ve bunun sürekli olarak insanların yaratıcılığına kapatılmasına ve bireylerin şeyleştirilmesine" (Tekeli, 2001, s. 31) razı

olunmasının mümkün olmadığını belirterek çok fazla sayıda insanın katkısına izin veren başka bir planlama anlayışının mümkün olduğunu vurgulamıştır.

2.2 Katılımcılık Bağlamında Güncel Planlama Anlayışlarının Değerlendirilmesi

Bu noktada özellikle son yıllarda modernite eleştirisi üzerinden planlamayı tamamen reddetmeyen ancak farklılıklar, müzakere ve iletişimsel akılcılık gibi kavramlar üzerinden yeniden kurgulayan bir anlayış hakim olmaktadır. Müzakereci planlama anlayışı olarak adlandırılan bu anlayış aşağıdan yukarı katılımcı süreçleri öngören, sivil toplumu odağına alan bir anlayıştır. Healey’e (1997) göre planlama anlayışındaki bu düşünsel dönüşün temelinde, tüm bilginin toplumsal olarak inşa edildiği anlayışı, bilgi ve akılcılığın hikaye anlatımı ve öznel önermelerde bulunmak gibi farklı biçimleri olabileceği, bireylerin fikirlerini toplumsal etkileşim yoluyla oluşturduğu, bireylerin sosyal, sembolik ve maddi çeşitli çıkar ve beklentileri olabileceği ve politika oluştururken farklı kaynaklardan gelen her tür bilgi ve akıl yürütmenin dikkate alınması gerektiği vardır.

Düşünsel zeminini büyük ölçüde eleştirel teorisyen Habermas’tan (2001) alan iletişimsel planlama yaklaşımının temelinde Habermas’ın “iletişimsel akılcılık” kavramı yatmaktadır. Ona göre iletişimsel akılcılığın temelinde farklı aktörlerin karşılıklı güven temelinde birbirlerine kendilerini anlatma ve anlama isteği yatar. Ona göre bu yukarıdan aşağı konumlanmış araçsal akılcılıktan çok farklıdır. Kamusal alan iletişimsel aklın kurulduğu alandır ancak artarak devletin kolonizasyonuna uğramıştır, bu nedenle demokratikleşme iletişimsel akılcılığın kurulup sürdürülebileceği alanın sürekli olarak genişletilmesine bağlıdır. Habermas’ın düşüncesi doğrultusunda “iletişimsel planlamayı” savunanlara (Healey, 1996; Innes, 1995) göre planlama bir müzakere pratiği olmalıdır. Farklı çıkarları temsil eden farklı gruplar bir sorunsal etrafında biraraya gelerek serbestçe kendilerini ifade edebilir ve diğer grupların niyetlerini, çıkarlarını ve isteklerini anlamaya çalışırlar. Healey’e (1996) göre iletişimsel akılcılık öznelarası bir karşılıklı anlayışı betimler, böylece mantık ve ampirik bilginin bilimsel formülasyonuna dayanan bir eylem yönetme biçiminin yerine planlama pratiklerinin amaçlarının iletişimsel olarak keşfedilmesine olanak verir (s. 154-156). Innes’e göre “plancıların çoğunlukla yaptığı konuşmak ve etkileşmektir” (Innes, 1998, s. 52). Bu konuşmanın kendisi de bir tür iletişimsel eylemdir. Dolayısıyla Innes’e göre, plancı ayrıcalıklı bir bilimsel ve teknik bilginin

yegâne taşıyıcısı değil, bizzat farklı paydaşlar arasında etkileşimi sağlayan bir moderatördür. Plancının kendisi “teknokratik bir liderden çok ‘deneyimsel bir öğrenici’, bir hikaye dinleyicisidir, en fazla paydaşlara bilgi sağlar ancak her zaman çatışma alanlarına karşı hassas olarak” (Fainstein, 2000, s. 454). Katılımcılık açısından bakıldığında, iletişimsel veya müzakereci planlamanın plan anlayışının katılımdan bağımsız gerçekleşmeyeceği ortadadır. Planlama sürecine katılan farklı gruplar birbirlerinin taleplerini anlamaya çalışan, hatta o talepleri karşılıklı tartışma ve müzakere yöntemiyle oluşturan, bu anlamda da hem sürecin kendisini hem de sivil toplumu daha demokratik kılacak bir sürecin parçasıdır. Belirtildiği gibi böyle bir planlama anlayışının gerisinde liberal çoğulcu bir anlayış vardır, teoride “sivil toplum içinde bir kesim lehine diğer kesimlerin dışlanması yerine, her kesimin paydaş olarak katıldığı” bir süreç öngörülmektedir (Şengül, 2012, s. 89). Oysa böyle bir planlama anlayışı kimi başka yazarların altını çizdiği nedenlerden ötürü sorunludur.

Bu yazarlardan Purcell (2008; 2009), liberal demokrasi anlayışı ve neoliberalizasyon sorunsallaştırılmadan planlamada katılımcılık konusuna yaklaşamayacağını iddia eder. Gunder’in (2010) de vurguladığı gibi “planlama mekânın nasıl tanımlandığının ve kullanıldığının ideolojisi” (s. 299) ve planlamanın neoliberal mekân tahayyülü de bu anlamda ideolojiktir. Demokrasi amaç olsa da bu, neoliberal temsili demokrasi anlayışıdır. Oysa demokrasiyi tahayyül etmenin farklı yolları vardır ve tüm bu tahayyüllerin neoliberalizm ile ilişkisi farklıdır. Purcell’e (2009) göre hem liberal hem de müzakereci demokrasi neoliberal projeyi destekler (s. 141). Liberal demokrasi modeli iktidarı görmezden gelir ve özellikle toplumsal eşitsizlikler yokmuş gibi davranır. Purcell’in (2009) de Mouffe’un düşüncelerini takip ederek vurguladığı gibi buradaki en temel sorun, siyasal olanın bertaraf edilmeye çalışılmasıdır (ss. 151-153). Mouffe’un kavramsallaştırmasıyla “siyasal” (Political) olan toplumdaki antagonistik ilişkileri betimler. Antagonizm indirgenemez, çünkü toplumsal hayatın silinemez bir parçasıdır. Demokratik pratiklerin amacı antagonistik ilişkileri düşmanlık mahiyetinden çıkarıp “agonistik” yapabilmektir. Antagonistik ilişkilerde biz/öteki ayrımları düşman üretir. Oysa agonizmde “öteki” bir muhalif, çıkarları hiçbir zaman birbirleriyle uyuşmayacak olan ve mücadele edilmesi gerektirir. Politik ilişkiler çatışmaları barındırır ve bu çatışmalar indirgenemez. Oysa, iletişimsel model, biz/öteki ayrımını “paylaşılan çıkarlar” a indirger ve kapsayıcı bir “biz” yaratır. Bu kapsayıcılık ideali de sorunlu görünmektedir zira kapsayıcı bir “biz” yaratmak her zaman dışlamayı

gerektirir. Çünkü Derrida'nın gösterdiği gibi “biz” (içerisi) ancak “onlar” (dışarı) yoluyla kurulur. Örneğin, “paydaşlar” masaya oturduklarında kimlerin “paydaşları” oluşturduğuna karar vermek bile kimilerini dışarıda bırakarak mümkün olur. Ancak, dışlama rastgele değil sistematiktir. Sistematik olarak dışlananlar olduğu gibi sistematik olarak içerilenler de vardır (örneğin, mülk sahipleri her zaman içerilirler). Bu içerilme (kasten olmasa da) avantajının avantajını sürdürür, dezavantajının dezavantajını da yeniden üretir (Purcell, 2009, ss. 153-154; Hillier, 2003, ss. 41-42).

Benzer bir eleştiriyi Purcell (2009) Innes'in modeli için de yineler. Bu planlama anlayışında stratejik eylem dışlanmaz, tüm paydaşların tekil çıkarlarına olacak şekilde yeni ve yaratıcı bir çözüm üretmeleri beklenir. Bu anlamda iletişimsel modelde olduğu gibi kişisel çıkarlar bir tarafa bırakılmaz ancak bir mutabakat beklentisi vardır. İktidar farklılıkları yadsınmadığı gibi sorgulanmaz da. Özellikle sermayenin hegemonik pozisyonu sorgulanmadan neoliberalizmin temel aktörlerin (örneğin, paydaş olan özel yatırımcılar) çıkarları için meşruiyet zemini yaratılır. Çoğu zaman işlerin pürüzsüz bir şekilde işleyebilmesi için ödünler verilebilir ancak bu da çoğu zaman müzakereye çağırılmış olan paydaşların çıkarına kısmen uysa da işlerin (projenin, planın) sorunsuz işlenmesini sağlar. Yazara göre, Habermas'ın modelinden uzaklaştığını iddia eden ve mutabakat modelini savunan Innes bile neoliberal politikaların ve neoliberalizmin kısır demokrasi anlayışının yeniden üreticisi olur (Purcell, 2009, ss. 153-158).

İletişimsel planlama ise iktidar farklılıklarını tanıır ancak müzakere niyetiyle onları geçici olarak nötralize edebileceğini savunur (Innes, 2004 s. 12). Burada iktidarın bertaraf edilebileceğine duyulan bir inanç vardır. Oysa iktidar ilişkilerden ve iletişimden ayrılmaz. Foucault'nun (2003) gösterdiği gibi iktidar bir kişinin/grubun sahip olduğu, elinde tuttuğu birşey değildir (s. 71). Bu iktidarın çok dar bir anlayıştır. Foucault'ya göre iktidar ilişkiseldir (relational). İktidar toplumsal aktörler arasındaki ilişkilere içkindir, onlardan koparılamaz. Toplumsal ilişkilerin bizzat kurucusudur. Her an vardır, her yerdedir ve toplumsal ilişkileri şekillendirir (Foucault, 2003, ss. 72-73). Hatta, iktidarı elimine etme veya nötralize etmeye çalışmanın kendisi bizzat belli iktidar ilişkileri empoze eder.

Mouffe (1997) gibi siyaset teorisyenleri, topluma içkin olan düşmanca ilişkileri muhalefet ilişkilerine dönüştüren yeni bir siyaset anlayışı geliştirirler. Bu anlayışa göre siyaset muhalif tanımlanmadan yapılamaz. Toplumdaki çatışmaları tamamen ortadan kaldırmak Mouffe için ne mümkün ne de arzu edilirdir. Siyaset rasyonel olarak

uzlaşmaya varmak değil, hegemonya için mücadele etmektir. İktidar ilişkilerini bertaraf etmeyi değil, onları karşıt-hegemonyacı mücadele için dönüştürmeyi hedefler. Her anlaşma veya uzlaşım daima bazı çıkarların diğerleri üzerindeki geçici hegemonyasıdır. Her anlaşma bazılarını susturacak, bazılarının işine yarayacaktır. Çatışma sadece maskelenebilir, aşılamaz. Bu maskeleye neoliberal politikalar için oldukça faydalıdır çünkü altta yatan iktidar ilişkileri sorgulanmadan kalır ve politik meşruiyet onaylanmış olur.

Bu anlamda kent mekânları üzerinde hak iddia etmek ve kent mekânlarını farklı şekillerde düzenlemek farklılıkları üzerinden birbirlerine eklemlenen ancak hiçbirine indirgenemez olan yeni toplumsal hareketlerin mücadeleleriyle mümkün olabilir. Bu düşüncelerden hareketle uzlaşma yönelik tarafsız bir planlama ve kamusal alan kurgusunu eleştirilmiş, rasyonel akıl yoluyla kurulan uzlaşımın yerine karşıt hegemonik eylemlerle düzenlenebilecek agonistik bir kamusal mekân önerilmiştir (Hillier, 2003). Böylece paydaşların temsiline dayanan sahte bir demokrasiden, Mouffe'un "radikal demokrasi" olarak adlandırdığı doğrudan demokrasiyi bir planlama pratiği olarak düşünmek mümkün olabilir. Bu nedenle neoliberalizme meydan okuyan demokratik direniş neoliberal projenin temelini sarsmalıdır.

Son yıllarda neoliberalizm eleştirisi ile birlikte katılımcılığı farklı temsili çıkar gruplarının müzakeresinden başka bir şekilde yorumlayan bir yaklaşım da sesini duyurmaya başlamıştır. Böyle bir yaklaşım öneren Purcell, liberal ve müzakereci geleneğe alternatif bir yol önermektedir. Bu yol, radikal, doğrudan ve devrimci demokrasi anlayışını Lefebvre'in 'şehir hakkı'(right to the city) fikriyle birleştirmektedir (Purcell, 2002; 2008). Bu noktada yazar, neoliberalizasyonun işbirlikçisi olmayan karşıt-hegemonyacı bir planlama pratiğinin yerleşmesi gerektiğini savunur. Karşıt-hegemonyacı mücadele neoliberalizasyon ile derdi olan çok çeşitli ve farklı çıkarlara sahip toplumsal hareketlerden etkilenebilir hatta bu hareketlere eklemlenebilir. Purcell (2009), Laclau ve Mouffe'in "eşdeğer zincirleri" (chains of equivalence) kavramından hareketle her biri neoliberalizmle farklı bir ilişki içerisinde bulunan ve hiçbirinin çıkarının bir diğerinkine indirgenemeyeceği muhtelif toplumsal hareketlerin (anti-kapitalist küreselleşme, çevreciler, kadın hareketi, lgbtti hareketi, işçiler...) tüm farklılıklarıyla siyasal alanı kaplayıp yeni değerlerin kurulması için mücadele edebileceğinden bahsetmektedir. Bu mücadele radikal demokrasi anlayışının temelini oluşturur ve neoliberal ekonomi-politiğin aksine sosyal eşitlik ve adaleti de içerir. İşte

“siyasal”ın gerçek anlamıyla teslim edilebileceği ve kavranabileceği radikal demokratik ve dönüştürücü bir planlama pratiği buradan doğabilir (ss. 159-160). Bu anlayış Lefebvre’in “şehir hakkı” (right to the city) kavramıyla birleştiğinde kent mekânlarını sahiplenen, arazinin değişim değerinden ziyade kullanım değerini merkeze alan ve karar alma süreçlerine doğrudan katılımı öngören “siyasal” planlamacılığı güçlendirecektir. Bu anlayışa göre temsili değil doğrudan demokrasinin (karar alma süreçlerine doğrudan katılımın) önemi vurgulanmış, farklı ve birbirlerine indirgenemez çıkarları olan çeşitli toplumsal oluşum ve hareketlerin hem kentleri hem de onları üreten ekonomi-politiği dönüştürme potansiyeli üzerinde durulmaya başlanmıştır.

Bu perspektiften planlama disiplini içerisinde egemen konumda bulunan iletişimsel planlamanın katılımcılık varsayımları sorgulanmakla kalmaz, planlamanın temel aktörleri de yeniden kurgulanmaya başlar. Örneğin De Souza (2006), sivil-toplum devlet işbirliğine dayanan planlamanın sınırlarına değinerek, kent aktivistlerini tabandan plancılar olarak kavramsallaştırırken, Springer (2011; 2014) sivil toplum odaklı katılımcılığın temelini kurduğu müzakereci kamusal alan anlayışının yerine agonistik bir kamusal alan anlayışı öngörerek, radikal demokrasiyi hayata geçirecek alternatif oluşumların, dayanışmaların ve temasların önemini vurgular, daha geç bir yayınında ise Purcell (2016), devletsiz bir planlama ve “kamuların” (publics) nasıl tasavvur edilebileceği üzerine düşünür.

Görüldüğü gibi planlama disiplini 1960’ların ortalarına kadar homojen bir kamu tarifi ve soyut bir kamu yararı ilkesinden hareketle karar alma süreçlerine farklı kesimlerin dahil olduğu gerçek anlamda katılımcı bir anlayıştan yoksun kalmıştır. Böyle olmasında elbette planlama disiplinin modernist bakış açısıyla kurgulanmasının, plancıya biçilen rasyonel teknokrat rolün önemi büyüktür. Bilimsel veriler ve araçsal akılçılık yardımıyla toplum bizzat yönlendirilecek bir homojen bütün olarak tasavvur edilmektedir. Modernite eleştirisine paralel olarak planlama disiplini de bu eleştiriden nasibini almış, plan bir sonuç belgesinden ziyade bir süreç olarak kurgulanmaya başlamıştır. Bilimsel bilginin ayrıcalıklı pozisyonu pozitivism eleştirisine tabi tutuldukça plancının rolü de moderatörlüğe dönüşmüş, planlama toplumda farklı çıkarları ve pozisyonları temsil eden paydaşlar arasında müzakere yoluyla oluşturulması gereken bir süreç olarak algılanmaya başlamıştır. İletişimsel planlama anlayışında katılımcılık planlama sürecinin ayrılmaz ve en temel parçası

olarak ortaya çıksa da liberal bir demokrasi anlayışının ürünü olarak kalmakta, çoğu zaman da teorideki ideal, pratikteki uygulamalardan hayli farklılaşabilmektedir.

Özellikle kent mekânlarının ister katılımcı olsun ister olmasın, formel planlama anlayışının dışında, kullanıcıların temsili değil doğrudan katılımıyla şekillenmesi son yıllarda akademik literatürde de sıklıkla tartışılmaya başlanan ve “kendin yap kentleşme” mantığına dayanan “taktiksel” planlamayı gündeme getirmiştir. Bu bölümün bir sonraki başlığı altında katılımcılık bağlamında taktiksel planlama değerlendirilecektir. Daha sonraki bölümlerde ise böyle bir katılımcılık anlayışının bu tezin konusunu oluşturan kent bostanları ile nasıl ilişkilendiği ve kent mekânlarının şekillenmesinde oynayabileceği özgün rol açıklanacak ve tartışılacaktır.

2.3 Kendin Yap Pratikler ve Taktiksel Kentleşme:

Katılımcılıkta Yeni Bir Dönem Mi?

Güncel kuramsal tartışmalardan hareketle, bu çalışmanın ana problematiği olan dünyada “kendin yap kentleşme” veya “taktiksel kentleşme” olarak adlandırılan ve burada örnekleriyle incelenecek yeni kentsel pratiklerin küresel neoliberal kent politikalarına bir alternatif olup olamayacağı, böyle hareketlerin potansiyelleri ve sınırlılıkları ve en önemlisi de böyle hareketlerle kentsel planlama ve tasarım disiplinlerinin nasıl yaratıcı ve dönüştürücü şekilde ilişkilenebileceği sorunsalıdır.

Bu tezin konusunu oluşturan ve “kendin yap kentleşme” olarak da adlandırılan pratikler kimi yazarlarca “taktiksel kentleşme” (Lydon ve Garcia, 2015) veya “taktiksel planlama” adıyla yeni ve farklı bir planlama anlayışı olarak tartışılmaya başlanmıştır. Lydon ve Garcia (2015), taktiksel kentleşmeyi, sıradan vatandaşlardan, girişimlere, hükümetlerden, uzmanlara çok çeşitli aktörlerin hayata geçirebileceği şeffaf, kısa erimli, düşük maliyetli ve ölçekli, uzun erimli konvansiyonel kent planlama yöntemlerine karşıt ortaya çıkarılabilen ve toplumsal ilişkilerin yaratıcı potansiyelinden de güç alan bir yaklaşım olarak tanımlamaktadırlar (ss. 2-3).² Taktiksel kentleşmenin özellikle Batı coğrafyasında yaygınlaşması ve böyle pratiklere

² Bu noktada literatürde “kendin yap” kentleşme olarak tarif edilen pratiklerle “taktiksel kentleşmenin” aynı şey olmadığına altı çizilmelidir. “Kendin yap” kentleşme yerel yönetimler, uzman kadrolar, hükümetler veya girişimler gibi kurum ve aktörlerden bağımsız ve izinsiz harekete geçirilen pratiklere işaret ederken, “taktiksel kentleşme” kavramında her türlü formel veya enformel kurum veya girişimin de bu pratiklerin uygulayıcısı olabileceği savı vardır. 3. Bölüm’de bu nokta tartışılacaktır.

duyulan ilginin nedeni kimi yazarlarca siyasi, ekonomik ve çevresel belirsizliklerin artması, sanayisizleşme nedeniyle kentlerde atıl alanların ortaya çıkması ve artan oranda hareketli olan bir işgücünün daha esnek mekân ve kullanımlara ihtiyaç duyması olarak açıklanmıştır (Bishop ve Williams, 2012). Bergdoll’a göre “taktiksel kentleşme” gerek küresel ölçekte yükselişte olan neoliberal ekonomi politikalar ve/veya gerekse bütüncül kapsayıcı planlamanın çökmesine bir cevap olarak ortaya çıkan büyük oranda pragmatik ve esnek pratiklerdir (Bergdoll, 2015, s. 12). Gadanho “taktiksel kentleşmeyi” formel kentin akılcı üretimin karşısında ortaya çıkan “çağdaş kentlerin çelişkili koşullarının yaratıcı ve becerikli temellüğü” (Gadanho, 2015, s. 19) olarak tanımlarken Sassen (2015), “taktiksel kentleşmenin” güçsüzlülerin kendilerini görünür ve var edebilecekleri bir güç, sessizleştirilmiş ve dışlanmışların seslerini duyurabilecekleri bir mecra olabileceğinden bahsetmektedir (ss. 41-47). Bu anlamda yalnızca parçacıl bir tasarım pratiği/ürünü olmanın ötesinde böyle pratikler politik özneleşmenin de yolunu açmaya muktedir görülmektedir. Her ne kadar çok çeşitli pratik, oluşum, tasarım ve ilişkilene biçimlerine işaret etseler de literatürde özellikle öne çıkan taktiksel kentleşmenin doğrudan katılımcılığa yaptığı vurgudur ve aşağıda sıralanan özellikler tabandan katılımcılık taktiksel kentleşmeyi tanımlamanın temel odağı haline getirmektedir.

Brenner (2015) taktiksel kentleşmenin ortak olarak tanımlanan özelliklerinden bahsederken taktiksel kentleşmenin devletlerin ve pazarların konut, ulaşım, kamusal alan gibi temel kamu ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yetersiz kaldıkları bir bağlamda, bir yönetim krizine karşıt olarak ortaya çıktığını, derhâl ve spontane olarak hayata geçirildiğini, taktiksel kentleşmenin birleşik bir hareket veya teknik değil, daha ziyade spontane, geçici ve deneysel kentsel pratikler, proje ve oluşumların tümünü kapsayan genel bir terim olarak görüldüğünü, taktiksel kentleşmenin yukarıdan değil aşağıdan (tabandan) oluşan, organizasyonel, kültürel ve ideolojik yapısı itibariyle çeşitlilik gösteren oluşumlar olarak düşünülebileceğini ancak burada önemli olanın, hiç bir siyasi yapı, sınıf ve uzman sınıfının kontrolünde olmayan kaynaklarla hayata geçirilmesi olduğunu, mekânsal olarak da büyük ölçekli olmaktan çok noktasal olduklarını, akışkan, her an değişime ve dönüşüme hazır olduklarını ve taktiksel kentleşmenin katılımcı, “kendin yap” tarzı bir kent üretim biçimi olduğundan genellikle herhangi bir kentsel sorundan doğrudan muzdarip olanlar tarafından somut bir soruna yönelik olarak tabandan harekete geçirildiklerini belirtir (paragraf 3). Tam

da bu nedenledir ki taktiksel kentleşme kent mekânının kullanıcıları tarafından aktif bir şekilde üretimi ve temellüğüdür.

Bu noktada sorulması gereken taktiksel kentleşme pratiklerinin konvansiyonel planlama karşısı, kısa vadeli, geçici, akıcı ve spontane olmaları itibariyle konvansiyonel ve hatta güncel katılımcı planlama paradigmalarıyla karşıtlık oluşturmaları ve bu özellikleriyle neoliberal kent politikalarına gerçek ve somut bir alternatif olup olmayacakları noktasıdır. Bir sonraki bölümde de tartışılacağı üzere, literatürde taktiksel kentleşme daha ziyade neoliberal kent politikaları karşısında muhalif, meydan okuyucu ve kimi zaman dönüştürücü bir güç olarak görülmekle birlikte bazı çalışmalar da böyle pratikler ile hem neoliberal kent politikaları hem de kentsel planlama ve tasarım arasında daha karmaşık ve çetrefilli bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Brenner (2015), kente taktiksel müdahale biçimleri ve hegemonik neoliberal kent politikaları arasında olası en az beş ilişki biçimi tespit etmiş, bunlardan sadece ikisinin pazar yönelimli neoliberal kentsel üretim biçimlerine karşı potansiyel bir dönüştürücü gücü olabileceğini belirtmiştir. Brenner’a göre bu ilişki biçimlerinden onun altüst etme ve olumsuzluk olarak tarif ettiği biçimler kente egemen neoliberal politikalara bir meydan okuma olasılığına sahip olabilir. *Altüst etme* taktiksel kentleşmenin büyüme odaklı, pazar yönelimli yönetim mantığını durdurarak, katılımcı, kullanım değeri ve kullanıcı odaklı tabandan bir demokrasi ve sosyal adalet sağlayabilir. *Olumsuzluk* özelliği nedeniyle ise taktiksel kentleşme deneysel alanlar yaratabildiği için neoliberal politikaların tersyüz edilmesine olanak verebilir. Brenner’a göre bunun dışında kalan ilişki biçimleri; yani *güçlendirme* neoliberal yönetimin sınırları dahilinde cereyan ettiği ve onun düzenleyici çerçevesi ve mantığına temelden bir müdahale olmadığı için, *sağlamlaştırma*, taktiksel kentleşmenin kendisi neoliberal bir programı benimsediği veya kamu kurumlarının kentsel hizmetleri sağlamadaki rolünü ve önemini azalttığı için; *tarafsızlık* da taktiksel kentleşmenin kendisinin çoğu zaman neoliberal rejim için işlevi olmayan ara alanlarda gerçekleştiği ve dolayısıyla egemen kent politikalarını rahatsız etmeden var olmasını sağladığı için yaratıcı, gerçek anlamda alternatif kent politikası inşa edici ve dönüştürücü bir gücü yoktur (paragraf, 5). Dolayısıyla taktiksel kentleşme içerisinde değerlendirilebilecek pratikler içinde bulundukları bağlamla, aktörlerle, aktörlerin çevreyle kurdukları ilişkilerle ve niyet edilen ve niyet edilmemiş sonuçlarıyla birlikte

düşünüldüklerinde kimi zaman bir imkân kimi zaman da egemen ideolojiye eklemelenen ve onu destekleyen pratikler olarak düşünülebilir.

2.4 Bölüm Sonucu

Bu görüşlerden hareketle taktiksel kentleşme biçimlerini yekpare ve homojen bir bütün olarak görmek ve sanki hepsinin neoliberal kent politikalarıyla karşıt bir ilişkisi varmış gibi düşünmek yerine böyle pratiklerin nerede, hangi spesifik koşullar altında, hangi yöntemler ve ne sonuçlarla ve en önemlisi kimler için olduğunu da araştırmanın elzem olduğu anlaşılmaktadır. Bir sonraki bölümde “kendin yap” kentleşme bu bağlam içerisinde tartışılacak ve farklı uygulama örneklerinin neoliberal politikalar, kent otoriteleriyle ilişkiler ve bu pratiklerin kenti üretken bir biçimde dönüştürebilme potansiyellerine odaklanılacaktır. Bu anlamda İstanbul kent bostanlarını hem “kendin yap kentleşme” bağlamına oturtmak hem de İstanbul bostanlarını kendi özgül çerçeveleri içerisinde değerlendirmek ve bostanlar yoluyla kentsel katılımı tartışmak da mümkün olacaktır. Tezin ilerleyen bölümlerinde de gösterileceği gibi İstanbul kent bostanları Brenner’ın altüst etme ve olumsuzluk olarak tarif ettiği ilişki biçimine daha yakın görülmekte, İstanbul’da egemen olan kent politikalarına bir meydan okuma ve onu dönüştürebilme potansiyeline sahip mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Son olarak taktiksel kentleşme ile kentsel planlama ve tasarım arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırmak da önemlidir. Görünüşte temel ve hiçbir zaman uzlaşamayacakmış gibi görünen iki alanın nasıl beraber düşünülebileceği sorusu bu çalışmanın açmayı amaçladığı tartışmalardan bir tanesidir. Proje mantığına dayalı, uzun erimli, kapsamlı bir anlayış gerektiren planlama ile tüm bunların reddi üzerine kurulmuş ve kendisi bizzat bir projeye dönüştüğünde “taktiksel” olmaktan çıkacak olan hareketler veya oluşumlar nasıl birarada düşünülebilir? Güncel kuramsal tartışmalar bu ikisi arasındaki çelişki ve açık uyumsuzluğun kaçınılmaz olmakla birlikte üretken, yaratıcı, eleştirel ve demokratik kentler kurma konusunda işbirliği içinde olabilecekleri potansiyelleri de gözler önüne sermektedir. Taktiksel kentleşmenin kurumsal planlama ile nasıl ilişkileneceği sorusu da bu bağlamda önem kazanmaktadır. Örneğin Silva (2016), uzun erimli senaryo ve hedefler olmadan daha esnek ve amacı önceden tanımlanmamış süreçlere vurgu yapan taktiksel kentleşmeyle, hiyerarşik ve katı planlama kurumları ve yapıları arasında karşılıklı kurulabilecek öğrenme ilişkilerinin önemini vurgulamıştır. Ona göre, formel planlama taktiksel kentleşmeyi bir laboratuvar olarak

gördüğü ve onu içerdiği taktirde, hem böyle inisiyatifler formel planlamaya dahil olabilir hem de planlama ve tasarım yöntemlerini dönüştürebilir, böylelikle planlar daha dinamik süreçlere evrilirken, planlama sürecinin önceden kestirilemeyen ve beklenmedik sonuçlarını ortaya koyabilir (ss. 1048-1049).

Wortham-Galvin (2013) de benzer bir noktanın altını çizerek, mekânı bir ürün olarak gören yaklaşımın aksine mekânın bir kültürel üretim süreci olarak anlaşılması gerektiğini vurgulayarak katılımcı kentliliğin mekânın üretiminde çoğulluğu ve eşitliği gerçekleştirmek için elzem olduğunun altını çizer. Ona göre, mekân “ideal biçimler ve performatif taktiklerin eşzamanlı çatışması” (s. 35) olarak kavranmalı, hem tepeden hem de tabandan planlama aktörleri bu mücadele alanı içerisinde hangi varsayımlarla harekete geçtiklerini, hangi değerleri önemsediklerini ve eylemlerinin öngörülebilir ve öngörülemez sonuçlarını sürekli sorgulamalıdır (ss. 35-36). Bu bağlamda katılımcı kentlilik mekân üretimini nesneleştirmede, aksine mekânı üretirken onun üretilme örüntülerini de eşzamanlı olarak hem yapıp hem de açık ettiği için planlama ve tasarım disiplini özdeşleşime zorlayabilir.

Böyle bir işbirliğinin bu çalışmanın sahasını oluşturan bostanlar özelinde de, toplum mühendisliği, siyasi kontrol, özel girişim kârlılığı yerine kentsel mekânların kullanıcılarının güçlendirilmesi, yapabilirliklerinin artırılması, kent mekânlarının temellüğü ve kullanımı, üretimi ve dönüşümü üzerine açık potansiyellerinin olduğu tartışılmazdır. Mekânsal olarak adil, demokratik, yaşanabilir ve çevre duyarlılığı olan kentlerin ve mekânların yaratımı taktiksel kentleşmenin radikal potansiyeli sayesinde genişleyebilir.

3. KENDİN YAP KENTLEŞME

Bu bölümde önce son yıllarda akademik literatürde sıklıkla gündeme gelmeye başlayan “kendin yap kentleşme” kavramı tartışılacak, “kendin yap kentleşme” tarihsel bağlam içerisinde anlaşılmaya çalışılacak, daha sonra kent bahçeleri bağlamında bu kavramın açılımları irdelenecek, potansiyellerine ve sınırlılıklarına da değinilerek “kendin yap kentleşme” içerisinde kent bahçelerini düşünmenin kentsel planlama ve katılımcılık bağlamında getirebileceği açılımlar tartışılacaktır.

3.1 Kendin Yap Kentleşme

İçinden geçtiğimiz dönemde dünyanın pek çok kentinde kent mekânlarını şekillendiren “mikro-mekânsal kent pratiklerine” (Iveson, 2013) şahit olmaktayız. Kentin alışılmadık yerlerinde oluşturulan kent ve topluluk bahçelerinden, gerilla bahçelere, ağaçları ve kent mobilyalarını yünlerle kaplamaya (yarn bombing), işgallerden, kent tabelalarını değiştirmeye, yaratıcı kent mobilyalarından, konut ve üretici ve tüketici kooperatiflerine kadar uzanan yelpazede yaratıcı, oyuncu, geçici ve tabandan (grass-roots) gelişen tüm bu yeni kentsel pratikler son yıllarda hem teoride hem de pratikte sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır. Aynı şekilde akademinin de bu tür pratiklere olan ilgisi son on yılda hızla artmış, bu yeni kentsel pratikler ile ilgili yapılan çalışmalar da çeşitlenmiştir. Kent mekânlarının yeniden şekillenmesi, yeniden yorumlanması, yeni anlamlar kazanması bağlamında tartışılan bu kentsel pratikler akademik literatür içerisinde “kendin yap kentleşme” (Do-It-Yourself urbanism) (Zeiger, 2011; Iveson, 2013), “gerilla kentleşme” (guerilla urbanism) (Hou, 2010), “taktiksel kentleşme” (tactical urbanism) (Lydon ve Garcia, 2015), “gündelik kentleşme” (everyday urbanism) (Chase, Crawford ve Kaliski, 2008), “katılımcı kentleşme” (participatory urbanism) (Wortham-Galwin, 2013) ve “asi kentleşme” (insurgent urbanism) (Hou, 2010) gibi kavramlarla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Finn’in de dikkat çektiği üzere bu pratikleri anlamlandırmak için geliştirilmiş “ad-hoc” kentleşme (ad-hoc urbanism), “deneysel kentleşme” (experimental urbanism), “açık kaynak kentleşmesi” (open source urbanism) (Overmeyer, Oswalt ve

Misselwitz, 2007), “kentsel brikolaj” (urban bricolage), “kentsel akupunktur” (urban acupuncture) gibi başka kavramlar da kullanımdadır (Finn, 2014b, s. 381). Akademik terminolojideki bu çeşitlilik dünyanın pek çok farklı kentinde giderek daha fazla görünür olmaya başlayan bu kentsel pratiklerin çeşitliğinden de kaynaklanmaktadır. Bu çeşitlilik akademik teoride herkesçe üzerinde anlaşılmış bir kavramın yerleşmesine meydan okumaktadır.

Finn (2014a) en genel anlamda “kendin yap kentleşmeyi” kentlilerin yönetim dahiliyeti olmayan ve kendisini yönetimin politikaları karşısında konumlandıran kentsel mekânda iz bırakan her türlü faaliyeti” (s. 331) olarak tanımlamaktadır. Douglas (2014) “kentsel mekânların işlevlerinin iyileştirilmesine yönelik becerikli, oyuncu ve yerleşmiş eylemleri” (s. 2) “kendin yap kentleşme” olarak görmektedir. Lydon ve Garcia (2015) “taktiksel kentleşme” kavramını önerirken kentlerin yaşanabilirliğinin iyileştirilmesinin önkoşulunun sokaktan başlaması gerektiğine vurgu yaparken, bazen yasal bazen de yasadışı olarak görünen küçük ölçekli uygulamaların büyük farklar yaratabileceğinden bahseder (s. 1).

Estetik, politika, işlev, örgütlülük, kentsel alanlara müdahale, zamansallık, ölçek ve toplumsal bağlam bakımından birbirinden çok farklı görünen bu yeni kentsel pratiklerin arasında onları belirli bir kuramsal çerçeveden anlamamıza yardımcı olacak ortaklıklar ve benzerlikler söz konusu olduğunda Crawford’dan aktaran Iveson (2013, ss. 942-943) şu noktaları vurgulamaktadır. Böyle pratikler:

- kentin alışılmış mekânlarına ilişkin yeni olasılıkları ortaya çıkarması bağlamında kent mekânlarını aşına olmaktan çıkarma (defamiliarization)
- kentin boş, atıl veya “yabancı” alanlarını örneğin işgaller, sahip çıkmak veya kendine mal etmek yoluyla yeniden aşinalaştırmak (refamiliarization)
- değişim değerinin yerine kullanım değerinin öne çıkarılmasıyla kent mekânlarının meta olmaktan çıkarılması (decommodification)
- alternatif ekonomilerin vurgulanması
- farklılıkların iş birliği

Iveson (2013, s. 943) ise bunlara ek olarak “kendin yap” pratiklerinin kentsel anlamda geniş bir yelpazede salındığından bahseder. Ona göre “kendin yap kentleşme” pratikleri aşağıdaki eksenler bağlamında herhangi bir noktada konumlanabilirler:

- geçicilik/ kalıcılık
- çevre/ merkez

- kamusal/ özel
- kişiselleşmiş/ anonim
- kolektif/ bireysel
- yasal/ yasadışı
- eski/yeni
- dolaysız/dolaylı

Bir yelpazenin farklı noktalarında konumlanabilen bu kadar çeşitli aktivitenin bir şemsiye kavram altında toplanmasını sağlayan ortaklık mekânsal pratiklerin içeriğinden çok kentsel mekân, politika ve kente dair içerdikleri potansiyel önermeler ve olasılıklarla ilişkili görünmektedir. Örneğin Zardini (2008) formel kentlilik içinde bireysel veya kolektif eylemler şeklinde ortaya çıkan bu pratiklerin “alternatif hayat tarzları önerdiğini, gündelik yaşamlarımızı yeniden icat ettiğini ve kent mekânını yeni kullanımlarla yeniden işgal ettiğini” (s. 16) söyler. Hou’ya (2010) göre bu kentsel deneylerin ortak yanı “kent içinde kentleri” keşfetmek, ortaya çıkarmak ve onları “yeni işlevler ve anlamlarla donatmaktır” (s. 2). Zeiger (2011) ise bu pratiklerin içerisinde ekonomik ve politik engellere veya disiplinler veya kurumsal ataletle rağmen değişimin mümkün olduğuna ilişkin bir inanç olduğunu iddia eder. Douglas’a (2014) göre “kendin yap kentleşme” pratikleri, aktörlerin motivasyonları, eylemlerinin çeşitliliği ve öngörülen veya öngörülmeleyen etki ve sonuçları ne olursa olsun “bireylerin veya enformel grupların belirli kentsel mekânların belirlenmiş, düzenlenmiş kullanımlara izinsiz (unauthorized) şekilde doğrudan müdahaleleriyle meydan okumalarıdır” (s. 8). Dolayısıyla ona göre böyle pratiklerin kente müdahalede bulunan diğer tür eylemlilik biçimlerinden ayıran bu pratiklerin var olan kullanımları sorgulayarak yeni kullanım biçimleri tarif etmeleri ve bu pratiklerin izinsiz hayata geçirilmesidir (Douglas, 2014). Ancak başka yazarlarda Douglas için ayırt edici olan ayrımlar bu kadar net değildir. Örneğin Finn (2014b) kendi çalışmasında “kendin yap kentleşme” yaklaşımlarının en belirgin özelliklerinden birini bu tip yaklaşımların motivasyonunun tek tek bireylerin veya küçük gönüllü grupların herhangi bir yerel yönetim veya özel girişim desteği aranmaksızın kentsel mekânda önemli gördükleri karşılanmamış bir ihtiyaca çözüm bulmak olduğunu söyler (s. 383). Ona göre bir diğer özellik “kendin yap kentleşme” pratiklerinin sadece açık estetik ve politik motivasyonlardan ziyade işlevsel nitelikte

olması yani bir eksiği ve ihtiyacı gidermesidir.³ Son olarak, böyle eylemliliklerin sadece onu yapanları veya bir kısım kentliyi değil bütün kentin ve kentte yaşayan vatandaşların yararına olması özelliğine vurgu yapar (Finn, 2014, s. 383). Dolayısıyla, her ne kadar küçük ölçekli ve/veya kısa erimli de olsa kente veya kentin bir kesitine ilişkin bir sorunu çözmek “kendin yap kentleşme” yaklaşımlarının temelidir.

Fabian ve Samson’a (2016) göre “kendin yap kentleşme” gibi yaratıcı temellük etme pratiklerinin tıpkı grafiti ve sokak sanatının diğer biçimlerinde olduğu gibi kendini kentsel mekâna kazımak, mekâna bağlanmak, görünür olmak ve başkalarıyla ilişkilenmek gibi özelliklerinin yanında kamusal alanla ilgili yeni deneyimler üretmek ve kent mekânına ilişkin algıları dönüştürmek gibi anlamları da vardır (s. 170). Bunun yanında kamusal alanın kim tarafından nasıl kullanılabileceğine ilişkin çok temel bir sorunsalı görünür kılarak mekânın kamusal ve toplumsal boyutları üzerine farklılıkların birlikte yeni anlamlar müzakere edebileceği bir alan açabilirler (Fabian ve Samson, 2016, s. 170). Dolayısıyla denebilir ki “kendin yap kentleşme” pratikleri içinden geçtiğimiz dönemde kamusal alanın inşası, açıklığı ve bunları şekillendiren iktidar biçimlerinden ayrı olarak düşünülemez. Nitekim kimi “kendin yap kentleşme” örnekleri doğrudan iktidarın kamusal alanı belirli bir biçimde inşa etmesinin karşısına bir meydan okuma olarak çıkmış ve daha geniş yerel toplumu harekete geçirmek adına bir itici güç de olabilmışlerdir.

Türkiye’de ise “kendin yap kentleşme” kavramı ile ilişki içerisinde yapılmış az sayıda çalışma vardır. Örneğin Kaya ve Görgün (2017), Türkiye’den “kendin yap kentleşme” örneklerini inceleyen araştırmalarında, “kendin yap kentleşme” içerisinde değerlendirilebilecek örneklerin aktörlerin amaçları bağlamında, kentsel estetik, ihtiyaç, ticari fayda ve tepki olarak ortaya çıktığını, aktörlerin ise mahallelilerden, sivil toplum kurumlarına, belediye/kamu kurumlarından, özel işletmeler ve aktivist gruplara kadar çeşitlilik gösterdiğini tespit etmişlerdir. Bu araştırmaya göre, Türkiye’de “kendin yap kentleşme” alanında ihtiyacın karşılanmasına yönelik uygulamalar ön sıradayken, aktör olarak en fazla mahalleliler ön plana çıkmaktadır (s. 72). Yazarlar, Türkiye’deki “kendin yap” örnekler arasında kent bostanlarını incelememişlerdir.

³ Finn’e göre kimi “kendin yap kentleşme” pratiği öyle bir ihtiyacı karşılar ve kentin temel bir parçası haline dönüştür ki zaman içerisinde yerini “resmi” olana bırakabilir (Finn, 2014b, s. 383).

Kenti yaratıcı müdahaleler yoluyla dönüştürmenin akademik literatürde diğer bir adlandırılış biçiminin “taktiksel kentleşme” olduğuna yukarıda değinilmişti. Lydon ve Garcia (2015) taktiksel kentleşmeyi tek tek bireylerden, sivil inisiyatiflere, kâr amacı gütmeyen oluşumlardan hükümetlere ve hatta yatırımcılara kadar birçok aktörün başlatabileceği kısa dönemli, düşük maliyetli ölçeklenebilir müdahaleler ve politikalar olarak tanımlamaktadırlar (s. 2). Bu yazarlar “taktiksel kentleşme” ve “kendin yap kentleşme” arasında bir fark olduğuna işaret ederek “taktiksel kentleşmenin” “kendin yap”ın aksine, uzun erimli bir dönüşüm yaratmayı hedeflediğini belirtirler. Yalnızca tek tek bireylerin veya grupların oyuncu, yaratıcı fakat kentsel politikada bir dönüşüm yaratmayı özellikle hedeflemeyen “kendin yap”ın aksine planlamada ve kentsel politikada etki yaratabilecek değişimleri içeren “taktiksel kentleşmenin” tabandan tepeye ve tepeden tabana her seviyede ele alınıp uygulamaya konabileceğini savunurlar (Lydon ve Garcia, 2015, ss. 6-12). Yine aynı yazarlar, “taktiksel kentleşmenin” uygulamada en yaygın üç örneğinin görüldüğünden bahsederler; vatandaşlar tarafından görsel olarak değişimin mümkün olduğunun gözler önüne serildiği, genellikle devlet bürokrasisi veya alışılmış proje süreçlerini baypas eden müdahaleler; yerel yönetimler, yatırımcılar ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların planlama ve uygulama adımlarında katılımcılığı genişletmek ve derinleştirmek için kullandıkları araçlar ve kentler veya yatırımcılar tarafından uzun erimli yatırım gerektiren bir projeyi hayata geçirmeden önce deneme olarak uygulananlar (Lydon ve Garcia, 2015, s. 12). Görülmektedir ki, bu yazarlara göre “taktiksel kentleşme” verili kentsel politikalara, kararlara veya yapıları çevrenin belirli bir şekilde düzenlenişine bir eleştiri veya muhalefet olarak ortaya çıkmakla beraber bizzat o planları geliştirenler, uygulayanlar ve hatta ticari bir kaygıyla yapanlar tarafından da bir strateji olarak uygulanabilir. Yazarların bu noktada “kendin yap kentleşme” olarak tarif edilen pratikleri günümüz neoliberal dünyasında tam da kentlerin neoliberal prensiplere göre kurgulanışına uyumlu bir yöntem olarak önermesi sorundur. Mould (2014) de benzer bir noktanın altını çizerek, böyle bir kentlilik anlayışının kendisinin metalaşmakta olduğunu belirterek, “taktiksel kentleşmenin” giderek bir kent stratejisi olmaya başladığından bahseder (s. 534). Benzer bir bakış açısı son yıllarda sayıları artmakta olan ve hatta bir nevi “kendin yap kentleşme” kılavuzu olarak da işleyebilecek kitaplar, internet siteleri ve yayınlarda da gözlemlenmektedir. Böyle güncel yayınlardan örneğin “Pop-Up City” (Beekmans ve De Boer, 2014) “kendin yap kentleşmenin” temel mantığının büyük ölçüde yatırımcılar tarafından nasıl bir iş modeli geliştirmek

üzere sahiplenilip kullanıldığının birçok örneğiyle doludur. Genellikle mimarlık ve tasarım ofislerinin, sanatçıların veya bunların bir bileşiminin hayata geçirdiği ve dünyanın çeşitli kentlerinde uyguladığı projelere yer veren kitapta, yiyecek kamyonlarından (food-truck), örneğin meydanlar veya otoyollar gibi konvansiyonel olarak ofis olarak düşünülmeyen mekânlarda kurulan pop-up ofis ve mağazalara, çatıların üstünde kurulan kent bahçe ve restoranlarından, bisiklet tamir otomatlarına ve oturaklı sokak reklam panolarına kadar çeşitli farklı örnek günümüz kent mekânlarını yaratıcı bir biçimde dönüştürmenin örnekleri olarak sunulmuştur. Bu örneklerin aktörleri, ölçekleri, maliyetleri ve hatta kârlılıkları bakımından çeşitliliği “kendin yap kentleşme” ile neoliberal kent politikaları arasındaki yakınlık ilişkisini de bir sorunsal olarak ortaya koyarken, “kendin yap kentleşme” planlama ve katılımcılık bağlamında da daha karmaşık bir ilişkiselliği işaret etmektedir. Bu çerçeveden hareketle bu bölümün devamında “kendin yap kentleşmenin” tarihsel köklerine ve bu tez araştırmasının arka planını oluşturacak olan “kendin yap kentleşmenin” bir biçimi olan kent/topluluk bahçelerine odaklanılacaktır.

3.2 “Kendin Yap Kentleşme”: Tarihsel Kökler

Çeşitli yazarların da altını çizdiği gibi “kendin yap” kentleşme” içerisinde nitelendirilebilecek kimi eylemlilik biçimleri aslında hiç de yeni değildir (Douglas, 2014; Finn, 2014b). Bu terimle ifade edilmemelerine rağmen sadece “gelişmiş” Batı’da değil dünyanın özellikle belki de “çevresi” (periphery) olarak görülen Batı-dışı coğrafyalarında uzun süredir bu bağlamda değerlendirilebilecek tabandan (grassroots) eylemlilik biçimleri ve kentsel alanlara müdahaleler mevcuttur ve özellikle enformel kent peyzajlarının oluşmasında ve kentleri şekillendirmekte en az formel kent planlama ve kent politikaları kadar etkili olmuşlardır⁴. Schrijver’in (2011) da belirttiği gibi kökleri 20. yüzyılın ortalarına kadar giden, bir toplumsal ve sanatsal ifade biçimi olarak kentsel alanlara müdahale Paris-Fransa başta olmak üzere Avrupa’da “Sitüasyonist Enternasyonal” in rasyonel planlama anlayışı ve modern

⁴ Örneğin Güney Amerika, Güney Asya ve Orta Doğu’da enformel kentlilik çalışmaları için bkz. AlSayyad, 2004. Türkiye’nin İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerini büyük ölçüde şekillendiren “gecekondu” olgusu “kendin yap kentleşme” örneği olsa da Erman’ın (2001) gösterdiği gibi akademik literatürde büyük ölçüde bir sorun olarak çarpık kentleşme bağlamında değerlendirilmiştir. Gecekonduyu bir sorun olarak değil alternatif bir konut ve yaşam üretimi imkânı olarak ele alan istisnai çalışmalara bir örnek olarak bkz. Adam, 1979.

mimari tasarım ögelerine meydan okuyan deneysel eylemliliklerine dayandırılabilir⁵. Yazar, sitüasyonist teorinin kapitalizmin ve dönemin modernist planlama yaklaşımını sorunsallaştırdığını ve 1930'lardan itibaren egemen olan "işlevselci şehir" (functionalist city) anlayışına meydan okuduğunu söyler (Schrijver, 2011, s. 247). Kentin mekânîk terimlerle anlaşılamayacağını düşünen Sitüasyonistler bu modern mekânîk makinenin karşısına "yaratıcı...ve arzulayan bireyi" koymuşlardır (Schrijver, 2011, s. 247). Sitüasyonistler için en önemli amaçlardan biri kentte direniş alanları yaratmaktır, bunu hem "haritalama" (mapping) gibi teorik ve kavramsal yöntemlerle hem de kolektif ve bireysel eylemlilik biçimleriyle (örneğin kentin sadece yürüyüşle yeniden sahiplenilmesi gibi)⁶ yapmışlardır. Hajjar'ın (2010) da vurguladığı gibi özellikle *derive* ve *detournement* kavramları Sitüasyonistlerin kentle kurulabilecek yeni bir ilişkiye vurgu yapması açısından önemliydi. *Derive* kişinin kentin farklı alanlarından geçtiği ve bu alanların adeta psikolojik bir coğrafyasını haritaladığı yaratıcı bir kenti alımlama biçimi olarak düşünülebilir ve bu anlamda da basitçe yürümekten ve gezinmekten farklıdır. *Derive*'nin temel mantığı yaratıcı ve oyuncu olmasıydı, kentin normalde kullanılmayan veya verili anlamlarla tarif edilmiş mekânlarına farklı bir göz ve duyguyla bakmayı, kentsel mekâna karşı başka tür bir farkındalık geliştirmeyi amaçlıyordu. Kenti alışılacılığı ve varsayılan planlama ve tasarım ilkeleriyle değil bedensel ve psikolojik bir coğrafya olarak yeniden tarif etmek isterlerken yeni ve "radikal anlamda stimüle edici bir kent yaratmak için onunla fiziksel olarak ilişkilenebilir"(Bonnett, 1992, s. 77) temel amaçları olarak benimsediler.

Sitüasyonistler tarafından kullanılan bir diğer yöntem olan *detournement* ise kitlesel medyayı ve kitlesel tüketimciliği hedef alan, dergiler gibi çeşitli mecralardan popüler imajların toplanarak, yeniden düzenlenmesi, yapı bozumuna uğratarak yeni imajlara yayınlara dönüştürülmesini içerir (Hajjar, 2010, s. 32). Bu şekilde yaratılan yeni imajlar veya yayınlar başka anlamlarla yüklenerken, kitle kültürüne karşı bir başkaldırı ve meydan okuma olacaktır. Çünkü Sitüasyonistlerin öncülerinden olan Guy Debord'a

⁵ Bu noktada 1916'da ortaya çıkan Dada ve Dadacılık akımını da sorunsallaştırdığı meseleler açısından anmak gereklidir. Dadacılık, sanat ve gündelik hayat mekânları arasındaki kopuşa bir meydan okuma olarak ortaya çıkmış, hem sanatın konser salonları ve galeriler gibi "ayrıcılık" mekânlarına hapsedilmesini eleştirmiş hem de gündelik hayat mekânları ve sanat arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak sanatı icra eden ve alımlayan arasındaki hiyerarşik bölünmeye karşı çıkmıştır (Bonnett, 1992, s. 72).

⁶ Bu noktada benzer bir tartışmayı De Certeau'da (2008, ss. 185-209) yapmaktadır.

göre böyle kitlesel kültür ürünleri kentlileri kendi yaşam alanlarına yabancılaştırarak sadece birer pasif tüketici olarak kurgulamaktaydı (Hajjar, 2010, s. 32). Sitüasyonistlerin 20. yüzyılın ikinci yarısında geliştirdiği ve elbette politik ve düşünsel bir direniş olarak kurgulayıp uyguladığı bu yöntemlerle günümüz “kendin yap kentleşmeyi” arasında paralellikler görmemek imkânsızdır. Günümüz “kendin yap kentleşme” pratikleri her zaman açıktan bir politik direniş amacı gütmese ve hatta aktörleri kendilerini böyle terimlerle ifade etmese bile kentsel pratikleri uygulayanların mekânları tarif edilenden farklı kullanımlar ve anlamlarla donatarak sahiplenmesi ve kendine mal etmesi, bunu da yaratıcı ve geçici müdahaleler biçiminde yapması bu paralelliğin en çarpıcı tarafıdır. Bu anlamda “kendin yap kentleşmenin” planlamacı ve planlamacı olmayan arasındaki ayrımı silikleştirdiği, planlama disiplini ve planlamacılara özgü araç, yöntem ve uygulamaların dışında araç ve yöntemlerle kentsel mekânlara müdahale ederek kentsel mekânın her alanını yeni ve farklı biçimlerde düzenlemeye açtığını söylemek mümkündür.

“Kendin yap” kentleşmenin tarihinin izleri ABD’de de sürülmüştür. Talen’e (2015) göre ABD’de “kendin yap kentleşme” geleneğinin tarihsel kökenleri 19. yüzyıl ortalarındaki kentin güzelleştirilmesi ve sivil iyileştirme çabalarından başlayarak 20. yüzyıl ortalarındaki “Güzel Kent” hareketine kadar gitmektedir. Amerika kentlerinin nüfusunun hızla arttığı, kentin kalabalık, pislik ve toplumsal dejenerasyonla ilişkilendirildiği ve formel kent planlamasının henüz emekleme aşamasında olduğu bu dönemde kentlerin iyileştirilme çabaları kentleri daha yaşanabilir kılmak için çalışan irili ufaklı sivil iyileştirme grupları, belediye sanat toplulukları, mahalle loncaları gibi farklı aktörlerden oluşmaktaydı. Dönemin kentte bütüncül bir yapılanmayı arzulayan kent reformcularının aksine bu gruplar kente kentsel mekânlarda iyileştirmeyi amaçlayan bireysel veya girişimsel çabalardan oluşmaktaydı. Yerel yönetimlerin efektif işlemediği ve yetersiz kaldığı alanlarda hem kanalizasyon şebekeleri inşa etmek gibi işlevsel hem de sokakları, meydanları çeşmeler, heykellerle güzelleştirmek gibi estetik amaçlarla yapılan küçük ölçekli ve tabandan girişimlerdi bunlar. Dolayısıyla kentsel mekânlara yapılan bu tür müdahaleler kentin şekillenmesinde sivilliğin ve bireysel ve /veya kolektif çabanın bir göstergesiydi; sokakların temizlenmesinden, sokak ağaçlarının dikimine, heykellerden, renk kullanımına tüm bu tabandan gelen küçük ölçekli çabalar dönemin yeni gelişen konvansiyonel planlama anlayışının karşısında duruyordu (Talen, 2015, ss. 138-142).

Talen'e (2015) göre dönemin büyük ölçekli planlama anlayışının karşısında duran Camillo Sitte gibi mimarların yansıra Jane Jacobs ve William Whyte gibi kent yazarları da büyük ölçekli planların karşına kentin parçacılığını, farklılıklarını, yaşayan kamusal mekânlarını ve bunların hayata geçirilebilmesinde hayati olarak gördükleri kentsel failliği vurgulamakla "kendin yap kentleşmenin" düşünsel ve pratik zeminlerini de kurmuşlar; kapitalist kent makinasının düzenlenmiş, denetlenmiş "mekânının" karşısına "yeri" ve "yer yapmayı" (place making) bir alternatif olarak çıkarmışlardır (ss. 142-145).

Tarihsel olarak "kendin yap" kentleşmenin erken örnekleri Batı coğrafyası için yukarıda sözü edilenlerle de sınırlı değildir. Hem İngiltere'de hem de ABD kentlerinde 19. yüzyılda çeşitli zengin vatandaşların öncülüğünde ya da kurum ve kuruluşlar tarafından başlatılan ve okur yazarlığı tabana ve kırsal alana yaymayı hedefleyen mobil kütüphaneler; Paris'te geçmişi 16. yüzyıla kadar giden ve halen kentin peyzajının temel bir ögesi olan kitap tezgahları; ABD'de 19. yüzyılda Amerika kırsalının ücra köşelerinde günlerce hayvan otlatan çobanların temel yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için icat ettikleri yiyecek kamyonu (food truck), sokak panayırıları ve pazarları da çağdaş bağamları içerisinde bugün gözlemlenen "kendin yap" kentleşme pratiklerinin öncülleri olarak yorumlanmaktadır (Lydon ve Garcia, 2015, ss. 39-57).

3.3 "Kendin Yap" Pratikler ve Yaratıcı Direniş

Elbette her toplumsal-mekânsal pratik ancak kendi tarihsel toplumsal koşulları içinde anlaşılabilir. "Kendin yap kentleşme" pratikleri günümüzde yukarıda sözü edilen örneklerden tarihsel bağlam içerisinde etkilenmiş olsa da onları tam da son yıllarda ortaya çıkaran politik, mekânsal ve toplumsal koşulları değerlendirmeden konumlandırmamız mümkün değildir. Çeşitli yazarlara göre, 1960-1970'lerden itibaren görülmeye başlansa da güncel "kendin yap" veya "gerilla" pratiklerin ortaya çıkmasına olanak veren neoliberal dönemin kendisidir (Douglas, 2014; Bradley, 2015). Neoliberal dönem pek çok yazarın analiz ettiği gibi artan oranda özelleşme ve deregülasyon biçiminde kendini gösteren ekonomi politikaların hem bir sonucu hem de onlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Douglas, 2014, s. 10). Kent mekânını şekillendiren süreçler olarak Brenner ve Theodore'un (2002) "gerçekten var olan neoliberalizm" (actually existing neoliberalism) kavramıyla açıkladıkları bu süreçler

devletin yatırım alanlarından çekilmesi ve/veya özel sektör gibi karlılık hedefleyen bir aktör konumuna gelmesi, büyük-ölçekli kent projelerinin hayata geçirilmesi, kent alanlarının özelleşmesi, metalaşması ve giderek özel kullanımlar için düzenlenmesi, kentin bir girişimcilik sahası olarak görülmesi, soylulaştırma ve kentsel mekânda artan oranda yeniden üretilen eşitsizlikler şeklinde kentin yeniden inşası ile de mümkün olabilmıştır (Brenner ve Theodore, 2002; Peck ve Tickell, 2002; Smith, 2002; Swyngedouw vd., 2002; Harvey, 2006; Smith, 2008). Özellikle ABD ve Avrupa’da görüldüğü şekliyle “kendin yap” kentleşme pratiklerinin ortaya çıkışı ve artışı bu coğrafyalarda yaşanan ekonomik krizlere paralel olarak kamusal ve yeşil alanların idaresi ve bakımının kamu sorumluluğundan çıkması ile de ilgilidir (Bradley, 2015, s. 91). Dolayısıyla özellikle Batı’da 1970’lerden itibaren kendini hissettirmeye başlayan bu kentsel yeniden yapılanmanın ürünü olarak New York ve Berlin gibi kentlerde işgal evleri ve “gerilla kent bahçeleri” kurulması tesadüfi değildir⁷. Aynı dönem kent planlamasında daha önceki bölümde de tartışıldığı gibi tepeden inmeci yaklaşımların sorgulanmaya başlandığı, planlamada toplumsal ve çevresel eşitliğin ve adaletin önem kazanmaya başlandığı ve planlamada çoğulculuk ve savunuculuk (advocacy) kavramlarının öne çıktığı yıllardır (Finn, 2014b). Bu dönemde aktivist-plancılar toplumun dezavantajlı kesimleriyle ve kentin ihmal edilmiş bölgelerinde çalışarak topluluk ölçekli planlar ve politikalar üretmeye çalıştılar ki Finn bu çabaları “kendin yap” pratiklerini öncüsü olarak düşünmektedir (Finn, 2014b, s. 387). Yine aynı dönem Zeiger’in (2011) de altını çizdiği gibi Amerika’da Ant Farm, Archigram ve Anarchitecture gibi sanat, kentsel aktivizm ve disiplinerlik gibi sınırları bulanıklaştıran deneysel mimarlık denemelerinin ortaya çıktığı ve kendi alanlarında “kendin yap” felsefesine katkıda bulunduğu yıllardır.⁸

1970’ler “kendin yap” yaklaşımını benimsemiş Hip-Hop, Punk gibi müzikal alt kültürlerin, grafiti gibi sokak sanatının ve hatta kentte izinsiz rampalar kurarak kentsel mekânın “performatif eleştirisini” (performative critique) (Borden, 2001) yaptığı ve kentsel mekânı yeniden icat edip kendine mal eden kaykaycılarının ve bisikletçilerin yani kentsel aktivizmle ancak dolaylı yoldan ilişkilenebilecek türlü alt kültürlerin de sahne aldığı bir dönemdir (Borden, 2001; Ferrell, 1995; 2001). Denebilir ki özellikle Batı coğrafyasında “kendin yap” belirli bir tarihsellik içerisinde ancak o bağlamın her

⁷ Bu örnekler tezin bu bölümünün devamında daha detaylı tartışılacaktır.

⁸ Bu deneysel mimarlık gruplarının daha detaylı anlatımı için bkz., Zeiger (2011).

kesitinde, içinde yer aldığı politik, ekonomik, toplumsal ve mekânsal çerçevenin içerisinde şekillenerek ve dönüşerek çağdaş biçimini almıştır. “Kendin yap” kentleşmenin kökenlerinde sanat, mekânsal aktivizm, alt kültürler ve yaratıcı disiplinler büyük ölçüde rol oynamış, kentsel mekânın tasarımını bizzat katılarak dönüştürmek ve hatta kentsel mekânlar yaratarak başka türlü toplumlar tahayyül edebilmek bu açılan yolda mümkün olabilmıştır.

Özellikle 1990’ların sonunda ve 2000’li yılların başında Kuzey Amerika ve Avrupa’da ortaya çıkan küresel anti-kapitalist hareketin eylem repertuarı ve geliştirdiği eylemlilik biçimleri “kendin yap” olgusunu repertuarının temeline yerleştirmiştir. Sanat, aktivizm ve eylemciliği bir araya getiren veya daha doğru ifadeyle onların arasındaki sınırları bulanıklaştıran bu “yeni” eylem, protesto ve direniş biçimlerinin temel özellikleri, oyuncu, şakacı, neşeli ve yaratıcı olmaları, kostümleri, dansları, müziği, ritmi ve sanatı eylemlerinin temeline yerleştirmeleriydi. Kalıcılıktan ziyade anlara, örgütlülüğün ziyade bir araya gelip dağılmaya, kök salmaktan ziyade köksüzlüğe vurgu yapan bu yaratıcı direniş biçimleri mekân dolayımıyla ama ondan bağımsız her yerde her zaman harekete geçirilebilir mobil pratiklerdi. Literatürde kültürel aktivizm (Fırat ve Kuryel, 2015), kültür karıştırma (Lasn, 1999), müdahalecilik (Sholette ve Thomspen, 2004) ve taktiksel eğlence (Evans, 2003) gibi farklı adlarla anılsalar da hepsinin vurguladığı bu yeni eylem biçimlerinin konvansiyonel protesto, gösteri, grev gibi siyaset yapma biçimlerinden ayrıldığı, eğlenceyi, karmaşayı, altüst etmeyi hâkim sistemin ve/veya iktidarın ve iktidar pozisyonlarının karşısında birer taktik olarak kullanmalarındır. Örneğin Fırat ve Kuryel (2015), yaratıcı kültürel aktivizmi “egemen güçler tarafından yayılan hâkim mesajları bozma amacıyla, sanat, aktivizm, politika ve performansı iç içe geçiren eylem biçimleri” (s. 264) olarak tanımlarken, sokak sanatı, kent gerillası, reklam bozma (subvertising), kültür karıştırma (culture jamming), ani sokak baskınları (flash mob) gibi çeşitli pratikleri kastetmektedirler. Tüm bu pratikler içerisinde “kendin yap” oyuncu direnişin kolektif üretimi üzerinden temel öneme sahiptir.

Böyle pratiklerin örneklerinden Kuzey Amerika ve Britanya kentlerinde 1990’lar ve erken 2000’lerden itibaren aktif olan Sokakları Geri Al (Reclaim the Streets), araç trafiğini geçici olarak durduğu alanlarda açık mekânlar oluşturarak yaşayan bir kamusalığa ve toplumsallığa vurgu yapar. Caddeler dansla, sokak partileriyle ele geçirilirken, caddenin temel işlevi olarak tanımlanmış olan geçip gitmek kesintiye uğratılmış olur (McKay, 1996). Scholl’un de belirttiği gibi böyle müdahalelerin

vurgusu geçicilik üzerinde olduğundan uzun vadeli etkilerini öngörmek ve hesaplamak mümkün değildir ancak kamusal mekânlar geçici bir süre için bile olsa ticari işlevlerinden koparılmış, caddeler neşenin ve eğlencenin mekânlarına dönüşmüştür (Scholl, 2015, s. 203; Jordan, 2002, s. 350). Scholl'un (2015) da ifade ettiği üzere, Sokakları Geri Al (Reclaim the Streets) hareketi daha sonra zirve protestolarında da görünen başka eylemlilik biçimlerine de yansımış ve tezahür etmiştir. Örneğin, İsyanlar Asi Yeraltı Palyaçosu (Clandestine Insurgent Rebel Clown Army) asker kıyafetleri giyerek ve palyaço makyajı yaparak gösterilerde polisi ve otoriteyi alaya alırken, Pembe ve Gümüş (Pink & Silver) müzik ve dans eşliğinde pembe ve gümüş rengi giyinmiş gruplar sloganlar atarak gösterilerde karmaşa yaratmayı ve “karşıtlıkları altüst etmeyi” (Scholl, 2015, s. 207) hedeflemiştirler. Böyle performatif yaratıcı direniş oluşumları analiz edilirken, bu grupların eylemleri aktör ile seyirci, üretici ile tüketici arasındaki sınırları bulanıklaştırarak “kapitalist tüketimciliğe karşı katılımcı kendi kendine üretim fikrini”ni (Scholl, 2015, ss. 205-206) ortaya koyar. Bu ve benzeri yaratıcı müdahaleler literatürde “dolaysız deneyimler ve bağlantılar” üretirken “belli ritüellere sıkışarak donuklaşmış politik protesto tarzına karnavallara özgü bir enerji ve heyecan katmıştır” (Shukaitis, 2015, ss. 236-237). Bahtin'in “karnaval” kuramı, literatürde bu tarz eylemlilik ve müdahalelerin analiz edilme çerçevelerinden biridir. Bahtin (2014), Orta Çağ karnavallarını çözümlerken, karnavalların geçici bir süreliğine de olsa toplumdaki hâkim hiyerarşik düzeni, toplumsal cinsiyet organizasyonunu, tabakalaşmayı ve bununla ilişkili rolleri kesintiye uğrattığını ve tersyüz ettiğini söyler. Bu anlamda anlık bile olsa gündelik hayatın kemikleşmiş kurallarından özgürleşmek mümkün olmuş, kanunların ve düzenlemelerin sınırları ihlal edilmiştir. McKay'in (1996) de dikkat çektiği üzere, böyle eylemlerde geçicilik olumsuzlanan değil, aksine “anın yüceltilmesini sağlayan devrimci bir özelliktir, gücünü insanların bir aradalığından ve doğrudancılığından alır. Doğrudancılık (immediatism) kuramını geliştirmiş olan Hakim Bey'e referansla Scholl, böyle pratiklerin “geçici otonom bölgeler” (temporary autonomous zone) kavramıyla düşünülebileceğini iddia eder (Bey, 2003; Scholl, 2015). Hakim Bey'e göre bir yere bağlanmayan ve kalıcılışıp kimliklenmeyen oluşumlar, devlet gücüne karşı en iyi taktiktir çünkü mutlak otorite olan devlet tarafından bastırılmadan ve ehlileştirilmeden başka bir yer ve zamanda belirip kaybolabilen, asla tam olarak tanımlanıp ele geçirilemeyecek bir hareketliliğe sahiptirler (Bey, 2003; Scholl, 2015, ss. 201-202). “Kendin yap”ın doğrudan eylem mantığıyla sivil itaatsizliği örneklediği

bu eylemler mekânları da bu yolla inşa eder; Blanco'nun (2016) da ifade ettiği gibi böyle eylemler “normal koşullarda bastırılmış olan arzuların harekete geçtiği *mekânsal itaatsizlik* biçimleri” (paragraf 9) olarak düşünülebilir.

Böyle yaratıcı direniş eylemlerine “kendin yap” unsurunun temel bir özellik olarak katıldığı başka bir örnek Kanngieser'in (2015), Berlin'deki toplu taşıma ücretlerindeki artışa bir tepki olarak ortaya çıkan Berlin Umsonst eylemlerini analiz ettiği çalışmasında da vardır. Ücretlere ilişkin yeni düzenlemeye karşı çıkmak için yatay düzlemde örgütlenen bir grup, Berlin'deki toplu taşıma biletlerinin birebir aynısını bastırarak üzerine kendi propagandasını yazmıştır. Bu biletler dağıtılarak, halka toplu taşımayı ücretsiz kullanmaları yönünde teşvikler verilmiş, toplu taşıma araçları işgal edilmiştir. Kanngieser'e göre bu tür eylemler onun “performatif karşılaşma” adını verdiği eylemlerdir. Performatif karşılaşma, yaratıcılık, mizah ve haz unsurunu temel alır, sanat ile hayat arasındaki ayrımı reddeder, “kamusal katılım ve karşılıklılık ilişkilerini teşvik eder ve sadece uzmanların değil her bireyin değişimi başlatma ve ilerletme gücüne sahip olduğu inancına dayanır” (Kanngieser, 2015, s. 106). Bu anlamda seyirci/kamu ve izleyici/eylemci arasındaki sınır muğlaklaşır, “ortak bir özgürleşme ve kendi kaderini belirleme arzusu” bireyler arasında yeni ilişkilerin kurulmasına olanak verir (Kannsieger, 2015, ss. 125-126).

Çağdaş yaratıcı müdahaleler çoğu zaman “örnek bir jest olarak ön canlandırma” mantığına dayanır; yani eylemci/katılımcıların içinde yaşamak istedikleri dünyanın nasıl bir yer olduğunu gösteren örnek müdahale sırasında açılan ve sergilenir (McKay, 1996; Scholl, 2015, ss. 210-211). Bu jest daha iyi bir dünyanın şimdi ve şu anda ortaya konması, eylemin “gösterilen konumundaki henüz kurulmamış geleceğin göstereni” (Scholl, 2015, s. 211) haline gelerek diğerleri tarafından izlenerek onlara örnek olmasını tarif eder.

“Kendin yap” mantığına dayalı tüm bu yaratıcı direniş literatürü De Certeau'nun (2009) direnişin potansiyellerini tam da şimdi ve burada akan gündelik hayat içerisinde araştırdığı ve sıradan insanların taktiklerinin gündelik hayatın aktif birer üreticisi olarak zamana ve mekâna yayıldığı tezinden hareketle de düşünülebilir. Yazara göre egemen düzenin ekonomi politişinin, iktidar sahiplerinin belirli şekillerde işleyen ve kural koyan “stratejisinin” aksine sıradan bireylerin bu düzenle oyun oynayan, düzenden kaytaran, düzeni dönüştürebilir potansiyele sahip olan “eylem, uygulama ve üretim” tarzları yani “taktikleri” vardır (De Certeau, 2009, ss. 110-116). De Certeau,

taktikleri zayıfın güçlü karşısındaki başarısı olarak tanımlarken, direniş ve dönüşümün bizzat gündelik hayatın içerisinde gelişen pratikler yoluyla gerçekleşme ihtimallerini de ortaya sermiştir. Bu bağlamda “kendin yap” üzerine kurulu yaratıcı direniş örneklerini de De Certeau’cü anlamda egemen stratejiden kaçan, onu kesintiye uğratan, onun erk mekanizmalarını ifşa eden birer taktik olarak yorumlamak mümkündür. “Kendin yap”ın gündelik hayatın dönüştürülmesi, katılımcılık, doğrudancılık, şimdi ve burada olana odaklanan, oyuncu, performatif doğası “kendin yap kentleşme” olarak adlandırılan pek çok pratiğin de temelindedir.

3.4 “Kendin Yap Kentleşme”: Güncel Örnekler

Daha önce de belirtildiği gibi, “kendin yap” pratikleri yeni olmasa da güncel versiyonları özellikle Batı’da görüldüğü şekliyle kendine has bazı özellikler göstermektedir. “Kendin yap” pratikleri çoğu zaman ölçeklerinden, geçiciliklerinden ve bazen de anonimliklerinden dolayı fark edilmeleri zor olduğundan bütüncül bir kavramsallaştırmaya ve üzerinde uzlaşılan bir teorik çerçeve içerisine yerleştirilememişlerdir. “Kendin yap” pratikleri ister kent mobilyaları yapmak, atıl alanlara bitkiler ekip bahçeler oluşturmak, kullanılmayan telefon kulübelerinden kütüphaneler yapmak şeklinde olsun ister izinsiz bisiklet yolu işaretlemesi yapmaya, billboardları değiştirmeye veya ağaçlara yün giydirmeye (yarn bombing) şeklinde olsun genellikle tabandan mekânsal dönüşüme ve mekân inşasına ve kentlilerin de içinde yaşadıkları alanlarla ilgili kamu otoritelerinden bağımsız katkı yapabilmeleri biçiminde görülmektedir (Lydon ve Garcia, 2015; Haydn ve Temel; 2006; Reynolds, 2008). Bu pratikler Fabian ve Samson’un (2016) da belirttiği gibi kentteki belirli bir eksikliğe veya iyileştirme isteğine gönderme yapabileceği gibi kentsel mekânlardaki doğrudan ve alışlagelmiş kullanımları sorgulamak, dönüştürmek ve ona yeni anlamlar yüklemek bağlamında, kentsel katılımcılık ve kent hakkı ile ilgili tartışmalarda merkeze oturabilirler (s. 167).

Son yıllarda akademik literatürde sayıları artan çalışmalar böyle pratiklere büyük ölçüde politik bir perspektiften ve direniş çerçevesinde bakmaktadır. Böyle çalışmalarda öne çıkan, “kendin yap” kentsel pratiklerinin kentsel metalaşmaya meydan okuyarak, kentsel mekânlarda alternatif sosyalliklerin geliştirilebileceği alanlar açması ve bu bağlamda kentsel kullanıcıların mekânları sahiplenerek verili kullanımlarının dışında kendine mal etmesidir (Carlsson, 2002, 2008; Duncombe,

2002; Holtzman, Hughes ve Van Meter, 2007). Duncombe (2002) “Reclaim The Streets” (Sokakları Geri Al) hareketine, Carlsson (2008) “Critical Mass”⁹e, Holtzman vd. (2007) ve Spataro (2016) “Food Not Bombs” (Bombalara Karşı Sofralar) gibi grupları inceleyerek bu grupların kentsel alanların metalaşmasını nasıl sorunsallaştırdığını ve buna karşı kamusal alanda geliştirdikleri taktikleri analiz ederler. Kuzey Amerika ve Britanya kentlerinde 1990’lar ve erken 2000’lerden itibaren aktif olan “Reclaim The Streets” araç trafiğini geçici olarak durduğu alanlarda “geçici otonom bölgeler” (Bey, 2003) ve açık mekânlar oluşturarak yaşayan bir kamusalığa ve toplumsallığa vurgu yapar. Türkiye’de de aktif olan ve artık küresel bir hareket haline gelmiş olan Critical Mass⁹ belirli günlerde bisikletlilerin toplanarak araç odaklı kent mantığına meydan okumak ve araç için öncelikli olarak tasarlanan yolları yeniden sahiplenmek için oluşturdukları bir gruptur (Url-1). Yine Türkiye’de de aktif olan Food Not Bombs¹⁰ (Bombalara Karşı Sofralar), gönüllülük esasına göre hareket eden ve açlık, yoksulluk, yiyecek üretiminde ve tüketiminde kaynakların israfı ve çevresel faktörlere dikkat çeken ve kamusal alanlarda kendi pişirdikleri vejetaryen yiyecekleri dağıtan bir kolektiftir (Url-2). Her üç grup için de kamusal alanda görünür olmak ve kentsel veya daha geniş ekonomi-politikalara meydan okumak temel amaçtır, dolayısıyla bu grupların açık bir politik niyet ve faillikle davrandıkları söylenebilir.

“Kendin yap” pratiklerinin akademik literatürde karşımıza çıkan bir başka yorumlanma biçimi Lefebvre’nin “kent hakkı” kavramı üzerindendir. (Lefebvre, 1996). Örneğin Iveson (2013) New York, Toronto ve Madrid’de kent billboardlarını izinsiz olarak değiştiren sokak reklamcılığı gruplarına baktığı çalışmada bu pratikleri “kent hakkı” bağlamı çerçevesine yerleştirmekte ve kentin verili düzenini altüst eden bu pratikleri, kentin temellük edilmesi yoluyla daha demokratik kentler yaratmadaki potansiyelleri üzerinden analiz etmektedir. Benzer şekilde Jabareen (2014) İsrail’deki Arap enformel yerleşimlerini “kendin yap” pratikleri olarak değerlendirerek “kent hakkı” bağlamı içerisinde okumakta ve hükümetlerin ve kent yöneticilerinin yetersiz kaldığı durumlarda özellikle kırılgan topluluklar söz konusu

⁹ Critical Mass ABD’de 1992 yılında kapitalizme meydan okumak ve kentsel mekânları yok eden otomobil önceliği ve altyapısına karşı çıkmak ve onu dönüştürmek için kurulmuş bisiklet hareketidir.

¹⁰ Food Not Bombs 1980 yılında ABD New Hampshire’deki Seabrook Nükleer Santrali’ni protesto etmek amacıyla kurulmuş, savaş karşıtı, hayvan haklarına dikkat çeken, açlık, eşitsizlik, toplumsal marjinalizasyon, gıda politikaları gibi pek çok alanda toplumsal dönüşümü hedefleyen şiddet karşıtı bir doğrudan eylem oluşumdur.

olduğunda enformel kendin “kendin yap kentleşmenin” kaçınılmaz bir taktik olarak devreye girdiğinden bahsetmektedir.

Literatürde böyle küçük-ölçekli, parçacıl ve geçici pratikleri yapısal mekânsan dönüşümleri tetikleme ve hatta onların itici gücü olma potansiyeli üzerinden değerlendiren çalışmalar da mevcuttur. Şimdi “kendin yap” pratiklerinin klasik bir örneği haline gelmiş olan “San Francisco Park(ing) Day”, 2005 yılında iki saatliğine kaldırım kenarındaki parkmetreli park yerlerinin Rebar adlı bir sanatçı, aktivist, tasarımcı grubu tarafından bir “park” haline dönüştürülmesidir. Bu eylem kentin kamusal ve açık alan eksikliğini görünür hale getirmiş, kentsel alanların ve kent ilişkilerinin aşırı ticarileşmiş boyutunu kısa süreli de olsa tersyüz etmeyi amaçlamıştır.

Şekil 3.1 : Park(ing) Day, San Francisco, ABD. (Url-3).

Parkmetre ile kısıtlanan bir süre içerisinde de olsa “park” çevredekiler ve yoldan gelip geçenler tarafından kullanılmış, mekân geçici olarak da olsa alternatif kullanım ve sosyalleşme yoluyla dönüşmüştür. Öyle ki, “Park(ing) Day” in popülaritesi Rebar’ın internet sitesinde fotoğrafların yayınlanması ile artmış, kısa sürede sadece ABD’de değil başka pek çok ülkede benzer uygulamalar ortaya çıkmıştır. Hatta 2006 yılından beri Eylül ayının her üçüncü cuma günü uluslararası “Park(ing) Day” (Park Günü) olarak organize edilmiştir. Bu örneği ilginç kılan yalnızca hızla yayılması ve dünyanın farklı kentlerinde çok çeşitli aktörler tarafından hayata geçirilmesi değildir. Rebar’ın bu “kendin yap” park uygulamasını San Francisco Planlama Departmanı’ndaki Kent Tasarımı Grubu bir park uygulama rehberi yayınlayarak vatandaşların kentteki bir

planlama sorununa nasıl çözüm getirdiklerini ve getirebileceklerini anlatmış, bir anlamda bu parklara onay vermiş ve bir “kendin yap” pratiğın kurumsal planlama anlayışını nasıl etkileyebileceğinin de örneği olmuştur (Bradley, 2015, ss. 95-98).

Şekil 3.2 : Park, San Francisco, ABD. (Url-4).

Merker’in (2010) de altını çizdiği gibi böyle taktikler, aslında iktidar geometrilerinin bir ürünü olan ama bizim artık “doğallaşmış peyzajlar” olarak algıladığımız kentsel mekânları dönüştürebilmenin bir yolu, bir eleştirisi olarak görülse de eleştirisini yaptığı kapitalist sistem ve onun aşırı ticarileşmiş mekân kurgusu ve üretimi karşısında zararsız birer hamle olarak da yorumlanmıştır (ss. 45-48). Kimi yazarlara göre ise kentsel mekânları böyle oyuncu deneyselliklere açmak daha genel yapısal dönüşümlerin de önünü açabilir (Saitta, 2010).

2012 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin Kuzey Carolina eyaletinde bir mahalleli tarafından araç merkezli trafiğı ve kent planlamasını sorgulamak ve araç odaklı ulaşım alternatif yürümeyi teşvik etmek için başlatılan ve şimdi hem dünyada tabandan başka örnekleriyle yaygınlaşan hem de formel planlama aktörleri tarafından da devralınan ve literatürde “gerilla yön bulma” (guerilla wayfinding) olarak adlandırılan pratik “kendin yap kentleşmenin” diğeri bir yaygınlaşmış örneğidir.

Bu müdahaleyi gerçekleştirmeden önce küçük bir araştırma yapan vatandaş, insanların araçla gittikleri popüler destinasyonların pek çoğunun en fazla on beş dakikalık yürüme mesafesinde olduğunu fark etmiş ve kentlilerin esas meselesinin gerçek

mesafeden ziyade o mesafenin algılanış biçimi olduğunu görmüştür. Araştırmasını takiben mahallenin çeşitli yerlerine bu destinasyonları ve onların yürüme mesafelerini belirten tabelalar hazırlayarak izinsiz olarak asmıştır.

Şekil 3.3 : Walk Raleigh, Raleigh, ABD. (Lydon ve Garcia, 2015).

Bu küçük müdahale zamanla sosyal medya üzerinden toplanan imzalar ve kampanya ile belediye meclisine sunulmuş ve kent yönetimi bu müdahaleyi pilot bir proje olarak hazırlamayı onaylamıştır (Lydon ve Garcia, 2015). Bu müdahale kent otoriteleri ve vatandaşlar arasında plancının nasıl verimli bir işbirliği ekseni yaratabileceğinin örneği olarak da görülmektedir (Pfeifer, 2013, s. 15). Birçok Amerikan kentinde hepsi yasallaşmamış olsa da bu projeden ilham alan ve sivil inisiyatifle başlatılan “kendin yap” yön bulma müdahaleleri hayata geçmektedir.

Yukarıdaki örneklerle paralel düşünülebilecek bir başka oluşum 2011 yılında Kanada, Toronto’da sivil inisiyatifle hayata geçmiş ve şimdi küreselleşmiş olan Urban Repair Squad’dır¹¹. Oluşum, araç-merkezli trafiğe karşı bisiklet kültürünü özendirmek, kentsel ulaşımın geleceğini şu anda inşa etmeye, kent mekânlarını sahiplenmeye “kendin yap” mantığı üzerinden müdahaleler geliştirmektedir.¹² (Url-5). Bu bağlamda kente “kendin yap” bisiklet yolları yapmaktan yaya geçitleri oluşturmaya, araçlar için hız sınırı tabelaları koymaktan, güvenli kavşaklar belirtmeye uzanan yelpazede müdahalelerle kentin araç odaklı temel tasarım ve planlama mantığına meydan

¹¹ Kent Onarım Timi

¹² Kendi internet sitelerinde detaylı örnekleri mevcuttur.

okumak, sorunlu bölgelere dikkat çekmek ve kenti, bisikletliler ve yayalar için yeniden dönüştürmek amacıyla hareket etmektedirler. Bu tür müdahaleler internet ve sosyal medya yoluyla küresel ölçekte dolaşıma sokulmakta ve çoğalmakta, dünyanın farklı kentlerinden sayısız örnek ve “kendin yap” kılavuzu yaygınlaşarak anonim müdahalelere ilham olmaktadır.¹³

Şekil 3.4 : Gerilla Bisiklet Yolu, Toronto, Kanada. (Url-5).

2004 yılında ortaya çıkmakla birlikte son yıllarda yine dünyanın çeşitli kentlerinde “yarn bombing” olarak adlandırılan ağaçları, kent mobilyalarını, sokak lambalarını, trafik levhaları, toplu taşıma araçları, sokak zeminindeki çatlaklar ve heykelleri renkli yünlerle giydirme pratikleri de sıklıkla örneklerine rastlanılan bir “kendin yap” kentleşme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁴.

Boyasız grafiti olarak da değerlendirilebilecek, sokak sanatının bir örneği olan ve genellikle kadın katılımcılar tarafından yapıldığı için bu pratikler az sayıdaki akademik çalışma içinde erkek egemen kent mekânının temellük edilerek dönüştürülmesi ve bu mekânda kadınsı izler bırakılması, örgü ve dikiş gibi genellikle kadınlık ve özel alanla tanımlanan işlerdeki yetenek ve emeği kamusal alana taşıyarak görünür kılması

¹³ Böyle sayısız örnekten bazıları için, bkz. Url-6, Url-7, Url-8.

¹⁴ İnternetteki çeşitli “yarn bombing” örnekleri için, bkz. McGovern, 2014.

bağlamında değerlendirilmişlerdir (Turney, 2009). Bunun yanında kimi “yarn bombing” pratikleri açıkça protesto amacı taşımasa ve herhangi bir politik motivasyondan yoksun olsa da literatürde kentsel mekânları geçici de olsa mizah ve sürpriz yoluyla öngörülemez olana, farklı deneyimlere açtığı ve kentsel mekânlar üzerine başka türlü düşünmeyi ve hayal kurmayı sağladığından mikro-politika bağlamında da değerlendirilmişlerdir (Mann, 2014). Diğer “kendin yap kentleşme” biçimlerinde gündeme geldiği gibi “yarn bombing” söz konusu olduğunda popülerleşme ve ticarileşme böyle pratiklerin muhalif boyutuna şüphe düşürmektedir. Örneğin her Haziran ayının 11’inin dünyada yarn bombing günü ilan edilmesi “kendin yap” pratiklerinin eğlence, heves veya trend olmaktan öteye gitmeyen, kimi zaman da neoliberalizme eklemlenen boyutunu gözler önüne sermektedir. Yine de böyle pratiklerin farklı siyasi ve kentsel bağlamlar içinde alacağı anlamlar en az pratiklerin kendileri kadar çeşitlilik göstermektedir.

Şekil 3.5 : Yün Bombalama, Berlin, Almanya. (Url-9).

Bazı “kendin yap” pratikleri özellikle kamusal işgaller söz konusu olduğunda mekânsal olduğu kadar makro ekonomi politikalar neoliberal anlayış ve hatta kapitalist temsili demokrasiye meydan okuma potansiyelleri bağlamında değerlendirilmişlerdir (Tejerina, Perugorria, Benski ve Langman, 2013). Özellikle kent için meydanlar, parklar gibi yüksek sembolik değeri olan mekânların işgal edilmelerine son yıllardan Atina Yunanistan’daki Syntagma İşgali (2011), Arap Baharı (2011), İspanya’daki Los Indignados ve 15-M Hareketi (2011), Occupy Hareketi (2011), İstanbul Olayları (2013), Brezilya’daki 2013 ve 2014 yılındaki işgaller gösterilebilir. Fabian ve Samson’un (2016) da vurguladığı bu işgallerin motivasyonları ve hedefleri birbirinden

farklılık gösterse de (ekonomik sisteme, adaletsizlikle, otoriter rejimlere veya kamusal alanın artan denetimi ve özelleşmesine) kamusal mekânların işgal edilmesiyle insanlar “hayalet bir bütün” olmaktan çıkıp kent ve kentsel mekânlar üzerinde hak iddia eden aktörlere dönüşmüşlerdir (s. 171). Sadece işgaller değil ama bu işgal eylemleriyle birlikte üretilen çadır kurma, mutfak, revir oluşturma, kütüphane kurma vb. “kendin yap” pratiklerin kendileri de hem alternatif örgütlenme biçimleri hem iş birliği ve dayanışma hem de alternatif bir ekonomi, politika ve toplum önermesini içinde barındırmaktadır.

Şekil 3.6 : Occupy Wall Street, Zucotti Park, New York, ABD. (Url-10).

Bu anlamda kentsel muhalefetin alışlagelmiş biçimlerinden farklı olarak sadece kendilerini sembolik kamusal mekânlar üzerinden sergilemek ve görünür olmak değil, “mikro şehirler” kurarak burada pazarın uzağında, karmaşayı ve farklılıkları kucaklayan, ne olduğunu tanımlamak yerine ne olmadığını ve ne olmak istemediğini tanımlamayı tercih eden ve en önemlisi karşılaşmalara açık ve elverişli mekânlar” kurarak “şehirlilikler üreterek” birlikte dönüştürmektir (Kolluoğlu, 2014, s. 24). Bu örnekler “kendin yap” pratikleri içerisinde belki de doğrudan demokrasi ve alternatif toplum yaratımının en net telaffuz edildiği örneklerdir.

Şekil 3.7 : Taksim, Kendin Yap Kütüphane, 2013, İstanbul. (Url-11).

Ancak “kendin yap kentleşme” pratiklerinin hem mekânsal hem de eylemliliklerine ilişkin bu çeşitlilik de göz önüne alındığında gerek planlama disiplininin gerekse sosyal bilimler disiplinlerinden daha fazla çalışılmaya muhtaçtırlar. Örneğin, Douglas’ın (2014) da belirttiği gibi halen az sayıdaki vaka çalışması dışında bu pratikleri hayata geçiren birey ve grupların sosyolojisi, motivasyonları, kendilerini nasıl anlamlandırdıkları ve hedefleri pek fazla çalışmaya konu olmamıştır. Yine literatürde görülen önemli bir eksik böyle pratikleri direniş ve alternatif siyaset yapma biçimleri açısından kutsamanın dışında hem neoliberal kent politikalarıyla hem de faillik gösterdikleri kentsel mekânların geneliyle kurdukları daha kompleks ilişkiler bağlamında ele alan çalışmaların azlığıdır.

Bu arka plandan hareketle bu bölümün devamında bu tez araştırmasının da konusu bağlamında “kendin yap” kentleşme çerçevesinde kent bahçeleri değerlendirilecek, kent bahçelerinin hem literatürde hem de dünyadan farklı örneklerle nasıl tartışıldığı irdelenecektir.

3.5 Kendin Yap Kentleşme Çerçevesinde Kent Bahçeleri

Akademik literatürde “kent bahçeleri” söz konusu olduğunda üzerinde uzlaşmaya varılmış bir tanım yoktur. Literatürde kent bahçesi olarak analiz edilen ve küresel ölçekte birbirinden çok farklı özellikler gösteren bahçeler mevcuttur. Ancak hem bu tez kapsamında incelenecek örnekler hem de akademik literatürdeki geniş alanı görece daraltabilmek adına kent bahçelerini “kendin yap kentleşme” çerçevesinde ele alan çalışmalara odaklanılacaktır.

Literatürde kent bahçeleri (urban garden veya community garden) olarak analiz edilen bahçeler, kentte bulunan özel bahçelerden ve kamuya açık olsa dahi yerel yönetimlerin denetimindeki park veya bahçelerden ayrılmaktadır. Rosol (2010), kent bahçelerini “gönüllüler tarafından bakılan kamusal yeşil alanlar” olarak tanımlamaktadır (s. 552). Bu tanıma baktığımızda kent bahçelerinin bu kolektif kamusal karakteri ana belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent bahçeleri kişisel olarak bakılan bireysel toprak yataklarından oluşabileceği gibi kolektif olarak bakılan bir alana da sahip olabilir. Bu bahçelerin bakımı bahçeyle ilgilenen gönüllülerinin kaynaklarıyla veya bağışlarıyla yapılabildiği gibi çeşitli kuruluşlar, girişimler veya belediyeler tarafından kurulması veya bakımı aşamasında destek alabilirler¹⁵. Ancak kent bahçelerinin niteliği hem aktörlerin profilleri ve motivasyonları hem çevreleriyle ve yerel ve özel yönetim ve girişimlerle kurduğu ilişkiler hem de amaç ve hedefleri bağlamındaki çeşitliliği ortak bir tanım yapmayı güçleştirmektedir.

Rosol’un (2010) da altını çizdiği gibi coğrafi olarak nerede konumlanırsa konumlansınlar kent bahçelerinin- yiyecek üretimini sağlamak bağlamında ekonomik ve toplumsal ilişki sağlamak ve üretmek bağlamında sosyal- iki temel fonksiyonu olduğundan bahsedilebilir (s. 552). Kent bahçeleri aynı zamanda hem tabandan (grassroots) eylemliliğin hem de kentsel kamusal alanda iktidar mücadelelerinin de bir alanı olarak görülmektedir (Schmelzkopf, 1995; Von Hassel, 2005). Lawson (2005) Amerika kent bahçeleriyle ilgili yaptığı kapsamlı çalışmasında kent bahçeleriyle ilgili akademik diskurun üç ana eksen etrafında şekillendiğini söyler, bunlar; sosyo-kültürel politik, ekolojik ve ekonomik faydalardır dolayısıyla Lawson’a göre bu tartışmaları akademik literatürde dönemin toplumsal tartışmaları şekillendirmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde kentsel tarım pratiklerinin tarihine bakıldığında, Amerikan kentlerinde kent içi yiyecek üretiminin tarihinin 19. yüzyılın sonuna kadar gittiğini görülmektedir. Kent tarihçilerine göre savaş, ekonomik çöküntü ve uluslararası krizlerle baş etmeye çalışan ülkede kentsel tarım, Amerikan şehirlerindeki yoksul halkı hem kontrol etmek hem de beslemek üzere önemli bir araç olarak görülmüştür (Warner, 1987; Mares ve Peña, 2010; Birky ve Strom, 2013). Genellikle kent içindeki boş ve atıl araziler üzerinde kurulan bu kentsel tarım alanları göç, askerileşme ve ekonomik dönüşüm olgularıyla yakından ilişkiliydi. Dönemlerine göre

¹⁵ Bu noktada literatürde gerilla bahçeler olarak geçen bahçeleri ayrı tutmak gerekir, bu tartışmaya bu bölümde daha sonra değinilecektir.

“Savaş Bahçeleri” (War Gardens), “Özgürlük Bahçeleri” (Liberty Gardens) veya “Zafer Bahçeleri” (Victory Gardens) olarak adlandırılan bu kentsel tarım alanlarında kiracılık elbette arazi sahibinin finansal çıkarlarıyla ve arazinin değeriyle doğrudan ilişkiliydi (Mares ve Peña, 2010). 19. yüzyıldan 1940’ların ortalarına kadar tarihlenebilecek bu kent bahçeleri federal ve yerel yönetimler tarafından başlatılmış, yoksulluğa çare, manevi güçlenme, kendi kendine yeterlilik, sıkı çalışma, yiyecek üretiminin arttırılması, mahallelerin güzelleştirilmesi, toplumsal gerilimlerin ve düzensizliklerin ortadan kaldırılması gibi amaçlar gütmüştür (Von Hassell, 2005, s. 95).

Dünya Savaşları yerel yiyecek üretimi ve kentsel tarım arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırmış, üreticilik neredeyse vatanseverliğin ve vatandaşlığın temel bir simgesi olarak görülmeye başlanmıştır. Önceleri karınları doyurulması gereken kitleler olarak görülen kentliler, savaş ekonomisiyle birlikte vatandaşların doyurulmasından sorumlu tam birer “vatanperver vatandaşa” dönüşmüşlerdir (Warner, 1987, s. 17). Mares ve Peña’nın (2010) da dikkat çektiği gibi Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında, kentsel tarım ve “savaş bahçeleri” vatanseverliği ulusal düzeyde geliştirmek ve yerleştirmek için kullanılmış ve hatta İkinci Dünya Savaşı sonunda kentsel tarım alanları ABD’de yetiştirilen sebzenin yarısına yakınına üretmeye başlamıştır.

Bazı yazarların da belirttiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası yiyecek üretim ve dağıtımının merkezileşmesi gibi büyük ölçekli politikalar ABD’de kentsel tarımın büyük ölçüde sonunu getirmiştir (Saldivar – Tanaka ve Krasny, 2004). Ancak özellikle işçi sınıfı Mezoamerika kökenli göçmen ailelerin kentlerde ortaklaşa yiyecek üretimine dayanan çiftçilik ve tarım yapmaya devam ettiklerini ve kendi topraklarından taşıdıkları bu geleneğin halen ABD’nin Los Angeles ve Seattle kentlerinde sürmekte olduğu gözlemlenmektedir (Mares ve Peña, 2010).

ABD’de kentsel tarım ve kent bahçeciliği için 1960’lar sonu ve 1970’ler başı ikinci bir yükseliş dönemi olmuştur (Von Hassell, 2005). Tabandan yükselen, insan hakları ve ekoloji hareketi çerçevesinde şekillenen bu dalganın kentsel tarım anlamında yeni bir kültür ve politika yarattığı söylenebilir (Saldivar-Tanaka ve Krasny, 2004; Schmelzkopf, 1995). Mares ve Peña’nın belirttiği gibi artık kentsel tarım “açıkça sosyal, ekonomik, ırka dayalı marjinalleşme ve adaletsizliğe karşı mücadele ve adalet talebiyle ilişkiliydi” (Mares ve Peña, 2010, s. 243). Bu noktadan sonra ABD’de çoğu zaman yerel ve bölgesel yönetimlerin politikaları ve çıkarlarıyla çelişen veya ona

doğrudan karşı çıkan kentsel tarım pratiklerinin ABD’de yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir.

Yukarıda sözü edilen çerçevede ABD’de ilk gerilla bahçeleri 1970’lerin başında New York’taki kentsel dönüşüm ve yatırımsızlaşma bağlamında daha çok atıl alanların temizlenmesi ve kullanılması, kent güvenliğinin sağlanması ve mahalle ve topluluklar içinde dayanışma ve ilişki ağlarının arttırılması hedeflenerek kurulmaktaydı (Swartwood, 2012). Böyle ilk örnek 1973’de New York kentinde Liz Christy öncülüğünde ve kendilerini “Green Guerillas” (Yeşil Gerillalar) olarak adlandıran bir topluluğun kurduğu bahçedir (Lawson, 2005; Reynolds, 2008). Bu bahçe Bowery ve Houston Caddeleri’nin kesiştiği çöplük olarak kullanılan bir boş alanı bahçeye dönüştürmek biçiminde ortaya çıkmış ve kısa zamanda kentte yüzlerce böyle bahçenin kurulmasına ilham kaynağı olmuştur (Lawson, 2005). Bu bahçelerin tarımsal özellikleri olduğu kadar sanat ve sosyalliği içeren ve kuran mekânlar olduğu da belirtilmektedir (Swartwood, 2012, ss.9-10).

Zamanla sayısı artan bahçeler yerel yönetimlerin de ilgisini çekmeye başlamış, bahçelerden birçoğu yasal izinler almak için mücadele etmiş, kira sözleşmesiyle kendini güvence altına alabilen bahçeler bir anlamda gerilla bahçesi olmaktan çıkıp topluluk bahçelerine (community garden) dönüşmeye başlamıştır (Lawson, 2005). Ancak 1980’lerin ortalarından itibaren New York kentinde ucuz konut üretimi için geliştirilen politikalar hem kullanılmayan boş alanları hem de var olan bahçeleri tehdit etmeye başlamıştır. Bu bahçelerden kimisi kapanmak zorunda kalmış kimisi de bir yıllık kira sözleşmeleriyle uzun dönemli güvenceden mahrum hayatlarını sürdürmeye çalışmıştır (Lawson, 2005). Her ne kadar yerel yönetimlerin resmi olarak tanınan ve izinleri alınmış kent bahçeleriyle ilgili çeşitli koruma ve destekleme hüküm ve projeleri olsa da bu bahçeler artan yatırım baskısı, özelleştirme, kent içi arazilerin aşırı değer kazanması ve kentin metalaşmasına yönelik politikalar nedeniyle kırılgan bir statüdedirler.

Sadece New York kentinde değil Kuzey Amerika’nın birçok kentinde binlerce atıl alan bahçeye dönüştürülmüş, yeni anlamlarla yüklenmiştir¹⁶. Von Hassell’in (2005) de belirttiği gibi Amerika’da kent bahçeciliği hareketi heterojendir, hem bahçe

¹⁶ 1996 yılında yapılan ve 80 Amerikan kentini kapsayan bir ulusal araştırmaya göre Amerika’da 6.018 bahçe vardır ve bunların %67.4’ü topluluk bahçesi olarak tanımlanan türdendir (Von Hassell, 2005, s. 97).

katılımcılarının demografik, toplumsal ekonomik ve etnik farklılıkları, hem de bahçelerde öne çıkan etkinlikler ve uygulamalar birbirinden oldukça farklıdır; aynı zamanda oluşumları, hedefleri, yerel yönetimler ve/veya arazi sahipleri ile angaje olma biçimleri ve bağlamları itibarıyla birbirlerinden farklılık göstermeleridir (s. 101).

Literatürde kent bahçelerini kentsel tarımın bir parçası olarak gören ve yiyecek üretimi ve daha genel anlamda yiyecek politikaları bağlamında ele alan çok sayıda çalışma vardır (Baker, 2004; Colasanti, Hamm ve Lutjens, 2012; McClintock, 2014). Özellikle Kuzey Amerika kent bahçeleri literatüründe bu bahçelerin mahalle ve daha geniş (etnik veya sınıfsal) topluluk için sağladığı ekonomik, sosyal ve sağlıkla ilgili faydalarından bahsedilmektedir (Saldivar - Tanaka ve Krasny, 2004; Mares ve Peña, 2010). Bunun yanı sıra akademik literatürde kent bahçelerinin kent içindeki ara/atıl alanlarda geçici kullanımları özellikle kent plancılarının dikkatini çekmiştir (Rosol, 2005; Németh ve Langhorst, 2014). Kent bahçelerini kentsel gelişmede kent topluluklarının rolü açısından inceleyen çalışmalar olduğu gibi (Armstrong, 2000; Saldivar - Tanaka ve Krasny, 2004), kent bahçelerini toplumsal ve etnik azınlıkların kimlik ve aidiyet meselesi ile ilintili bir şekilde ele alan çalışmalar da mevcuttur (Lynch ve Brusi, 2005). Kent bahçeleri katılımcılarına sağladığı psikolojik ve fiziksel faydalar bağlamında ele alınmış toplumsal güçlenmenin mekânları olarak değerlendirilmiştir (Stuart, 2005). Yine kent bahçeleri literatürde kolektif öğrenmenin ve toplumsal güçlenmenin (empowerment) mekânları olarak ele alındığı gibi (Crossan, Cumbers, McMaster ve Shaw, 2016) kentsel sürdürülebilirliğe yapacakları katkılar açısından da incelenmişlerdir (Ferris, Norman ve Sempik, 2001).

Böyle çalışmalar açısından bakıldığında Almanya ve özellikle Berlin kenti dikkat çekmektedir. Almanya'nın Berlin kenti belki de tüm dünyada “kendin yap kentleşme” veya “taktiksel kentleşme” kavramları söz konusu olduğunda en çok örnek gösterilen kentler arasındadır. Kent mekânlarını yaratıcı, oyuncu ve alternatif şekillerde dönüştürmenin çeşitli örneklerinin yanı sıra çok sayıda kent bahçesiyle de öne çıkmaktadır. Kent peyzajında bunu mümkün kılan en önemli özellik, kentte 5000'den fazla boş/atıl alanın bulunmasıdır (LaFond, 2010). Berlin'in yapılı çevresini karakterize eden bu sayısız boş alan kentin İkinci Dünya Savaşı ve onu takip eden Soğuk Savaş yıllarının bir ürünüdür (Colomb, 2012). Kent yapılarının yarısından fazlası savaşta yıkılmış, Berlin Duvarı'nın 1961'deki inşası kentte yaşayanların ve kentsel aktivitelerin kenti terk etmesine neden olmuş, 1970 ve 1980'lerde hem Batı

hem de Doğu Berlin’de yürütülen kentsel planlama politikaları, özellikle kentsel yenileme ve otoyol projeleri de bu boş alanların üretimine katkı sağlamıştır (LaFond, 2010). Bu yıllardan başlayarak özellikle Batı Berlin’de kentsel yenileme projelerine karşı birçok gösteri ve işgal hayata geçirmiştir¹⁷ (Vesudevan, 2011; Friedrichs, 2016), Berlin Duvarı’nın 1989’da yıkılmasını takiben Doğu Berlin’de de arazi ve bina işgallerine sahne olmuştur (LaFond, 2010). Elbette bu işgallerin arka planında 1970 ve 1980’lerde eski Batı Berlin’de bulunan Kreuzberg bölgesinin radikal toplumsal hareketler ve karşı kültürlerin odağı olması da etkilidir (Colomb, 2012, s. 135). Berlin’in birleşmesi ve yeniden Almanya’nın başkenti olması ile yaratılan ümitli hava, kent yönetiminin ve yatırımcılarının ekonomik büyüme beklentilerinin tersine sanayi, nüfus, istihdam, kentsel aktivite ve donatıların kenti terk etmesiyle sonuçlanmış, Berlin ekonomik anlamda çökmüştür (LaFond, 2010). Uluslararası yatırımcıyla ve büyük ölçekli inşaat projeleriyle doldurulamayan kent arazisi, şehir yönetimini ve kent planlama politikalarını sivil toplum temelli, değişim değerinden çok kullanım değerini ön plana çıkaran küçük ölçekli geliştiriciler ve kooperatiflerle işbirliğine yöneltmiştir (LaFond, 2010, s. 62). 1990’larda kültür ekonomilerinin ve yaratıcı kent endüstrilerinin öneminin keşfedilmesiyle birlikte Berlin çoğunlukla geçici kullanımı öne çıkaran yaratıcı, enformel ve “asi” bir mekân üretiminin sahası olmakla kalmamış, farklı yaşam pratiklerini benimseyenler, alternatif deneyimler peşinde olanlar, deneyselliğe ilgi duyanlar için sınırsız mekânsal potansiyeller sunan bir çekim merkezi haline de gelmiştir (Colomb, 2012).

Bu arka plan ışığında Berlin’in kent bahçeleri tarihine bakıldığında ilk kent bahçelerinin Batı Berlin’de 1980’lerde kurulduğu görülür (Rosol, 2010). Bu dönem kentsel yeşil alanlar ve kentsel mekân üzerinde sıkı bir denetim kurmaya çalışan yerel yönetimlerle bununla mücadele etmeye çalışan sivil inisiyatiflerin ve hareketlerin arasındaki gerilimle tanımlanmıştır. Bu dönemde kentliler, yerel yönetimlerden daha fazla yeşil alan talep ederken çoğunlukla apartmanların arka bahçelerinin yeşillendirilmesi veya boş alanların ve kamu arazilerini işgal etmek gibi “kendin yap” tarzı taktikleri hayata geçirmişler, kimileri de kendi yeşil alanlarını yaratmakta ve sürdürmekte başarılı olmuşlardır (Rosol, 2010, s. 5). Bu mücadelenin bugün de

¹⁷ Friedrichs (2016), 1981-1983 yılları arasında Batı Berlin’de işgalevi hareketinde 160’ın üzerinde binanın işgal edildiğinden, bu hareketin mahalle ve kiracı inisiyatiflerinin emlak spekülasyonuna ve soylulaştırmaya karşı yıllardır sürdürdükleri mücadeleye dayandığını belirtir ve hareketin yalnızca işgalciler tarafından değil halkın büyük çoğunluğu tarafından da desteklendiğini söyler (paragraf 11).

sürdüğü açıktır. Rosol'un (2010) "neoliberal kentsel yeniden yapılanma" olarak tanımladığı süreç kent plancılarını ve kentsel geliştiricileri girişimci politikalar zemininde yeniden konumlandırmıştır (s. 5). Berlin'deki kent bahçelerinin kaderini şekillendirecek en önemli dönüşümlerden biri de Bendt'in dikkat çektiği gibi kamu arazilerinin özelleştirilmesidir (Bendt, 2010, s. 22). 2001 yılında yaratılan ve devletin sahip olduğu bir özel şirket olan "Liegenchaftsfond" tüm kamu arazilerini yönetip pazarlamak için kurulmuştur ve dolayısıyla yerel yönetimlerin kendi alanlarındaki kamu arazileri üzerindeki kontrolü de giderek azalmıştır. Bu demektir ki, kamu arazileri üzerinde geçici kontratlarla var olan kent bahçeleri uzun süreli bir kiracılık statüsünden yoksundur zira aynı şekilde boş özel araziler üzerinde kurulan kent bahçeleri de kent içindeki araziler emlak yatırımı kârlı hale geldikçe benzer sorunlarla karşılaşacaklardır (Bendt, 2010, s. 22).

Berlin kent bahçeleri az sayıda İngilizce akademik çalışmaya konu olmuştur (Liesgang, 2009; Rosol, 2005, 2010, 2012; Bendt 2010; Bendt, Barthel ve Colding, 2013). Bu çalışmalarda ortak olarak vurgulanan Berlin kent bahçelerinin mahalle/topluluk/ gönüllülük esasına göre örgütlenen, kamuya açık alanlar olmasının yanı sıra katılımcılarının istek, amaç, eğilim ve yönelimlerine göre şekillenen mekânlar olmasıdır. Rosol'a (2012) göre Berlin'deki kent bahçelerinin yukarıda özetlemeye çalıştığımız Kuzey Amerika kent bahçelerinden en temel farkı bunların halen çoğunlukla yiyecek üretilen bahçeler olmaması, dolayısıyla karakterlerinin ekonomik değil daha çok çevresel, estetik ve rekreasyonel olmasıdır (s. 243). Bu çalışmalar Berlin'deki kent bahçelerinin kent yönetimiyle kurduğu çeşitli ilişkiler (Rosol, 2005), kent bahçelerinin katılımcılarda yarattığı aidiyet duygusu ve mekânsallaşma (Liesegang, 2009), katılımcıların sosyal öğrenme ve topluluk oluşturma deneyimlerinin anlaşılması (Bendt, 2010; Bendt vd., 2013) üzerine odaklanmıştır. 2010 yılı itibarıyla Berlin'de yirmi beş ila otuz arası kent bahçesi bulunmaktadır (Bendt, 2010, s. 22). Genellikle Kreuzberg, Friedrichshain ve Neukölln semtlerine dağılmış haldeki bu bahçelerin büyüklükleri, sabit üye sayıları, karakterleri, ev sahipliği yaptıkları etkinlikler, kent yönetimiyle kurdukları ilişkiler ve katılımcıların sosyal, ekonomik, kültürel yapıları itibarıyla birbirlerinden farklıdır (Bendt, 2010, s. 22).

Bu bahçelerin bir örneği 2009 yılında Nomadisch Grün adlı kâr amacı gütmeyen bir oluşum tarafından başlatılan ve halen aktif olan Prinzessinengarten'dır. Bu bahçe bir

futbol sahası büyüklüğünde olup kentin merkezinde Kreuzberg semtinde, Prinzenstase, Oriaenstase ve Prinzessinenstasse arasında kurulmuştur. Neredeyse yarım yüzyıldır boş duran bu alan temizlenerek temiz, sağlıklı ve organik sebze üreten canlı bir kent bahçesi haline gelmiştir. Yıllar içinde pek çok mahalleli, gönüllü ve kentsel tarımla ilgilenen kentliler bahçeyi sahiplenmiş, farklı yeteneklerini, bilgilerini, emeklerini ve zamanlarını bu bahçeyi yaşayan ve üreten bir bahçe olmak yolunda birleştirmişlerdir. Bu bahçe belediyeden kiralanmıştır ancak ileride olası bir arazi özelleştirmesi ihtimaline karşı tamamen mobil olarak tasarlanmıştır yani bahçe gerektiğinde başka bir alana taşınabilir veya yer değiştirebilir. Bahçede ekim arazi toprağının kirli olması nedeniyle yerden yükseltilmiş toprak yataklarında, çoğunlukla da kasa ve raflarda yapılmaktadır. Bu aynı zamanda yer değiştirebilmeyi, gerektiğinde ürünleri başka yere taşıyabilmeyi olanaklı kılmaktadır.

Bahçede aynı zamanda yine mobil olarak doğal malzemelerden tasarlanmış bir kafe/restoran/bar, mutfak, atölye ve depolama üniteleri vardır. Bahçede hem kafe hem de tarımsal üretim ile ilgilenecek bir tam zamanlı, beş de yarı zamanlı çalışan kişi vardır. Bahçe alanında bir kafe/restoran olması mekânı bahçede üretim yapmayacak ama mekânı öğrenmek isteyen meraklı kimselere de sürekli açık tutmaktadır. Mekân gelirini bahçenin restoranından, bahçede üretilen sebzenin satışından, kentsel tarımla ilgili geliştirdikleri çeşitli eğitim projelerinden, başka bahçelerin kurulmasına yardım etmekten, mekânı tanıtan ücretli turlardan ve bağışlardan elde etmektedir. Elbette bu gelir, kâr amaçlı değil, bahçeyi sürdürebilmek için kullanılmaktadır. Bahçede kimse bir toprak yatağına sahip değildir. Ortak kullanıma ve beraberce öğrenmeye dayalı gönüllülük esasına dayanan bir katılımcılık anlayışı vardır. Mekânın vurgusu mekânda çalışarak pratik bir deneyim kazanmak ve üretim bilgisinin paylaşılması üzerinedir. Başka bir deyişle bahçe bir öğrenme mekânı olarak işlemektedir. Bahçenin kendi internet sitesinde de vurgulandığı üzere, Prinzessinenengarten sadece kent içinde sebze üretilen bir mekân değildir. Aynı zamanda atölyeler, çeşitli kültür sanat aktiviteleri ve kafe yoluyla içine kurulduğu semtin sakinlerini de aşan ve kendini bütün kente açan bir mekândır. Her şeyden önemlisi bu kent bahçesi, kentsel tarımı ve yerel yiyecek üretimini vurgulayan ve ilgili aktörlerin beraberce ve kendi inisiyatifleriyle geliştirdikleri bir topluluk projesidir. Bu bahçe kentsel arazinin alternatif kullanımı, kendine yeterlik, işbirliği, dayanışma ve ortaklaşa emek gibi daha geniş toplumsal meselelere de gönderme yapmaktadır. Kendini daha büyük bir bahçe hareketi (garden

movement) içerisinde konumlayan Prinzessinengarten, “pratik aktivite yoluyla biyolojik çeşitlilik, sağlıklı yemek, geri dönüşüm, çevresel adalet, iklim değişikliği ve gıda egemenliği gibi konulara da dikkat çekmektedir”¹⁸.

Bendt ve diğerleri (2013) Berlin’deki kent bahçeleri üzerinden sivil bahçeciliği ve sosyal öğrenme süreçlerini çalışmışlardır. Onlara göre Prinzessinengarten on beş kişilik bir temel katılımcı sayısına sahip olsa da bahçede sürekli çalışan veya bahçeye ve etkinliklerine dahil olan, hatta ziyarete gelen çok fazla sayıda ve farklılıkta aktörlerden oluşmaktadır. (ss. 22-25). Bunun yanı sıra araştırmacıların dışsal aktörler olarak tanımladığı ancak bahçeyle doğrudan veya dolaylı yoldan ilişkilenen aktörlerde mevcuttur. Kentle ilişkili bakanlık ve yerel yönetimlerden, özel sektör aktörlerine, eğitim kurumlarından yerel sivil toplum örgütlerine, tarım ve botanik ile ilgili kurumlardan, medya ve yerel restoranlara kadar çeşitli aktör bu mekânla ilişkilenebilir (s. 25). Araştırmacılara göre Prinzessinengarten’in en önemli işlevlerinden biri katılımcılara özel olarak bahçecilik, genel olarak da ekoloji konularında deneyime dayalı öğrenme, bilgi ve beceri kazandırmasıdır. Bunun yanında mekân politikası, örgütlenme becerisi, sosyal girişimcilik gibi konularda birlikte ve yaparak öğrenmek bu bahçede öne çıkmaktadır (ss. 25-27). Bahçede bu birlikteliğin ve birlikte yaparak öğrenmenin zeminini yaratıcılık ve sosyalleşmek için katılımcı bir yeşil alan kurmak, kentsel tarım yapmak, yerelliği güçlendirmek ve kentsel yiyecek üretimi hakkında bir farkındalık yaratmak oluşturmaktadır (s. 23). Mekânın fiziksel sınırlarının, peyzajının ve ortaklaşa kullanılan üretim araçlarının yanında mekân hakkındaki hikâye ve söylemler de bir katılımcı bahçecilik ve sosyal girişimcilik örneği olarak mekânın değerini katılımcılar gözünde arttırmakta, onların “ortak repertuarının” temel bir parçası olmaktadır (s. 23).

Classens’in (2015) de altını çizdiği gibi özellikle son yıllarda küresel olarak hem sayıları artan hem de birbirine eklemlenen toplumsal/çevresel adalet ve gıda hareketlerinin de etkisiyle kent bahçeleri akademik literatürde giderek alternatif gıda politikaları çerçevesinde ve dolayısıyla da politik bir alan olarak ele alınmaya başlanmıştır (s. 232). Örneğin bazı çalışmalar, kent bahçelerini neoliberal kent politikalarına karşı birer kentsel sosyal hareket olarak görmektedir (Schmelzkopf, 2002; Staeheli, Mitchell ve Gibson, 2002). Yukarıda değinilen akademik çalışmalar kent bahçeleriyle ilgili kutlayıcı ve olumlu bir bakış açısına sahiptir ve kent bahçelerini

¹⁸ Bahçenin nasıl işlediği ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Url-12.

egemen olan ekonomi-politikalar ve toplumsal örgütlenme biçimleri etrafında şekillenen kentsel politikaların karşısında alternatif/direnışçi mekânlar olarak kurgulamaktadır. Dolayısıyla kent bahçeleri var olan ekonomik ve toplumsal koşulları dönüştürebilecek potansiyele sahip mekânlar olarak düşünölmektedir.

Akademik literatürde son yıllarda kent bahçelerini yukarıda özetlenen bakış açısının karşısında daha eleştirel bir okumaya tabi tutan çalışmaların sayısında da artış olmuştur. Bu çalışmalar kent bahçelerini neoliberal düzenin karşısında konumlanan ve dönüştürücü güce sahip direnişçi mekânlar olarak görmek şöyle dursun, onları bizzat neoliberal ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmanın ve kent politikalarının bizzat kolaylaştırıcısı ve yeniden üreticisi olarak görmektedirler (Pudup, 2008; Rosol, 2012). Özellikle 1990’lardan itibaren kendini hissettiren sosyal devlet anlayışının tamamen yıkılışına sahne olan bu dönem devletin sosyal destek mekanizmalarını ve hizmetlerini giderek özelleştirdiğı ve her alanda temel destek mekanizmalarını artan biçimde gönüllü sektörler aracılığıyla yeniden düzenlediğı bir dönemdir (Peck ve Tickell, 2002). Classens’in (2015) de belirttiğı gibi devletin temel hizmetlerden çekilmesi, bu hizmetlerle ilgili yükümlölüğü büyük ölçüde yerel gruplar ve bireylere transfer etmesi bu neoliberal mantığın bir parçasıdır (s. 233). Örneğın Rosol (2012), kent bahçelerini bu daha geniş neoliberal yeniden yapılanma içinde değerdendirirken kent bahçelerinin devletin sorumluluklarını kamusal yeşil alanların idaresini gönüllölere devretmesinin belirli bir neoliberal ideoloji çerçevesinde anlaşılması gerektiğinden bahseder (s. 240). Dolayısıyla bu çerçeveden bakıldığında kent bahçeleri neoliberal kapitalizmle uyumlu ve uysal “vatandaş-öznelere” inşa etmekte, kent bahçeleri katılımcıları da devletin açtığı bu boşlukları daha geniş ekonomik ve politik bağlamı ve yapısal koşulları sorunsallaştırmadan yeniden üretmektedirler (Pudup, 2008). Kent bahçeleri direniş mekânları değıl bizzat düzenin yeniden üretim mekânlarıdır. Hatta bazı yazarlar, kent bahçelerini siyasetin artan oranda yerel olanla tanımlandığı ve bölgesel olanı göz ardı etmesi bağlamında değerdendirerek, böyle pratiklerin toplumsal dönüşüme yönelik daha bütönlöklü ve radikal bir siyaset kurgulamanın önünü tıkayabileceğinden bahsederken bu pratiklerin sınıf, toplumsal cinsiyet eşitsizliğı gibi diğere temel meselelerle ilişkilendirilmediğere gerçek bir dönüştürücü gücü olamayacağının altını çizmişlerdir (Stehlin ve Tarr, 2017). Elbette kent bahçelerini hem kutlayan hem de düzenin yeniden üreticisi olarak gören eleştirel yaklaşımların da eksiklikleri ve kör noktaları vardır. Kent bahçeleri ister kentsel tarım ister yerel toplumun güçlenmesi

bağlamında değerlendiriliyor olsun, kent bahçelerinin her zaman “dinamik, farklı toplumsal, politik ve fiziki coğrafyalara gömülü olan aktörler, yerler ve aktiviteler şebekesi (network)” (Crane, Viswanathan ve Whitelaw, 2013, s. 76) olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla kent bahçeleri çalışmalarında hem makro hem de mikro ölçekte bu karmaşık şebekeyi göz önüne almak kent bahçelerini özgül bağlamı içerisinde daha gerçekçi bir şekilde değerlendirmeyi sağlayacaktır.

3.5.1 Çatı bahçeleri

Kent bahçeleri söz konusu olduğunda son dönemde dünyanın çeşitli kentlerinde yeni bir akım görünür olmaya başlamıştır. Çatı bahçeleri veya çatı bahçeciliği (roof top gardens/gardening) olarak adlandırılan bu eğilim genellikle kullanılan veya atıl olarak duran yapıların çatılarının bahçeye dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Endüstriyel yiyecek üretiminin sorunsallaştırıldığı bir dönemde, yiyecek üretiminin nerede yapıldığı, nasıl taşındığı, hangi tohumların üretimde kullanıldığı ve hangi metotlarla üretimin yapıldığını da kapsayacak biçimde sağlıklı ve yerel üretim ve tüketim meselesi örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nin pek çok kentinde çatı bahçelerini de yaygınlaştırmıştır¹⁹.

Dünyanın en büyük çatı bahçesi kabul edilen ve yaklaşık iki dönümlük bahçe arazisine sahip olan New York’taki Brooklyn Grange (Url-13), Brooklyn ve Queens’deki kent sakinleri için sağlıklı yiyecek üretiminin verimli bir iş modeline dönüştüğü bir mekân haline gelmiş, oluşum yiyecek üretiminin yanı sıra çatılarında bahçe kurmak isteyenlere danışmanlık ve eğitim hizmetleri verecek şekilde işlemeye başlamıştır; öyle ki New York kentinin yerel yönetimi bu çatı bahçesine 600.000 dolar yatırım yaparak, kent tarımını hem hatırı sayılır bir ekonomik etkinliğe hem de kentin pazarlanabileceği karlı bir iş planına dönüştürmüştür²⁰ (Beekmans ve De Boer, 2014, ss. 98-107).

Yalnızca Amerikan kentlerinde değil, Kanada’da, Japonya’da, Hong Kong’da²¹ ve Avrupa’da İngiltere, Almanya, Hollanda başta olmak üzere bir çok kentte çatı bahçelerinin sayısı giderek artmakta, henüz kısa bir mazisi olan çatı bahçeciliği içinde

¹⁹ New York, Chicago, Portland ve başka bir çok kentte çatı bahçeciliği modeli yaygınlaşmaktadır, bkz. Stutz, 2010; De Boer, 2012; Barclay, 2013.

²⁰ Brooklyn Grange kendi internet sayfasında hem bahçeyi hem de etkinlik ve atölyeleri anlatmaktadır.

²¹ Bu ülkelerdeki çatı bahçeleri için bkz. De Boer, 2012.

yaşadığımız yüzyılın büyük kent nüfusunu doyurabilecek yeni bir kent tarımı biçimi olarak savunulmaktadır.²²

Şekil 3.8 : Brooklyn Grange, New York, ABD. (Url-13).

Çatı bahçeciliği kimi zaman izinsiz olması, sivil inisiyatifle kurulması gibi “kendin yap kentleşme” özellikleri sergilese de küresel ölçekte bir çok çatı bahçesi bir proje olarak çeşitli kuruluşlar veya yatırımcılar eliyle hayata geçirilmektedir. Örneğin Hong Kong’daki HK Farm (Url-14), toplum yönelimli bir sanat ve tasarım platformu olan Shangai Street Studios tarafından hayata geçirilmiş, bahçede üretilen ürün hatırı sayılır miktarda olmasa da, oluşum bahçeyi tasarladıkları ürünleri satacak bir platform olarak kurgulamış ve kentte tarım odaklı hizmetler vermeye başlamıştır. Rotterdam’ da ZUS adlı mimarlık şirketinin 2012 yılındaki Uluslararası Mimarlık Bienali çerçevesinde kentteki eski bir yapının çatısını sahiplenerek yarattığı çatı bahçesi Dakkaker bahçede üretilen ürünleri çeşitli restoran ve dükkanlara satmaktadır. Kanada Montreal’deki Lufa Farms (Url-15) iki katlı bir binanın çatısında bir girişimci ve ekibi tarafından 31.000 metrekare alanda hayata geçirilmiş doksan farklı ürün çeşidinin yetiştirildiği, kentlerde sürdürülebilir tarımın imkânlarını araştıran ve her mevsim üretim yapabilen ticari bir çatı bahçesidir. Yerel yiyecek sistemini desteklemek, kent nüfusuna sürdürülebilir enerji ve tarım metotlarıyla taze ve sağlıklı yiyecek üretmek ve bunun için ortaklıklar kurarak yeni tarım arazileri açmadan yaygınlaşarak kent tarımının

²² Örneğin 2016 yılında Guardian’da yayımlanmış bir makale Hollanda’daki çatı bahçeciliği üzerinden kent tarımının gelecek kentlerinin tıpkı parklar gibi doğal bir parçası haline geleceğine ilişkin görüşlere yer vermiştir, bkz. Boztaş, 2016.

geleceğini kurmak ticari bahçe girişiminin hedefleri olarak ortaya konmaktadır (Url-16). Böyle bir çatı bahçeciliği örneği İstanbul'daki Akmerkez AVM'nin çatısında 2015 yılında AVM'nin yenilenmesi sürecinde proje mimarının da tasarımı ve katkısıyla oluşturulmuş olan 700 metrekarelik permakültür uygulama alanıdır. Bu alan sürdürülebilirlik ilkeleriyle AVM'nin kendi kaynakları kullanılarak hayata geçirilmiş ve ilk etapta projenin mimarının da belirttiği gibi yazlık sebze ve meyveler ile salata malzemelerinin, tıbbi ve aromatik bitkiler de dahil doksan iki çeşit bitkinin yetiştirildiği bir alan olmuştur ("AVM'de Permakültür, 2015). Mimar, AVM'nin çatısında bir permakültür alanının yaratılma hedefini ilgili aktörlerin katılımıyla şekillenecek ve ilgilenen herkesin parçası olabileceği, birlikte şekillenecek bir şekilde kurgulamak istediklerini, AVM'deki en önemli sorunlar olan tüketim ve atık sorununu dönüştürmenin imkânlarının arandığı bir proje olarak tarif etmiştir (Yaraç, 2015).

Şekil 3.9 : Akmerkez, İstanbul, Türkiye. (Url-17).

3.5.2 Deneysel bahçeler

Kent içi yiyecek üretiminin yeni formüllerinin yalnızca çatı bahçeleriyle sınırlı kalmadığını belirtmek gerekir. Küresel anlamda kent mekânlarında tarım yapılabilecek uygun alanların azlığı, hava ve çevre kirliliği, elverişsiz iklim koşulları gibi nedenlerle yaygınlaşan başka bir pratik de kapalı mekânlarda topraklı veya topraksız tarımın olasılıklarını araştıran ve uygulayan deneysel mekânların çoğalmasıdır. Bu bağlamda restoranlar, kafeler, metro istasyonları hatta kamusal alana konmuş camdan transparan

küpler bile kent içi tarımın imkânlarının araştırıldığı mekânlar olabilmektedirler (Beekmans ve De Boer, 2014).

İstanbul’da böyle bir örnek 2014 yılında gerçekleştirilen 2. İstanbul Tasarım Bienalinde Galata Rum Okulu’nda hayata geçirilen bir katılımcı kent tarımı projesini takiben 2015 yılında bir restoran olarak açılan Ek Biç Ye İç’dir (Url-18).

Taksim’de açılan mekân kent içinde farklı sürdürülebilir tarım metotlarını kullanarak küçük ölçekli topraklı ve topraksız tarım yapmakta, yetiştirdiklerini restoranda satılan yiyecekleri yapmada kullanmaktadır. Farklı disiplinlerden gelen mekânın kurucu ve yaratıcıları kent tarımını yaygınlaştırmak ve öğretmek için çeşitli atölyeler, kurslar ve farklı aktörlerle işbirlikleri gerçekleştirmektedir. Örneğin, yukarıda bahsi geçen Akmerkez Teras’ta topraklı ve topraksız sistemlerle, kent tarımı uygulamaları yapan işletme amaçlarını, modern endüstriyel hayatın yalnızca bir tüketici olarak kurguladığı bireyleri ve toplulukları üreticiye dönüştürmeye, bunu yaparken doğadan beslenmeye, yerel üretimi ve üreticileri desteklemeye, bu anlamda karşılıklı öğrenme ve uygulamayla bilinçlenmeye ve farkındalık yaratmaya dönük bir proje olarak tarif edilmektedir (Url-18). Yakın zamanda İstanbul Akatlar’da da bir şubesi açılan mekân kendini kâr amacı gütmeyen sürdürülebilir bir işletme olarak tanımlamakta, mekânı sadece uygulamalı tarımın yapıldığı bir yer olarak değil, kentlileri ve kentlilerin doğaya, tarımsal üretime, tüketim kültürüne karşı farklı aktörlerin bir araya gelebileceği bir platform olarak da görmektedir (Aslan, 2015).

Ticari olsun olmasın kent bahçeciliği ve kentte yiyecek üretimi ile ilgilenen çok çeşitli aktörleri bir araya getiren platformlar olarak da işleyen çatı bahçeleri veya kent tarımı mekânları “kendin yap” ile Lydon ve Garcia’nın (2015) “taktiksel kentleşme” diye adlandırdıkları pratiklere bir örnek olarak gösterilebilir. Ancak daha önce de tartışıldığı gibi ticarileştiği ve iş modelleri veya projeleri haline geldiklerinde böyle pratiklerin her ne kadar endüstriyel tarımın karşısında konumlansalar da neoliberalizmle nasıl ilişkilendikleri de uzun vadede etkileri değerlendirilmesi gereken bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle mekânların ve bu mekânlarda üretilen pratiklerin bir akım olmanın ötesine geçerek verili kent politikalarını ve hatta kentin neoliberal örgütlenmesini dönüştürme potansiyeli taşıyıp taşımadığı önemli bir araştırma noktası olarak durmaktadır.

3.5.3 Gerilla bahçecilik

Kent bahçeleriyle ilgili bu geniş literatürün kıyısında yer almakla beraber gün geçtikçe akademik çevrelerden de ilgi görmeye başlayan ve kent bahçeciliğinin daha organize ve “kurumsallaşmış” biçimlerinden ayrılan bir olgu olarak “gerilla bahçecilik” en temelde “kendin yap” kentleşme veya “taktiksel kentleşme” çerçevesinde önem kazanmaya başlamıştır (Tracey, 2007; Reynolds, 2008; Hou, 2010; Hardman, 2011; Adams ve Hardman, 2014). Her ne kadar kentsel tarım, alternatif yiyecek ekonomileri ve yerel toplum çalışmalarıyla ilişkili de olsalar “gerilla bahçeciliğini” diğer tür kent bahçeciliğinden ayıran kimi özellikler literatürde öne çıkmaktadır.

Reynolds (2008), “gerilla bahçeciliği” “kendine ait olmayan toprağın izinsiz olarak ekilip biçilmesi” olarak tanımlamaktadır (s. 5). Bu tanım dikkate alındığında ne ekilip biçilecek arazinin ölçeği, ne alanın kamu veya özel mülk olması, ne de bahçecilerin bir topluluk oluşturup oluşturmaması gerilla bahçeleri ayırt etmeye yetmektedir. İster yerel yönetimler ve/veya mülk sahipleri tarafından ihmal edilmiş bir arazi olsun, ister kaldırım veya refüj olsun, kolektif veya bireysel olarak ekim yapılsın, izinsiz olması bu bahçelerin ve bahçeciliğin temel niteliğidir.

Şekil 3.10 : Gerilla Bahçecilik, Los Angeles, ABD. (Url-19).

Yukarıda anlatılan çerçevede ABD’de ilk “gerilla bahçesi” New York’ta Liz Christy adlı bir aktivist öncülüğünde kurulmuştur. Hatta “gerilla bahçecilik” terimini ilk kullanan kişi de Liz Christy’dir (Reynolds, 2008). New York kentinde Bowery ve

Houston caddelerinin kesiştiği çöplük alan bir grup aktivist tarafından bir gecede toprak ve tohum ekilmesi suretiyle bir bahçeye dönüştürülmüştür. Bu bahçenin kurulduğu Aşağı Doğu Yakası (Lower East Side) 1970'lerin ortalarında çürüyen, bakımsız binaların olduğu, daha çok göçmen ve işçilerin yaşadığı yoksul bir bölgedir (Reynolds, 2008; Krasny, 2012).

Flores (2006) arazi sahibinin izni ve rızası olmaksızın kamu veya özel arazilere bireysel veya grup olarak yapılan ekim biçimlerini “gerilla bahçecilik” olarak adlandırmaktadır. Burada diğer kent bahçeciliği biçimlerinden ayrılan en önemli özellik özel veya kamu arazilerinde veya kamusal alanlarda bahçecilik yaparken önceden herhangi bir kurum veya otoriteden izin, onay veya rıza alınmamasıdır. Gerilla bahçecilik söz konusu olduğunda ekilip biçilecek büyüklükte, sınırları az çok belirlenmiş atıl bir kent mekânı veya arazi her zaman gerekli değildir. Yok kenarları, kaldırımlar, bakımsız ağaç yatakları ve daha birçok kentsel alan bu anlamda dönüştürülebilir²³. Hardman’ın (2011) da işaret ettiği gibi “gerilla bahçecilik” pratikleri kentsel mekânda kalıcı olmak gibi bir iddiaya sahip değildir daha ziyade anonim geçici müdahaleler olarak düşünülebilir²⁴. “Gerilla bahçecilik” pratiklerinde öne çıkan bir başka özellik genellikle katılımcıların kentsel alanda kullanılmadığını veya ihmal edildiğini düşündükleri alanları kendilerine saha olarak seçmeleridir (Reynolds, 2008). “Gerilla bahçeleri” “kent içerisinde neyin yeşil alan kabul edilip edilemeyeceğini...ve bunun hangi araçlarla kentte yapılacağına ilişkin algılarımıza meydan okur” (Mikadze, 2015, s. 520).

“Gerilla bahçecilik” diğer kent bahçelerinden kamusal otorite, kamusal ve özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörler ile “ilişkisizliği” bağlamında da ayrılmaktadır. Her ne kadar literatürde bu ilişkisizlik vurgulansa ve “kendin yap” pratiklerinin bu anlamda ana akım dışında kalan, hegemonik olana itaat etmeyen altüst edici yönlerinin altı çizilse de (Reynolds, 2008) pratikte “gerilla bahçecilerin” çeşitli formel kurumlarla ve kendi çevreleriyle bir tür müzakere içerisinde olduğunu vurgulayan çalışmalar da mevcuttur (Crossan vd., 2016; Tornaghi, 2014).

²³ Böyle birçok örnek için bkz. Reynolds, 2008.

²⁴ Pratikte kentsel mekânda kalıcılık ve geçicilik meselesi daha muğlaktır. Örneğin Berlin'deki Rosa Rosa Bahçesi hayatına bir gerilla bahçesi olarak başlamış daha sonra yerel yönetimlerden gerekli arazi izinlerini almış ve “yasal” çerçevede işlemeye devam etmiş ancak yasal iznin sonunda araziye terk etmeye direnerek yeniden bir “gerilla bahçesine” dönüşmüştür (detaylı tartışma için bkz. Hardman, 2011).

“Gerilla bahçecilik” katılımcılarının motivasyonları (elbette katılımcıların kendileri kadar çeşitli olmakla birlikte) açısından genellikle kentsel alanın veya spesifik bir mekânın güzelleştirilmesi ve yaşar hale getirilmesi, sağlıklı ve kendine-yeter yiyecek üretiminin sağlanması²⁵, kentte sürdürülebilirliğin mümkün olabileceğinin ve ekolojik endişelerin sembolik olarak dile getirilmesi ve görünür kılınması, dayanışmacı ve birbirinden öğrenen toplulukların oluşturulması ve fiziksel ve psikolojik faydaları bağlamında ele alınmıştır (Reynolds, 2008).

“Gerilla bahçecilik” ile ilgili literatürün büyük kısmı bu pratikleri kentsel kamusal alan üzerindeki artan kontrol, düzenleme ve baskıların karşısında hem mülkiyet haklarını sorunsallaştırdığından, hem izinsiz olması bağlamında otoriteye açık bir meydan okuma olduğundan, hem katılımcıların kullandıkları “taktiklerin” ve bir araya gelme biçimlerinin konvansiyonel protesto ve örgütlenme biçimlerinin dışında kalması bağlamında Hou’nın “hegemonik peyzajlar” (Hou, 2010, s. 15) olarak tanımladığı alana direnen ve onu yeniden başka türlü dönüştürebilecek politik bir güç olarak ifade etmektedir (Tracey, 2007; Crane vd., 2013)²⁶. Bu çerçevede de kentsel mekânların onu yaşayanlar tarafından kendi ilgi ve istekleri doğrultusunda şekillendirilmesi bağlamında bir “kent hakkı” iddiası çerçevesinde yorumlanmaktadır (Iveson, 2013; Ateş, 2015). Örneğin Ateş (2015), 2013 toplumsal olayları sonrası ikisi Ankara’da biri İstanbul’da kurulan üç gerilla bahçesini bir mekânsal doğaçlama pratiği olarak ele almış, bahçelerin içine kuruldukları çevreyle ve otorite figürleriyle kurdukları farklı ilişkileri de analiz ederek, bu bahçeleri “kent hakkı” bağlamında direnişin mekânları olarak tarif etmiştir. Bunun yanı sıra “gerilla bahçeciliği” “eleştirel kent bahçeciliği” olarak gören yaklaşımlar da mevcuttur (Certomà, 2011; Certomà ve Tornaghi, 2015). Certomà’ya (2011) göre bir zamanlar radikal bir potansiyel taşıyan çevreci söylemlerin ana akım politikaya uysallaştırılarak dahil edilmesi çevrecilik-sonrası (post-environmentalism) radikal yaklaşımları ortaya çıkarmıştır ve “gerilla bahçecilik” de yenilikçi pratikleriyle bunun en iyi örneklerinden biridir. “Gerilla bahçecilik” pratikleri bu çerçeveden değerlendirilebilir çünkü “teorilerle değil pratiklerle, söylemlerle...değil insan ve insan olmayan eylem-yönelimli topluluklarla çalışır” ve

²⁵ Rosol’un (2010) da dikkat çektiği gibi her bahçe zorunlu olarak yiyecek üretmek durumunda değildir, hiç yiyecek üretilmeyen bahçeler de vardır.

²⁶ Bu noktada İngiltere’deki “gerilla bahçecilik” hareketinin öncülerinden de olan Reynolds’ın (2008) anlatımında da belirttiği gibi “gerilla”, “tohum bombası” “taktikler” gibi gerilla bahçeciliğinde kullanılan terminolojinin kendisi bir savaş terminolojisidir; tabi burada kastedilen egemen mekânsal düzenlenme ve karar alma biçimleriyle tabandan yürütülen bir savaş kastedilmektedir.

“yerel bilgiyi saklamanın ve kullanmanın gerekliliğiyle küresel hareketlilik arasındaki ilişkiyi farklı tarzlar, bitkiler, tavırlar, taktikler ve geleneklerden faydalanarak” (Certomà, 2011, s. 984) yapar. Tracey (2007) de benzer bir noktanın altını çizerek “her gerilla bahçecilik pratiğinin aynı zamanda küresel bir krize işaret eden yerel bir taktik” (s. 28) olduğunu söyler. Dolayısıyla, kendinden daha büyük bir soruna işaret etmesi bağlamında (ekolojik kriz, yiyecek sıkıntısı, işlemeyen neoliberal düzen vb.) “gerilla bahçecilik” pratikleri politik bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Her ne kadar anti-otoriter, direnişçi, altüst edici, oyuncu, spontane gibi kavramlar “gerilla bahçeciliğin” popüler ve akademik söylemdeki egemen temsilleri olsa da az sayıda çalışma böyle pratiklerin çevre, otorite ve planlama ile daha komplike bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Örneğin Adams ve Hardman (2014) çalışmalarında İngiltere’de bir “gerilla bahçecilik” grubunun zaman içerisinde sürdürülebilir yiyecek üretimine başlayarak nasıl yerel yönetimden kabul ve destek gördüğünü anlatırken grubun altüst edici pratiklerinin giderek yerel yönetim yapılarına entegre olmaya başladığını göstermektedirler. Farklı bir noktadan Crane ve diğerleri (2013) Kingston, Ontario, Kanada’daki “gerilla bahçeleriyle” ilgili yaptıkları çalışmada, bahçecilerin zamanla hem çevre sakinleriyle, hem de yerel gıda grupları ve aktivistleriyle kurdukları diyalog ve ilişkilerle mikro ölçekte bir sürdürülebilirlik inisiyatifi olarak işlediklerini; sürdürülebilirliğin geleneksel modellerine ve tanımlarına uymasalar da süreç, öğrenme ve güçlenme odaklı sürdürülebilir bir toplum olmakla ilgili eleştirel bir tahayyül ve farkındalık yarattıklarını iddia eder.

“Gerilla bahçeler” içine kuruldukları mahalle veya daha geniş kentsel alan ve orada yaşayan sakinlerle olan kimi zaman uyumlu kimi zaman ihtilaflı ilişkileriyle de bazı akademik çalışmaların konusu olmuşlardır. Örneğin Adams ve Hardman (2014) yaptıkları çalışmada “gerilla bahçecilerin” yaratmaya çalıştıkları ideallerin şehir yöneticilerin gerilla bahçesinin de içinde bulunduğu alanla ilgili dönüşüm ve güzelleştirme planlarınıninkine benzer olduğunu göstererek “gerilla bahçecilik” pratiklerinin kategorik olarak ana akım kültürden ayrı, onun karşısında ve ona direnen bir olgu olarak düşünülemeyeceğini, ana akımla bu pratiklerin kesişen ve uyumlu tarafları da olabileceğinin altını çizmişlerdir. Başka bir açıdan hem Marche (2015) hem de Thompson (2015) ABD ve İngiltere’deki bahçecilik pratiklerinin soylulaştırma bağlamında karmaşık rolleri olabileceğini ve kimi bahçecilik pratiklerinin soylulaştırmaya bir direniş olarak ortaya çıkarken aynı zamanda bahçenin kurulduğu

alanın kısa süre içerisinde değer kazanmasına yardım ederek direndikleri sürecin tetikleyicisi olabileceklerini de göstermişlerdir.

3.6 Bölüm Sonucu

Bu bölüm ilgili literatür taraması çerçevesinde “kendin yap” kentleşmenin küresel örnekler bağlamında nasıl kavramsallaştırıldığını ortaya koymaya ve kent bahçelerinin bu literatür içerisinde nasıl değerlendirildiğini anlamayı amaçlamıştır. “Kendin yap” kentleşme Batı dışı coğrafyalarda her zaman yaygın bir pratikler bütünü olmakla birlikte, Batı’da kökleri birkaç yüzyıl önceye dayandırılabilen bir olgudur. Ancak yine de güncel biçimleri söz konusu olduğunda “kendin yap” kentleşmenin küresel ölçekte neoliberalizm ve neoliberal kent yönetimiyle ilişki içerisinde ortaya çıktığı ve yeni ve yaratıcı bir kent pratiği olarak neoliberalizmle çoğu zaman bir direniş siyaseti ekseninde ilintilendirildiği görülmektedir. Her ne kadar “kendin yap” kentleşmenin yaratıcı, oyuncu, geçici ve izinsiz ve tabandan olma özellikleri onu tarif etmenin temel biçimleri olsa da, örnekler bu anlamda hiçbir özelliğin tek başına “kendin yap” olmayı betimleyemeyeceğini göstermektedir. Ne var ki alışlagelmiş planlama ve tasarım ilkelerine çoğu zaman uymadıklarından ve alternatif bir kent siyaseti üretebilme potansiyelleri ile dikkat çekicidirler. Böyle potansiyeller siyasetin de klasik anlayıştan farklı bir kavramsallaştırmayla yeniden düşünülmesiyle ilişkilidir. Bu anlamda hem alternatif kültürler, hem yaratıcı direniş ekseninden formüle edilen ve “kendin yap” unsurlarını sürekli harekete geçiren yeni eylem/performans biçimleri hem de son yıllarda küresel ölçekli toplumsal hareketlilikler bağlamında “kendin yap” artan oranda kent çalışmaları disiplinlerinin radarına girmiştir.

“Kendin yap” kentleşme, kentsel mekânı güzelleştirmekten kentsel estetiğe, kentsel mekânda hissedilen bir eksikliği gidermekten, kentte işlevselliğe, kentsel mekânda iktidar ilişkilerinin açık edilmesi, ters yüz edilmesi, bozguna uğratılması, yeni anlamlar ve kullanımlar açması bağlamında da doğrudan mekânın alternatif biçimlerde üretimi çerçevesinde dikkate değer görülmüştür. Yalnızca pratiklerin ürettiği sonuçlar değil, ondan daha da önemlisi, bu pratikler üretilirken işe koşulan alternatif eyleme, birlikte üretme, karar alma ve ilişkilendirme biçimleri hem kentsel katılımcılık hem de kent siyaseti alanlarında verimli bir tartışmayı beraberinde getirmiştir.

Çok çeşitli örnekleri içerisinde “kendin yap” kent bahçeciliği söz konusu olduğunda da literatürde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Gerilla bahçeler gibi tamamen izinsiz

kurulan ve ölçekleri itibariyle değişen bahçeler olduğu gibi, kent tarımını ve gıda politikalarını sorunsallaştırarak ve kimi zaman aynı anda ticarileştirerek “kendin yap” ve girişimsel unsurları bünyesinde toplayan bahçeler de mevcuttur. Hatta sıklıkla yerel yönetimlerin bahçeleri ve bahçeciliği kentlerin pazarlanmasında kullandıkları, kentlerin tarım, topluluk oluşturma ve sağlıklı ve yerel gıda üretimi ve tüketimi gibi ekolojik boyutlarıyla da kimliklendirildikleri görülmektedir.

Bir “kendin yap kentleşme” biçimi olarak özelde “gerilla bahçecilik” daha genel anlamda da tabandan (grass roots) başlatılan kent bahçeciliği akademik literatürde az sayıda çalışma hariç bahçeciliği kentsel pratikler içerisinde ya kutlayıcı bir perspektif geliştirmiş ya da düzenin yeniden üreticisi olması bağlamında eleştirel bir noktada konumlanmıştır. Oysa Classens’in (2015) de dikkat çektiği gibi bahçecilik pratikleri, bütüncül bir çerçeve içerisinde hem bahçelerin “konvansiyonel konfigürasyonlara nasıl meydan okuduğunu hem de onları nasıl güçlendirdiğini” (s. 237) göstermeli dolayısıyla kent bahçeciliği pratikleri kentsel alanlarda “kimin kimler için nasıl sosyal, mekânsal, doğal konfigürasyonlar inşa ettiğini düşünmek üzerinden bir perspektife oturtulmalıdır. Bununla birlikte kent bahçeciliği üzerine yapılan ampirik çalışmalar hem bu bahçelerin sosyo-mekânsal ve coğrafi bağlamını dikkate almalı hem de içerisinde konumlandığı toplumsal alanın örneğin toplumsal cinsiyet, yoksulluk, etnisite gibi diğer meseleleriyle nasıl ilişkilendiği de incelemelidir. Elbette, her “kendin yap kentleşme” örneği onu pratik edenlerin niyetleri, motivasyonları, hedefleri ve bu pratiklere yükledikleri anlamlar açısından farklılaştığı gibi, “kendin yap” pratiklerinin içerisinde üretildiği toplumsal, siyasal ve ekonomik bağlam bakımından da farklılaşmaktadır. Dolayısıyla böyle pratikleri hem küresel olanla ilişki içerisinde hem de yerel bağlamın özgüllüğünü de dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir. Bir yandan da, böyle pratikleri ilişki içerisindeki diğer kentsel pratiklerle ve oluşumlarla beraber düşünmek ve araştırmak, “kendin yap kentleşmenin” potansiyellerini kendi ölçeklerini de aşacak şekilde düşünmeyi sağladığı gibi, böyle pratiklerin etkilerini ve olası imkânlarını da içine kuruldıkları kentsel alanların ötesinde boyutlarıyla değerlendirmeyi de mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmanın bir sonraki bölümü böyle bütüncül bir perspektiften önce kent bostanlarını Türkiye’de neoliberal kent politikaları ve son dönem kentsel siyaset ile ilişkili olarak değerlendirecek, İstanbul’un bostanlarının bu bağlam içerisinde bir “kendin yap” kentleşme pratiği olarak nasıl kurulup sürdürüldüğünü bostancıların

amaç, hedef, motivasyon ve öznel algı ve anlam düzeylerini de dikkate alarak inceleyecek ve bostanları kentsel katılımcılık, kent hakkı ve mekân siyaseti üzerinden analiz edecektir.

4. TÜRKİYE’DE NEOLİBERAL KENT POLİTİKALARI EKSENİNDE “KENDİN YAP” BOSTANLAR

4.1 Türkiye’de Neoliberal Kent Politikaları Ekseninde Bostanlar

Bu tez araştırmasının saha çalışmasını oluşturan Roma Bostanı ve Tarla Taban’ı anlayabilmek ve analiz edebilmek onları ancak Türkiye’nin ve özelde İstanbul’un neoliberal kentleşme tarihi içerisine yerleştirmekle mümkün olabilir. Brenner ve Theodore (2002) neoliberalizasyonu her ne kadar bağlamsal ve heterojen de olsa, yani küresel olarak farklı özellik ve bağıntılara sahip olsa da, neoliberalizasyon ve mekânsal yeniden yapılanma arasında ayrılmaz bir bağlantı bulunduğunu söylerler. Onlara göre “gerçekten var olan neoliberalizmi” (2002) açıklayabilmek için “çağdaş neoliberalizasyon süreçlerinin yalnızca politik-ideolojik temellerine değil aynı zamanda ve daha da önemlisi çeşitli kurumsal biçimlerine, gelişme eğilimlerine, farklı sosyo-politik etkilerine ve çok boyutlu çelişkilerine” de bakmak gerekir (s. 6) Pek çok yazarın da dikkat çektiği üzere neoliberal süreçler kentlerde artan oranda eklenmektedir; ayrıcalıklı tüketim mekânlarının çoğalması, güvenli siteler, büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleri, soylulaştırma ve kentsel girişimcilik yoluyla kent mekânları giderek parçalanmakta ve ayrışmaktadır (Peck ve Tickell, 2002; Smith, 2002; Swyngedouw, Mouleart ve Rodrigues, 2002). Dolayısıyla, neoliberal yeniden yapılanmanın nasıl işlediğini anlayabilmek için neoliberal süreçlerin kentsel mekânda ve mekân yoluyla birbiriyle ilişki içerisinde nasıl düzenlendiğini ve kurulduğunu anlamamız gerekir. Türkiye’nin ve özelde İstanbul’un kentsel yeniden yapılanmasını tarif etmek belirli bir tarihsel süreçte bu tez araştırmasının konusu olan “kendin yap” kent bostanlarının ortaya çıkış koşullarını da açıklamaya yardımcı olacaktır.

Türkiye 1980’lerden başlayarak küresel neoliberal ekonomik eğilimlere paralel ekonomik ve politik bir dönüşüm içine girmiştir. Bu dönem ithal ikameciliğe dayalı bir büyüme modelinin terkedilip yerine serbest pazar düzenlemelerinin getirildiği ve ulusal ve uluslararası sermayenin giderek önem kazanmaya başladığı bir dönemdir. Yine aynı dönemde para dolaşımı ve ticaret önündeki engeller kaldırılmaya başlanmış ekonomik üretimde örgütlü emeğin önemi azalırken kamu kaynakları özel sektöre

aktarılmaya başlanmıştır (Kuyucu, 2010). Bu yapısal dönüşümün en belirgin gözlemlendiği yer kentlerdir. Özel sektör artarak spekülâtif konut yatırımlarına yönelmekte ve kentler rant ekonomisinin merkezi haline gelmekteydi. 1990’lardan 2000’lere uzanan dönem otellerin, alışveriş merkezlerinin, büyük ölçekli konut alanlarının ve güvenli sitelerin inşasının devlet düzenlemeleri yoluyla kolaylaştırıldığı bir dönemdir (Enlil, 2011). Akademik literatürde de dile getirildiği gibi böyle düzenlemeler inşaat sektörü yoluyla ekonomik büyümeyi hedeflerken toplumsal parçalanmayı, toplumsal ve sınıfsal eşitsizlikleri perçinlemiş (Pérouse ve Danış, 2005; Candan ve Kolluoğlu, 2008; Kurtuluş, 2011) çevreyi ve doğa kaynaklarını tehdit ederek kentlerin sürdürülebilirliğine büyük bir darbe vurmuştur (Kurtuluş, 2005).

Yeni kamusal ve finansal düzenlemelerin yanı sıra belediye kanunlarında yapılan değişikliklerle yerel belediyeler kentsel büyüme kararları üzerinde daha büyük bir güçle donanarak kârları sermayeye aktarmaya başladılar. 2002 sonrasında neoliberal kentsel politikalar Türkiye kentlerinde artarak belirginleşti. Hatta bazı araştırmacıların da vurguladığı üzere yeni yönetimin “hegemonik olabilmek ve kalabilmek için geliştirdiği politik ve ekonomik stratejisi temelde mekânsaldı” (Çavuşoğlu ve Strutz, 2014, s. 134). Merkezi yönetim hem söylemlerinde hem de politikalarında sertleşmiş, küresel neoliberal süreçlere eklemlenebilme kaygısıyla İstanbul’u ekonomi-politiğinin merkezi durumuna getirmiş, İstanbul’un küresel olarak pazarlanması önem kazanmıştı (Keyder, 2010). İstanbul’un markalaşma ve pazarlanma stratejisi, yerel yönetimlerin yetkilerini genişleten yeni kanun ve düzenlemelerin hayata geçirilmesini gerekli kılıyor, kamu-özel sektör ortaklıkları takip edecek yıllardaki kentsel dönüşüm projelerinin temellerini de atmış oluyordu (Yalçınan, Çalışkan, Çılgın ve Dünder, 2014). Bu sürecin yerleştirilmesi ve yönetiminde en önemli aktör Toplu Konut İdaresi (TOKİ) olmuştur. Geniş planlama yetkileriyle donatılmış olan TOKİ, çeşitli yazarların da belirttiği gibi konut üretimi ve inşaat sektöründe bir yatırımcı rolü üstlenerek en güçlü devlet kurumlarından biri haline gelirken, kentsel dönüşüm projelerinin her aşamasını yürüten ve kentsel mekânı yeniden organize eden bir aktör olarak merkeziyetçiliği güçlendirmiştir (Türkün, 2011). Bazı araştırmacılar, merkezi yönetimin ekonomi politikasının merkezinde yer alan dönüşümün kentsel yenileme projeleriyle, büyük kamu yatırımlarıyla, büyük sermaye yatırımlarıyla ve planlar aracılığıyla gerçekleşen dört ayağı olduğunu göstermişlerdir (Yalçınan vd., 2014).

Yoğun eleştiri, mahalle derneklerinden ve kent oluşumlarından gelen direnç ve direnişe rağmen Sulukule ve Tarlabası gibi kentsel dönüşüm projeleri pek çok kimsenin yerinden edilmesine neden olurken, kentsel mekânın metalaşmasını ve kentsel parçalanmayı daha da hızlandırmıştır (Kuyucu ve Ünsal, 2010). Öyle ki kentsel dönüşüm süreçlerinin “yalnızca kentin tarihi ve doğal alanlarını veya planlama süreçlerinin sağlıklı çalışabilme kapasitesini değil, aynı zamanda kent sakinlerinin çeşitli temel haklara erişimini de büyük baskı altına almaya başladığı söylemek mümkün” (Ünsal, 2014, s. 110) görünmektedir.

Bazı araştırmacılar, İstanbul’da yaşanan neoliberal kentsel dönüşümün kendine has özellikleri olduğunu söyleyerek “İstanbul’un yeniden yapılanmasının neoliberalizmin hayli otoriter bir biçimi olduğunu; küresel söylemler ve politika modelleriyle yerel geleneklerin ve kurumların iç içe geçtiği kenti ve sosyo-kültürel özelliklerini şekillendirecek ve rasyonalize edecek radikal-muhafazakar bir proje” (Lovering ve Türkmen, 2011, s. 73) olarak tarif etmektedirler. Eraydın ve Taşan-Kök’e (2014) göre böyle bir siyasi proje kentsel mekânlarda nasıl bir dönüşümün yaşanacağını merkezden doğrudan empoze ederek hem yoksunları dışlamış hem de her türlü kentsel muhalefeti yok sayan veya cezalandıran bir tutum içerisine girmiştir (ss. 122-124). Başka yazarlar iktidarın “toplumsal kalkınmayı ekonomik büyüme içinde eriten, kentsel gerçekliği proje eksenli planlamaya tabi kılarak ölçeklerle sorunların üzerini örten, özgün kentsel mekânları ve kamusalılığı ortadan kaldıran *toptanlaştırmacı* bir kent tahayyülü” (Yalçın vd., 2014, s. 70) kurguladığını belirtmişlerdir²⁷. Başka bazı araştırmacılar da merkezi yönetimin 2011’den sonra gücünü konsolide ettiğini ve yeni-Osmanlıcı bir kimliği öne çıkararak altını çizdiğini söylemektedirler (Öncü, 2007; Walton, 2010). Bu kimlik özellikle kentsel tasarım, mimarı üslup ve kentsel dönüşüm projelerinde belirgin olarak tezahür etmektedir (Aksoy, 2014). Bu bağlamda merkezi yönetimin kurmaya çalıştığı yeni kimlik ve paralelinde uygulamaya koyduğu kentsel politikaların, modernist kamusal hayatın öngördüğü ve kısmen kurduğu kamusalığa yöneldiğini belirtmek yerinde olacaktır. Modernizmin sembollerinin en önemlilerinden olan Taksim’deki Atatürk Kültür Merkezi’nin yıkılması tartışmaları²⁸, İstiklal Caddesi’ndeki Emek Sineması’nın yıkılarak yerine alışveriş merkezi

²⁷ Üçüncü Köprü, Üçüncü Havalimanı gibi büyük projelerin yoğun muhalefete rağmen hayata geçirilmesi de bu proje eksenli anlayışın örnekleri olarak gösterilebilir. Kanal İstanbul’da yapılması planlanan böyle bir mega projedir.

²⁸ 2018 yılı Haziran ayı itibarıyla Atatürk Kültür Merkezi’nin yıkımı tamamlanmıştır.

yapılması²⁹ ancak bunu yaparken tarihi Circle d'Orient binasının sadece cephesinin yenilenerek içinin tamamen yok edilmesi, eşzamanlı başlayan Taksim Projesi kapsamında açılan alt geçitlerle meydanın “yayasızlaştırılması” ve nihayetinde Taksim’e yapılması planlanan alışveriş merkezi hakkındaki tartışmalar tüm bu yukarıda sözü edilen süreçlere bir örnek olarak gösterilebilir. Bu süreçlerin arka planında yalnızca İstanbul’un değil, Türkiye’nin en temel kamusal alanı olan Taksim’i tüketim ve turizm yoluyla yeniden inşa etmenin, sokaklarını ve mekânları çeşitli yasaklar ve yeni düzenlemelerle ehlileştirmenin yattığı belirtilmiştir (Adanalı, 2011). Tepeden inmece bir kararla Taksim’e alışveriş merkezi inşa etmek üzere ağaçların sökülmesi de 2013’teki olayları doğuran süreçlerin tetikleyicisi olarak düşünülebilir.

Bu olayları ele alan akademik çalışmalar bu toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında artan otoriterleşmeye (Yörük ve Yüksel, 2014) ek olarak merkezi yönetimin sosyo-mekânsal politikalarını da etkili görmektedir (Kuymulu, 2013; Tuğal, 2013). Örneğin Bektaş (2013) 2013’teki toplumsal olayları, yıkıcı kentsel dönüşüm projelerinin ve Türkiye kentlerinin “hiper- modernizasyonunun” bir sonucu olarak yorumlamaktadır (paragraf 9). Bazı çalışmalar, bu toplumsal hareketin ortaya çıkışında kentsel karar mekanizmalarına katılım probleminin de büyük rol oynadığını ileri sürmüştür (Ökten, Kurtarır ve Çekiç, 2013). Açıktır ki yalnızca İstanbul değil, Türkiye’nin kırsalı ve kentleriyle tüm bölgeleri neoliberal yapılanma projelerinden artan oranda etkilenmektedir dolayısıyla bu toplumsal olayları doğuran süreçlere sadece İstanbul odaklı değil, daha genel bir perspektiften de bakmak gereklidir. Erensü’nün (2013) de vurguladığı gibi bu olayların en önemli sivil itaatsizlik ve şiddetsiz direniş pratikleri küresel kent ve çevre hareketlerinde olduğu kadar 2000’li yıllardan beri HES karşıtı eylemler ve maden mücadelesi gibi kırsal ekoloji hareketlerinin de merkezinde yer almıştır. Hiyerarşisiz yatay örgütlenme ve kapitalizm karşıtlığında birleşirken hem kentsel hem de kırsal dönüşümle mücadelede böyle hareketler “neoliberal politikaların yarattığı bölüşüm sorunlarına ve ekolojik yıkıma tepki olarak doğmuştur” (paragraf 4). Hem ortaya çıkış koşulları hem de çadır kurma, nöbet tutma, kamusal mekânı temellük etme ve ortaklaştırma gibi “kendin yap” patiklerinin de eylem repertuarının temel bir parçası olması nedeniyle kent mücadelelerinin yanında kırsaldaki

²⁹ Örneğin Yücel (2015), Emek Sineması mücadelesinin “seyir mekânı talebi” etrafında örgütlendiğini ve Emek mücadelesinin 2013 olaylarında ortaya çıkan dayanışmanın oluşmasında önemli bir rolü olduğunu belirtirken bu olayların temel mottosu haline gelen “Bu daha başlangıç, mücadeleye devam” sloganının da ilk defa Emek mücadelesi sırasında söylendiğinin altını çizmiştir (ss. 280-287).

mücadeleleri de 2013'teki toplumsal olayları ortaya çıkaran bir bağlam içerisinde düşünmek bu tez çalışmasının konusunu oluşturan bostanları anlamak noktasında da gereklidir.

Tepeden inmeci, rant odaklı, toplumsal ve kentsel hafızayı, ekolojiyi hiçe sayan, kullanım değerine dönük kamusal mekânı ya metalaştıran ya da yok eden söylem ve politikalara karşı 2013'teki toplumsal olayların potansiyeli “ivedi ve somut etkileriyle bir mekânda var olmanın ve mekânı yapmanın yeni yollarını göstermiş olmasında, mekân üretimine katılımın gerçek kanallarını açmasında” (Erensü ve Karaman, 2017, s. 34) yatmaktadır. Geniş katılımlı bu hareket genel siyaset anlayışını dönüştürürken, yeni siyaset biçimleri, pratikleri ve dili kişilerin gündelik hayatlarında da dönüştürücü olmuştur (Mert, 2016, s. 12). Bunun yanında bu olaylar hem “müşterekler” nosyonunu siyasal söylemin temeline oturtmuş, hem ekolojik problemlerin temelinde ekonomik ve yapısal nedenlerin olduğuna dikkat çekmiş hem de farklı toplumsal mücadeleleri yakınlılaştırarak birbirleriyle ilişkilennmelerini sağlamıştır (Özkaynak, Aydın, Ertör-Akyazı, Ertör, 2015, ss. 110-111)³⁰.

Bu olaylarının 2013 Haziran ortasında sönümlenmesi hem İstanbul'da hem de başka kentlerde mücadelenin farklı yöntemlerinin arandığı ve yerelden mekânsal örgütlenmeyi mümkün kılan park/mahalle forumlarına evrilmiştir. Aylarca süren bu forumlarda şiddetsiz direnişin yerelden alabileceği türlü biçimler ve potansiyeller doğrudan katılımcılıkla tartışılıp, çalışma grupları oluşturuluyor, “vatandaşlar radikal demokratik oluşumlar için müştereklerine sahip çıkıyorlardı” (İnceoğlu, 2014, s. 26). Pek çok forum bir yıl içinde ortadan kalkarken yerini sayısız mikro-pratiklere, oluşumlara ve topluluklara bıraktı. Özbay'ın (2014) da belirttiği gibi olaylar sırasında parkta ve sonrasında ortaya çıkan bu “hareketlilik” kapitalizmin metalaştırıcı mantığına direnen, neoliberalizmin dayattığı ekonomik ve toplumsal ilişki ve örgütlenme biçimlerine meydan okuyan ve “bambaşka mekân kurgularında, aksi halde tahayyül edilemeyecek ilişkilerle gerçekleşebileceğinin çok daha fazla kentli tarafından anlaşılması ve hatta tecrübe edilmesi” (s. 196) olarak da düşünülebileceği gibi yalnız mekân kurgularında değil mekânın nasıl düşünülüp tasavvur edileceği ile ilgili düşünsel ve söylemsel zeminde de eleştirel bir perspektifin gelişmesinin önünü açan bir süreç olmuştur (s. 196).

³⁰ Bu yazarların belirttiği tüm noktalar bu bölümün devamında anlatılan bostanlarda somut bir şekilde görülmektedir ve örneklerle tartışılacaktır.

Bu bağlamda 2013'teki toplumsal olaylar hem halihazırda mücadele veren “Karadeniz İsyandadır”, “3. Köprü Yerine Yaşam Platformu” gibi farklı çevre ve ekoloji mücadeleleriyle hem de “Kent Hareketleri” ve “İstanbul Barınma Hakkı Meclisi” gibi kent mücadeleleriyle ilişkilendirilmiş, ardından da “Kent Savunması” “Kuzey Ormanları Savunması” başta olmak üzere çok sayıda oluşumun ortaya çıkmasında doğrudan etkili olmuştur (Özkaynak vd., 2015, ss. 108-111). Türkiye tarihinde ilk defa görülmüş olan işgal evleri (İstanbul ve Ankara’da) ve “kendin yap” kent bostanları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu tez araştırmanın konusunu oluşturan “kendin yap” kent bostanları işte böyle bir politik, kentsel arka plandan doğmuş halen aktif olan bostanlardır. Bu bostanlar üzerine yapılmış hiçbir akademik çalışma yoktur. Bu bölümde kent hakkı ve katılımcılık bağlamında yeni kent bostanlarından halen aktif olan Roma Bostanı ve Tarla Taban analiz edilecek, bostancıların motivasyonları, bostana yükledikleri anlamlar, bostanı yaşayış ve algılayış biçimleri açıklanarak değerlendirilecektir. Bununla birlikte, bostanlar, bu tez araştırmasının temel sorunsalı ve araştırma soruları çerçevesinde kent hakkı, kentsel katılımcılık ve kentsel siyaset bağlamında analiz edilerek yorumlanacaktır.

4.2 İstanbul’un Kent Bostanları

“Kendin yap” kent bostanları İstanbul’da yeni bir olgudur. Oysa ki kent tarımı içerisinde değerlendirilebilecek kent bostanlarının varlığı İstanbul’da Bizans dönemine kadar uzanmaktadır (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994; Kaldijan, 2004). İstanbul’da kent bostanları tarihsel olarak hem kent içi yiyecek üretiminin temel mekânları olmuşlar hem de bostancılık yapanlar için geçimlik ekonominin merkezinde yer almışlardır. Bilgin’in (2010) de belirttiği gibi Osmanlı döneminde hem Asya ve Avrupa yakasındaki tüm bostanlar hem de civar bostanları büyük nüfuslu kentin yiyecek ihtiyacını karşılamaktadır. İstanbul bostanlarının ilk bostancıları Rumlar ve Ermeniler iken 17. yüzyılda Bulgarlar ve daha sonra Arnavut göçmenler bostancılık pratiklerini devralıp sürdürmüşlerdir (Günçikan, 1990; Kaldijan, 2004). 1950’lerin ortalarından itibaren Cide’liler Bulgar ve Arnavutlardan bostancılığı devralmaya başlamışlar ve 1980’lere gelindiğinde bostanların yegâne üreticileri olmuşlardır keza halen Cide’liler bostancılığı aile içerisinde kuşaktan kuşağa aktarmaktadırlar (Kaldijan, 2004, s. 292). 1970 ve 1980’lerdeki ani nüfus artışına kadar İstanbul bostanlarının kent için yiyecek üretimine katkısı çok fazla

değişikliğe uğramadan devam etmiş, 1980'lerden itibaren uygulanan yatırım ve büyüme odaklı ekonomi politikalar ve kent politikaları bostanların varlığını zorlaştırmaya başlamıştır (Kaldijan, 2004). Bostandan bostana farklılaşmakla beraber bostanlarda yiyecek üretimi yöntemleri büyük ölçüde geleneksele bağlı kaldığı gibi bostanlarda üretilen ürünler de zaman içerisinde pek değişikliğe uğramamıştır. Bostanlarda arazi sahipliği konusu karmaşık ve tartışmalıdır; bostancıların çok azı arazi sahibidir, olmayanlar ya ihtilaflı olan mülk sahiplerine ya da belediyeye kira ödemektedirler ancak bostan üretiminin önündeki en büyük engel belirsiz mülkiyet ve bostancıların kendileri ve aileleleri için uzun vadeli plan yapamamalarıdır (Kaldijan, 2004, s. 296). Kent içi arazilerin değerlerinin artması ve neoliberal kent politikaları UNESCO Dünya Mirası listesinde olmasına rağmen Yedikule Bostanları ve Kuzguncuk gibi kent bostanlarını yapılaşma ile tehdit ettiğinden kent içinde yegâne tarım yapılan bu bostanların varlığı ve geleceği tehdit altındadır (White, Shopov ve Casson, 2015; Durusoy ve Cihanger, 2016; Kanbak, 2016). Bu bölümün devamında, hem tarihi bostanlar hem de “kendin yap” bostanların yukarıda çerçevesi çizilen bağlamda ne aşamalardan geçtiği ve nasıl dönüştüğü tartışılacaktır.

4.2.1 Yedikule Bostanları

Yedikule Bostanları, bostan alanının maruz kaldığı yapılaşma tehditleri ve bunun karşısında gündeme gelen kentsel mücadele bağlamında önemlidir. Tarihi Yedikule Bostanları, 2006 yılında “yenileme alanı” ilan edilmiş, alanın imara açılmasıyla bostan alanının bir bölümünü de kapsayan alana Yedikule Konakları inşa edilmiştir. Fatih Belediyesi “Yedikule Kapı ile Belgrad Kapı Arasında Kara Surları İç Koruma Rekreasyon Projesi” ile alanın park olacağını duyurmuş ancak ne kamuoyu ne de bölge sakinleriyle paylaşılmayan proje kapsamında 2013 yılında Fatih Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)’ne ait iş makinelerinin bostan alanına girerek Yedikule bostanlarının bir bölümünü yok etmiş, moloz altında bırakmıştır (Koca, 2014; White vd., 2015). Çeşitli meslek odaları, uzmanlar ve akademisyenlerin itirazları sonucu duran inşaat 2014 yılında tekrar başlamış ancak pek çok protesto özellikle Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi ve Yedikule Bostanları Girişimi’nin de aktif katkılarıyla Yedikule Bostanları’nın kent içi tarım alanı olarak korunma meselesi hem yasal, hem de ulusal ve uluslararası düzeyde kamuoyu gündemine girmiştir. Kanbak’ın (2016) da belirttiği gibi Yedikule bostanlarının korunması konusu 2015 yılında mecliste tartışılmış, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nda değişiklik

yapılması için yasa değişikliği teklifi verilmiştir; bu teklifle, bostanların Toprak Koruma Kanunu ile tanınmış olması ve bostan arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılamayacağının hükme bağlanması amaçlanmıştır; ancak yasa çıkmamış ve 2016 yılında Yedikule bostanlarında bostancıların barakalarının bir bölümü de yıkılmıştır (s. 178).

şekil 4.1 : Yedikule Bostanları, Mayıs 2016, İstanbul.

şekil 4.2 : Yedikule Bostanları, Mayıs 2016, İstanbul.

2018 yılında ise İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi, “Yedikule Belgradkapı Arası evre Düzenleme ve Peyzaj Avan Projesi’ne” ilişkin 1/5000 lekli Koruma Amaçlı

Nazım İmar Planı ile Uygulama İmar Planı'nın planlara işlenmesini oy çokluğuyla onaylayarak, bostan alanına tarım konsepti ile “Kentsel Tarım Parkı” projesi yapılmasına karar vermiştir. Buna göre, proje alanı 75 bin 230 metrekare alanda yapılacak, bostan alanının yüzde yirmi sekizi bu alana dahil olacak, alanın 21 bin 632 metrekaresi ise bostan olarak korunacaktır. Meclis toplantısında proje ile bilgilere yer verilmiş ve proje kapsamında sera ve atölyeler, piknik alanı, kafe ve lokanta, dinlenme alanları, oyun ve spor alanları, bisiklet yolu, şifalı ve çiçekli bitkiler ile seralarda sebze üretimine ilişkin atölyeler, arıcılık, kompost, geri dönüşüm ve ahşap atölyeleri tarım atölyeleri ve bostan üretimi yapılacağı, alanın elektriğini güneş panelleri ile kendi sağlayacağı belirtilmiştir (“Yedikule Bostanları'nın Akıbeti Belli Oldu”, 2018).

4.2.2 Kuzguncuk Bostanı

İstanbul'un halen bir bölümü yaşamakta olan tarihi bostanlarından 700 yıldır ürün veren Kuzguncuk Bostanı, son Rum sahibinin adıyla da anılmakta olan İlya Bostanı, 1977 yılından bu yana Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul 2. Bölge Müdürlüğü'nün mülkiyetindedir ve belirli aralıklarla yapılaşma tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır (Mills, 2006; Koca, 2014a). 1997 yılında kurulan ve farklı sosyal ve kültürel segmentlerden gelen eski ve yeni Kuzguncuk'lulardan oluşan üyeleriyle Kuzguncuklular Derneği bostanın bostan olarak kalabilmesi ve savunulması mücadelesini veren en temel aktördür ve derneğin bostanın savunulması mücadelesi hem yasal zeminde hem de gündem oluşturmak ve bostanla ilgili farkındalık yaratmak düzeyinde hayli etkili olmuştur (Koca, 2014a).

Şekil 4.3 : Kuzguncuk Bostanı, İstanbul. (Url-20).

Kuzguncuk Bostanı geçtiğimiz yıllarda Vakıflar tarafından Üsküdar Belediyesine kiralanmış ve derneğin ve mahallede yaşayanların da katılımıyla belediyeyle ortak bir park-bostan projesi hayata geçirilmiş, arazinin ekim yapılan bostan kısmı 115 eşit parsel bölünerek 50 tanesi her yıl çekilen kurayla mahalleliye verilirken geri kalan kısmı okullara ve çeşitli kuruluşların kullanımına ayrılmıştır.³¹ Bostanın etrafı yüksek çitlerle çevrelenmiş, kilitli kapısıyla bostanda yapılacak ekim dışı faaliyetler de belirli bir düzene ve kurala bağlanmıştır. Kuzguncuklular Derneği tarafından uzun yıllardır süregelen bostan mücadelesi katılımcı süreçlerin de aktif olarak hayata geçirilmesiyle yerel yönetimle uzlaşım içerisinde de olsa bir kazanım olarak görülmektedir ancak bostanda daha proje gerçekleşmemişken yürütülen ekim faaliyetleri, bostanın çitsiz oluşu, spontanlığa ve kamusalığa yapılan vurgunun yeni düzenlemelerle ve bir proje olarak bostanın yeniden düzenlenmesiyle sekteye uğradığını düşünen kullanıcılar da mevcuttur³².

Şekil 4.4 : Kuzguncuk Bostanı Projesi, İstanbul. (Url-21).

4.2.3 Piyalepaşa Bostanı

Beyoğlu ilçesinde bulunan, tarihi 16. yüzyıla kadar dayanan, tarihi cami-bostan birlikteliklerinin İstanbul’da kalan son örneği olan ve yüzyıllardır geleneksel Osmanlı kent içi tarımı yöntemlerini benimseyerek devam ettiren Piyalepaşa Bostanı da 2013

³¹ Bkz. “İlyâ’nın Bostanından Kuzguncuk Kent/Bostan Projesi’ne”, 2015.

³² Böyle bir anlatı için, bkz. “İlyâ’nın Bostanından Kuzguncuk Kent Bostan/Park Projesi’ne”, 2015. Ayrıca Mills de Kuzguncuk üzerine yaptığı çalışmada Kuzguncuk’un etrafındaki gecekondularda oturanlarla semtin eski gayri-Müslim sakinlerinin bostan hareketine katılmadıklarını belirtir ve hem mahalleye hem de bostana yüklenen anlamların ihtilaflı boyutunu gözler önüne serer (Mills, 2006).

yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yaklaşık 8 dönümlük bostan arazisinin altına inşa etmeyi planladığı zemin altı otoparkı ve bostan alanına planlanan park projesi ile gündeme gelmiştir (“Piyalepaşa Bostanı Artık Tescilli”, 2015). İstanbul Derneği Arkeologlar Şubesi ve Beyoğlu Kent Savunması Piyalepaşa Bostanı’nın kent içi tarım alanı olarak bir kültür varlığı olarak tescillenmesi için İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’na yaptıkları başvuruların sonucunda, 2015 yılında kurul bostanı tescillemiş ve yapılması planlanan zemin altı otoparkı ve bostan üstü park projesini tamamen iptal etmiştir. Kurul kararında “1467 ada 2, 3, 9 ve 10 parsellerde bulunan, 16. yüzyıldan itibaren Büyük Piyalepaşa Cami ve külliyesinin akarı olarak kullanıldığı anlaşılan, camilerin giderlerini karşılamak üzere vakıflara gelir sağlayan bostanların günümüze ulaşan son örneği niteliğindeki bostan alanının özgün arazi kullanım biçiminin devamı olması, kültürel ve estetik değeri bulunması, cami-bostan birlikteliğinin geriye kalan örneğini temsil etmesi nedenleriyle Osmanlı tarım teknolojisinin mimari unsuru olan su kuyusu ve havuz ile birlikte bütüncül olarak” tescillenmesine ve koruma altına alınmasına karar verilmiştir (Beyoğlu Kent Savunması, Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, 2015).

Şekil 4.5 : Piyalepaşa Bostanı, İstanbul. (Url-22).

İstanbul’da kent içi tarım alanlarının yakın tarihi tartışmalı imar planları, yapılaşma tehdidi ve sivil toplum girişimlerinin mücadeleleriyle doludur. 2013 yılıyla birlikte bu bostanlara “kendin yap” şeklinde oluşturulmuş küçük ölçekli yeni bostanlar da eklenmiştir. Haziran 2013’te Taksim’de Topçu Kışlası inşa edilmesi planları kapsamında parkta kesilen ağaçlara tepki olarak başlayan ve kısa süre içerisinde ülke çapında büyüyen olaylarda parkta oluşturulan sembolik bostan ile başlayan ve devam

eden süreçte Türkiye'nin bir çok kentinde olduğu gibi³³ İstanbul'un farklı semtlerinde küçük ölçekli bir çok "kendin yap" kent bostanı kurulmuştur.

Şekil 4.6 : Kendin Yap Bostan, Taksim, İstanbul, 2013. (Url-23).

Bu tez çalışmasına başlandığı dönemde İstanbul'da tabandan, öz-örgütlenmeyle "kendin yap" olarak 2012 yılında Boğaziçi Üniversitesi Kampüsü içinde Tarla Taban, 2013 olaylarını takiben aynı yıl içinde Cihangir-Roma Bostanı, 2014 yılında Kadıköy-Moda Bostanı, Üsküdar-İmrahor Bostanı ve Boğaziçi Kandilli Kampüsü'nde Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği ve Tarla Taban'ın destekleri ve kolaylaştırıcılığında Kandilli Bostanı kurulmuştur. Bu bostanlardan Cihangir Roma Bostanı Cihangir Parkı Forumu, Kadıköy Moda Bostanı Caferağa Mahalle Forumu ve Üsküdar İmrahor Bostanı Doğancılar Forumu içerisinden oluşmuştur. 2014 yılında Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği geliştirmekte olduğu "Doğa Dostu Kent Bahçeleri" projesi kapsamında ülke çapında devlet üniversitelerinde kent bahçesi oluşturmak üzere bütün masraflarının dernek tarafından karşılanacağını bildirdiği "Tohumlar Kampüse" çağrısını yayınlamış ve üniversitelerden gelecek talepler doğrultusunda hayata geçirilecek bu projeye "tüketimin yoğun olduğu şehirlerde tüketicinin dahil olduğu ekolojik çözümler üretilmesini, modeller yaratarak şehirde de ekolojik yaşam için duyarlılığın arttırılmasını, yerel tohumların önemini anlaşılmasını, sağlıklı gıda üretimi ve doğa dostu bahçelerin kurulması ve bu bahçeler için sorumluluk alacak toplulukların organize olmasını"nın hedeflendiği belirtilmiştir

³³ İstanbul'daki olaylar sonrasında Ankara'da 2014 yılında kurulan 100. Yıl Berkin Elvan Bostanı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi yerleşkesinde kurulan Yapıncak Bostanı'nı gerilla bahçesi örnekleri olarak direniş çerçevesinden analiz eden bir çalışma için bkz. Ateş, 2015.

(Url-24). Ayrıca dernek, bu projeyle mahalle, yerel yönetimler ve diğer kurum ve kuruluşlara da örnek olmayı hedeflemektedir.

Derneğin “Tohumlar Kampüse” çağrısı sonucu 2015 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi Taşkışla Kampüsü’nde birer bostan kurulmuştur. Bu bostanlara daha sonra İzmir Yüksek Teknoloji, Ege ve Balıkesir Üniversiteleri ile Çanakkale 18 Mart Üniversitesi’de eklenmiştir (Dermenci, 2016). Proje kapsamında İstanbul’da bir devlet üniversitesinde bu proje kapsamında kurulmuş olan tek bostan olan İstanbul Teknik Üniversitesi Taşkışla Bostanı bu tez çalışmasının yapıldığı dönemde kapanmıştır.

4.2.4 Moda Bostanı

Bu tez çalışmasının örneklemini içerisinde yer alması da hem “kendin yap” kent pratiği örneği olduğu hem de 2013’te düzenlenen mahalle forumlarından doğarak kent bostanı olarak oluşturulduğu için Moda Bostanı ve İmrahor Bostanı’ndan da bahsetmek yerinde olacaktır. Zira bu bostanlar da bu tezin vakalarını oluşturan Roma ve Tarla Taban bostanlarına benzer bir süreç içerisinde ortaya çıkmış ve “kendin yap kentleşmenin” örneklerini oluşturmuşlardır. Bu bağlamda Moda Bostanı 2014 yılında Caferağa Mahalle Dayanışması’nın aldığı kararla Moda’da uzun süredir atıl olarak duran yaklaşık 12 dönümlük arazinin temizlenerek 40 metrekaresinde oluşturulmuş bir “kendin yap” bostanıdır.

Şekil 4.7 : Moda Bostanı, İstanbul. (Url-25).

Şekil 4.8 : Moda Bostanı, İstanbul. (Url-26).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetindeki eski Sabit Pazar Alanı olan atıl arazinin bir bölümünün kiralanarak otopark yapılacağı bilgisi üzerine dayanışma katılımcıları hem bu otoparkın yapımına engel olmak hem de mahallelerindeki boş yeşil alana sahip çıkmak için bostan kurmaya karar vermişlerdir. Arazi aynı zamanda afet toplanma alanıdır. Bostancıların neredeyse hiç biri daha önce tarımla uğraşmamış kimselerdir, beraber öğrenmek, mahalleliyi de bostanı sahiplenmek üzere harekete geçirmek için mahallenin pek çok yerine afişler asılmış, mahalleli bostana davet edilmiştir. Yerel tohumlar İzmir'deki Karaot Tohum Derneği'nden temin edilmiş, İmrahor ve Kuzguncuk gibi diğer bostanlarla da ilişki kurmak ve onlardan destek almak da önemsenmiştir. İsteyen herkesin ekim yapabileceği açık bir bostan kurgulanmış, “üretim aletlerinin ortaklaşmasına” ve “bostan hareketinin bir parçası olmaya” vurgu yapılmıştır (İnce, 2014). Yine aynı yıl, otopark ruhsat sahibi bostancıları araziye boşaltmaları yönünde tehdit etmiş, alana iş makinelerinin gelmesi üzerine bostan katılımcıları ve Caferağa dayanışması bostanda çadır kurarak nöbete başlamıştır. Aynı yıl, Kadıköy Belediyesinin itirazı üzerine İstanbul Büyükşehir Belediyesinin verdiği otopark ruhsatı iptal edilmiş, bostan üzerindeki yapılaşma tehdidi en azından bir süre bertaraf edilmiştir (“Kadıköy: ‘Moda Bostanı’ Otopark Olmayacak”, 2014). Moda Bostanı tespit edilebildiği kadarıyla belirli aralıklarla aktifleşmiş ancak Ekim 2017 tarihi itibarıyla artık aktif olan bir bostan değildir.

4.2.5 İmrahor Bostanı

Mahalle forumları süreci içinde şekillenen Doğancılar Dayanışması'nın kurduğu Üsküdar İmrahor Bostanı da 2014 tarihinde başlatılan “kendin yap” bostanlardan biridir. Bir vakfa ait olan ve atıl duran bostan alanı, mahallede yaşayanların uzunca bir süre alanın çocuk parkı yapılmasını talep ettikleri, bu yönde imzalar topladıkları fakat isteklerine cevap alamayınca bostana dönüştürmek istedikleri kullanılmayan bir alanda oluşturulmuştur.

Şekil 4.9 : İmrahor Bostanı, İstanbul. (Url-27).

Bir süre, alanı bostana uygun hale getirmek için temizleme çalışmaları yapılmış, hatta belediyeye sosyal medya üzerinden baskı yapılarak alandan çıkan molozların kaldırılması sağlanmıştır³⁴. Bostancılar alanı tüm mahallenin kullanacağı bir bostan alanına dönüştürmek istemiş, bu nedenle mahalleliye orada ne yapılacağını anlatarak onaylarını almıştır. Bostan arazisinin bostancıların araştırması doğrultusunda da eskiden medrese bulunan ve medresenin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için küçük çaplı ekip biçilen bir arazi olması, hatta arazide bir kuyu da bulunması ilginçtir. Hem herkesin kullanabileceği bir kamusal alan yaratmak hem de mahallenin atıklarını

³⁴ Örneğin bir bostancı bostanla ilgili motivasyonunu şu şekilde açıklamıştır: “Burada bir ekolojik yaşam alanı kuralım istiyoruz. Mahalle içinde kullanılabilir, erişilebilir bir yerde. Büyük kentlerde uzakta kaldığımız toprakla buluşacağız burada. 26 Ocak’tan beri buradayız. İnsanlar önce pencerelerinden izlediler, yoldan geçerken şöyle bir baktılar, daha sonra içeriye girip sorular sordular, sonrasında da aralarından bizimle çalışmaya gelenler oldu. Yazın burada çocuklar için film gösterimleri yapmak istiyoruz. İnsanların sosyalleşmesi ve birbirini tanımasına yardımcı olacağını düşünüyoruz. Biz burada bir yeşil alan görmek istiyoruz” (Koca, 2014b).

getirip komposta dönüştürebileceği, birbiriyle tanışıp bostandan alınan mahsulün paylaşılabilceği bir alan yaratmak temel hedefler arasındadır (Koca, 2014b). Bostana ilk ekim, temizlendikten sonra yaklaşık otuz kişilik bir grup tarafından yapılmış ancak ekimde çok sayıda sivil polis de hazır bulunmuştur. Dönemin Üsküdar Belediye Başkanı, alanın tarihi niteliği olduğunu, alanın bostan yapılamayacak kadar küçük olduğunu, alanda uygun izinler alındıktan sonra kazı yapılarak alanın tarihi niteliğinin gün yüzüne çıkarılacağını söyleyerek bostan yapma fikrine onay vermediğini üstü kapalı dile getirmiştir (Ocak ve İnce, 2014).

İmrahor Bostanı “kendin yap” bir bostan olarak varlığını devam ettirmiş ancak 2017 yılında bostanın Üsküdar Belediyesi tarafından ele alınarak yine bir bostan olarak düzenlenmesi çalışmaları başlamıştır. Ekim 2017 yılında Üsküdar kaymakamı, Üsküdar Belediye Başkanı ve yerel yönetimin Üsküdar İlçe Başkanı’nın da katılımıyla kurdele kesilerek açılan bostanın, daha önce “mezbelelik” bir alan olduğu ve yapılaşmanın giderek arttığı İstanbul’da arazinin “geçmişteki kullanımına” uygun olarak yeniden bir bostan/hobi bahçesi olarak düzenlendiğine vurgu yapılmıştır (“Üsküdarlılar İmrahor Bostanı’nda Huzur Bulacak”, 2017). Burada dikkat çeken nokta, belediyenin, bu alanın 2014’ten beri bir “kendin yap” bostan olarak kullanılmasını görmezden gelerek, alanın geçmişteki bostan kullanımına vurgu yapmasıdır. Bu yolla bostanın 2014 yılında Doğancılar Forumu tarafından bizzat Üsküdar Belediyesine karşı mücadele verilerek kurulmuş olması ve bostanın dayanışma, mekânın sahiplenilmesi ve yeşil alan olarak yapılaşmaya karşı korunması noktalarının üzeri örtülmüştür. İmrahor Bostanı’da Üsküdar Belediyesi tarafından Kuzguncuk Bostanında olduğu gibi parsellenmiş sebze yataklarıyla ayrılmış, vatandaşların bu yatakları kullanımı kura ile belirlenerek saptanmıştır. Bostan alanı kapısıyla, şadırvanıyla ve sebze yataklarıyla düzenli, kurallı ve yapılandırılmış bir mekân görüntüsü vermektedir. Üsküdar Belediyesi kendi internet sayfasından da bostanın açılışını duyurmuş, bostan “huzur bulunacak” bir yer olarak tanımlanmıştır.³⁵

³⁵ Açılışta Belediye Başkanı, "Güzel şehrimiz Üsküdar'da çok güzel bir durak, yeni bir huzur noktası. Ağaçları, toprağı, denizi, camileriyle bir tarih beldesinde güzel bir bostan açıyoruz, ne mutlu bu mahallede yaşayanlara, ne mutlu Üsküdarlılara. Burası çok özel bir yer, burası ecdadımızın bize bıraktığı, sadece Üsküdar'ın değil bütün bu güzel şehrin insanların üzerine titremesi gereken en önemli miraslardan birisi. Bugün burada biz bir park açmaktan öte bir tarihe sahip çıkmanın, bir zenginliğimizi daha gün yüzüne çıkarmanın, bu yavrularımıza armağan etmenin onlarla buluşturmanın lezzetini yaşıyoruz. Kuzguncukta da olduğu gibi burası da küçük parseller ile ayrılmış ve ne güzel ahşap kaplamalarla etrafları çevrilmiş şimdi burada siz ekip biçeceksiniz. Burada iş sadece toprağa bir domates, salatalık, biber, patlıcan dikmek ekmek yetiştirmek değildir burada huzur var, sevgi var, kardeşlik var burası hem Üsküdar hem İstanbul, aziz İstanbullular bostanımız hayırlı uğurlu olsun"

Şekil 4.10 : İmrahor Bostanı, İstanbul. (Url-28).

Şekil 4.11 : İmrahor Bostanı, İstanbul. (Url-29).

Her ne kadar mahalledeki atıl arazinin yapılaşmaya açılmaması ve bostan olarak düzenlenmesi, bir yerel yönetimin çevre sakinlerini toprakla buluşturma çabası olumlu olarak değerlendirilebilse de İmrahor bostanının belediye tarafından düzenlenerek yeniden açılmasıyla bostan ilk oluşturulduğu dönemdeki “kendin yap” özelliğini yitirmiş, çeşitli etkinlik, ve farklı kullanım olasılıklarını görece yitirmiştir.

diyerek bostanı tanıtmakta ve bostanda hangi işlerin yapılacağını buyurgan bir dille ifade etmektedir (“Üsküdar 2. Bostanına Kavuştu”, 2017).

4.3 Bölüm Sonucu

Görülmektedir ki, özellikle 2013 toplumsal olaylarını takip eden süreçte çok azı halen aktif olan bir çok “kendin yap” kent bostanı İstanbul’da ve başka şehirlerde var olan kent içi tarım alanları ve tarihi bostanlar mücadelesine eklenmiştir. Bu tezin alan araştırmasının yapıldığı 2016-2017 yılları arasında bu bostanlardan tespit edilebildiği kadarıyla sadece iki tanesi aktiftir ve bu tezin vaka çalışmasını oluşturmaktadırlar.

2013 yılı sonrası kurulan “kendin yap” kent bostanları, ortaya çıkış koşulları farklı olsa da, tarihi bostanlar gibi kent içi tarım, yerel ve yerinden üretim, kentsel sürdürülebilirlik, sağlıklı gıdaya ulaşım, atalık tohumların sonraki kuşaklara aktarılması gibi konularda dikkat çekmesi ve kent tarımını görünür yapması bağlamında önemlidir.

Bir önceki bölümde de dikkat çekildiği üzere, kent tarımı dünyanın pek çok ülkesinde hem alternatif gıda ve enerji enerji politikalarının hem de kentsel sürdürülebilirliğin yollarının araştırıldığı verimli bir saha olarak ortaya çıkmıştır. Oysa Türkiye’de ve özelde İstanbul’da geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan geleneksel kent içi tarımın yapıldığı bostanlar, bostancılık gelenekleri ve üretilen ürünler yapılaşma tehdidi ile varlıklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Bu anlamda hem tarihi bostanlar hem de “kendin yap” bostanlar kentsel mücadelenin önemli bir alanı haline gelmiş, bu mücadele ekseninde bostanlar arasında kurulan ilişkiler de gelişmiştir. Ancak yoğun kentsel mücadele ve muhalefete rağmen, bu bostanların geleceklerinin güvence altına alınmamış olması, kentsel katılımcılık bağlamında da derin sorunların olduğunu işaret etmektedir. Bazı bostanlarda yerel yönetimler, bostan alanlarını, bostancılığın da sürdürüleceği şekilde yeniden düzenlemekte ancak bunu yaparken ya bostanlar bostan alanlarına inşa edilen rekreasyon alanlarının göstermelik bir parçası olmakta ya da önceden belirlenmiş kural ve koşullara bağlı olan kullanım düzenlemeleriyle tarif edildiklerinden alternatif sosyallikler ve kullanımlar mümkün olmamaktadır. Bostanların nasıl, kimler tarafından ve hangi araçlarla kullanılacağını büyük ölçüde yerel yönetimlerin kararları belirlemekte, tarihi bostanlarda olduğu gibi bostancılık yapanlar veya “kendin yap” bostanlarda olduğu gibi yerelden organize olarak kentsel mekânlara sahip çıkarak şekillendirenlerin ilgi, istek, amaç ve kullanımları dikkate alınmamaktadır. Bir yandan hem bostan geleneği ve tarihi yüceltilmekte öte yandan hali hazırda bostan olarak

kullanılan veya o şekilde ilgili vatandaşlar tarafından düzenlenen yerlerin bostan mahiyeti yok sayılmaktadır.

Bu perspektiften, bu tezin saha çalışmasını oluşturan ve hala aktif olan Roma Bostanı ve Tarla Taban'ı değerlendirmek ve katılımcılık, kent hakkı ve kentsel mücadele anlamında olasılıklarına ve sınırlılıklarına bakmak önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, bir sonraki bölümde, bu bölümde anlatılan arka plan ışığında, bu tezin vaka çalışmasını oluşturan “kendin yap” bostanlardan Roma Bostanı ve Tarla Taban'ın ortaya çıkışı Türkiye’de neoliberal kent politikaları bağlamı ve tarihsel çerçevesi ile ilişkisi içinde anlaşılmaya çalışılacak, bu bostanların katılımcıları ile yapılan derinlemesine görüşmelerin sonuçları “kent hakkı”, katılımcılık ve mekân politikası üzerinden analiz edilecektir.

5. İSTANBUL’UN “KENDİN YAP” BOSTANLARINA İKİ ÖRNEK: ROMA BOSTANI VE TARLA TABAN

5.1 Araştırmanın Tasarımı

Bu bölümde bu tez araştırmasının temel sorunsalları ve araştırma soruları kapsamında araştırma tasarımının nasıl kurgulandığı, araştırma çerçevesinin nasıl oluşturulduğu, araştırma evreninin hangi aşamalardan geçerek daraltıldığı, araştırma örnekleminin nasıl oluşturulduğu, araştırma yönteminin ve bununla uyumlu veri toplama tekniklerinin nasıl kurgulanıp uygulandığı açıklanacak ve araştırmanın temel bulgularının araştırmanın kuramsal çerçevesinden hareketle yorumlanıp analiz edilmesine geçilecektir.

5.1.1 Araştırmada ele alınan temel problemler

Bu araştırma Türkiye’de pek fazla sayıda akademik çalışmaya konu olmamış ve görece yeni bir alan olan “kendin yap” kentleşme pratiklerini özgün bir bağlama oturtmak, “kendin yap” kentleşme içerisinden değerlendirilebilecek örneklerin özelliklerini belirleyerek nasıl bir kuramsal çerçeve içerisinden değerlendirilebileceğini anlamak ve “kendin yap” kentleşme örneklerini inceleyerek böyle örneklerin, daha katılımcı ve demokratik kent mekânları ve kentler yaratmadaki imkânlarını sorgulamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel sorunsalını kentsel katılımcılık, kent hakkı ve mekân siyasetini böyle pratikler üzerinden nasıl yeniden kurgulanabileceği oluşturmaktadır. Bu çalışma İstanbul’un iki “kendin yap” kent bostanı olan Roma Bostanı ve Tarla Taban üzerinden hem bu bostanların ortaya çıkış koşullarını, hem bostancıların motivasyonlarını, hem de bostanların kentsel katılımcılık, kent hakkı ve mekân siyaseti bağlamında imkân ve sınırlılıklarını tartışmayı temel bir problem alanı olarak belirlemiştir. Bu çerçeveden hareketle bu araştırmanın temel sorunsalları, İstanbul’un “kendin yap” bostanlarının nasıl bir kuramsal çerçeveden okunabileceği, böyle “kendin yap” pratiklerin kentsel katılımcılığın yeni bir biçimi olup olmadığı, böyle pratiklerin kent siyaseti açısından ihtiva ettiği anlamlar, böyle pratiklerin kentsel planlamayla kurabileceği ilişki imkânları ve böyle pratiklerin kendileri ve/veya ilişki ağları üzerinden nasıl bir

toplumsal kentsel muhalefet kurgulayabilecekleridir. İleride anlatılacağı üzere, araştırmanın evreninin belirlenmesi, kapsamının daraltılması, araştırma yaklaşımı ve yönteminin saptanması bu temel araştırma sorunsalları etrafında ve onlardan yola çıkarak ve süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçerek belirlenmiştir.

5.1.2 Araştırma yöntemi ve örnek alan

Bu araştırma niteliksel araştırma yaklaşımını ve yöntemlerini benimsemiştir. Niteliksel araştırma yaklaşımı, incelediği konuyu ve sahayı bilimsel hakikatlerin tarafsız bir şekilde ortaya çıkarılacağı bir alan olarak görmekten çok, çalışılan konu ve sahayı kendi doğal çevresi ve o çevreyi oluşturanların öznel bakış açıları ve yorumlarıyla kurulup anlaşılabilecek bir saha olarak değerlendirir. Bu bağlamda araştırmacı da bu hakikatleri ortaya çıkarmaktan çok, sahayla kendi pozisyonundan doğrudan ilişkiye giren, bilgiyi araştırma esnasında ilişkisellik yoluyla kurgulayan ve yorumlayan aktif bir katılımcıdır. Bu araştırmanın sahasının belirlenmesi de niteliksel yaklaşımın epistemolojisine uygun olarak kurgulanmıştır.

Bu araştırma kurgulanma aşamasında, “kendin yap kentleşmeyi” Türkiye bağlamında anlamaya çalışmayı ve böyle örnekleri vaka olarak incelemeyi hedefine koymuştur. Bu nedenle 2012 yılından itibaren Türkiye’de gözlemlenen ve 2013 olayları ile de sayı ve çeşitliliklerinde artış gözlemlenen “kendin yap” pratiklerini öncelikle çalışmanın ana evreni olarak belirlemiştir. Öncelikle kentsel mekâna müdahale eden yaratıcı direniş ve kültürel aktivizm oluşumları ve bu olaylar sonrasında orta çıkan işgal evleri ve bostanlar doğrudan “kendin yap” örnekleri olması bağlamında bu evrenin içinde değerlendirilmişlerdir. İşgal evleri ve kültürel aktivizm örnekleri çok kısa bir süre içinde ortadan kalktığından ancak bostanların sayısında ve sürekliliğinde bir artış olduğundan çalışmanın tasarımı yalnızca bostanları içerecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda hem İstanbul’daki tüm tarihi ve yeni bostanlar ve ilgili aktörlerin belirlenmesine çalışılmış, bunun yanı sıra Türkiye’de bostan kurulan tüm üniversiteler ve bu bostanlarda yapılan faaliyetler listelenmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken bostanlar ve ekolojik dernekler ve oluşumlar arasında bir ilişki olduğu gözlemlendiğinden, bostanlarla ilişkili tüm faaliyet gösteren dernekler ve yeni kurulmakta olan gıda kolektifleri ve tüketici/üretici kooperatifleri de araştırma sorunsalının oluşturup geliştirildiği bir evren olarak düşünülmüştür. Bu araştırma tasarımı, bu tezin araştırma sorularının yeniden şekillenmesinde, kent hakkı ve kentsel katılımcılığın ekolojik bağlamının sorunsallaştırılmasında temel bir eksen olmuştur.

Araştırma evreni belirlendikten sonra kapsamın şekillenmesinde iki nokta belirleyici olmuştur. İlki, ilgili “kendin yap” literatürü aracılığıyla “kendin yap” kentleşme kriterlerinin belirlenmesidir. Bu kriterler, bu tez araştırması kapsamında “kendin yap” pratiklerinin formel kurumlar (dernekler, örgütler, partiler gibi) dışında gerçekleşmiş olması, “kendin yap” pratiklerin yerel yönetim ve kent idaresinin formel izni dışında gerçekleşmiş olması, “kendin yap” pratiklerinin öz örgütlenmeyle tabandan gerçekleşmiş olması ve “kendin yap” pratiklerinin uygulayıcılar için ekonomik bir çıkar yaratmamasıdır. Kapsamın şekillenmesinde ikinci belirleyici ise “kendin yap” örneklerinin tez araştırması süreci boyunca aktif olarak sürdürülen örnekler olmalarıdır. Bu iki temel belirleyici ekseninde, tezin oldukça karmaşık bir ilişkisellikte birbirine bağlanan evreni daraltılarak İstanbul’un tabandan, öz örgütlenmeyle kurulmuş, yerel yönetimden onaysız, formel kurumlar dışında ekonomik çıkar aramayan ve halen aktif olan iki “kendin yap” bostanı, Roma Bostanı ve Tarla Taban tezin vakaları olarak belirlenmiştir. İstanbul dışında halen aktif olan az sayıdaki bu kriterlere uyan bostan ise İstanbul ili araştırma sahası olarak belirlendiğinden çalışmanın dışında tutulmuştur.

Bu bağlamda araştırmanın tasarımı ve örnek alanın belirlenmesi süreç içerisinde sürekli yeniden gözden geçirilerek hem ilgili literatürün taranması hem de araştırma sorunsalının ve sorularının yeniden şekillenmesi bağlamında gerçekleşmiştir. Roma Bostanı ve Tarla Taban vaka olarak belirlendikten sonra, vaka çalışması, hem bostanlarla ilgili ikincil kaynaklar sürekli taranarak, hem de kar topu tekniği kullanılarak ulaşılan bostancılar ile açık uçlu yarı yapılandırılmış sorular eşliğinde derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Gözlem ve katılımcı gözlem yoluyla da bu tezin araştırmacısı bostanlara gitmiş, bostancılarla vakit geçirmiş ve bostanlarla ilgili saha notlarını da düzenli tutmuştur. Bir sonraki başlıkta veri toplamaya ilişkin bilgiler yer alacaktır.

5.1.3 Veri toplama

Bu tez araştırması kapsamında vaka olarak belirlenen ve vaka incelemesi yoluyla araştırılmış olan Roma Bostanı ve Tarla Taban’dan toplam onsekiz kişi ile derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşülmüştür. Bostancılar kar topu tekniği ile ulaşılmıştır. Bunun yanında Roma Bostanı’nın içine kurulduğu Cihangir mahallesinden kota örneklem yoluyla seçilmiş on iki kişi ile yarı-yapılandırılmış sorular içeren mülakatlar aracılığıyla görüşülmüştür. Bu tez araştırması kapsamında

2013 yılındaki kuruluşundan bu yana Roma Bostanında aktif olarak çalışmış/çalışan on dört kişi ile derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşülmüştür (Görüşmecilerin sosyo-ekonomik profilleri için bkz. EK 2). Görüşülen bostancıların dokuzu kadın, beşi erkektir. Bostancıların yaşları 30 ile 55 yaş arasında değişmektedir. Bostancıların hepsi üniversite mezunudur. Meslek bağlamında heterojen bir grup olan bostancılardan kamu görevlisi olarak çalışan yoktur. Farklı özel sektör alanlarında çalışanlar olduğu gibi, düzenli gelire sahip olmayan, esnek ve/veya yarı zamanlı yaratıcı sektörlerde çalışanlar da vardır. Görüşme yapıldığı dönemde bostancılardan iki tanesi işsizdir. Yine görüşme yapılan sırada bostancıların dokuzu Cihangir’de yaşamaktadır. Bostancıların hiçbirisi siyasi bir parti, örgüt veya derneğe üye değildir. Görüşülen bostancıların hepsi 2013’teki toplumsal hareketlerden sonra kentsel olaylara bakış açılarının değiştiğini ve hem kentsel meselelere hem de gıda üretimi ve tüketimine ilişkin konularla ilgili daha fazla farkındalık kazandıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen bostancıların hepsi bostandan sonra tüketim alışkanlıkları ve gıda politikalarına bakış açılarında farklılık olduğunu belirtmişlerdir. Roma Bostanı’nda görüşülen bostancıların mülakat sorularına verdikleri yanıtlar ve bostana ilişkin anlatıları bostancıların yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve sosyo-ekonomik seviye anlamında farklılık göstermediğinden bostancıların anlatıları değerlendirilirken bu değişkenler ile bostancılık deneyimi arasında ayırıştırıcı bir ilişki saptanmamıştır. Ancak Roma Bostanı katılımcılarının hepsinin eğitilmiş ve orta sınıf mensubu olması, İstanbul’da “kendin yap” bostanların oluşturulması, sürdürülmesi ve bostanlar yoluyla kentsel katılım ve kent siyasetinin sorunsallaştırılmasında eğitim ve gelirin etkili olduğunu göstermesi anlamında dikkat çekicidir.

Roma Bostanı Cihangir mahallesinde konumlandığı için, bostanın mahalle ile kurduğu ilişkileri anlayabilmek adına mahallede yaşayan ve/veya çalışan kişilerle bostana ilişkin düşüncelerini öğrenebilmek için yapılan çok sayıda yarı-yapılandırılmış soruların yöneltildiği görüşmelerin yanı sıra mahallede yaşayan/çalışan on iki kişi ile de derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşülmüş, bu görüşmecilerin yaş, cinsiyet, meslek ve sosyo-ekonomik statü bağlamında çeşitlilik göstermesine dikkat edilmiştir. Bunu sağlamak için yaş, cinsiyet ve eğitim değişkenlerini dikkate alan kota örnekleme yoluyla, bu değişkenleri eşit şekilde temsil edecek on iki kişi belirlenmiştir. Bu çerçevede 26-60 yaşları arasında altı erkek ve altı kadın ile Roma Bostanı’na ilişkin algı ve deneyimlerini öğrenmek amacıyla görüşülmüştür. Bu görüşmecilerin, yarısı

üniversite mezunu yarısı da ilkokul, ortaokul ve lise mezunudur. Yapılan görüşmelerde bostana ilişkin farklı algı ve tutumlar yaş, cinsiyet veya eğitimde değil, mahalle sakini olmak ve mahallede çalışıyor olmak arasındadır. Görüşmecilerden mahallede yaşamayan ancak mahalleye çalışmaya gelenlerin bostanı bilmedikleri, mahallede yaşayanların ise bostandan haberdar oldukları ancak bostanla değişen seviyelerde ilgi kurdukları gözlemlenmiştir. Bunun yanında, Roma Bostanı'nın internet sitesi ve sosyal medya hesapları düzenli takip edilmiş, Roma Bostanı ile yazılı ve görsel medyada çıkan haber ve yazılar taranmıştır.

Bu araştırma kapsamında Tarla Taban bostanından ulaşılabilen bostancılardan dört kişi ile derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşülmüştür (Görüşülen bostancılarının sosyo-ekonomik profilleri için bkz. EK 3). Görüşmelerin yanı sıra, Tarla Taban sosyal medya hesapları, Tarla Taban hakkında görsel ve yazılı medyada çıkan haberler ve yazılar taranmıştır. Tarla Taban bostanı için mülakat yapılan görüşmecilerden bir tanesi bostanın kuruluş aşamasından mülakatın yapıldığı tarihe kadar halen aktiftir. Diğer görüşmeciler bostan kurulduktan sonra çeşitli aşamalarda bostana dahil olmuşlardır. Tarla Taban bostancılarından görüşülenlerin hepsi kadındır. Yaşları 23-27 arasında değişmektedir. Bostancılardan hepsi üniversite mezunudur. Görüşme yapılan sırada sadece bir bostancı öğrenci, diğerleri ise çeşitli özel kurumlarda çalışmaktadır. Bostancılar hem Tarla Taban'ı hem de 2013 olaylarını kişisel ve sosyal hayatlarında temel bir dönüştürücü güç olarak algılamakta, özellikle gıda politikaları, gıda üretimi ve ekolojik mücadeleler bağlamında farkındalık ve bilinç kazandıklarını vurgulamaktadırlar. Tarla Taban bostancılarının temel motivasyonları öncelikle toprakla ilişkilenerken, kentlerde sağlıklı ve temiz gıdanın üretilebileceğini göstermek, kentleri tüketimin mekânları olmaktan çıkararak kolektif üretime açmaktır. Öte taraftan bostanı üniversite kampüsü içerisinde kolektif bir gıda üretimi mekânı olarak inşa ederken, bostan yoluyla daha genel anlamda gıda politikaları, tarımsal üretim, kentsel alanların ve doğal çevrenin metalaşmasını sorunsallaştırmak da bostancıların temel motivasyonları arasındadır. Bostancılar, bostanın bir üniversite yerleşkesinde olmasını çok önemsemektedirler zira üniversitenin içerisinde gıda üretmek, hem üniversite bünyesindeki herkese daha fazla görünür olmayı, hem de üniversitenin kendisini gıda politikaları alanında bilgi üretmeye zorlayacak bir zemin olarak kurmayı kolaylaştırmaktadır.

Bu temel araştırma bulgularından hareketle bu bölümün devamında, saha çalışmasının bulguları kent hakkı, kentsel katılım ve kent siyaseti bağlamında analiz edilerek yorumlanacak, görüşmecilerin kişisel anlatımları ilgili kuramsal literatür ile birlikte değerlendirilerek, araştırmanın temel bulguları ayrıntılarıyla ortaya konacaktır.

5.2. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde önce araştırmanın örneklemini oluşturan Roma Bostanı ve Tarla Taban'ın kuruluşu ve içinden geçtiği süreçler saha çalışmasından çıkan data çerçevesinde sunulup açıklanacaktır. Bostanların anlatımında bostancıların kendi hikayelerinin yanı sıra yazılı ve görsel medyada çıkan haberler, bostanların kendi internet sitelerinden derlenen bilgiler de ikincil kaynaklar olarak faydalanılmıştır. Ancak bostanların kuruluşu ve dönüşümleri bostancıların aktif katkılarıyla ve öznel algı ve tutumlarıyla şekillendiğinden, onların anlatısı ve anlamlandırmaları bu araştırma için temel bir öneme sahiptir. Bu bölümde, daha sonra, saha çalışması bulguları kuramsal literatür çerçevesinde yorumlanarak, bostanların kentsel katılım, kent hakkı ve kent siyaseti açısından imkân ve sınırlılıklarına değilinerek analiz edilecektir.

5.2.1 Roma Bostanı

Roma Bostanı 2013 yılının Temmuz ayında Beyoğlu ilçesindeki Cihangir semtinde yaklaşık on beş kişilik bir grup tarafından “kendin yap” olarak kurulmuştur.

Şekil 5.1 : Roma Bostanı, Cihangir, Konum. (GoogleMaps).

Haziran 2018 itibariyle Roma Bostanı hâlâ aktif bir bostandır. Beyoğlu (Pera) 19.yüzyılın Osmanlı İmparatorluğu için çok önemli bir mahalleydi; elçilikler, bankalar

ve finans kurumları, yabancı okullar ve Levantenler bu bölgede bulunuyordu (Keyder, 2009, s. 6; Akın, 2008). 20. yüzyılın başlarından itibaren Cihangir’de Avrupa tarzı apartmanlarıyla elçilik çalışanlarının, gayri-Müslim burjuvazinin, yabancı tüccarların ve Levantenlerin yaşadığı bir alandı. Cumhuriyetin kuruluşu ve ulus-devlet ideolojisinin devreye girmesi, 6-7 Eylül 1955 olayları ve 1960 ve 1970’lerdeki Kıbrıs Krizi, İstanbul ve Beyoğlu’nda yaşayan Rum nüfusun ülkeyi terk etmesiyle sonuçlandı. Köhnemeye başlayan Cihangir’de 1960’lara gelindiğinde kente kırsal alandan göç edenler yerleşmeye başladı (Şen, 2005, s. 148). 1980’ler boyunca Beyoğlu ve Cihangir çoğunlukla uyuşturucu bağımlıları, seks işçileri, travesti ve transseksüeller gibi gruplara ev sahipliği yapıyordu. 1990’lar semtin soylulaşmaya başladığı, ve bu sürecin 2000’lerde de artarak devam ettiği bir dönemin başlangıcıydı³⁶ (Ergün, 2000; Uysal, 2006). İslam’ın (2006) da belirttiği gibi Cihangir’in iyi bir manzaraya sahip olması, İstiklal Caddesi ve Taksim Meydanı gibi merkezi noktalara yakınlığı, araç ile ulaşılabilirliği de semtin soylulaşma sürecinde etkili olmuş faktörlerdir (s. 55). Soylulaştırmanın ilk aktörleri, sanatçılar, oyuncular, gazeteciler, yazarlar, entelektüellerdi, bu grupları genç kentli profesyoneller ve yaratıcı sektörlerde çalışanlar takip etti (Uzun, 2006). Soylulaştırma süreci semtteki kiraların artmasına ve yüksek kiraları karşılamayanların semti terk etmesine yol açtı. 2000’ler sonrası semtin popülerliği ve emlak fiyatları artmaya devam ederken, kentte yaşayan yabancı profesyoneller, uluslararası değişim öğrencileri, hatta kentin popülaritesini bir fırsat olarak gören ve apartmanları satın alıp yenileyerek AIRBNB üzerinden kiraya veren yatırımcılar soylulaştırma sürecinin hızlanmasına yol açtı. Cihangir, kafeleriyle, butikleriyle, gece hayatıyla “bohem” bir mahalle olarak algılanmaya başlandıkça, eski sakinlerin semti terk edişleri devam etti.

Cihangir, Taksim’e ve olayların merkezine yakınlığı ile de özel bir öneme sahipti. Olayların dağıtılması ve sonrasına yayılan süreçte Cihangir’de hareketlilik devam etmektedir. Bir çok başka mahallede de olduğu gibi Cihangir Parkı’nda da mahalle forumları yapılmaktadır. Olaylar sonrası, ilk “kendin yap” bostanlarından birinin Cihangir’de kurulması dikkat çekicidir.

³⁶ Bu noktada Pérouse (2006), soylulaştırmanın “yerel tarihi yeniden keşfetme ve değerlendirme/yorumlamayı” ve “yerel şehir tarihinin yeniden ele alınması”nı (s. 85) ifade ettiğini söyler ancak dikkat çektiği nokta Cihangir’in buna pek uymadığı zira Cihangir’in tarihi dokusunun büyük bölümünün 1960 ve 1970’lerde yok edilmesi nedeniyle soylulaştırma sürecinde etkili olanın hayal edilmiş, kurgulanmış bir tarih olduğudur.

Roma Bostanı yaklaşık 1 dönümlük bir kamu arazisi üzerinde, yıllardır atıl bir alan olarak duran ve Beyoğlu'nun Cihangir mahallesinde “merdivenler” olarak tarif edilen Boğaz manzaralı merdivenlerin sol tarafında konumlanmıştır. Bostanın kurulma fikri Haziran 2013 tarihinde cereyan eden olayların sonlandırılmasının ardından oluşturulan ve kentteki pek çok aktif mahalle forumundan biri olan Cihangir Forumu sırasında ortaya çıkmış, bu fikri benimseyenlerce hızla bir “bostan grubu” oluşturulmuş ve akabinde bostanın kurulması için Cihangir mahallesinde yer seçimi çalışmalarına başlanmıştır.

Roma Bostanı'nın kurulma hikayesinde kurucuların kendi anlatımlarına göre hem 2013 olayları hem de Cihangir Forumu'ndaki tartışmalar önemli bir rol oynamıştır. Roma Bostanı kurucuları bu toplumsal hareketin aktif birer katılımcısı olmanın yanında kentsel alanlara yapılan ve anti-demokratik olarak algıladıkları uygulamalara da bir tepki bağlamında mahallelerinde bir bostan kurmak istemişlerdir. Keza, Roma Bostanı'nın kurulması için seçilen alanın, Beyoğlu Belediyesi tarafından imara açılmak istendiğine dair duyumlar bu alanın kurucular tarafından seçilmesinde etkili olmuştur. Yine de bu tez çalışması kapsamında görüşme yapılan pek çok bostancı bostan arazisinin mülkiyet durumunu bostan yapılırken bilmediğini, arazinin özel veya kamu arazisi olup olmamasıyla ilgilenmediğini, her şartta o arazisinin yıllardır atıl durduğunu ve arazinin herkese ait olduğunu vurgulamak için tam da araziyi işgal ederek bostana dönüştürmenin önemli olduğunu altını çizmiştir. Arazi seçilirken ve bostan çalışmaları başladığında hiçbir kamu otoritesi veya yetkili ile temasa geçilmemiş, resmi bir izin veya onay alınmamıştır. Bu ilişkisizlik bağlamında Roma Bostanı'nın “izinsiz” kurulan bir mekân olduğunu söyleyebiliriz. Bu ilişkisizlik bostancılar tarafından özellikle tercih edilmiş, kendi inisiyatifleri ve kendi mahallerinde ortaklaşa kurdukları bir mekân yaratma çabasının bir ifadesi olmuştur. İlginçtir ki, bostancılar herhangi bir kamu yetkilisi ve hatta kolluk kuvveti ile bostanın kurulma sürecinde karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Cihangir mahallesi yeşil alanın çok az olduğu bir mahalledir. Kapalı bir otoparkın üstüne inşa edilmiş ve büyük çoğunluğu beton zeminden oluşan Cihangir Parkı ve Roma Bostanı'nın hemen aşağısında bulunan ancak genellikle içki şişeleri, cam kırıkları, çöp ile kaplı olan Sanatçılar Parkı'ndan başka bir yeşil alana sahip değildir. Bostanın kurulmasında kurucuların kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekil verebilecekleri bir yeşil alan yaratma isteği de etkili olmuştur.

Bostan arazisi Cihangir Forumu'nda alınan karar ve bostan grubu oluşturulmasını takiben kısa sürede belirlenmiş, arazisin belirlenmesinde arazinin hem yıllardır atıl olması, hem imara açılma planlarının varlığının bilinmesi hem de arazinin toprak olması rol oynamıştır. Dik ve eğilimli arazi, yıllardır atıl kalmasının bir sonucu olarak neredeyse çöplük gibidir. Bostancılar kendi imkânlarıyla araziye neredeyse bir ay süren çalışmalar sonucu temizlemişler, toprağı ekip biçilebilir hale getirmişler ve yine kendi imkânlarıyla toprağı sebze fideleri dikmişleridir.

Roma Bostanı'nın sürdürülebilir olmasındaki en temel ihtiyaç sudur ve bostancılar suyu bostanın hemen arkasında bulunan apartmandan apartman sakinleri ve yöneticisiyle konuşarak bir ücret karşılığı temin etmişler, apartmandan hortum çekerek sulama sorununu çözmeye çalışmışlardır. Hemen hemen tüm bostancılar daha önceden tarımla uğraşmamış, ekip biçmeyi bilmeyen kişilerdir. Bostanda birbirlerinden öğrendikleri kadar bostanın etrafından gelip geçenlerden de öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu anlamda bostan yeni insanlarla tanışma ve ilişkilene fırsatı sunan bir mekân olarak da karşımıza çıkmaktadır. Roma Bostancıları bostanı açık bir kamusal mekân olarak tarif edip kurmaya çalışmışlardır. Bütün bostancılar bostanın herkesin katılımına, kullanımına ve üretimine açık bir yer olduğunu vurgulamışlardır. Bostandan alınan hasat da herkese ait olarak düşünülmüştür. Ne var ki bostandan ürün alınmakla beraber alınan ürün sembolik olmanın ötesine pek geçememiştir; bostancılar bostanı geçimlik bir ekonomi yaratmasının ötesinde birlikte sosyalleşerek, öğrenerek, paylaşabilecekleri bir alan olarak görmüşlerdir. Yine de bostancılar, hasatlarını paylaşmışlar ve çevrelerine de sunmaya çalışmışlardır.

Bostancıların pek çoğı bostandan önce birbirini tanımazken, bostanı kurma süreciyle birlikte yakın arkadaş olmuştur. Aktif bostancılar haftanın her günü yoğun emek isteyen bostanda saatlerce çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ancak bostan sadece ekip biçtikleri bir yer değil, onun ötesinde birlikte var olabildikleri, zaman geçirdikleri, sosyalleştikleri ve paylaştıkları bir yerdir. Kimi zaman sadece çalışmak için değil, sosyalleşmek için, dinlenmek için, günbatımını seyretmek için, sohbet etmek için bostana gittiklerini söylemişlerdir. Görüşme yapılan pek çok bostancı, hasat almaktan, hasadın niteliğı ve niceliğinden çok bu ilişkisellik ve beraberlik üzerinde durmuştur. Toprakla uğraşmak ve hasat almak, bostanın ve emeğin somut bir çıktısı olarak görüldüğünden önemsenmekle birlikte, kolektif üretim, paylaşım ve birlikteliğin kendisi temel motivasyon olarak görülmektedir.

Roma Bostancıları kentin farklı yerlerinde kurulan diğer bostanlarla da ilişkilendirilmiş, fikir ve fide alışverişi yapmıştır. Mahallede görünür olmak önemsenmekle birlikte mahalleye bostanı tanıtmak için özel bir çaba harcanmamıştır. Bostancılar, bir yıla yakın bir süre bostanı sürdürmüşler, ancak hem bu toplumsal hareketin sönümlenmesinin yarattığı hayal kırıklığı hem de farklı kişisel nedenler bostanı bırakmalarına neden olmuştur.

Şekil 5.2 : Roma Bostanı, Cihangir, Mayıs 2018, İstanbul.

Şekil 5.3 : Roma Bostanı, Cihangir, Mayıs 2018, İstanbul.

Roma Bostanı ekim yapılamayan kış mevsimini geçirdikten sonra 2015 yılında bu kez farklı kullanıcılarla yeniden sahiplenilerek bir kez daha canlanmıştır. Roma

Bostanı'nın bu ikinci doğumu bostanın ilk yılının aksine çok daha profesyonel ve uzun-erimli amaç ve hedeflere yöneliktir. Bostan 2015 yılında, kendini aktivist olarak tanımlayan, otuz beş yıllık Cihangirli, farklı kent savunma oluşumlarıyla da ilişki içerisinde olan bir mahalleli tarafından permakültür eğitimi almış profesyonel bir peyzaj mimarının da yardımıyla tamamen yeniden tasarlanır. Arazideki toprak yenilenir, fideler için ahşap setler hazırlanır, damla sulama sistemi kurulur ve Roma Bostanı sosyal medya hesabından yapılan açık çağrıya katılan yüze yakın kişinin de yardımıyla çok kısa sürede yeniden hayat bulur. Çağrı çeşitli gazetelerde de yayınlanır³⁷. Yaklaşık bir dönümlük bir arazide hedef, görüşmecilerin deyimiyle “bilimsel permakültür prensiplerine göre tasarlanmış bir sürdürülebilir gıda ormanı yaratmaktır” (Görüşmeci, 12). Mevsimine göre her tür yazlık ve kışlık sebzelerin yanında sedir, ardıç, zeytin, erik, kiraz, vişne, Trabzon hurması, erguvan, gülibrişim, dut, karadut, incir, böğürtlen, elma, hanımeli, nar, hatmi, demir ağacı, defne, lavanta, biberiye, katır tırnağı gibi ağaç ve bitkiler de dikilmiştir. Bostanın sınırları daha belirgin olacak şekilde doğal malzemeden yapılmış çitlerle belirlenmiştir. Bunun nedeni ise toprağı ve sebzeleri sokak hayvanlarından korumak ve bostanı hemen yanında sıklıkla sosyalleşildiğı için bolca çöp üretilen “merdivenlerden” ayrıştırmaktır.

Roma Bostanı ile aktif olarak ilgilenen çekirdek grup üç kişidir ve içlerinden peyzaj mimarı olan Cihangir'de oturmamaktadır. Çekirdek grubun temel işlevleri bostanın tasarımını planlamak, etkinlikler organize etmek ve bostana bakmaktır. Bostan, kuruluşta olduğu gibi yine tamamen sivil inisiyatifle ve bostancıların kendi kaynaklarıyla işlemekte, hiçbir kamu veya özel kurum ve kuruluştan destek almamaktadır. Bostanın uzun erimli olması hedeflenmekte, bostan mahallenin ve kentin kalıcı bir parçası olarak ileriye dönük olarak da düşünülmektedir. Bostanda yoğun ekim dikim işi olduğu zamanlarda bostanın Facebook sayfasından tüm kente açık çağrı yapılmakta, böyle zamanlarda yardıma gelenlerin sayısı yüzleri bulabilmektedir. Bostan yeniden hayata geçiş sürecinde de kamu otoritelerinden resmi bir izin almamıştır. Ancak kuruluş aşamasından farklı olarak Beyoğlu Belediyesi'nin içerisinde bostan arazisini de kapsayan “Sosyal Merkez Projesi” bostanın yanındaki otopark alanında başlayacak olduğundan, bostancılar mahkemeden gelen bilirkişiye

³⁷ Örneğin, Radikal Gazetesi çağrıya tüm çağrı metnini koyarak yer vermiştir (“Cihangirlilerden Çağrı”, 2015).

bostanı, motivasyonlarını ve yaptıklarını anlatan yazılı bir rapor sunmuşlar, bu anlamda belediye görevlileriyle yarı resmi bir karşılaşma yaşamışlardır. Doğrudan bostan arazisine olmasa da belediyenin hayata geçirmeyi planladığı “Sosyal Merkez” projesinin inşaatına bostanın yakınındaki otopark olarak kullanılan alanda inşaat makinelerinin girmesiyle başlanması bostan kullanıcılarının da tepkisine neden olmuş, araziye polislerin gelmesiyle bir kişi gözaltına alınmıştır³⁸. Bunun haricinde kamu veya kolluk kuvvetlerinden olumsuz bir yaklaşım görmediklerini ifade etmişlerdir.

Şekil 5.4 : Roma Bostanı, Cihangir, İstanbul. (Url-30).

Roma Bostanı sadece içine konumlandığı Cihangir mahallesine değil bütün kente görünür olmaya ve tüm kentlilerin bostanı sahiplenmesine çok önem vermektedir. İnternet sayfasını ve sosyal medya hesaplarını aktif olarak kullanmakta, düzenli güncellemeler ve paylaşımlar yapmakta, ve kentlilerin katılabileceği etkinlikler organize etmeye dikkat etmektedir. Bu bağlamda mahalledeki bir ilkokulun öğrencilerine bostanda permakültür kursları verilmiş, “Göçmen Dayanışma Mutfağı” ile bostan hasadı da kullanılarak yemek yapılmış³⁹, “Bombalara Karşı Sofralar” ile yine bostan hasadıyla yemek yapılarak paylaşılmıştır. Roma Bostancılarının diğer sivil inisiyatif ve kent oluşumları ile aktif bir ilişki içerisinde olmak istedikleri de

³⁸ Gözaltı haber sitelerine de konu olmuştur (“Cihangir’deki Roma Parkı’na İş Makineleri Girdi”, 2016).

³⁹ Göçmen Dayanışma Mutfağı ile yapılacak yemek etkinliği 2016 yılında Roma Bostanının çağrı metniyle beraber Hürriyet gazetesinde de yer bulmuştur (“Roma Bostanı’ndan Hafta Sonu İçin Göçmen Dayanışma Mutfağı’na Davet”, 2016).

gözlemlenmiştir. Beyoğlu Kent Savunması, Yedikule Platformu, Kuzey Ormanları Savunması ve çeşitli permakültür oluşumları ile dayanışma ve destek ilişkileri kurulmuştur. Ayrıca mahalledeki bazı esnaf ve dükkanlar da bostana çeşitli şekillerde destek vermektedir. Örnek olarak su ile ilgili problem yaşandığında taşıma su desteği veren bir kafe olduğu gibi mahalledeki bir pizzacı da bostanda yapılan kompost için kül biriktirip bostana vermektedir.

Bostanın mahalle ile olan somut ilişkisini ölçmek kolay değildir. Hatta bostan sadece mahalle için değil bostanın yanından gelip geçenler, bostanı sadece merak edip bakmaya gelenler ve hatta bostan sayfasını sosyal medyadan ve medyada çıkan haberlerden takip edenler için de türlü anlamları olabilecek bir mekândır. Görüşmelerde bostancıların anlatımlarından bostancılar ve bostan çevresinde o anda bulunanlarla ilgili çoğu olumlu pek çok anlatım mevcuttur. Bostana fide hediye edenler, bostandan ürün toplayanlar, ekip biçmeye dair öneri verenler, hatta doğrudan toprakla çalışanlar sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Bostanın sulama sorununa katkıda bulunan bitişik apartman ve bostanda ekip biçmeye yardım etmekle kalmayıp, bostana bitişik olan kendi evinin bahçesinde de ekim yapmaya başlayan mahalle imamının eşi yukarıda sözü edilen ilişkilere bir örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında Roma bostancıları hem alternatif hem de ana akım medyada çok defa yer almışlar, gazetelere, dergilere ve televizyon ve radyo programlarına mülakat vermişlerdir. Bir bostancı bu çabayı kentlilere yaptıkları işi en iyi şekilde anlatmak ve bostanı tüm kentin sahiplenmesini sağlamak olarak açıklamıştır.

Roma Bostanı Cihangir mahallesinde konumlandığı için, bostanın mahalle ile kurduğu ilişkileri anlayabilmek adına mahallede yaşayan ve/veya çalışan kişilerle bostana ilişkin düşüncelerini öğrenebilmek için yapılan çok sayıda enformel sohbetlerin yanı sıra mahallede yaşayan/çalışan on iki kişi ile de görüşülmüş, bu görüşmecilerin yaş, cinsiyet, meslek ve sosyo-ekonomik statü bağlamında çeşitlilik göstermesine dikkat edilmiştir. Bu çerçevede 25-67 yaşları arasında altı erkek ve altı kadın ile Roma Bostanına ilişkin algı ve deneyimlerini öğrenmek amacıyla görüşülmüştür. Bu görüşmecilerden iki kadın ve iki erkek Cihangir’de ikamet etmemekte ancak uzun yıllardır Cihangir’de dükkan işletmekte ve/veya dükkanda çalışmaktadır. Bir bakkal, bir berber, bir kuaför ve bir butik börekçi işletmecisinden oluşan bu görüşmeciler, mahallede bostan olduğunu hiç bilmediklerini söylemişler ve bostan olduğunu duyunca şaşırılmışlardır. Butik börek işletmecisi olan kadın görüşmeci, duyduğunda

bostanla ilgilenmiş ve gidip görmek istediğini söylemiştir. Görüşülen diğer sekiz kişi, Cihangir mahallesinde ikamet etmektedir. Bu kişilerden hepsi bostandan haberdardır. Dört kişi bostanı bildikleri halde hiç gidip görmediklerini ifade etmişlerdir. Diğer dört görüşmeci ilk kurulduğu tarihten itibaren bostanı bildiklerini ve birkaç kez gittiklerini söylemişlerdir. Bu kişilerin hepsi üniversite mezunu, biri akademisyen, biri çevirmen, biri doktora öğrencisi, diğeri de tasarımcıdır.

Bu görüşmeciler, bostana merak edip gittikleri halde bostanla çok ilişki kuramadıklarını, gittiklerinde bostanın boş olduğunu, bostanın belirli bir grubun ilgilendiği daha kapalı bir mekân olduğunu hissettiklerini ifade etmişlerdir. Akademisyen olan görüşmeci, mahallede her gün köpeğini gezdirdiğini ancak bostana köpeğini sokamadığını söylemiştir. Yine bu görüşmeci, bostanı belirli bir grubun mülkü gibi hissettiğini, bostancılığı bu bağlamda çok da anlamlı bulmadığını belirtmiştir. Bu görüşmecilerden ikisi, mahallede bir bostan olması fikrinin kendilerini heyecanlandığını ancak mahalledeki bostanı gerçek anlamda kamusal bir mekân olarak göremediklerini belirtmişlerdir. Bir görüşmeci, bostandan anlamlı bir mahsul alınmasının bostanının eylemliliği açısından da önemli olacağını, belki öyle olsaydı bostanın mahallede işlevsel anlamda da daha görünür olabileceğinin altını çizmiştir. Aynı görüşmeci, bostan arazisi yapılaşmaya açılırsa, yerel yönetimin değil mahallelinin oranın ne olacağına karar vermesi gerektiğini de söylemiştir. Diğer görüşmeci, sahipsiz bir toprak parçasının parasal ilişkiler dışında kurulması ve kullanılmasını desteklediğini, bu anlamda da kendi gitmese bile bostan arazisinin ranta açılmaması gerektiğini, bostan olarak korunmasının önemli olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bu görüşmeci, kendisi bostanı çok sahiplenemese de insanların sağlıklı gıdaya olan ihtiyacını açığa çıkarması ve geleneğe referans vermesi noktasında da hem bir özlem hem de bir talep oluşturduğunu belirtmiştir. Yine bu görüşmeci, bostanı muhalif ve hak arayan bir gösteri olarak nitelendirmiş, bostana bir itiraz, bir eylem olarak baktığını söylemiştir.

Bostanı bilen ancak bostana hiç gitmemiş olan dört görüşmeci de (bu görüşmecilerden üçü Cihangir’de ikamet etmekte ve Cihangir’de çalışmakta, biri ise sadece ikamet etmektedir) mahallede bostan olmasından duydukları memnuniyeti dile getirmiş, bostanda daha çok vakit geçirme imkânı olsa gidebileceklerini ifade etmişlerdir. Aynı görüşmeciler, bostanın varlığı tehlikeye girse, bostanın korunması için imza atacaklarını belirtmişlerdir.

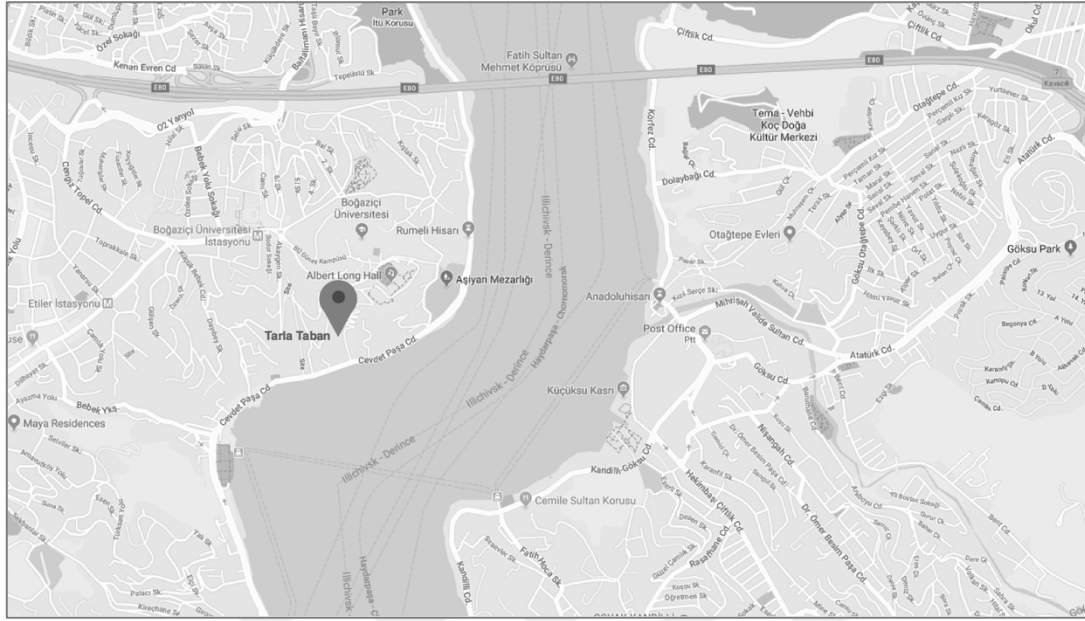
Bostanın mahalle ve yakın çevresiyle kurduğu ilişkiyi ve sosyo-mekânsal etkilerini ölçmek kolay değildir. Görüşmelerden de anlaşılacağı üzere mahallede çalışan esnafın görüşülen kısmından büyük bölümü bostandan haberdar değildir. Mahallede yaşayanlardan ise bostana karşı farklı tutumlar ve düşünceler mevcuttur. Bostan bir kamusal alan olarak algılanmasa da görüşülen kişilerin çoğu bostanın mahallede olmasından memnundur. Kendileri gitmeseler dahi bostanı, sağlıklı gıda, yeşil alan, kamusal alan ve İstanbul'un tarihi bostancılık geleneği gibi konulara bağlandığı için önemsemekte ve bostanın varlığını hoşnutlukla karşılamaktadırlar.

Roma Bostanı'nı ilk kuran bostancıların temel motivasyonları, kentte yeşil alanların korunması ve sahiplenilmesi gerekliliği, bir araya gelinebilecek ve dayanışma içerisinde olunabilecek mekân ihtiyacı, toprakla ilişkilenecek, kentin yaşayanlar tarafından sahiplenilmesi ve birlikte üretmektir. Bostanın daha sonraki kullanıcılarında, birlikte üretmek, dayanışma ve kent mekânlarının sahiplenilmesine ek olarak ekolojik kaygılar, temiz ve sağlıklı gıda üretimi, üretim ve tüketim anlayışlarının değiştirilmesi gibi motivasyon ve kaygılar ön plana çıkmaktadır. Tüm görüşmeciler, ranta dayalı kentsel politikaları eleştirmekte, kentsel politikalar üretilirken yaşayanların istek, arzu ve taleplerinin, kenti yaşayanların eylemlerinin yok sayıldığını ifade etmektedirler. Bu bağlamda yabancılaşma, doğal çevreden kopuş, üretime dahil olamama, yalnızlık ve aidiyet sorunları bostancıların yaşadıkları kente ilişkin algılamalarının temelini oluşturmaktadır. Bostancılardan çoğu, bostancılık faaliyetlerini ve bostanı, egemen kent siyasetine direnmek ve muhalefet etmek olarak kavramsallaştırırken, bazıları bu terimlerle konuşmamakta, bostanı ve bostancılığı toprağa değmenin, gıda üretmenin ve bunu kolektif olarak kendi yaşadıkları yerde yapmanın tatmininin öneminden bahsedilmektedir. Bostancıların tümünde, kentsel mekânları metalaştırmadan, kolektif olarak dönüştürebilmek; bunu yaparken ekolojik prensipleri temel almak, doğrudan ve kolektif eylemle kenti talep etmek bostancılığın ve bostanın temel hedefi olarak ortaya çıkmaktadır.

5.2.2 Tarla Taban

Tarla Taban Bostanı, Boğaziçi Üniversitesi yerleşkesinin içinde Ocak 2012 yılında kurulmuş ve Haziran 2018 tarihi itibarıyla halen aktif olan bir bostandır. Roma Bostanı'ndan farklı olarak üniversite içerisinde okul yönetimi tarafından kendilerine tahsis edilen bir arazi üzerinde faaliyet göstermektedir. Bostan arazisi üniversiteye

üzerinde yapılaşma olmaması ve yalnızca öğrencilerin kullanımına tahsis edilmesi şartıyla bağışlanmış olan bir arazidir.

Şekil 5.5 : Tarla Taban, Boğaziçi Üniversitesi, Konum. (GoogleMaps).

Tarla Taban'ın kurulması fikri 2011 yılında üniversitede yaşanan Starbucks İşgali ve sonrasında yapılan tartışmalar neticesinde olgunlaşmıştır. Üniversitenin kâr değil bilgi üretimi odaklı olması gerektiği fikriyle yapılmaya başlanan tartışmalar üniversite bünyesindeki Çevre Kulübü'nde kentte tarım yapmanın mümkün olup olmadığı ve var olan gıda politikalarını ekolojik ve bütüncül bir perspektiften eleştirmek üzerinden evrilmiş, üniversite içerisinde kolektif gıda üretiminin olasılıkları üzerinden bostan fikri ortaya çıkmıştır. Bostan kurulma aşamasında bostancıların çoğu ekip biçmeyi bilmediklerinden önce permakültür kursları almışlar, tohum derneklerinden ve kırsal alanda tarım yapan tanıklardan buldukları atalık tohumları araziye düzenledikten sonra ekmeye başlamışlardır.

İlk etapta okulun bahçıvanları da ekim konusunda bostancılara yardımcı olmuş, sulama ve malzeme konusunda okul yönetimi büyük ölçüde bostancılara destek vermiştir. Tarla Taban üniversite yerleşkesinde olmasına rağmen kamuya açık bir bostandır. Bostanın kuruluş döneminde okulla bağı olmayan dışarıdan kimseler de bostana gelmekte ve çalışmaktadır. Bostancılar arasında öğrenciler, üniversite öğretim üyeleri ve idari personel de vardır. Bostancılar üniversite bünyesinde kurulmuş olan Boğaziçi Üniversitesi Tüketim Kooperatifi ve Boğaziçi Üniversitesi Öğrenci Kooperatifi ile ilişkilenecek planlamakta, üretilen ürünün fazlasını tüketim

kooperatifinde ucuza satmayı, öğrenci kooperatifinde de yemek yapmayı planlamaktadır. Tarla Taban bostancıları 2013'te Taksim'deki sembolik bostanı kuranlar arasında da yer almaktadır.

Şekil 5.6 : Tarla Taban, Mart 2017, İstanbul.

Şekil 5.7 : Tarla Taban, Mart 2017, İstanbul.

Okul yönetiminin değişmesi ve Türkiye’de 2016 yılında OHAL ilan edilmesi, Tarla Taban’ın açıklığına darbe vurmuştur. Okul yönetimi bostanın çevresine duvar örmüş

ve bostana, anahtarı sadece Çevre Kulübü'nde olacak şekilde kilitli bir kapı yapmıştır. Daha önceden bostana geldiğini söyleyerek okula girebilenler, artık isimleri okul güvenliğinde olmaksızın kimliksiz bostana girememektedirler. Görüşülen bostancılar, okul yönetiminin bostandaki çeşitli etkinlik ve toplanmalardan rahatsız olduğunu ve o nedenle bostanı kapatmamakla birlikte bostancılara daha az görünür olmaları yolunda telkinlerde bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Tarla Taban'da her Pazar toplanılmaktadır. Bu günlerde katılımcı sayısı yaklaşık otuz kişiyi bulabilmektedir. Bostancılar hem kahvaltılarını yaparak bostanda güne başlamakta hem de bostanda daha önceden yapılması planlanan işleri kolektif biçimde yapmaktadırlar. Bir görüşmeci, bu toplantıların piknik gibi olduğundan söz etmiş, bostandaki sosyalliğin de en az gıda üretimi kadar önemli olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca haftanın üç günü bostanda yapılacak işler doğrultusunda bostanda buluşularak çalışılmaktadır. OHAL sürecinde bostana katkı sağlayacak kişi bulmak konusunda sıkıntıya düşülmüştür ancak görüşmelerin yapıldığı dönemde bostanla en aktif olarak ilgilenen ve sürecin en başından beri bostanın içinde olan bir görüşmeci yeni üniversite öğrencileriyle bostanı yeni sezona hazırlamak üzere çalışmaktaydı.

Bostanın formel bir organizasyonel yapısı yoktur. Kendini hiyerarşiye karşı konumlandırmaktadır, herkesin kendini ifade edebildiği, işlerin daha iyi bilenlerin yol göstericiliğinde yürüdüğü bir yapısı vardır. Görüşmecilerin hepsi tarımın büyük emek isteyen bir iş olduğunu dolayısıyla bostanda işlerin belirli bir düzen ve disiplin gerektirdiğinden bahsetmişleridir. Sadece ekim ve hasat değil, çöp toplamak, malzemeleri düzenli bir halde bırakmak, tohum envanteri çıkartmak, ve Tarla Taban arazisinde bostancıların ahşaptan inşa etmeye başladıkları tohum kütüphanesinin işlerine yardım etmek de bostancıların işlerinin bir parçasıdır. Bostanda bir sera da mevcuttur. Bostanda yetiştirilen ürünler mevsimine bağlı olmakla birlikte kabak, domates, biber, patlıcan, bezelye, marul, ıspanak, havuç, bakla, patates, fasulye, mısır, roka, maydanoz ve maruldur. Bostanda ayrıca hurma ve incir ağaçları da vardır.

Bostan okul içerisinde kulüp üzerinden veya kimi zaman afişler asarak kendini tanıtmakta, Facebook sayfası üzerinden de herkese açık paylaşımlarda bulunmaktadır. Tarla Taban da Roma Bostanı gibi gazetelere konu olmuş, bostanla ilgili haberler ve röportajlar yapılmıştır.

Tarla Taban bir görüşmecinin belirttiği üzere bir “hobi bahçesi değildir” (Görüşmeci, 17). En baştan belli ilkeler ve prensiplerle kendini kurmuştur. Tarla Taban, bostanın

internet sitesinde kendini kent tarımı yapan bir kolektif olarak tanımlamaktadır. Yatay ilişkilendirme modelini benimseyen, cinsiyet, ırk, dil, cinsel yönelim ayrımı gözetmeden ekolojik dengeyi gözeterek “gıda egemenliği’ne dayalı alternatif bir üretim/tüketim ve paylaşım ilişkisi” (Url-31) geliştirmeyi hedefleyen ve vatandaşların neyi, nasıl, ne kadar tüketeceğine kendi karar vermesi üzerine kurulu alternatif pratikleri örgütlemek ve bu bağlamda gıda politikalarına dönüştürerek müdahil olabilmeyi amaçlayan bir oluşum olarak kendini konumlandırmaktadır. Oluşumun istekleri bostanın internet sitesinde şu şekilde sıralanmıştır:

- İnsanların ve toplumların sağlıklı gıdaya ulaşma/erişme hakkını elde etmesini,
- Bu gıdanın doğaya saygı gösteren ve sürdürülebilir yöntemlerle üretilmiş olmasını,
- Kendi gıda ve tarım sistemlerimizi belirleme hakkını elde etmeyi,
- Üretici, dağıtıcı ve tüketicileri sistemin ve gıda politikalarının kalbine yerleştirmeyi,
- Bir sonraki neslin çıkarlarını savunmayı,
- Uluslararası şirketlerin değil yerel üreticilerin gıda ve tarımsal sistemlerini tanımlamaya, belirlemeye hakkının olmasını,
- Yerel ekonomiye öncelik verilmesini,
- Küresel dayanışmayı,
- Diğer ekolojik, gıda egemenliği, köylü, çiftçi hareketleri ve mücadeleleriyle dayanışmayı, ilişkiler kurmayı, beraber çalışmayı, HES’lere, GDO’ya, nükleere karşı mücadele edenlerin yanında durmayı ve bütün bu dayanışma ve bir araya gelmeler için okulda/kampüste alan açmayı,
- Dünyaya ve insana özen göstermeyi, dünyadaki öğelerin kendine içkin değerinin farkında olmayı,
- Rekabete değil iş birliğine dayalı üretim yapmayı, doğaya rağmen değil doğayla birlikte çalışmayı,
- Düşük enerjili sistemler kurarak enerjiyi saklamayı ve dönüştürmeyi,
- Kaynakların optimum kullanımını,
- Kampüs için kendine yeterliğe doğru bir adım atmayı,
- Şehirde gıda yetiştirerek şimdikinden daha sürdürülebilir bir toplum modelini uygulamayı, köylü üretir şehirli tüketir mantığından çıkmayı,

- Üretmeye yabancılaşmaya karşı bir adım atmayı, sadece tüketici olmak zorunda olmadığımızı ve “Emeksiz” ürün olmadığını (sofraya gelen şeydeki emeğin görünmez olmasına karşı) ve tarımın kentte de yapılabilir ve hatta yapılmalı olduğunu göstermeyi,
- Bahçede tarım yapmayı başlangıç noktası olarak bunun üzerinden kampüste bir politik tartışma açmayı hedefliyoruz (Url-31).

Tarla Taban yukarıda sayılan isteklerden de anlaşılacağı gibi kent tarımını, daha geniş ekolojik meseleler ve küresel gıda hareketi ile ilişki içerisinde görmekte, bostanı bu bağlamda çeşitli ağların kurulup sürdürülebileceği bir alternatif pratikler alanı olarak kurgulamaktadır. Keza, Tarla Taban DÜRTÜK gibi yerel üretici tüketici toplulukları ve tarihi bostanlar dahil şu anda var olmayan diğer bostanlar ile dayanışmanın yanında Karadeniz İsyandadır Platformu, HES mücadeleleri ve ulusal ve uluslararası çiftçi sendikaları ile de ilişki ve dayanışma içindedir.

5.3 Kent Hakkı Bağlamında Bir Kamusal Mekân Talebi Olarak

Roma Bostanı ve Tarla Taban’ın Değerlendirilmesi

Bu bölümde Roma Bostanı ve Tarla Taban “kent hakkı” çerçevesinde bir kamusal mekân talebi olarak analiz edilecektir. Daha önceki bölümde anlatılan dünya örneklerinden farklı olarak İstanbul’un yeni kent bostanları, kentsel mekânlardan hem sembolik hem de fiziksel olarak dışarıda bırakıldığını düşünen vatandaşların, kolektif olarak bir araya gelmenin ve kendini ifade etmenin yollarının hem siyasal hem de mekânsal olarak ortadan kalktığı bir bağlamda, ortak emek, dayanışma ve paylaşma yoluyla hem bir sosyallik oluşturmakta hem de mekânı temellük ederek somut bir talep ortaya koymasıyla ortaya çıkmıştır. İstanbul’da son on yıldır kendini dayatan otoriter neoliberal kentsel yönetim, kentsel mekânı metalaştırmakta, standartlaştırmakta ve kentsel katılımcılığı topyekûn yok saymaktadır. Bu talep, bireylerin kendini ifade edebilmesi, kendi inisiyatifleriyle kentsel çevrelerini bizzat şekillendirebilmesi, bir araya gelerek dayanışmacı bir topluluk yaratabilmesinin talebidir.

Son yıllarda akademik literatürde de sıklıkla yeniden tartışılmaya başlanan “kent hakkı” kavramı Lefebvre’nin düşüncesine dayanmaktadır. Lefebvre, Marksist bir düşünür olmasına rağmen ortodoks Marksizmin klasik ekonomik indirgemeci bakış açısını reddeden, kapitalizmin kentte nasıl kendini ürettiğini ve yeniden ürettiğini araştırırken aynı zamanda kenti bu süreçlere direnmenin ve yeni bir mekânsallaşan

hayat üretmenin de yeri olarak görmüştür (Lefebvre, 2001 ; Purcell ve Tyman, 2014). Lefebvre çığır açıcı eseri “Mekânın Üretimi”nde mekânı soyut, formalist ve salt fiziksel olarak tanımlananın tersine bir toplumsal üretim olarak düşünür, dolayısıyla mekân toplumsaldır; sabit ve durağan değil, hareketli ve akışkandır, tam olarak bitmiş ve tamamlanmış bir bütün, bir entite değildir. Mekân toplumsal bir üretim olduğu gibi aynı zamanda toplumsal ilişkileri de üretir ve yeniden üretir, bu bağlamda mekân hem bir toplumsal ürün hem de üreticidir (Lefebvre, 2011). Lefebvre mekânı üçlü bir diyalektik aracılığıyla düşünür; ona göre mekân, mekânsal pratikler, mekân temsilleri ve temsili mekânlar olarak birbiriyle iç içe geçmiş boyutlarıyla anlaşılabilir. Lefebvre’e göre mekânsal pratikler “belirli bir toplumun mekânını kaplayan, örten pratiklerdir” (Avar, 2009, s. 11), mekân temsilleri bilgi, iktidar ve tasarımdan ayrı düşünülemeyecek soyut mekândır, plancıların, şehircilerin, mimarların, teknokratların mekânı bu şekilde düşünülebilir, temsili mekânlar ise hem doğrudan yaşanan, toplumsal pratikleri üretirken onu dönüştürmenin de imkânlarının ihtiva edildiği mekândır. Lefebvre’in soyut mekânı kapitalist mekândır, kapitalist ilişkilerin hem mekânda üretilmesi hem de bu ilişkiler yoluyla yeniden üretilmesidir.

Lefebvre’e (1996) göre “kent hakkı” “dönüşmüş ve yenilenmiş bir kent hayatı” hakkıdır (s. 158). Lefebvre, yine de yazılarında bu hakkın tam olarak nasıl bir hak olduğunu açıklamaz. Attouh’un (2011) da dikkat çektiği üzere, akademik literatürde “kent hakkı” kavramından hareketle farklı kuramsallaştırmalar yapılmıştır ve akademide bu kavramla ilgili olarak “radikal bir açıklık” vardır (s. 674). Kimi yazarlar, böyle bir açıklığın potansiyelleri üzerinde durarak farklı sorunları olan dezavantajlı grupların mücadelelerini ortak bir noktada buluşturabilecek bir kavram olarak “kent hakkı”nı önemserler (Mitchell ve Haynen, 2009). Bu anlamda kent hakkı, konut hakkından, kentsel planlamaya katılım hakkına, polis şiddetine karşı durma hakkından, var olan mülkiyet kanununa karşı olan haklara uzanan bir yelpazede çeşitlenmiştir (Attouh, 2011, s. 674). Attouh (2011), literatürde “kent hakkı” kavramının farklı şekillerdeki kullanımını analiz ettiği makalesinde, “kent hakkı”nın vatandaşlık hakkı, işgal hakkı, kamusal mekânı şekillendirme hakkı, kentsel politikalar karşısında otonomi hakkı olarak karşımıza çıktığını, kimi zaman da konut, ulaşım, su gibi kaynaklarla ilişkili olarak sosyo-ekonomik bir hak olarak yorumlandığını belirtmiştir (s. 675). Göçmenler, evsizler, engelliler, cinsiyet ve cinsel yönelim bağlamında dezavantajlı gruplar ve azınlıklar söz konusu olduğunda da bu kavram onların

toplumsal ve mekânsal mücadeleleri ve kente içerimleri bağlamında dolaşıma sokulmuştur (Attoh, 2011; Dikeç, 2005; Van Deusen, 2005). Bu açıklık, tüm bu hak mücadelelerini bir yanda “kent hakkı” şemsiyesi altında toplarken, bir yandan da kimi zaman birbiriyle çelişen ve uyuşmaz gibi görünen haklar meselesini de gündeme getirmektedir. Kent hakkının nasıl bir hak olduğu, kimler için kimler tarafından ve nasıl bir kentte talep edildiği meselesi de literatürde sıklıkla sorunsallaştırılmıştır. Tüm bu literatürde “kent hakkı” sanki verili olan düzene içerilebilmek için yoksun olunan belli hakları istemek ve/veya geri istemek, talep etmek bağlamında birçok hakka bölünmüş gibidir. Oysa, Lefebvre’in “kent hakkı” metni, -düşüncesinin diğer boyutları ile beraber düşünüldüğünde- önerdiği kavramın, farklı grupların çeşitli kentsel hakları talep etmekten daha öte bir anlama sahip olduğu anlaşılabacaktır zira Lefebvre, ortodoks Marksizmde tali olarak ele alınan “mekân” olgusunun temelinde politik olduğunu öne sürmüş ve mekânın üretiminin farklı bir toplum tahayyülü için elzem olduğunu iddia etmiştir (Lefebvre, 2001; Brenner ve Elden, 2001). Harvey (2008), bu bağlamda “kent hakkı”nın bireysel bir hak olmadığını belirtir ve “kent hakkı”nın kaçınılmaz olarak alternatif bir toplum yaratma ve dönüştürme fikriyle ilişkili olduğunu söyler:

Ne tür bir kent istediğimiz sorusu ne tür toplumsal bağlar, doğa ile ilişki, yaşam biçimleri, teknolojiler ve güzel duyu değerleri arzuladığımız sorusundan ayrılamaz. Kent hakkı kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir: Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır. Kentlerimizi ve kendimizi yapma ve yeniden yapma özgürlüğünün en değerli ama aynı zamanda en çok ilgisiz kalınmış insan haklarımızdan biri olduğunu ileri sürmek isterim (Harvey, 2008, s. 23).

Harvey’e göre demokratik katılımcılığın alanı olacak yeni müşterekler yaratmak, yıkıcı ve yok edici neoliberalizmin mottosu haline gelen özelleştirme politikalarına karşı durmayı gerektirmekle beraber daha kapsayıcı kentler yaratmanın yolu “hakların yeniden düzenlenmesi değil”, “farklı politik-ekonomik pratikler” kurgulamaktır (Harvey, 2003, s. 941). Bu yeni pratikler mekânsallaştığı ölçüde ve mekân dolayımıyla üretildiği ölçüde “kent hakkı” farklı hakların bir toplamından veya uzlaşımından öte bir anlama sahip olabilir. Marcuse (2009) ise “kent hakkı”nın “hukuki süreçle uygulanacak yasal bir iddia” olarak görülemeyeceğini belirtir (Marcuse, 2009, s. 192;

Marcuse, 2014, s. 5). Ona göre kamusal alan, bilgi ve şeffaflık, merkeze erişim ve hizmetlere erişim hakkı birbirinden ayrılamaz bir bütünlüğün ve karmaşıklığın parçalarıdır ve burada “kent hakkı”ndan kastedilen bu bütünlük hakkıdır ve bu hak var olan kente ilişkin değil bir “gelecek kent”i tahayyül etmek, bu hakkı “gelecek kenti” için istemektir; böyle bir kent muhakkak eşitlik, adalet, demokrasi ve insan potansiyelinin sonuna kadar geliştirilmesi prensipleri üzerine inşa edilmek zorundadır (Marcuse, 2009, s. 193).

Purcell (2002), “kent hakkı”nın iki temel hakkı içerdiğini ileri sürer; bunlar katılım hakkı ve temellük hakkıdır (s. 102; Purcell, 2008). Ona göre, katılım hakkı temsili değil doğrudandır. Purcell’in (2008) temellük hakkından kastı ise önceden verili bir alanı kullanabilme hakkı olmanın ötesinde temelde “kentsel mekânı onu yaşayanlarca kendi ihtiyaçları doğrultusunda üretebilme” hakkıdır. Bu noktada, mekânın üretiminin temel dayanağı değişim değeri değil kullanım değeridir. Neoliberal demokratik yönetimlerde büyük ölçüde çeşitli kurumlar tarafından filtre edilerek sağlanan dolaylı temsilin yerine Purcell, Lefebvre’den hareketle kentte yaşayanların doğrudan katılımını koyar. Başka bazı yazarlar da (Pugalis ve Giddings, 2011) “kent hakkı”nı kente erişim, kentte var olabilme ve kente katılım hakkı olarak değerlendirirken kentsel katılımın basitçe katılımın formel, bürokratik kanallarıyla sınırlı olmadığı, kentte aktif bir varoluşun ve kenti sürekli yeni ve yaratıcı biçimlerde kullanarak dönüştürmenin anlık değil sürekli bir mücadele olarak kurgulanması gerektiğini belirtirler. Kent mekânlarını, kamusal mekânları ve kent mekânları ile ilgili alınan kararların temsili yoldan veya çeşitli örgütlü yapılar içerisinde değil de doğrudan olması gerektiği bu anlamda hem bostancıların pratiklerinde hem de görüşmelerdeki anlatılarında açık seçiktir. Farklı görüşmeciler bunu şu şekillerde ifade etmişlerdir:

Yaşadığımız yeri bize sormadan yok edemezsiniz kardeşim. Hani bizi yok sayarak, biz hiç var olmamışız gibi bir takım kararlar alarak bizim hayatımız üzerinde bir yetki bir iktidar kuramazsınız, yaptığınız şeyi bize anlatmanız gerekir. Bizi de buna ikna etmeniz gerekir ve ikna olmuyorsak da eğer siz işte bir iktidar mekanizmasıysanız bunun adı devlet deyin, belediye deyin valilik deyin şu bu herhangi bir kurumda benim üzerime böyle bir oldu bitti ve emir komuta ile gelmeyin çünkü bizim için bir şey ifade etmiyor. (Görüşmeci, 6)

Bir kere özgürleştirici bir yerdi. Kimsenin bize müdahale etmemesi, kendimiz inisiyatif aldık tamam mı...Şunu ekeceğim, bunu ekeceğim, kendin karar veriyorsun, o yüzden hoştu. (Görüşmeci, 9)

İnsanlar, halk yani, topluluk yani, aktif olmak gibi bir şey yani. Sonuçta, bana böyle bir şey dizayn ediyorlar, ben onun içinde yaşamak zorunda değilim, ben de bir şeyler yapabilirim yani kendi istediğim gibi. (Görüşmeci, 3)

Purcell'in vurguladığı bu nokta hem Roma hem de Tarla Taban bostanlarında açıkça ortadadır. Roma bostancılarının bostanı bir gıda ormanına, bir yeşil alana dönüştürerek koruma ve savunma iradeleri ve kararlılıkları aynı zamanda kentsel mekânın tümünün ekolojik prensipler ve değerlerle yeniden düşünülmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Bostancıların ortaklaşa emekleri, onların kentsel tasarım ve planlama bağlamında daha kolektif, dayanışmacı ve demokratik ilkeler gözetilmesi imasını da içerir. Tarla Tabancılar bostanı sadece ekim yapılan bir alan olarak değil, endüstriyel gıda üretiminden, kır kent ayrımına, küçük çiftçinin sömürülmesinden, eğitimin ve eğitim mekânlarının özelleştirilmesine karşı mücadele verilecek bir zemin olarak kurgularlar. Purcell'in (2002) dikkat çektiği gibi "kentsel mekânın özel mülkiyet olarak kavranması; kapitalist üretim süreci tarafından bir meta olarak değer biçilmesi...tam da temellük hakkının karşı olduğu şeydir" (s. 103). Bu bağlamda hem bostanı üreten pratiklerin, hem de bostanın kullanım değeri üzerinden kurgulanması, kentsel mekânın özel mülkiyet olarak kavranmasına meydan okuduğu gibi neoliberal toplumsal ilişkilerin araçsallığını da sorunsallaştırmaktadır. Bir görüşmeci böyle alternatif pratikleri şu şekilde anlatmıştır:

İşte insanlar, herkes bir şeyler getiriyordu. Bir şeyi yiyeceğiz filan, açız. Biri su getiriyor, biri çay getiriyor. Biri termosu bir şey koyuyor, biri bir şey pişiriyor filan. Herkes birbirine ikram ediyor işte. Mesela yani, oraya götürdüğün malzemeleri hani kürek mürek o mesela yani müşterek, yani oradaki mülkiyet ilişkisini de kıran bir şey aslında. (Görüşmeci, 1)

Harvey'de (2008) benzer şekilde kent hakkının var olan toplumsal ve mekânsal ilişkileri dönüştürerek kapitalizme meydan okuyabilecek bir potansiyeli olduğunu söylemiştir. Açıktır ki görüşme yapılan bostancıların pek çoğunun kapitalizm karşıtı kapsamlı bir politik gündemi yoktur ancak pratiklerinin verili kentsel üretim ve toplumsal ilişkiler karşısında alternatif oluşturabilecek potansiyeller taşıdığını söyleyebiliriz. Birliktelik, dayanışma ve kolektiviteye yapılan vurgu, hiyerarşik

olmayan lidersiz yatay ilişkilene, gündelik hayatın ve kentsel mekânların kolonizasyonuna ve metalaşmasına karşı duyulan açık tepki, tüketici değil üretici konumunda olmak gibi pratik ve değerlere yapılan vurgu bunun göstergesidir. Örneğin bir görüşmeci, bostanla olan ilişkisinde bostanda alınan somut üründen ziyade bostanın nasıl bir alternatif örgütlenme biçimi potansiyeli olabileceğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Sonuçta ne düşünüyoruz, hayatta ne bekliyoruz, bilmiyorum ben mesela daha doğrudan demokrasiyi düşünüyorum ve doğrudan demokrasi nasıl bir şey olabilir; aşağıdan yukarı olabilir... İşte bu mahallede biz beraber bir şey yaparsak, iki apartman biz konuşuruz sonra bizim bir mahalle böyle olur sonra bizim semt de olur. Hani yani, böyle bir şeyden çıkabiliyor, oturup kafeden çıkmıyor böyle şeyler yani. Bilmiyorum, bir başlangıç noktası bence yani böyle yerler. (Görüşmeci, 3)

Daha önce de belirtildiği üzere “kent hakkı” yasal ve yönetsel bir hak değil, ahlaki bir iddiadır (Marcuse, 2012; Mayer, 2009) ve bütünlüklü olarak talep edilmelidir (Marcuse, 2012; 2014). “Kent hakkı” “muhalif bir taleptir” (Mayer, 2009, s. 367). Bir görüşmeci bostanın muhalif bir mekân olduğunu anlatırken şöyle demektedir:

İşgal edilmiş bir yer muhaliftir zaten. Baştan ayağa. Yani biz kamuyuz ve biz halkız ve burası bize ait dedik oturduk. Kendimi suçlu hissetmiyorum. Marjinal değiliz biz, çiçek çocuk da değiliz. Orada ne yaptığımızı biliyoruz, niye yaptığımızı biliyoruz. Biz burada kamusal alanda kamu yararına bir iş yapıyoruz. (Görüşmeci, 13)

Bir diğer görüşmeci de bostana yönelen ilgisini çok kişisel ve duygusal nedenlerinin yanı sıra daha geniş bir toplumsal bağlama oturtarak bir “muhalifet isteği” olarak tanımlamıştır:

Yani şöyle mesela siyasetten ötürü daralmışlığımı şu anda geriye bakınca söyleyebiliyorum. O an mesela sadece işte güneş ne güzel parlıyor üstümden, arada deniz ne güzel gözüktüyor gibi noktadaydım. İşte şu an ay inanmıyorum resmen çapa yapıyorum İstanbul kızı olarak... O duygusallık da vardı. Ama hani gene self refleksif olarak neden bostan hani neden bostan... O bence hani İstanbullu insanın bir muhalifet noktası araması. (Görüşmeci, 15)

Ancak çeşitli yazarların da belirttiği üzere, kentte yaşayanların kimisi zaten kentin sahibidir ve kentsel mekânlar iktidar sahiplerinin, yöneticilerin ve onların politikalarının bir sonucu olarak şekillenmektedir (Mayer, 2009; Marcuse, 2009). O zaman “kent hakkı” kentte yaşayan herkesten ziyade kentsel karar mekanizmalarına dahil olamayanların hakkı gibi gözükmektedir. Ancak farklı küresel ölçeklerde ve toplumsal düzenlemelerde kimin veya kimlerin bu mekanizmaların dışında kaldığı da başka bir sorudur. Marcuse (2009) bu sorunun cevabını “doğrudan baskı altında olanlar” (dışlananalar) ve “yabancılaşmışlar” olarak verir; etnisite, ırk, toplumsal cinsiyet ve yaşam tarzı üzerinden baskılananlar dışlananları, egemen sistemin içerisinde kendi insani ihtiyaçlarına yeterli tatmini bulamayan her tür ekonomik sınıftan, gençlerden , sanatçılardan ve bir kısım entelektüellerden oluşanlar da yabancılaşmaları oluşturur (Marcuse, 2009, s. 191).

Bu bağlamda herkes tarafından değil, Marcuse’un (2009) geliştirdiği şekliyle yoksun ve hoşnutsuzların, dışlanmış ve yabancılaşmışların talebidir (ss. 190-191). Üç görüşmeci bunu farklı şekillerde şöyle ifade etmektedir:

Sokağa çıktığın anda aslında saldırı başlıyor, öyle hissediyorum çünkü şantiyeye döndü İstanbul, sürekli kepçeler ve beton arabalarıyla cebelleşiyoruz. (Görüşmeci, 10)

İnsanlar artık ürküyorlar sokağa çıkmaya, bir araya gelmekten çok korkuyorlar, bostan bunu aşabilecek bir yerde duruyormuş gibi geliyor bana çünkü seni suçlayabilecek hiçbir alan yok bostan içerisinde, meyve sebze ekmek için bir araya gelmiş insanlara ne diyebilirsin. (Görüşmeci, 4)

Ya gerçekten hani kentte ya çok klişe şeyler olacak ama bütün mekânların betonlaşması, gerçekten toprak göremiyor olmak...yani küçücük böyle bir takım kaldırımdaki ağaçlara bırakılan küçücük çemberler dışında gerçekten hani daha da fazla alanı kaybetmek gibi bakıyorum buna...O tanımsızlığı içerisinde dolayısıyla her zaman dönüştürmeye açık bir yer. Şimdi böyle bir sürü yer olabilir. Böyle alanlar lazım. Bunun, evet çok temel bir işlevi de bostan olsa çok iyi olur çünkü ürettiğini yemekten tut, toprakla uğraşmaya kadar hani tamamen koptuğu kent insanının orada bir şey var. (Görüşmeci, 11)

Hem sembolik hem de gerçek anlamda, bostancılar kendilerini hem kente ilişkin kararları almaktan, hem kamusal alanların dışında bırakılmaktan dolayı hoşnutsuz ve

yabancılaşmış hissederken iktidarın kentsel kamusal mekândaki yansımasından rahatsızdırlar. Bölümün başında da belirtildiği üzere, tam da bu hoşnutsuzluk ve rahatsızlık kentli katılımıyla gerçekleşen bu olaylara ve sonrasındaki pratiklere yol açması bağlamında da göze çarpmaktadır. Pek çok görüşmeci, bostanla ilgili motivasyonları ve bostanın kendileri için ne ifade ettiği sorulduğunda yaşam alanlarının kısıtlanmasına ilişkin cümleler kurmuşlardır. Erensü ve Karaman'ın (2017) da belirttiği gibi “yaşam alanı” tabiri 2013 olaylarından önce kent aktivistleri arasında kentsel alanların metalaşması ve özelleşmesine karşı sıklıkla kullanılan bir tabirken, bu olaylar sonrasında bu anlamlarından görece bağımsızlaşarak hem bireylerin nefes alıp kendilerini ifade edebilecekleri alanları tariflemek için kullandıkları hem de farklı hoşnutsuzlukları yeni politik açılımları da olabilecek şekilde birbirine eklemleyebilecek bir ifadeye dönüşmüştür (ss. 29-30). Bu bağlamda bir görüşmeci bostanı anlatırken, bostanı ve bostan pratiklerini yaşam alanına saldırı karşısında konumlandırmaktadır:

Yaşam alanı bırakmıyor adamlar bize, işte bir tane hastanemiz vardı o da yok. Atıyorum, Beyoğlu'nda mesela deprem anında toplanılacak açık alan yok. [...] Yedikule Bostanlarını yerle bir ettiler, artık kalmadı bostan diye bir şey orada. Yani bütün yaşam alanlarımıza bir saldırı var ve biz de bunun karşısında duran insanları da görünce etrafında ve bir şeye odaklanınca evet orada bir bostan var toprakla uğraşıyor herkes. İşinden, zamanından ayırarak... şöyle söyleyeyim, herkes işinden çıkacak sonra bostanda toplanılır, bir iki saat çalışılır, ondan sonra gene gidilmez oturulur orada. (Görüşmeci, 5)

Görülmektedir ki, bostancıların talepleri sadece kentsel tasarım ve planlama kararlarına katılmak değil, rekabetten ziyade dayanışmaya, ranttan ziyade kullanım değerine, baskıdan ziyade kendini ifade etmeye dayanan daha demokratik, ekolojik, adil ve açık bir toplumu talep etmektir. Örneğin, birçok görüşmeci, bostanın temel özelliklerinin hiyerarşi olmaması, herkesin kendini ifade edebileceği bir yer olması ve bostanın işleyişinin karşılıklı öğrenme üzerinden eşitlikçi olarak kurulduğunu vurgulamışlardır. Bu anlamda bostan lidersiz, işlerin daha iyi bilenlerin ve/veya daha tecrübeli olanların yol göstericiliğinde yürüdüğü, katılımcıların kendi ilgi, yetenek, zaman ve çabaları ölçüsünde katkıda bulundukları bir mekân olarak ortaya çıkmaktadır.

Belli şeylerle gidiyorsun. İşte bir pantolon, eldivenler, bir şey götürüyorsun zaten yanında. Ha bakıyorsun mesela diyelim ki iş başlamış olabilir, ha birisi bir şey eliyor, yoruluyor. Eleği sen alıyorsun. Yapmayı bildiğin veya kolay öğrenebildiğin işler çünkü hani büyük bir “know how” gerektirmiyor. Toprak eleyeceksin. Hani biri diyor ki ‘rüzgara doğru tutma, şöyle olur, yere yakın tut’. ‘Haa, tamam’ falan. (Görüşmeci, 1)

Bostan gibi bir yerde emir aldığınız size emir veren size şunu yap bunu yap diyen birisi yok. Yaptığınız şey gönüllü ve gerçek. Yani katılmadığınız halde bir şey yapmak zorunda olmadığınız bir yer. Öyle olunca da çok sağlam bir direniş noktası yakalamış oluyorsunuz var olan şeye karşı. (Görüşmeci, 6)

Bostan yalnızca ekim yapmak, tarh açmak, tohum envanteri tutmak, sulamak gibi bostancılıkla ilgili pratiklerin öğrenildiği bir yer değil aynı zamanda bostan yoluyla daha geniş felsefi, politik ve toplumsal konuların ve meselelerin tartışılıp üzerine fikir üretildiği de bir yerdir. Örneğin bir görüşmeci bostanla ilgili motivasyonunu bostanın tam da böyle bir düşünsel zemini sağladığı üzerinden açıklamaktadır:

Ya benim ilgim şöyle, zaten böyle çok sıkıcı bir şehir hayatı var. İşte o zaman Beşiktaş’ta yaşıyorum okulum Nişantaşı’nda. İşte Ordu gibi yemyeşil bir yerde büyümüşüm falan. Çok böyle zaten hani bu tip arayışlar vardı. Zaten işte trekkingde doğanın içindeyken falan öğrenmiştim. Çok hani o duyguların böyle yüksek olduğu zamanlar öğrenmiştim, böyle bir şey varsa geleyim o zaman. Bana bunu söyleyen arkadaşlarımı da çok sevmiştim bir yandan. Hani orayı anlattıklarında, şey falan oluyordu. Patates ekerken Schopenhauer falan konuşabiliyorduk bir yandan. O yüzden... teori üretiyorduk. Ne bileyim biri bir paper yazmış, makale okumuş geliyordu... Yani sürekli bir tartışma ortamı vardı tarlada. Sürekli bir şeyleri tartışıyorduk. İşte tarlanın ortamından dolayı kaldım, ilk başta bunu çok bilemezsiniz nasıl bir ortama gireceğinizi ama hani o kadar uzun süre devam etmem güzel bir ortama sahip olmasıydı aslında. (Görüşmeci, 16)

Yine başka bir görüşmeciye göre, bostana ilişkin motivasyonu önce toprakla ilişkilkenmeyi öğrenmek üzerinden şekillense de zaman içerisinde bostanın ifade ettikleri “toprağa değmenin” ötesinde tarım ve gıda politikaları, küresel iklim değişikliği ve enerji politikaları gibi daha genel meselelerle ilişkilenecek üzerinden şekillenmiştir.

İlk başta şeydi yani “öğreneyim”. Yani nasıl yapıyoruz, sonuçta şehirde büyüyen insanlar ya da hayvancılık yapılan köylerde büyüdüm ben. O anlamda şeyi bilmiyordum, sebze nasıl yetiştirilir bilmiyordum. Pazarcıydı babam, sadece satmayı biliyordum. Bunun o sürecini öğrenmek istedim ve bir de güzel bir şey toprakla uğraşmak diye başladı. Bu şey böyle, bu en güzel motivasyonlardan bir tanesi, öğrenmek için gelmek. Sonrasında yavaştan buraya gelince farklı insanlarla karşılaşıyorsun. Bunun politikasını, felsefesini, ekonomisini tartışan insanlarla. Daha önce duymadığım şeyleri duymaya başladım. Tabii ki bu işte, burası 2012’de kuruldu. İşte “2005’te değişen tekel ne yaptı Türkiye’de? Tarımdaki dönüşümler nelerdi? Niye atalık tohum kullanılmıyor, yasa var, neden var?” gibi böyle sorularla konuşuyorduk. Bunları tartışıyorduk.

Orada da şey oldu yani bunun toplumsal bir mesele, yani bireysel bir uğraş ya da hobiden daha çok aslında toplumsal bir olay bu. Hani bu elimize aldığımız tohumlar sadece tohum değil, bir yaşam döngüsü evet romantik bir bakış açısıyla ama hayır çok da toplumsal bir şey. Burası benim toplumsal bakış açımı geliştirdi biraz daha. Bunu şöyle de kurdum: Ailem benim işte Denizli’de yaşıyor. Babam pazarcı. Onunla da konuşurken o doğrudan üreticiden alırken işte aynı dönemde Hal Yasası çıktı. Onun farkındalığını buradan okumaya başladım.

İşte küresel iklim değişikliğinden çok bahsediyorduk, HES’lerden bahsediyorduk. Hani burada onların hepsini pratik anlamda hissederek olduk. İşte “kuyu kurudu, neden kurudu? Yağmur yağmadı” gibi böyle pratik şeylerle ilişkiler kurup sonra insanlarla da bu konuları sürekli konuştuğumuz zaman bunun aslında daha örgütlenilmesi gereken bir mesele olduğunu fark ettim. Sonraki motivasyonum buna dönüştü. (Görüşmeci, 17)

Bostan aynı zamanda alternatif tüketim alışkanlıklarının da didaktik olmayan şekillerde “öğretildiği”, egemen tüketim pratiklerine alternatiflerin kurgulandığı, ve bunun üzerinden kişisel de bir farkındalık ve dönüşümün yaşandığı bir zemindir. Örneğin bir görüşmeci, bostanda paketli gıda tüketiminin arzu edilmediğini nasıl bir yolla öğrendiğini şu şekilde anlatmıştır:

Şöyle bir şey başıma gelmişti. Normalde genelde işte tahin helvası, peynir, zeytin, sebze, meyve götürülüyor. Bir hafta alacak bir şey bulamadım ve

bisküvi götürdüm. Mesela o bisküvi konulmadı hani. Buna şey değil, bozulmadım çünkü şeyi hani... Bisküvinin konulmaması kişisel bir saldırganlık olarak almadım. Welcomingti ortam ve hani aa evet bisküvi getirmemek gerekiyormuş, ortadan kayboluyor. (Görüşmeci, 15)

Bir başka görüşmeci de bostanla ilgili konuşurken, çocukluğunun kentini ve tüketim alışkanlıklarını hatırlayarak, bostanın taze, sağlıklı gıdaya ulaşım konusunda nasıl bir ihtiyaca karşılık geldiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ben çocukken bizim yerle ananeme gidiş yolumuz arasında iki tane büyük bostan vardı. Gidişte ve dönüşte annemle biz alış verişi oradan yapardık. Ben çok küçüğüm, kardeşim pusette. Biz, şimdi zannediyorum, Kozyatağı tarafından bir yerle Göztepe arası uzun bir yolculuğu yürüyerek gidip geldik ve hayatta böyle hiç unutmadığım o taş duvarlı bostana girerdik, tahta kapılı. Domatesi, patlıcanı falan gördüğün, kopardığın, öyle bir şeyi hatırlayan biriyim. Böyle bir şeyin olmasını istiyorum gerçekten ve kentin bir ihtiyacı olarak aslında tanımlarım. (Görüşmeci, 11)

Sadece tüketim alışkanlıkları değil, egemen tarım ve gıda politikalarına bakışı dönüştürmek de katılımcıların açık amaçları arasında bulunmaktadır. Bu anlamda bostancılar kendi pratiklerini ve bakış açılarını farklılaştırmaya çalışmakta, hem kişisel hem de toplumsal bir farkındalığın ve dönüşümün yollarını aramaktadır.

Herkes gibi yaşamak değildi orası çünkü... Sanmıyorum çok fazla insan bütün bir Pazar gününü böyle bir şeye ayırıp orada tarlada çapa yapsın yani. Ya da bunu önemsediyini... Ya zaten insanlar tükettikleri şeylerin nereden geldiğini merak etmiyorlar bu çok garip hani bunu hep sorguluyorduk biz mesela. Neden merak etmiyorlar hani, hayatın en önemli parçası gıda ve kimse bu konu hakkında bir şey söylemiyor. Ya çok kötü tohumlardan çok kötü şartlarda... Çok kötü tohumlardan yetiştiriliyor ve üreticiler her zaman eziliyor ve orada çalışan işçiler her zaman eziliyor.

Mesela bununla ilgili de bir sürü çalışma yapmaya çalıştık. Monsanto nedir, neden önemli gıda egemenliği, neden hani bazı şeyleri araştırmalıyız ve ona göre yaşamalıyız işte ne bileyim sinema kulübü ile birlikte film gösterimi yapıyorduk mesela belgesel gösterimi yapıyorduk. İşte konuya hakim kişiler varsa onlarla söyleşi yapıyorduk okulda. Birazcık da bilinç... (Görüşmeci, 16)

Tarla Taban üniversite arazisi içinde okul yönetiminin kendilerine tahsis ettiği arazi üzerinde işlerken, Roma Bostanı bir işgal mekânıdır. İşgal Mitchell’a (2013) göre “‘boş’ bir yerin, yani kimseye ait olmayan, özel mülk olmayan, *res nullius* bir yerin ‘ele geçirilmesidir’. Kendi içinde bir taleptir; bir mevcudiyet talebi...” (s. 123). Konvansiyonel siyaset yapma ve söz söyleme biçimlerinden farklı olarak yaratmak istediği dünyayı kendi içinde yaratıp sergiler. İşgal aynı zamanda “bir tepki uyandırmayı ve bu tepkiyi peşinen kestirip şekillendirmeyi de hedefler” (Mitchell, 2013, s. 123). Steyerl (2015) ise işgalin “taş kesmiş mekânlarının uyuklar vaziyetteki güçlerini serbest bırakmak, bu mekânların kullanımlarını yeniden tanımlamak...sosyal baskı araçları olarak mekânların kapasitelerinin verimlilikten, araçsallıktan ve amaçlılıktan muaf hale gelmesi” (s. 147) anlamına geldiğini söyler. Sassen (2012) de işgalin bir alana gömülü olan antidemokratik mantığını geçici bir süre de olsa gözler önüne serdiğini ve vatandaşların rolünü yeniden tanımladığından bahseder (ss. 1-2).

Bostan bu anlamda içinde yaşanan kentsel mekânı dönüştürmenin, onu yeniden tanımlamanın bir yolu olarak görülmektedir. Bunu yaparken bostancılar var olan kentsel politikaların karşısında ve ona eleştirel pratikleri hayata geçirerek mekânı yeniden işlevlendirmekte, onu yeniden sahiplenerek yeni anlamlarla donatmaktadırlar.

Mahallemin ekosistemini değiştiriyorum her şeyden evvel. Kendi gıdamı üretiyorum, bunu üretebileceğimi gösteriyorum. Son kalan yeşil alanıma sahip çıkıyorum. Belediye gibi parka çimen yapıp sulamayacağız, daha az su kullanan kendini döndüren bir sistem yaratmaya çalışıyoruz. (Görüşmeci, 13).

Bostancılar açısından, birlikte var olmak, üretmek, birbirleriyle ilişkilenecek ve dayanışmak neredeyse bostanda ürün almaktan daha önemlidir. Görüşmeciler, hem Roma Bostanı’nda hem Tarla Taban’da bostanı, birbirleriyle ve farklı olanla ilişkilenemenin, yalnız olmadıklarını hissetmenin ve dostluğun mekânı olarak tarif etmişlerdir. Fırat ve Kuryel’in (2015) de belirttiği gibi “mekân aracılığıyla dayanışma ruhunu sürdürmek demek , ortak politik hayallere ve hedeflere sahip olmak, hakim öznellik ve görünürlük rejimlerine ait olmayı reddetmek” (s. 259) anlamına gelmektedir. Görüşmecilerin anlatısına bakıldığında bostanla kurdukları kişisel ilişkiler, bağlar ve aidiyet kentte hissedilen baskı ve sıkıntının; ki bu yalnızca neoliberal kent politikaları ile sınırlı değildir, pek çok farklı baskı ve tahakküm biçimine karşı duyulan huzursuzluk ve sıkıntı da buna dahildir; dayanışma ve başkalarıyla yakınlıklar kurma ekseninde aşılma yolu olarak görülmektedir:

Ben hani mesela Kars'a gidiyorum, Kars'taki bir insanın toprakla kurduğu ilişki bambaşka çok normal geliyor onun için. Hani toprağı işte çapa yapmayı biraz romantize ediyorum bence ben. Ve bunu etmemin sebebi aslında bir şehirde, yani hayatımın çoğunu şehirde geçirip bu şehir ortamından bir baskı hissediyor olmam. Şehir ortamının temsil ettiğı siyaset tarafından baskılama, bu da işte Türkiye'deki genel siyasi ortama bağlayabiliriz yani. Bakıyorsun sokakta aslında işte benim kaygılandığım bir çok şey işte; kadın hakları, hayvan hakları işte queer meselesi bunlara duyarsız insanlarla aynı şehri paylaşıyoruz ve bu insanlar çevre bilincine de sahip değiller. Ama bir de çevre bilincine sahip olan insanlar var. Ve onlarla dayanışıyorum, onlarla yakınlık kuruyorum. (Görüşmeci, 15)

Bostandan önce hepimiz kendi kabuğumuzda yaşayan tiplerdik. Biraz daha sosyal olmayı keşfettik. Aynı idealle, ortak idealle bir şeye başladığınızdaki arkadaşlık ve dayanışma daha farklı bir şey. (Görüşmeci, 9).

Neoliberal kent politikalarınca kamusal alanın yok edilmesi ve kolonizasyonu, neyin meşru görülüp neyin görülmeyeceğinin sınırlarının net bir şekilde çizilmesi, kamusallığı ve kamusallık yoluyla üretilen dayanışmayı da hedef almaktadır. Bu bağlamda hem bostanda üretilen dayanışma hem de diğer oluşumlarla kurulan ilişkiler en az yeşil alan üretmek kadar elzem görülmektedir. Bostan bu anlamda, hem mekânı sahiplenerek, dönüştürerek savunmanın, hem de daha genel toplumsal, ekonomik, ekolojik endişelerin dile getirilip tartışıldığı; bunun da farklı oluşumlar, kolektifler ve ağlarla dayanışma ve karşılıklı öğrenme içerisinde yapıldığı bir zemin olarak düşünülebilir.

Dayanışmak zorundayız yani hani DÜRTÜK bütün bostanlardan ürün toplamaya çalışıyor. Bütün ağlar, şehirde daha güzel bir yaşamı hedefleyen herkese, yani gıdayla ilgilenen, doğayla ilgilenen, yeşille ilgilenen, şehir planlamasıyla ilgilenen her şey bizim konumuz dahilinde zaten. Yani mesele şu; çok asimetrik ve askeri bir hiyerarşi var. Planlar yapılıyor, birileri bunu onaylıyor, bir şeyler oluyor ve biz burada yok sayılıyor. Esas tartışılması gereken şey bu. (Görüşmeci, 13)

Yani KİP'ten arkadaş vardı mesela, marangoz arkadaş. Karadeniz İsyandadır Platformu'ndan geliyordu. Rizeliydi. O anlatıyordu orada olanları. İşte Yıldız Teknik Üniversitesi'nden gelen arkadaşlar vardı. Onlar biri Dersim'li, biri

başka yerli. Orada olan problemleri anlatıyordu. Yani burada pratik işin içinde bu tartışmalar sürekli dönüyordu. Ama biz bunu şey gibi değil, dayatmacı bir şekilde değil de bunun doğalında devam eden bir süreç gördük. Biz sonuçta gelen insanlara şey diyoruz, ben örneğin; geldi, tohum ekildi. “Bu tohum çok değerli, bir altından daha değerli. Çünkü bu yok artık.” Yani bunu söylüyoruz ama bunu şey dille de değil böyle çok solcu bir dille ya da şey dille yapmıyoruz da gerçekten pratiğinde görüyorsun, bu tohumu bulmak zor. Varsa anneannenin sandığında vardır. Başka yerde bulamazsın gibi ya da işte kirlenmemiş toprak. İstanbul’da toprak mı var? Kirlenmemişi geç. (Görüşmeci, 17)

Neoliberal kent yönetişimi kentsel mekânın diğer parçalarını olduğu gibi neyin yeşil alan olarak kurgulanıp kurgulanmayacağını ve o yeşil alanda nelere izin verilip verilmeyeceğini belirleyerek mekânı kurgulamakta ve mekân üzerinde tahakküm kurmaktadır. Bostanlar bu anlamda da iktidarın mekânsal politikasına meydan okuyan ve onun koyduğu sınırları bulanıklaştıran yerlerdir. Ayrıca, kentte sebze üretiyor olmanın kendisi bizzat kır kent ayrımını bulanıklaştıran, üreten kır ile tüketen kent nosyonlarını sorunsallaştıran bir pratiktir. Yalnız Thompson (2015), topluluk bahçesi gibi küreselleşme karşıtı hareketin de sıklıkla kullandığı pratiklere ve yerel küçük ölçekli örgütlenmelere bakarken, hem kapitalizm öncesi imgelem ile kır hayatının fetişleştirildiğini öte yandan böyle pratiklerin modern örgütlenme biçimlerine “taban tabana zıt bir mevcudiyet hissi yaşamalarını” (s. 190) sağladığından, kapitalist bürokratik örgütlenmelerin bir olumsuzlaması olduklarından bahseder (Thompson, 2015, s. 191). Bostan, yalnızca hakim neoliberal kent politikalarına değil aynı zamanda kapitalizmin ürettiği yabancılaşıma, gündelik hayatın standartlaşmasına, uzmanlaşmaya ve metalaşıma da karşı; onun alternatiflerini üretebilecek bir mekân olarak da kurgulanmaktadır:

O doğru şey bir araya geldiği zaman enerji ve motivasyonla, işte bir takım bir şeyler yapmaya gönüllü insanlar ve onun çok da planlı ve ilerisini, önünü çok net göremediğin bir halini, o spontaneliğin çok hoş bir şey olduğu o içindeyken öğrendiğin süreç. Çünkü bunlar bizim çok bürokratik hayatımızda çok bürokrasi var ya ve her şeyi çok öğreniyoruz ya her şeyin doğru tekniğini öğreniyoruz ve herkes ne iş yapıyorsa onunla ilgili eğitim alıyor, ben bu işteyim belki ama hâlâ beni eğitime gönderip bu nasıl yapılmalı eğitimi veriyorlar. Her

şeyimiz çok kalküle edilmiş falan ya bu hayatta işte onun çok tersi.
(Görüşmeci, 2)

Bir görüşmeci, bostanla ilgili motivasyonunu şöyle tarif etmektedir:

Park kaybedilmedi aslında ama oradan çıkıldı falan filan ondan sonra böyle bir sürü insan ortalığa saçıldı ve hani orada o havayı soluduğun o direnişi işte şeyi hissettin beraber olabilmeyi birlikte bir şeyler yapabilmeyi hissettin fakat ondan sonra birden bire kaldı. Tamam bir süre devam etti yok tencere tava çaldık bilmem ne. Hani nereye kadar bunu bir şeye dönüşmesi gereken bir enerji birikti gibi geliyor bana sanki. Tamam hani yetti fiziksel olarak direndin ettin ama bundan ne çıkacağının devamıydı. (Görüşmeci, 2)

Bir diğer görüşmeci de benzer bir şekilde düşüncelerini ifade etmiştir:

İşte oradan çıkan enerji aslında böyle şeyleri yapmaya birazcık da yönelten. Çünkü bir arada durma isteği, bir arada bir iş çıkarma isteği. E bize dayatılan şeye karşı çıkma isteği. Aslında işte yalnızlaşmasını da istiyorlar yani hepimizin bir yandan. Herkes bir şekilde kendi kabuğuna çekilsin öyle yaşasın. Yani evet bireyselleşmek önemli bir yandan ama böyle değil yani. Onların istediği gibi değil çünkü tehdit oluşturuyor herhalde. Aynı kafada, aynı tarzda insanların bir arada olması, bir şeyler üretiyor ve bir şeyler yapıyor olması.
(Görüşmeci, 10)

Roma Bostanı özelinde bostanın mahalle ile kurduğu ilişki kısmen sınırlı olmuştur. Bostanın görünürlük ve açıklığını her fırsatta vurgulayan bostancılar, mahallelinin bostanla ve bostancılık faaliyetleriyle ilişkisinin genelleşemediğini belirtmişlerdir. Aslında bostancılar da bostanın mahalleye görünürlüğü ile ilgili ikircikli bir tutum içerisinde olduklarıdır. Örneğin bostanın yeniden canlandığı ve bu çalışmanın yapıldığı ana kadar geçen sürede bostancılar gerek ana akım medya gerekse alternatif medya ve sosyal medya üzerinden bostanın sahiplenilmesi için uğraşmışlar ama bostanın içine kurulduğu mahallede doğrudan bir tanıtım çalışmasına girmemişlerdir. Yine de bostancıların bostan çevresinde ve bostanda yaşadıkları pek çok “karşılaşma” onların tam da arzu ettiği bostanın kamusalılığına ve açıklığına örnek oluşturacak cinstendir. Merrifield (2006) tam da “kent hakkı” kavramının öngördüğü kentin kullanım değerini önceleyen, canlı, yaşanan anlara ve “sihirli karşılaşmalara” olanak veren bir açık kamusal alan önerdiğini söyler (s. 71). Bir “karşılaşma mekânı” olarak bostan

farklılıkların birbirinden öğrendiği, birbirine değdiği bir mekândır. Bir görüşmeci, belediyenin çöp toplayıcılarından bir tanesiyle yaşadığı karşılaşmayı şu şekilde anlatmaktadır:

Ne yapıyorsunuz siz? dedi, Abi, bostan yapıyoruz. Ee, buradan çok çöp çıkıyor bilmem ne, bostan mı yapıyorsunuz? Hee, dedim. E, ben de anneme bir söyleyeyim dedi, onun da fasulyeleri vardı. (Görüşmeci, 4)

Bir başka görüşmeci de mahalleden hiç tanımadığı bir kadınla yaşadığı karşılaşmayı şöyle anlatmaktadır:

İlk yazımız...Domates ektik biz. Ama şey zannediyoruz hani hiç ürün almadık zannediyoruz, yani domates olmadı. O yüzden bu yaz çok şey yapmak istemedik, bir de çok zahmetli domates bakmak. Domates ekmeyelim dedik. Ondan sonra bir iki fide koyduk. Bir tane kadın geldi. Niye bu sene domates yapmadınız diye kızdı bize. Kadını ilk kez görüyoruz ama. Meğerse o gelip gelip domatesleri topluyormuş...Salça yapmış o domateslerden. (Görüşmeci, 11)

Roma Bostanı görüşmecileri hem bostan çevresinde dolaşan evsizlerin hem de bostanın hemen yanındaki daha önce sözü edilen merdivenlerde oturan, manzarayı izleyen kişilerin de bostanı sahiplendiklerinden bahsetmişlerdir. Örneğin bir görüşmecinin anlatısı şöyledir:

Biz olmadığımızda bostanı koruyan evsizler de var mesela. Hani onlara da çok şey borçluyuz bir yandan...Böyle şey, rakının yanına falan soğan diye almışlar pırasaları. Bu ne biçim soğan diye bir de söylendiler bir gün...Alıyorlar ama mesela çok az alıyorlar, hani biz koparıp veriyoruz, götürüyoruz onlara...Onlarla yaşadığımız tek sıkıntı, ona da bir şey demedik hani bir şey diyemeyiz, çit yaptığımız, fileleri gerdiğimiz şeyler tahtalar. Çok soğuk olunca tabi onları alıp yakıyorlar ısınmak için. Ona hiçbir şey demedik, onun yerine tahta kullanmayalım, metal şeyler bakınıyoruz etrafta hani. (Görüşmeci, 12)

Bu karşılaşma anlarının yaratılmasının yanında bostanın kentliler nezdindeki algısı bostancılara göre bostanın meşruiyeti açısından çok önemlidir. Görünürlük, özellikle medyada görünürlük bostanı ve bostancıların yaptığı işleri anlatmak ve gösterebilmenin yoludur. Özellikle yapılaşma tehdidi altında bir mekân olduğundan bostanın savunulması bütün kentin bostanı sahiplenmesinden geçmektedir. Kamu

otoriteleriyle mücadele alanında da kentlilerin bostanı koruması, bostanın sadece mahalle için değil tüm kent için anlamı olan bir mekâna dönüşmesi ile mümkün olabilecektir. Bir görüşmeci şöyle söylemiştir:

Medyada özellikle hani çıktığı zaman yani sonuçta biz hiçbir dernek değiliz, hiçbir şey değiliz. Bostanı belediyeyle karşı karşıya geldiğimiz noktada en azından ‘Bak burada yer aldık, şurada yer aldık. Burası böyle bir yerdi. Burası da kamu alanı. Burası da kamuya hizmet ediyor’ diyebileceğimiz bir kaynak olsun istiyoruz aslında. (Görüşmeci, 11).

Roma Bostanı tehdit altındaki bir kamusal alanı, son kalan yeşil alanı savunmayı bir meşruiyet zeminine yerleştirmeye uğraşırken, Tarla Taban’da kendi görünürliğini farklı alanlarda mücadele veren çeşitli oluşumlarla da ilişkilenererek anlatmaya ve bostanın sadece sebze yetiştirilmeyen bir yer olduğunu çeşitli platformlarda vurgulamaya özen göstermektedir:

Her yerde etkinlikler başladı işte. Kuzey Ormanları Savunması daha fazla etkinlik yaptı gibi popülerleşti bir anda ve her yerde etkinlikler oldu. Tarla Taban gidip oralarda işte kendini tanıttı. ‘Biz ne yapıyoruz? Tarım politikasında şöyle bir zeminimiz var. Hobi bahçesi de değiliz.’ Böyle kendi çerçevesinde anlatımlarda bulundu, sunumlarda bulundu. İşte BUKOOP gitti tüketim kooperatifi nedir diye anlattı. Üniversitelerde öğrenci kantinleri nasıl olur diye öğrenci kooperatifi anlattı gibi hani buraları daha görünür oldu diyebilirim. Bostanlar patlak verince çok fazla artınca... Biz sonradan gelmiş, yani [...] sonra doğan bostanlarla ilişkilennemiz daha kolay oldu. Zaten oradaki semtlere buradan biri gidip gelen insanlar oluyordu. Tohum paylaşımında çok bulunduk. Yedikule Bostanlarıyla Öğrenci Kooperatifinin bağlantısı oldu. Yeşillikler alındı oradan. (Görüşmeci, 17)

Bostancılar için ürün sembolik ama önemlidir. Önemlidir çünkü bostanın kolektif üretiminin tek somut çıktısıdır. Bir anlamda orada “bir şey” yapıldığının kanıtıdır. Ürünün sembolik olmasının başka bir nedeni de bostandan az mahsul alınabilmesidir, bu da mahsulün daha geniş bir platformda veya mahalleyle paylaşılmasını zorlaştırmaktadır. Görüşmelerden anlaşıldığı üzere, çok değer verilmesine rağmen hem bostanın kuruluş döneminde hem de daha sonra yeniden canlandığı dönemde bostanın mahalleyle bütünleşmesi temel bir hedef olmamıştır. Görüşmecilerin anlatımlarından, bostanın ilk dönemlerde daha çok kendilerinin bir bağlılık ve aidiyet

hissettiği, bir tür evin uzantısı olarak da düşünülebilecek bir mekân haline geldiğidir. Birçok görüşmeci, bostanı tarif ederken “ev” benzetmesi kullanmıştır. Bir görüşmeci, bostandan sonra yaşadığı dönüşümü şu kelimelerle anlatmıştır:

Yani ben gitmek istiyordum, oo gideyim ben ya, İtalya’ya iş başvurusunda bulunmuştum. Sonra gitmeyeyim ya ben, iyi ya buralar ne güzel tatlı tatlıyız gibi öyle bir hâl aldı yani. O aidiyet hissi çok oldu. Umut. Umutlu olmaya başladım. Ondan önce çok umutsuzdum yani. (Görüşmeci, 8)

Burada aidiyet sadece bir umut mekânı olarak tarif edilen ve algılanan bostana değil, bostan ve bostanın ürettiği kamusal ve sosyallik yoluyla bütün kente duyulan veya güçlenen bir aidiyet hissidir.

Yani kişisel olarak, şu noktada işte yazın benim için bir belirsizlik vardı. Bu bahsettiğim burs çıkmadan önce İsveç’e mastıra gitmelik bir durum vardı çünkü burssuzdu ve hani Amerika asıl akademik kariyer için daha iyi. Bu, hani tüm varlığım, İsveç reddettiği sırada bostana gitmeye başladım yoğun olarak ve şey gibi hani, bir yandan İstanbul ile bir bağ kuruyorum. Hem vaktinden önce gitmek istemediğim bir yere gitmek zorundayım. Hani şehirle olan bağımı arttırıyor gibi hissediyordum. Ki aslında daha önceden de, şehirle vedalaşmak anlamında gittiğim mekânlar vardır orası da öyle bir mekân oldu. Ve işte doğayla tekrar bağlantı kurmak. O daha vahşi kendimle iletişime geçmek. Vahşi kendimle iletişime geçmek de değil aslında, daha doğa ile iç içe, doğaya dönük kendimle iletişime geçmek hoşuma gitti. Ama özel, yani gittiğimde mekâna ait hissediyordum. (Görüşmeci, 15)

Başka bir görüşmeciye göre, 2013 olayları ile başlayan ve bostanla devam eden süreçte, kendisinin kenti algılayışı ve kentsel farkındalığı her ölçekte dönüşmüştür:

[...] çevremize bakmaya başladık. Ne oluyor ne bitiyor hem büyüğe hem hükümete şuna buna. Hem de yandaki komşu ne yapıyor, orada inşaat yapılmış, burada yol geçmiş gibi tutup o büyükten taa en ufağa, yediğin yiyeceğe gittiğin yere, gezdiğin ağaca, baktığım şeye başka bakmaya başladım sanki. (Görüşmeci, 7)

Diğer bir görüşmeci de benzer şekilde bostanla birlikte diğer bostanlara ve kentte gıda üretimine dair farkındalığının arttığını şu şekilde ifade etmiştir:

Ben Yedikule Bostanı'nı hiç bilmiyordum mesela gitmemiştim yani, ben bizim bostandan sonra oraya gittim, hep beraber gittik arkadaşlarla. Bu kadar gökdelenlerin, her gün yükselen yapıların içerisinde, bir yerde bir bahçe var yani ve insanlar hakikaten bir şeyler üretiyorlar ve biz onları yiyoruz...Orada tanıştım, orada karşı karşıya geldim. (Görüşmeci, 5)

Diğer bir görüşmeci de 2013 olayları ile başlayan ve bostanda da üretilmeye devam eden duygu ve pratikleri birlikte düşündüğünü şu sözlerle göstermektedir:

Yani dayanışmak, dayanışma hissi [...] ama sonradan 'O kadarmış, unuttuk gitti. Hepimiz başa sardık' gibi olduğum bir dönemde orada yine o dayanışmayı görmek, bir arada iş yapmak insanlarla, o bilgiyi kimseyle hiçbir şey beklemeden karşılığında paylaşım yapmak. O tarz şeyler yine böyle bostan dışında çok göremediğim [...] Hani bu çevremden olan insanlardan değil hiç tanışmadığım insanlardan [...] Hani daha önce hiç görmediğin insanların orada birbirine destek olduğunu görüyorsun. (Görüşmeci, 11)

Roma Bostancılarının atıl bir araziden bir bostan yaratma fikrinin mahalleye yaratacağı sosyal-ekonomik faydadan ziyade kent politikalarına karşı duydukları yabancılaşma ve huzursuzluğun karşısında bir araya gelebilecekleri, dayanışabilecekleri, kendilerini ait hissedebilecekleri, duygudaşlık kurabilecekleri ve ortak üretim yapabilecekleri bir mekân arayışı olarak okumak mümkündür. Bir çok görüşmeci bostanı öncelikle bir “direniş” mekânı olarak tanımlamaktadır:

İlk noktası bir direniş noktası olması, toprağa ayağının bastığı, bu ülkenin senin ülken olduğunu ve onun iyi mutlu bir ülke olmasını istemenin sembolü gibi bir şey. Dostluğun, birlikte bir şey için uğraşmanın sembolü gibi. Hani birlikte bir sürü şey yapabileceğini gösteriyor olması, yalnız olmadığının, hani tek başına evinde oturup işte hayaller kurup, ona buna çatıp buna küfredip buna kızıp yaşamadığın seninle aynı şeyi paylaşan aynı bakışı paylaşan bir sürü insanın olduğunu gösteriyor. (Görüşmeci, 6)

Bu yeni bir direniş biçimi oldu. Çünkü ilk başlarda algı şey oldu yani ne işte oraya iki tane domates ekince direnmiş mi oluyorsun? Çünkü bizim bildiğimiz biçim bu değil. Bizdeki direkt kavga. Sonra onun asıl öğrettiği biçim o oldu. Bunu yapmadan da olabiliyormuş, başka bir şeyle yani direnilebiliyormuş. Orada durarak. (Görüşmeci, 7)

Schmid, (2012) “kent hakkı”nın, hayatın başka türlü olabileceği üzerine pratik bir deney olarak da düşünülebileceğini söyler (s. 43). Yani kent hakkı yalnızca yasal taleplerle ilgili değildir, bizzat alternatif hayat kurgularının denendiği, birbirine eklemlendiği, “başka bir toplum” kurgusunun hayata geçirildiği bir olasılıklar evrenidir. Daha önceki bölümde de belirtildiği gibi Scholl’un (2015) “örnek bir jest olarak ön-canlandırma” diye kavramsallaştırdığı, ideal toplumun anlık gözler önüne serilişi bu deneyin somutlaşması olarak düşünülebilir. Ancak bostanlarda söz konusu olan bu ön canlandırmanın anlık ve geçiciliği değil tam tersine sürdürülebilirliği ve kalıcılığıdır⁴⁰. Takas, kolektif üreticilik ve paylaşım, yatay öz-örgütlenme ve doğrudan eylem gibi pratiklerle “başka bir dünyanın” talebi “şimdi ve burada” olanla sürekli harekete geçirildiği gibi bostancıların bostanı sürdürmedeki kararlı ısrarları da bu talebin geleceğe dönük sürekliliğini sağlamlaştırır.

Bostan dediğin şey bir mikro ülke. Olmasını istediğimiz bir şey. Herkesin mutlu olduğu, herkesin keyifle yaşadığı, kimsenin kimseyi rahatsız etmediği sınırları olmayan bir toprak parçası o. Ve biz o ülke içinde mutluyduk yani. (Görüşmeci, 6)

Kendi kendine organize oluyorsun, kendin yapıyorsun hani yani başka bir şey düşünüyorsun, bir rüyan ya da düşün var, bunun ifadesi gibi bir şey bence...Başka bir dünya, bu kadar çirkin olmayan yani, şehirden tut binalara, her şeye yani. Neyse işte alternatiflerimiz bunlar diyebilmeliyiz yani. Ne istiyorsun; bunu istiyorum, nasıl istiyorsun; işte böyle istiyorum. Bunu yapıyoruz, şunu yapıyoruz. Yani ben kendimi böyle ifade edebilirim. (Görüşmeci, 3)

Her ne kadar bu tezde bostanlar “kent hakkı” çerçevesinde “başka bir dünya” tahayyülünün harekete geçtiği eşitlikçi mekânlar olarak analiz edilseler de, bostanları çelişkiden, anlaşmazlıklardan ve çatışmadan muaf mekânlar olarak düşünmemiz mümkün değildir. Bostancılar tarafından her zaman kamuya ve katılımcılığa açık mekânlar oldukları vurgulansa da pratikte bu katılımcılığın ölçeği Tarla Taban

⁴⁰ Scholl (2015) bu noktada haklarından mahrum bırakılmışların alternatif topluluklar oluşturmada başarısız olabileceğine dikkat çekerken “ön-canlandırma” mantığının statükonun devamına hizmet edecek “sadık bir muhalefet” olması yönündeki eleştirileri de gündeme getirmiştir (s. 212). Bu tez araştırmasının konusunu oluşturan bostanlara bakıldığında, bostanların kalıcılık ısrarının ve uzun vadeli projeksiyonlarının onları statükoya karşı somut bir politika üreticisi konumuna yerleştirdiği ileri sürülebilir.

örneğinde görüldüğü gibi üniversite yönetiminin aldığı kararlarla sınırlanmış veya Roma Bostanı'nda hayata geçirilen permakültür ilkeleri ve tasarım düzenlemesi kimi katılımcıların serbestçe istediklerini ekip dikmesinin önüne geçmiştir. Her ne kadar bostanlar “herkesin bostanı” olarak tarif edilse de küçük ölçekli de olsa tarım gibi emek yoğun bir pratik belirli katılımcıların daha yoğun zaman, çaba ve ilgi ve katılımını gerektirmektedir. Bu nedenle her iki bostanda da hem kararların alınmasında hem de uygulanmasında bir çekirdek topluluk öne çıkmaktadır. Bununla birlikte özellikle Roma Bostanı'ndaki bahçecilik uygulamaları neredeyse tamamen katılımcıların maddi katkılarıyla karşılandığından ve karşılığında herhangi bir ekonomik çıkar ve fayda gözetilmediğinden oldukça masraflı bir iştir. Bu anlamda bir alternatif bahçeci topluluğun oluşturulması mecburen dışlayıcı olabileceği (sınıfsal, kültürel ve sembolik sermayeye bağlamında), hedeflediği kapsayıcılığı ve katılımcılığı üretemediği gibi belirli örgütlenme pratiklerini diğerlerinden üstün ve değerli görerek daha konvansiyonel siyaset biçimlerini reddedebilir. Yine de, görüşülen bostancılarıdan hepsi, çelişkiler ve anlaşmazlıklar konusunda öz düşünümsel bir tavır ve tutum sergilemekte, anlaşmazlıklar karşılıklı konuşularak çözülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, bostanın kapsayıcı olması bostancıların anlatılarında temel bir niyet ve amaç olarak sürekli ifade edilmektedir.

5.4 Mekân Siyaseti Üzerinden

Roma Bostanı ve Tarla Taban'ın Değerlendirilmesi

Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere , akademik literatürde kent/topluluk bahçeleri ile ilgili ekonomik ve toplumsal olmak üzere temelde iki fonksiyonun üzerinde durulmuştur. İstanbul'un “kendin yap” bostanları üzerine yaptığım alan araştırması ise ekonomik fonksiyonun bu bostanlar ile ilgili olarak çok geçerli olmadığını, ancak toplumsallık boyutunun (hem bireylerin ilişkiselliği, hem farklı olanla bir karşılaşma alanı açması, hem de farklı oluşumların ilişkilenebileceği bir zemin olması bağlamında) bu bostanlarda çok güçlü bir biçimde görünür olmasıdır. Türkiye’de artan otoriterlik ve özellikle İstanbul’da yoğunlaşan (fakat İstanbul kentiyle sınırlı kalmayan) neoliberal kent politikalarının özgün bağlamında “kendin yap” bostanlar, temelde bostanın kendisinden öte daha genel bir talebi, bir kamusal alan talebini “kent hakkı” kavramı çerçevesinden dile getirmektedir. Eğer İstanbul’un “kendin yap” bostanları siyasi olarak da analiz edilebilecek bir “kent hakkı” talebiyse, bu bostanları

özgün bir mekân siyasetinin alanları ve bostanlarda üretilen pratikleri ve ilişkileri de siyaset yapmanın bir biçimi olarak düşünebilir miyiz? Hatta bostanlar siyasal olanı ve onun mekânla ilişkisini yeniden düşünmenin ve tarif etmenin bir yolu olabilirler mi? Bu noktada, “kendin yap” bostanların konvansiyonel olmayan bir biçimde siyasi olduğu ve özgün bir mekân siyaseti ürettiği ileri sürülecektir. Temel önerme, “kent hakkı”nın bostanlarda ifadesini bulan, bostancılık pratikleri ve ilişkilennmeleri yoluyla üretilen siyasallığın sonucu olarak dile getirilmesi ve hatta “kent hakkı”nın bu bölümün devamında tartışılacak türden bir siyasallık ve mekânsallaşma ile ancak mümkün olabileceğidir.

İstanbul’un “kendin yap” kent bostanlarının diğer “kendin yap” pratiklerde (park forumları, işgal evleri) olduğu gibi 2013 olayları süreciyle ortaya çıktığı daha önceki bölümde belirtilmişti. Görüşmecilerin hepsi de bostanla olan ilişkilerinde bu sürece vurgu yapmışlar, onun “enerjisinin” yarattığı “gücün” ve dönüşümün bostanların ortaya çıkmasında etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Küresel ölçekte yaşanan kentsel kalkışmalara bakarak “siyasal kenti” yeniden kavramsallaştırmaya açtıkları çalışmalarında Dikeç ve Swyngedouw (2017) şu önemli soruyu sorarlar: “Meydanlar boşaltıldığında, çadırlar kaldırıldığında ve enerjiler dağıldığında, rüya bitip de gündelik hayatın şafağı söktüğünde ne olur? Temel politik soru bunun etrafında şekillenmelidir” (s: 12). Yazarlara göre bu süreçlerin sonunda ortaya saçılan, çoğunlukla tespit ve takip edilmesi kolay olmayan, deneysel, mekânı temellük eden, yeni eşitlikçi, ekolojik yaşam biçimlerini öneren sayısız yerel pratik, oluşum, eylemlilik dünyanın her yerinde hayata geçmektedir. Tüm bu başlangıç aşamasındaki hareketlilik tam da ve özellikle mekânla ilişkileri bağlamında siyasi olarak değerlendirilebilirler ve çağdaş kent çalışmalarının temel bir eksenini olmak zorundadırlar (Dikeç ve Swyngedouw, 2017). Başka bir deyişle, yazarların üzerinde durduğu, politikanın gerçek yerini ve pratiğini belirlemekten ziyade, önemsiz, küçük ölçekli ve açıkça siyasetin veya konvansiyonel kentsel muhalefetin alışılmış yollarından gitmeyen ve belki de kendini öyle tarif etmekten de kaçınan tüm bu hareketliliğin tam da siyasi bir etkinlik olduğunu görünür kılmaktır.

Bu noktada siyasal olanın ne olduğuna ve nasıl tanımlanabileceğine ilişkin yeni ufuklar açmış olan düşünürlerden Rancière’den hareketle önce siyaseti dar siyaset anlayışının dışında farklı bir şekilde kavramsallaştırmak gerekmektedir. Kent çalışmaları alanında da sıklıkla referans verilmeye başlanan Rancière’in siyasal olanı

başka bir şekilde tahayyül etme biçimi bu noktada bostanları anlamaya çalışırken de önemli ufuklar açmaktadır. Öncelikle siyaset, siyaset biliminin konvansiyonel olarak anladığı biçimiyle bir “araştırma nesnesi, belirli bir siyasi düzenin pratiklerinin, süreçlerinin, söylemlerinin ve kurumlarının toplamı” (Kaika ve Karaliotas, 2016, s. 558). değildir. Rancière (2016b), siyaseti bu bağlamda bir iktidar meselesi olarak değerlendirmez, siyasetin bir iktidarın uygulanması veya iktidar için mücadele olmadığını söyler (s. 28). Rancière düşüncesini geliştirirken polis, siyaset (politics) ve siyasal (political) arasında bir ayrım yapar. Rancière’e (2016b) göre polis “cemaat halindeki insanların bir araya gelişini ve rızalarını örgütlemekten ibarettir ve temelinde yerler ile görevlerin hiyerarşik dağılımı vardır” (s. 71). Bedenlerin, yerlerin ve görevlerin hiyerarşik dağılımı belirlerken, görünmeyen, sesi duyulmayan ve bu düzen içerisinde eşitsiz konumlananın pozisyonunun üzeri örtülür ve sanki bir uyum süreci varmış yanılsaması yaratılır. Alışılmış anlamıyla siyaset Rancière için “duyulur olanın şekillenmesidir”; bu da “güçlerin örgütlenmesi, yerlerin ve işlevlerin dağıtımı ve bunun meşrulaştırılması, kısaca müşterek olanın yapılandırılmasını kapsayan prosedürdür” (Sayar, 2015, paragraf 3). Ancak Dikeç’in (2016) de belirttiği gibi, polis bir iktidar kurumu değildir, “zaman ve mekân düzenlerini, yer hiyerarşilerini ve bunların aracılığıyla kurumsallaşmış ve meşrulaşmış tahakküm biçimlerini tesis eden bir simgeleştirme biçimi (dir)” (ss. 59-60). Siyasal olanı açamlarken ise Rancière (2016b), siyasal olanın “ayrı türden iki sürecin karşılaşması” (s. 71) olduğunu söyler; bunlar polis ve Rancière’in eşitlik diye nitelediği süreçlerdir. Kendi ifadesiyle “eşitlik, politikanın sonradan uygulamaya koyduğu verili bir şey, yasada cisimleştirilmiş bir öz, ya da politikanın ulaşmayı amaçladığı bir hedef değildir. Eşitlik, kendisini işlerliğe koyan pratikler içerisinde seçik kılınması gereken salt bir önvarsayımdır” (Rancière, 2005, ss. 56-57). Ona göre her polis eşitliğe zarar verdiğinden siyasal olan “eşitliğin doğrulanmasının verilmiş bir zararın, bir haksızlığın incelenmesi biçimine bürüneceği sahnedir” (Rancière, 2016b, ss. 71-72). Ona göre birbiriyle iç içe olan bu üç süreç, yani polis, siyaset ve siyasal olan birbirinden farklıdır, “siyasal olan siyaset ile polisin bir haksızlığın, bir zararın ele alınışında karşılaşmalarıdır” (s. 72); siyaset aslında özgürleşme sürecidir; başkalarının öne sürdüğü gibi ister azınlık isterse çoğunluk olsun herhangi bir topluluğa özgü olanın dışı vurumu olarak görülemez ve bu bağlamda siyaset bir topluluğa has olanın dışavurumuyla özdeşleştirilemez. Böyle bir perspektiften bakıldığında öncelikle kimlik siyaseti sorunlu gözükmemektedir zira hangi kimlik çerçevesinde talepler ve eylemler örgütlenirse örgütlensin, bu talepler verili

düzen içerisinde çıkarların müzakeresi biçimini alacaktır. Rancière'in kavramsallaştırması üzerinden düşünüldüğünde, siyaset bir içerilme/dışlanma meselesi değildir, dışlananların içerilmesi ve bu anlamda belirli bir grubun eşitlik ve katılım talebi de değildir (Dikeç, 2002, s. 94). Bir uzlaş rejimi öngören, bu çıkarlar müzakeresinin karşısında, Rancière'in siyaset anlayışı farklılaşır. Sayar'ın (2015, paragraf 6) da ifade ettiği gibi:

Mekânın ve yeteneklerin bölüşümünde bir çatlak ortaya çıktığında başlayan politika, ortak nesnelerin tanımlanmasına imkân tanıyan duyumsanabilir çerçeveleri yeniden yapılandırma etkinliğidir. Politika, ilkin bireylere ve gruplara belli tipte bir mekân ve zaman, belli bir var olma, görme ve söyleme biçimi tahsis ederek bireyleri ve grupları emre ve itaate, kamusal hayata veya özel hayata hazırlayan “doğal” düzenin duyumsanabilir apaçıklığını bozar. Yani mutabakat rejiminin bir uyuşmazlıkla, bir ihtilafla boşa çıkarıldığı pratiğin adıdır.

Bu bağlamda Rancière'in düşüncesinde siyaset yalnızca profesyonel veya teknik anlamda belirli kurumlar ve aktörler tarafından ve onlar aracılığıyla yapılan bir uzmanlaşmış karar alma ve eylem alanı değil, olumsal (contingent) olarak kurulmuş bir düzen olduğundan, bu düzenin kuruluşu yeniden düzenlenebilir ve şekillendirilebilir (Dikeç, 2016). Siyaset polis düzenini aksatır, polisin tesis ettiği ve doğallaşmış görünen düzeni sorgular, onun simgeleştirme biçimlerini açık eder (Dikeç, 2002, s. 94). Bu belirleme, polis ve siyasetin birbirinden ayrı alanlar olduklarını, bu anlamda siyasetin polis dışında gerçekleşmesi gerektiğini göstermediği gibi tam da polis ve siyasal olanın iç içe geçmişliğini ve siyasal olanın, polisle mücadele içerisinden ve onun sayesinde bir imkân olarak ortaya çıktığının altını çizer (Dikeç, 2017, s. 51).

Rancière'e (2016b) göre siyaset uzlaşımın olduğu değil olmadığı yerde olur, “siyasal dışavurum, daha önce görülmek için sebebi olmayanı gösterir; bir dünyayı bir başka dünyanın içine yerleştirir” (s. 151). Ona göre siyasetin önceden belirlenmiş bir yeri olmadığı gibi önceden verili özneleri de yoktur. Siyasi özneler bizzat uyuşmazlığın sahnelenmesi dolayısıyla kurulur, ne siyasetin yeri ne de özneleri önceden verili ve sabittir, ikisi de geçidir (s. 152). Dolayısıyla, siyasal özne siyasetten önce gelmediği gibi siyaset de siyasi kimlik edinme süreci değildir; siyaset bir dünya yaratma sürecidir ve herkes siyasi özne olabilir (Dikeç, 2013, s. 83). Bu özneleşme, toplumsal aktörlerin

kimlikleri yoluyla değil, eyleme biçimleriyle eşitliği sergilemeleri yoluyla gerçekleşir (s. 88). Rancière’e göre siyasal olan, dünyayı alışılmış ve rutinleşmiş anlama biçimi olarak düşünülebilecek olan sağduyuyu kesintiye uğrattığında mümkün olur (Dikeç, 2012, s. 278). Swyngedouw’da (2014) bu belirlemeyi “siyasalın dönüşü” kavramsallaştırmasıyla yorumlamış, siyasal olanı verili demokratik düzenin eşitsizleştirici pratikleri karşısında eşitliği performatif olarak sahneleyenlerin ve eyleyenlerin sahası olarak tarif etmiştir (s. 123). Rancière’e göre eşit addedilmeyenler, sesi uğultu olarak duyulanlar, “sesini söz olarak ilan eder”, kendi eşitliğin bir söz ve eylem olarak pratik ettiği anda eşitliği sahneler, özgürleşir (Türk, 2008, s. 264). Bu anlamda, “kendini muhatap ilan etmek, azınlık olmaktan çıkıp ‘ortak bir dünyanın ortak paylaşılanı olarak kendini olumlamak...eşit olarak ve eşitlik için edimde bulunmak” (s. 265) siyasal olanın ve özgürleşme sürecinin temelidir.

Son dönemde Rancière’in düşüncesi eleştirel kent kuramı (Swyngedouw, 2009), planlama teorisi (Purcell, 2014) ve kent hareketleri (Davidson ve Iveson, 2014; Swyngedouw, 2014) alanlarında sıklıkla anılmaya başlanmıştır. Özellikle Dikeç (2005; 2012; 2016), Rancière düşüncesindeki mekânsal içerimleri açığa çıkararak, mekânı bir siyaset yapma biçimi olarak düşünmeyi önermiştir. Rancière (2016a) için siyaset “özgül bir mekânın konfigürasyonudur; belirli bir deneyim alanının, ortakmış ve ortak bir karara bağlanmış gibi konumlandırılan nesnelerin, bu nesneleri gösterebilen ve onlar konusunda akıl yürütebilen öznelere bulundugu bir alanın şekillenmesi” (s. 28) olarak tanımlamıştır. Ona göre Rancière sıklıkla mekânsal metaforlara başvurmakla kalmamış, mekânı siyaset kavramsallaştırmasında önemli bir araç olarak görmüştür. Bu noktayı vurgulamak için Rancière’den alıntıl原因an Dikeç (2016, s. 60):

Nihayetinde siyasette her şey mekân dağıtımına yol açar. Bu yerler nedir aslında? Nasıl bir işlevleri vardır? Onları kim işgal edebilir? Bana göre siyasal eylem her zaman ihtilafli yer ve rol dağılımı olarak toplumsala etki eder. Kimin belirli bir yerin ne olduğunu ve orada ne yapıldığını söylemeye yetkili olduğunu bilme meselesidir her zaman.

Literatürde de altı çizildiği üzere Rancière’in düşüncesinde mekân kendi başına verili bir şekilde siyasal değildir. Ancak hem polis hem de siyaset mekânlar üzerinden işleyerek, onlar dolayısıyla hareket eder. Mekân, polis mekânları hiyerarşik şekilde düzenleyerek, dağıtarak, paylaştırarak; siyaset de “bu düzenler yeni mekânlar için yer

açılmasıyla aksatıldığında” (Dikeç, 2016, s. 62) siyasallaşır; “mekânın siyasal bir imlası olması için bir şekilde kurulu şeyler düzeninde bir değişimle ilişkililmesi, yeni dağılımlara, ilişkilere, bağlantılara ve bağlantı kopmalarına yol açması gerekir” (s. 65). Burada kastedilen aksatmanın yalnızca fiziksel mekânda değil, toplumsal olarak doğrudan maddi ilişkiler, yakınlıklar ile üretilen mekân ve mekân hakkında düşünme, konuşma, mekânı tahayyül etme ve imkânlarını hayal etmeyi de içeren sembolik, temsili mekânlarda yaratılmasıdır. Yine Rancière’den hareketle bu aksatmanın eşitlik için; herkesin herkesle eşitliği için yapıyor oluşu, tam da bu eşitsizliğin yadsınmasının açık edildiği ve yanlısın sahnelenmesi anlamına geldiğini vurgulamak gerekir. Dolayısıyla, formel eşitliğin verili düzen tarafından sürekli askıya alındığı bir ortamda eşitliğin sahnelenmesi yeni siyasal öznellikler kurabileceği gibi dönüştürücü olanakları da barındırır (Dikeç, 2017, ss. 52-53). Benzer bir noktayı vurgulayan Boano ve Kelling (2013), siyasal özneleşme ve eşitliğin sahnelenmesinin performatif oluşuna vurgu yaparak siyasal özneleşmenin daha farklı ilişkiselliklerin dolayımıyla kurulan mekânları da içerebileceğinin altını çizmişlerdir. Onlara göre bu süreç mekânların aktörlerin görülüp, duyulabileceği yeni mekânlar üretmesi ve bu mekânlar yoluyla var olması yoluyla da mümkün olabilir (s. 46).

Bu bağlamda literatürde Rancière’i uyarlayan bir çok çalışma, onun siyasal kavramsallaştırması çerçevesinde kentsel mekânda, onu yeniden sahiplenerek ve yeniden düzenleyerek kendini güçlü şekilde görünür ve duyulur kılan Occupy, Indignados ve İstanbul’daki olaylara atıf yapmaktadır (Swynegedouw, 2014; Kaika ve Karaliotas, 2016). Böyle olaylar, tam da uyuşmazlık siyasetinden hareketle, “duyulurun paylaşımında” bir çatlak yaratmış, “aksiyomatik eşitlik varsayımı temelinde işlevlerin ve mekânların dağıtımını kesintiye uğratmıştır” (Swynegedouw, 2014, s. 131). Dikeç ve Swynegedouw (2017), sönümlenmesi kaçınılmaz olan bu “an”lardan özgürleştirici bir mekânsallaşma sürecine, bu “an”larda ortaya serimlenen eşitlik tezahürünün küresel ölçekte ortaya çıkan sayısız ve siyasal olarak olgunlaşmamış türlü pratikte nasıl ifade bulduğuna bakılarak, kent siyasetinin yeniden düşünülebileceğini ifade ederler. Elbette bu perspektif, kurumsallaşmış bir düzen olan siyaset ile yeni mekânsallıkların kesintiye uğratarak, çatlak açarak üretildiği bir alanda, tam da bu ikisinin dolaşıklığında gerçekleşecektir.

5.5 Bölüm Sonucu

Bu bölümde Ranciere'in düşüncesinde siyasetin nasıl kavramsallaştırıldığı aktarılmış ve bu çerçeveden hareketle bostanları mekân siyaseti üzerinden değerlendirmenin bir yolu açılmıştır. Bu bağlamda, bu araştırmanın konusunu oluşturan bostanları siyasal olarak tanımlamak mümkündür. Öncelikle eğer eşitlikçi siyaset, verili meşruluk ve tahakküm düzeninde bir kopuşa işaret ediyorsa ve “sesi olmayanların” sembolik kuruluşu siyasalın kurulmasının temelindeyse (Swyngedouw, 2014, s. 130) o halde bostancılar kendilerini yok sayan düzene, o şekilde düzenlenmemiş bir yeri dönüştürerek, kolektif eylem ve bir aradalık yoluyla bir siyasal öznelikle oluşturmuşlardır. Bir önceki alt bölümde bostancıların anlatılarından da görüleceği gibi, bostancıların büyük çoğunluğu kendilerini önceden tarif ettikleri bir siyasi kimlik ile tanımlamamaktadırlar. Bostancıların hepsi, 2013 toplumsal olayları ile başlayan ve sonrasında devam eden süreçte doğrudan eylemlilikleri ve bir aradalıklarıyla, beraber üretirek, öğrenerek ve başka oluşumlarla da ilişkilenererek eşitlikçi ve dayanışmacı mekânlar üretirek siyasal öznelerle dönüşmüşlerdir. Bostancılar, önceden verili olan bir kimlik doğrultusunda bir araya gelmemişler, bizzat bir uyuşmazlığın bostancılık yoluyla sahnelenmesinde kendilerini görünür ve duyulur kılmışlardır. Bostanların inşası, bostanları ve bostancıları, şeylerin düzenlenme, algılanma alanına sokmuş, bostancılık pratikleri ve bostanlar, şeylerin verili düzeninin, adeta “doğallaşmış” olanın eleştirel bir yeniden değerlendirmesini içerdiği ölçüde, onları görünür kılmıştır.

Örneğin bostancılar, orada var olabilmek için resmi kurumlarla irtibata geçmemiş, verili bir mekânı yeniden düzenleyebilmek adına bir içerilme talep etmemişlerdir. Bostanı inşa ederek bostancılar, hem kendi var oluş nedenlerini kurmuş, hem de bu var oluşu uyuşmazlık çerçevesinden harekete geçirmişlerdir. Daha önce de vurgulandığı gibi, siyaseti bir uyuşmazlık, çatışmaların bir alanı olarak değerlendiren bu perspektiften bakıldığında, bostancıların, bostancılık pratikleriyle deneysel ilişkisi hem kendilerinin dönüşümüne hem de göreceli olarak sınırlı olsa da çevreleriyle kurdukları ilişkinin dönüşmesine yol açmıştır. Bu anlamda, yerlerin ve mekânların hiyerarşik dağıtımında bir kesinti yaratan bostancılar, bunu yalnızca önceden tarif edilmiş bir kimlik için değil, yalnızca kendileri için de değil ama herkes için eşitlik prensibinde yapmışlardır.

Bostancıların tek meselesi, mülakatlardan da görüldüğü üzere, bostanın bostan olarak kalması değildir. Bostanın bostan olarak görüntü alanına girmesi, kentsel mekânın

düzenlenişi, bunun hangi mekanizmalarla yapıldığı, kentsel alanın düzenlenişinin ve tanziminin hangi varsayımlara dayandığı, bu dayanağın nasıl bir içerme/dışlama ilişkisi kurduğu gibi konuları açık etmiş, kentsel mekânın ekolojik prensiplerle, kolektif olarak, dayanışmacı pratikler ve öz örgütlenme yoluyla kurulabileceğini doğrudan sahnelemiştir. Dolayısıyla, kentsel mekânsal üretime dair neyin konuşulabilir, hayata geçirilebilir, tahayyül edilebilir olduğuna dair alanı bostancılık pratikleri ve bostanlar yeniden tarif etmişlerdir.

Rancière'in siyasal kavramı polis düzeninin yanlışının eşitlik prensibiyle karşılaşması olarak anlaşıldığında, bostancılar bu karşılaşmanın kendisini “bostancılar” olarak kurarak hayata geçirmişlerdir. Özellikle kentsel mekânın, kamusalığın, çevrenin ve doğrudan kentlilerin kendilerini var etme koşullarının yıkımında somutlaşan bu yanlış, önce 2013 olaylarında daha sonra da bostanlarda eşitlik prensibiyle karşılanmıştır. Eşitlik, bütün kent, bütün toplum için iddia edilmiştir. Bu anlamda bu iddianın kalıcılığı bostanların kalıcılığı ile de ilişkilidir.

Siyasallaşan mekân ve mekânsallaşan siyasal olarak Roma Bostanı ve Tarla Taban sosyo-mekânsal düzeni farklı bir şekilde yeniden kurarak, eşitlik temelinde sosyo-ekolojik bir düzenlenmenin imkânını ve potansiyellerini gözler önüne sermektedir. Bostanlar, yalnızca kent içinde tarımın mümkün olduğunu göstermekle kalmamış, kent bahçeciliği ve onun öngördüğü alternatif dayanışmacı ve tabandan pratiklerin kentlerin ve toplumların yeniden konfigürasyonunda merkezi olduğunu göstermiştir. Eğer siyasal olanı doğallaşmış “sağ duyuda” bir çatlak olarak düşünürsek, bu çatlağın bostancılık pratikleri, kentsel kamusal mekânların eşitlikçi kurulumu, doğrudan eylem ve doğrudan katılım ve demokrasi gibi değerlerin eylemlenmesiyle açıldığı görülmektedir. Bu pratikler aracılığıyla hem yeni mekânsallıklar açılmakta, hem de bu mekânsallıklar yeni bir arada olma ve ilişkilenebilir biçimlerine şekil vermektedir. Bu bağlamda, eşitlik sadece kentsel karar mekanizmalarına içerilme talebi şeklinde temsili ve sözsöz olarak dile gelen değil, bir arada eylem ve dayanışma yoluyla cisimleşen bir iddia olarak tezahür etmiştir.

Bu bağlamda, siyasal olanı kent hakkı ve kentsel katılımcılık ile birlikte düşünmek, hem bu üç eksenin birbirine temas etmesi hem de İstanbul'un bu tez çalışmasına konu olan bostanlarını bu eksenler üzerinden anlamlandırabilmek için gerekli görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, bostanlar kentsel mekânın üretiminde doğrudan katılımcılığın bir örneği olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bostanlar doğrudan

katılım ve mekânın temellük edilmesi ile kent hakkı iddiası olarak, “duyulurun paylaşımını” kesintiye uğrattığından siyasal olarak değerlendirilmişlerdir. Purcell’in (2015) de belirttiği gibi, Lefebvre’e göre siyasal mücadele mutlaka mekânsal bir mücadele de olmak zorundadır ve böyle olduğu ölçüde de toplumsal dönüşümle ilgilenmelidir.

Buradan hareketle “kent hakkı” iddiasının kendisini bostanlar bağlamında şeylerin düzeninde çatlak açan bir iddia, eşitliği sergileyen bir sahneleme, bir siyasallaşma süreci olarak okumak mümkün görünmektedir. Bu süreç öncelikle aktörlerin bir mekânı üretebilmek üzere eşitler olarak bir araya gelmesi, organize olması, araç gereçleri mekânın birlikte üretimi için beraberce işe koşması, bunun için gerekli konfigürasyonu kendi belirlediği biçimlerde düzenlemesi şeklinde olmuştur. Toprağı, ekip biçmeyi, sulamayı, bitkileri ve yetiştirme koşullarını öğrenmenin ötesinde, bu süreç onlara metalaşmış olan endüstriyel tarımı sorgulama ve kalıplaşmış tüketim anlayışlarını da dönüştürme imkânı vermiştir. Yoğun emek gerektiren tarım faaliyetini düzenleyebilmek, idare edebilmek, çıkan kişisel anlaşmazlıkların üstesinden gelebilmek, lidersiz bir dayanışma ve karşılıklı öğrenme ilişkisinin kurulması da bu süreçte somutlaşmıştır. Mekânın bir bostan olarak üretimi tam da bu öz-örgütlenmeye ve öz yönetime dayanan ilişkilerin kurulabilmesi, geliştirilmesi dolayısıyla mümkün olmuştur. Bu anlamda bostan bir doğrudan planlama etkinliğidir ancak bunu formel planlamanın çerçevesi, kurumları, ilişki ve bilgi biçimleriyle yapmamış, bunu yapabilmek için alternatif ilişkisellikler ve öğrenme biçimleri geliştirmiş ve örgütlemiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışmasının amacı bir “kendin yap” kentleşme örneği olarak Roma Bostanı ve Tarla Taban’ı “kent hakkı” kavramıyla ilişkilendirerek tartışmak ve kentsel mücadele ve kentsel katılımcılık bağlamında böyle pratiklerin olasılıklarını değerlendirmektir. Bu çalışma öncelikli olarak bu bostanların Türkiye bağlamında birer “kendin yap” kentleşme örneği olarak değerlendirilebileceği hipotezine dayanmaktaydı. Bu araştırma kapsamındaki saha çalışması ve “kendin yap” kentleşme üzerine değerlendirilen akademik literatür daha önceki bölümlerde de gösterildiği üzere birer “kendin yap” kentleşme örneği olduğunu doğrulamıştır. Douglas’ı (2014) takip ederek en geniş tanımıyla “kendin yap” kentleşmeyi hedefleri ve amaçları çeşitlilik gösterse de bireylerin veya grupların kentsel mekânların önceden belirlenmiş ve düzenlenmiş kural ve kullanımlarına izinsiz doğrudan müdahalesi” (s. 8) olarak ele aldığımızda bu bostanlar tam da “kendin yap” kentleşmenin birer örneğidir. Bostancıların motivasyonları homojen değildir; saha çalışmasında da gösterildiği gibi kentte toprakla ilgilenmek, kentin yok edilen yeşil alanlarını korumak, kendi yiyeceğini üretmek, ekolojik kaygılar, diğerleriyle beraber üretmek, sosyalleşmek ve kendini ifade edecek bir alan bulmak bu motivasyonların başında gelmektedir.

Bu araştırmayı ortaya çıkaran temel sorunsal Türkiye bağlamında “kendin yap” bostanların hangi spesifik siyasi, toplumsal bağlam içerisinde ortaya çıktığının ve bu bostanların nasıl bir kuramsal çerçeve içerisinde analiz edilebileceğinin araştırılmasıydı. Bu sorunsal ekseninde bu çalışma önce “kendin yap” kentleşmenin akademik literatürde nasıl yorumlandığına odaklanmış, “kendin yap” kentleşmenin özellikle Batı coğrafyasındaki tarihsel köklerine eğilmiş ve daha sonra da “kendin yap” kentleşme örneklerinin bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan İstanbul’un yeni bostanlarını akademik literatürde kent bahçeleri tartışmasının içerisine oturtmuş ve İstanbul’un yeni bostanlarının ortaya çıkışını kendi özgül koşulları içerisinde Türkiye’deki neoliberal kent politikaları ile ilişkilendirmiştir. Türkiye’nin neoliberalizasyonu ve paralel uygulanan neoliberal kent politikaları ekseninde değerlendirildiğinde “kendin yap” kent bostanları bu sürece bir tepki olarak oluşan 2013 olaylarının yarattığı etki ve motivasyonla ortaya çıkmış,

bostancıların sosyo-mekânsal örgütlenmeleri ve önerdikleri pratikler de büyük ölçüde bu olaylar ve sonraki süreçte şekillenmiştir. Bu çalışma göstermektedir ki bir kentsel mekân talebi olarak Roma Bostanı ve Tarla Taban otoriter neoliberal kent politikalarına karşı “kent hakkı” bağlamında değerlendirilebilir. Çeşitli yazarların da belirttiği gibi özellikle İstanbul’da mahalle dernekleri ve dayanışma platformları kentsel muhalefetin niteliğini büyük ölçüde değiştirmiş, özellikle bu süreçte bu platformların ve oluşumların kamusal alan mücadelesi ekseninde birbirleriyle ilişkilenecekleri daha mümkün ve gerekli hale gelmiştir (Ünsal, 2014, s. 122). Bu çalışma bostanlar gibi mikro-mekânsal pratiklerin de kent siyaseti açısından yeni bir alan açtığını ve bu alanı farklı mücadelelerin ilişkilenebileceği dayanışmacı bir zemin olarak kurguladığını öne sürmüştür. Örgütlü kentsel mücadele veya alışılmış kentsel muhalefet ve siyaset biçimlerinden farklı olsa da Roma Bostanı ve Tarla Taban “kendin yap” pratikler yoluyla “kent hakkı” talebinin somut olarak dile getirildiği, bu anlamda da kentsel mücadelenin alternatif biçimlerini ortaya koyan çarpıcı örneklerdir.

Tarla Taban bir üniversite yerleşkesinde üniversiteden akademik ve idari personelin, öğrencilerin ve hatta üniversite bünyesinde olmayan ilgili katılımcıların karşılıklı öğrenme, dayanışma ve beraber çalışma yoluyla kurdukları bir bostan olmanın ötesine geçmiş, kent tarımı yoluyla ekolojiyi gözetken, alternatif üretim/tüketim ve paylaşım ilişkilerinin geliştirildiği, gıda politikalarını dönüştürmeyi amaçlayan bir oluşum olmuştur. Bostancılar yalnızca yerleşke içinde tarımsal üretim yapmakla kalmamış, maden mücadelesi, çiftçi hareketleri, HES ve nükleer karşıtı mücadele, alternatif üretici/tüketici kooperatifleri gibi bir çok farklı mücadeleyle dayanışabileceği bir zemin olmuştur. Bunun ötesinde Tarla Taban bir üniversitenin de ne olması gerektiği meselesini sorunsallaştırmış, bir kurum olarak üniversitenin kendisini tüm bu mücadeleler ve tartışmaların kurgulanıp sürdürüldüğü bir mekân olarak yeniden hayata geçirmeyi önermiştir.

Roma Bostanı Cihangir mahallesinde bir atıl alanı yeşil alana dönüştürmekle kalmamış, farklı toplulukların, birey ve grupların bir araya geldiği bir dayanışma mekânı olarak da inşa etmiş, bostancıların nasıl bir kentte hangi değerlerle yaşamak istediğinin de kurgulandığı bir zemin olmuştur. Roma Bostanı’nın halen aktif bir bostan olması bu bostanın belirli bir kentsel mekâna yapılan ufak çaplı bir düzeltme veya iyileştirme olmanın çok ötesinde alternatif kentsel mücadele ve siyasetin kurgulanması açısından da önemli olduğunun göstergesidir. Bu noktanın altını çizen

bir gelişme 2017 yılında yaşanmıştır. 2011 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan ve Taksim’e alışveriş merkezi inşası ve Roma Bostanı’nı da içerisine alan Cihangir’in son kalan yeşil alanı Sanatçılar Parkı’na sosyal merkez yapılmasını mümkün kılan ve Beyoğlu Mahalle Dernekleri’nin dahil olduğu bir çok meslek örgütü tarafından da dava açılan Beyoğlu İmar Planı, Temmuz 2017 tarihinde yüksek mahkeme tarafından iptal edilmiştir. Bu sonuca giden süreçte Roma Bostanı’na bilirkişi gelmiş, bostancılardan bir kısmı bostanı ve orada “kamu yararına” yapılan işleri bilirkişiye bir rapor olarak sunmuşlardır. Bostan davanın resmi bir tarafı olmasa da Beyoğlu İmar Planı’nın yüksek mahkeme tarafından iptali bir “kendin yap” bostan olan Roma Bostanı’nın da görünür olmaya, kendini anlatmaya ve kalıcılığına yaptığı vurgunun bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bostancılar, bostanı yoktan var ederek, bostan alanını sahiplenerek ve yalnızca kendilerine değil tüm kente mal ederek resmi yargı önünde de kendilerini meşru kılmışlardır. Beyoğlu İmar Planı’nın iptali, dava açan meslek odaları ve örgütlü kent oluşumlarına bağlı olduğu kadar “kendin yap” bostanın kendini var etme mücadelesinin de bir sonucu olarak görülebilir. Bu sonuç aynı zamanda Roma Bostanı’nın kent hakkı talebinin doğrudan katılımcı kentsel planlamayla kurduğu ilişkiye de işaret etmektedir, dava kazanımı tam da Roma Bostanı’nın formel planlama mekanizmalarının ve aktörlerinin dışında bir anlayışla planlamasının bir anlamda tanınmasıdır.

Bu tez, Cihangir Roma Bostanı ve Tarla Taban’ın neoliberal kent politikaları karşısında bir kamusal mekân talebi olarak ortaya çıktığını ve “kent hakkı” çerçevesinde analiz edilebileceğini göstermiştir. Roma Bostanı özelinde bostancılar kullanılmayan atıl bir alanı ortaklaşa ekip biçerek yeşil bir alana dönüştürmüşler, bunu yaparken de her ne kadar sınırlı kalsa da hem mahallenin hem de kentlilerin zihinsel haritalarında bostanları bir kamusal mekân olarak yerleştirip sahiplenilmesini amaçlamışlardır. Bostancıların gerek mahalleliye, gerek gelip geçenlere gerekse her türlü medya aracılığıyla motivasyonlarını ve eylemlerini kentlilere anlatma çabası; tam da bu ilişkisellik yoluyla çevreleriyle kurdukları yapıcı iletişim; kamusal mekânın örgütlenmesinde alternatif olasılıkların varlığını göstermekle kalmamış aynı zamanda bostancıların eylem ve pratiklerinin somut sonuçlarıyla sürdürülebilir bir kent bahçesinin doğrudan ve tabandan katılımcılık yoluyla inşa edilebileceğinin de ispatı olmuştur. Katılımcılar dayanışmacı ve kolektif pratikleri yoluyla yalnızca bir yeşil alan yaratmakla kalmamışlar, mekânı dönüştürerek sahiplenmişler ve temellük etmişlerdir.

Roma Bostanı yoluyla bostancılar kentsel mekânların üretilme, düzenlenme ve denetlenme biçimlerine meydan okumuşlardır.

Bu çabalar yine de Roma Bostanı söz konusu olduğunda, bostanın bu araştırmanın sonuçları kapsamında içine kurulduğu mahalle ile sınırlı bir ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Mahallede görüşülen kişilerin bostana yönelik algı ve tutumlarında çeşitlilik gözlemlenmektedir. Özellikle mahallede esnaf olarak çalışanlar bostandan haberdar değilken, mahallede yaşayanların bostandan haberdar olanları da, bostana katılımcı olarak gitmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun sebepleri arasında bostanın belirli bir grubun sahipliği olarak algılanması ve bostanda ilişki kurulacak kimsenin bulunulmaması olarak gösterilmiştir. Yine de görüşülen mahalle sakinlerinden bir çoğu bostana gitmeseler dahi bostanın bir kamusal alan olarak mahalledeki varlığını önemsediklerini belirtmişler ve bostanın yeşil alan azlığı, sağlıklı gıdaya duyulan ihtiyaç ve bir araya gelme gibi noktaları açığa çıkarttığını belirtmişlerdir. Bu nokta hem bostanın içine kurulduğu mahalle ile daha organik ilişkiler geliştirme anlamında eksik kaldığına hem de böyle ilişkilerin geliştirildiği taktirde mahallede bostanı sahiplenme düzeyinin ve bostan katılımcılığının da artacağına bir işaret olarak yorumlanabilir. Bunun yanında, bostanın yakın çevresiyle, gelip geçenlerle, merdivenlerle, diğer oluşumlarla ve sosyal medya çağrıları yoluyla tüm kentten gelen katılımcılarla geliştirdiği verimli ilişkiler, bostanın sadece mahalle için değil tüm kent için yeşil alanların metalaşması, sağlıklı yerel gıda üretimi ve ekoloji bağlamında kendini görünür ve meşru kıldığına göstergesidir. Bostan dolayısıyla talep edilen kent hakkı bu ilişkisellikler yoluyla farklı toplumsal çevrelerin de söz ve eylem dağarcığına dahil olabilmekte ve çoğalabilmektedir. Aynı şekilde, başka oluşumların ve mücadelelerin talepleri de bostan yoluyla hem mahalleye hem de bostanı farklı mecralardan takip edenlere görünür olabilmektedir.

Tarla Taban ve Roma Bostanı farklı katılımcıların bir araya gelerek, dayanışma, ortak üretim ve karşılıklı öğrenme yoluyla yalnızca sadece ekip biçtikleri değil onun ötesinde dayanışmacı ve kolektif alternatif pratiklerin yeşerdiği ve sürdürüldüğü bir toplumsallık mekânı olmuştur. Bu anlamda sadece bostanın kendisi değil aynı zamanda bostanı ortaya çıkaran pratikler ve toplumsallık “kent hakkı” talebinin somut olarak dile getirildiği mecra olmuştur. Bostancılık pratikleri, bostancıların kendilerini mekâna kazıyarak görünür oldukları ve mekânı arzu ettikleri biçimde planlayabilmelerinin bir yolu olmakla kalmamış, aynı zamanda “kent hakkı”nın talep

edildiği bir alan haline getirmiştir. Yalnızca bostandaki varlıkları değil, kolektivite, eşitlik ve açıklığa yaptıkları vurgu bu talebi bostanın mekânsal sınırlarının ötesine taşıyarak bir özgürlük ve demokrasi talebine dönüştürmüştür.

Bu çalışmanın bir diğer araştırma sorusu “kendin yap” bostanların doğrudan katılımcı planlamanın bir örneği olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği idi. Bu çalışma önce planlamada katılımcılık anlayışını kuramsal çerçeveden dönüştüren eksenini içerisinde değerlendirmiş ve katılımcılığın günümüzde büyük ölçüde temsili ve müzakereci anlamda düşünülen biçimine yöneltilen eleştiriler özetlenmiştir. “Kendin yap” pratikleri doğrudan katılımcılık ve doğrudan demokrasi örnekleri olarak gören bir literatürden hareketle İstanbul’un “kendin yap” bostanlarının planlamaya doğrudan katılımcılığın bir örneği olup olmadığı sorgulanmıştır. Bu çalışma bostanların Türkiye’de büyük ölçüde ya katılımcı olmayan ya da sınırlı katılımı uygulananagelmiş planlama anlayışına meydan okuyan bir boyutu olduğunu, dolayısıyla bostanların birer doğrudan katılımcı planlama etkinliği olduğunu öne sürmektedir. Bu çalışmanın sahasını oluşturan her iki bostan da ister mahalle içinde isterse bir üniversite yerleşkesinde olsunlar, ilgili katılımcıların, öz örgütlenmeyle, kararların yatay düzlemde tartışılarak, birlikte karar vererek alındığı ve beraber uygulandığı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda hem karar mekanizmalarına ve ortak eyleme doğrudan katılabilme, hem de mekânların nasıl şekillendirileceğine ilişkin bütün katmanlarda yer alma bostanların sahiplenilmesinde ve bostanların küçük ölçeklerine rağmen kalıcı olmalarında önemli bir rol oynamıştır. Her iki bostanda da bostancılar, yalnızca bir kentsel mekân kesitinin belirli bir şekilde planlamasında değil, orada üretilen alternatif bilgi ve pratikler ve farklı aktörlerle kurulan ilişkisellikler bağlamında planlamanın Lefebvreci anlayışla salt fiziki mekânın planlamasına yönelik bir uzman etkinliği olmadığını, alternatif bir dünyanın tahayyülünü ve tezahürünü içeren bir üretim pratiği olduğunu göstermişlerdir. Daha önceki bölümlerde tartışıldığı üzere katılımcı planlama anlayışı içerisinde değerlendirilen taktiksel kentleşmenin ve “kendin yap” kentleşme pratiklerinin kimi zaman neoliberalizmi ve neoliberal kent yönetişimini destekler veya benimser nitelikte olduğu iddia edilmiştir. Oysa bu çalışma, İstanbul’un “kendin yap” bostanlarının Brenner’in (2015) böyle müdahale biçimleri ve hegemonik kent politikaları arasında kurulabilecek ilişkilerden egemen kent politikalarını dönüştürebilecek potansiyele sahip olarak gördüğü “alt üst etme” ve “olumsallık” diye ifade ettiği biçimlere yakın olduğunu gözlemlemiştir. Türkiye

bağlamında bu bostanlar, kentlerin büyüme odaklı, pazar yönelimli ve artan oranda otoriter yönetim mantığını alt üst eden doğrudan katılımcı, kullanım ve kullanıcı değerini öne çıkaran tabandan bir demokrasi örneği olmuşlardır. Gerek bir mahalle içerisinde gerekse üniversite yerleşkesinde alternatif pratiklerin ve imece ekonomilerinin gelişebileceği deneysel alanlar yaratması itibari ile bostanlar Brenner’in söz ettiği biçimde olumsaldır. Taktiksel kentleşme belirli somut sorunlardan yola çıkarak bu sorunların çözümünü hiçbir siyasi sınıf, yapı ve uzman sınıfı kontrolünde olmayan kaynaklarla hayata geçirdiği ölçüde tabandan ve doğrudan katılımcıdır. Roma Bostanı arazisinin işgali ve oluşturulan bostan, kentsel mekânların metalaşmasına, kamusal mekânın yok edilmesine ve kamusallığın ortadan kalkmasına yöneliktir. Tarla Taban’da ise bostan en başta egemen gıda üretimi ve tüketimi politikalarını sorunsallaştıracak ve kentliyi üreticiye dönüştürecek bir zemindir. Her iki bostan da neoliberal politikaları sorgulamakta, bunun karşısına beraberce inşa edilecek ve yaratıcılığa, dayanışmaya açık, farklı katılımcılar ve oluşumlarla ilişki içerisinde dönüşen bir kentlilik anlayışı, bir kent etiği koymaktadır.

Bu tez, İstanbul’un “kendin yap” bostanlarının bir kent siyaseti örneği olduğunu göstermiştir. Bostancılar kendilerini siyasi özneler olarak tanımlamasalar da, bostanda üretilen pratikler alışılmış siyaset ve kent siyasetinin dışında kalsa da, bostanlar Rancière’in siyasal kavramsallaştırması çerçevesinden “duyulurun paylaşımını” kesintiye uğratmış, görünmez, duyulmaz ve söz olarak nitelendirilemez olanı pratikleri yoluyla görünür ve duyulur kılmışlar, nasıl bir kentte, hangi değerler ve ilişkiler yoluyla yaşamak istediklerine dair bir söz üretmişlerdir. Bunu, neoliberal temsili siyasete tanımlı birer paydaş olarak içerilmeyi talep ederek değil, doğrudan bedenleri, üretimleri ve dayanışmacı eylemleriyle bir haksızlığı sahnelemekte cisimleşerek gerçekleştirmişlerdir. Kentsel siyasetin tahayyül edilme, konuşulma, uygulanma biçimlerinde olduğu kadar ona muhalefet etme biçimlerinde de çatlak açılmış, bostancıların bostancılık yoluyla sergilediği eşitlik talebi siyasalın temeli olmuştur.

Değerlendirme ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı bir “kendin yap” kentleşme örneği olan İstanbul’un yeni bostanlarını kent hakkı, kentsel mücadele ve kentsel katılımcılık ekseninde değerlendirmek olmuştur. Ancak bu çalışmanın kapsamını aşan ve daha fazla sayıda akademik çalışmayla değerlendirilebilecek önemli noktalar mevcuttur. Bu noktalardan ilki, bostanlar gibi “kendin yap” kentleşme örneklerinin formel kent planlamasıyla

kurabileceği olası ilişkiler ve bu ilişkilerin potansiyellerin araştırılmasına yöneliktir. “Kendin yap” kentleşme ile kurumsal planlama nasıl verimli şekilde ilişkilenebilir, “kendin yap” kentleşme kurumsal planlamayı ve planlamanın katılımcılık anlayışını nasıl dönüştürebilir ve planlama neoliberal kent politikalarına karşı nasıl yeniden harekete geçirilebilir soruları bu anlamda bu çalışmanın açtığı ve daha fazla akademik ilgi ve araştırma gerektiren sorulardır. Böyle ilişkisellikleri düşünmek için verimli bir başlangıç noktası mimarlık, tasarım ve planlama alanlarını katı disiplinerlikten çıkaran, bu alanların piyasa ile uyumlu ilişkisini sorunsallaştıran, kullanıcıların doğrudan katılımını tasarım ve planlama sürecinin merkezine koyan, kolektif üretime vurgu yapan, uzman olmayanlarla birlikte üreten bunu yaparken de farklı kentsel mücadelelere eklemlenebilen Plankton Proje, Mimar Meclisi ve Herkes İçin Mimarlık gibi oluşumlar olabilir. Türkiye bağlamında böyle oluşumların hem “kendin yap” hem de kentsel toplumsal mücadele açısından araştırılmaya değer olduğu gibi planlama disiplininin kendi açmazları üzerine de düşünmeye teşvik edecektir. Bunun yanında “kendin yap” ın esnek ve derhâl hayata geçirilebilir oluşu, genellikle yatay ilişkilere, öz örgütlenmeye ve kolektiviteye yaptığı vurgu, formel planlamanın katılımcı dahi olsa statik, hiyerarşik ve uzman bilgisine dayanan temelini sorunsallaştırdığından, egemen kent politikalarına eklemlenmeden ve onlar tarafından ehlileştirilmeden nasıl daha adil, eşit ve demokratik kentler üretebileceği sorusu bu araştırmanın açmayı hedeflediği diğer bir düşünsel zemindir.

Bu çalışmanın kapsamı dışında kalan ancak bu araştırmanın açmayı amaçladığı bir diğer boyut, “kendin yap kentleşmenin” daha geniş bir kentsel muhalefet kurgulamadaki rolüdür. Bu çalışma öncelikle, alışlagelmiş siyasetin dışında kalan “kendin yap” kentsel pratiklere farklı bir siyasal kavramsallaştırmasıyla bakmayı hedeflemiştir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde kentsel alanda hareket eden bir çok oluşum ve kentsel pratik bu çerçeveden analiz edilmeyi hak etmektedir. Bu çalışmanın da gösterdiği gibi “kendin yap kentleşme” örnekleri olan bostanlar aynı zamanda gıda kolektifleri, kooperatifler, ekolojik oluşumlar gibi farklı aktörlerle ilişkilenecek bir zemin olmuştur. Böyle pratiklere ve oluşumlara ve onların ilişkilerine bakmak, artan oranda otoriterleşen kent siyaseti ve kapanan kamusal alan bağlamında son derece önem kazanmaktadır. Son yıllarda küresel akademik literatürde olduğu gibi Türkiye’de de kentsel mücadele alanında sıklıkla tartışılan “müşterekler” kavramı (bkz. Fırat, 2011; Akbulut, 2016) bostanlar gibi “kendin yap kentleşme” örnekleri,

HES mücadelesi, gıda kolektifleri gibi diğer “müşterekleştirme” pratikleri arasındaki ilişki potansiyelleri düşünüldüğünde verimli bir çalışma alanı olarak karşımızda durmaktadır. Akbulut’un (2016) da dikkat çektiği üzere Türkiye’de son dönemde toplumsal muhalefet kent ve ekoloji mücadelelerini merkeze almakla kalmamış aynı zamanda “müştereklerin” sahiplenilmesi ve kurulması dilini daha fazla benimsemiştir (s. 289). Bu perspektiften Türkiye’deki “kendin yap kentleşme” pratiklerine “müşterekleştirme” üzerinden bakmak, Türkiye’de kentsel mücadele alanında yeni olasılıkların araştırılmasını sağlayacaktır.

Son olarak, kendin yap bostanlar, gıda kolektifleri, üretici tüketici kooperatifleri, HES mücadeleleri, orman savunmaları ve ekolojiyi temel alan bir çok örnek, kentlerin planlanması ve kentsel politika üretimi bağlamında ekoloji mücadelelerinde “kendin yap” ın sıklıkla hayata geçirildiğini göstermektedir. Bu mücadelelerin etki alanları, kurdukları ilişkisellikler ve ağlar şehircilik çalışmalarının temel eksenini oluşturmak zorundadır. Bostanların da içerisinde yer aldığı tüm bu mücadele alanına bakıldığında ekolojinin, şehircilik disiplinlerinin yalnızca koruma anlamında değil, planlama, uygulama ve üretim alanında da merkezine oturtması gereken eksen olduğu görülmektedir. Bu yalnızca kentlerin fiziki planlaması anlamında değil, eşitlikçi pratikleri, sosyallikleri ve mekânsallıklarıyla da demokratik toplumların inşasının temelidir.

KAYNAKLAR

- Adam, M. Y.** (1979). *Almaşık Yeniden Üretim Süreçleri İçin Konut Alanları*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- Adanalı, Y.** (2011). De-spatialized Space as Neoliberal Utopia: Gentrified İstiklal Street and Commercialized Urban Spaces. *Red Thread*, 3. Erişim 03 Haziran, 2018 <http://www.red-thread.org/en/article.asp?a=50>
- Adams, D., & Hardman, M.** (2014). Observing Guerillas in the Wild: Reinterpreting Practices of Urban Guerilla Gardening. *Urban Studies*, 51(6), 1103-1119. doi: 10.1177/0042098013497410
- Akbulut, B.** (2016). Bugün, Burada: Savunudan İnşaya Müşterekler. F. Adaman, B. Akbulut ve U. Kocagöz (Ed.), *Herkesin Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde (ss. 279-295). İstanbul: Metis.
- Akın, N.** (2008). İstanbul Tarihinde Beyoğlu. *Beyoğlu'nun Dünü, Bugünü, Yarını* içinde (ss. 15-19). İstanbul: İKSV.
- Aksoy, A.** (2014). İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihani. A. B. Candan ve C. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (ss. 27-46). İstanbul: Metis.
- AlSayyad, N.** (2004). Urbanism as a "New" Way of Life. A. Roy ve N. AlSayyad (Ed.), *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, South Asia and Latin America*. içinde (ss. 7-30). Lanham, MD: Lexington Books.
- Armstrong, D.** (2000). A Survey of Community Gardens in Upstate New York: Implications for Health Promotion and Community Development. *Health and Place*, 6, 319-327.
- Aslan, S.** (2016, 24 Ocak). Taksim'de Tarım Yapılan Restoran: Ek Biç Ye İç. *Birgün*. Erişim 03 Haziran, 2018 <https://www.birgun.net/haber-detay/taksim-de-tarim-yapilan-restoran-ek-bic-ye-ic-101601.html>
- Ateş, B.** (2015). *A Spatial Impromptu: Green Resistance By Guerilla Gardening*. (Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Attoh, A.K.** (2011). What kind of right is the right to the city? *Progress in Human Geography*, 35(5), 669–685. doi: 10.1177/0309132510394706
- Avar, A. A.** (2009). Lefebvre'in Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği. *Dosya. Aralık* (17), 7-17. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- AVM'de Permakültür.** (2015). Erişim 18 Mart, 2018, <https://xxi.com.tr/i/avmde-permakultur>
- Baker, E. L.** (2004). Tending Cultural Landscapes and Food Citizenship in Toronto's Community Gardens. *The Geographical Review*, 94(3), 305-352.

- Bahtin, M.** (2014). *Karnaval'dan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar* (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Barclay, E.** (2013, Eylül 25). Rooftop Farming is Getting of the Ground. Erişim 27 Mayıs, 2018, <https://www.npr.org/sections/thesalt/2013/09/24/225745012/why-aren-t-there-more-rooftop-farms>
- Beekmans, J. & De Boer, J.** (2014). *Pop-Up City City Making in a Fluid World*. Amsterdam: BIS Publishers.
- Bektaş, A.** (2013, 5 Haziran). The flip-side of the anti-capitalist coin: Istanbul uprising. *Counterpunch*. Erişim 03 Haziran, 2018 <http://www.counterpunch.org/2013/06/05/istanbul-uprising/>.
- Bendt, P.** (2010). *Social Learning and Diversity of Practice in Community Gardens in Berlin*. (Yüksek Lisans Tezi). Stockholm Resilience Centre, Stockholm University. Erişim adresi <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:360816/FULLTEXT01.pdf>
- Bendt, P., Barthel, S. & Colding, J.** (2013). Civic greening and environmental learning in public-access community gardens in Berlin. *Landscape and Urban Planning*, 109, 18-30.
- Bergdoll, B.** (2015). Preface. P. Gadanho (Ed.), *Uneven Growth Tactical Urbanisms for Expanding Megacities* içinde (ss. 10-13). New York, NY: The Museum of Modern Art.
- Bey, H.** (2003). *T.A.Z. The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism*. Brooklyn, NY: Autonomedia.
- Beyoğlu Kent Savunması., Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi.** (2015). Piyalepaşa Bostanı Tescilli Bir Kültür Varlığı. *Bülten Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi*, Eylül-Ekim (5). Erişim 03 Haziran, 2018 http://www.arkeologlardernejist.org/assest/images/arkeoist_bulten_no_5.pdf
- Bilgin A.** (2010). Osmanlı Dönemi İstanbul Bostanları (Bir Giriş Denemesi). *Yemek ve Kültür*, 20, (ss. 86-97). İstanbul: Çiya Yayınları.
- Birky, J., & Strom, E.** (2013). Urban Perennials: How Diversification has Created a Sustainable Community Garden Movement in The United States. *Urban Geography*, 34(8), 1193-1216. doi: 10.1080/02723638.2013.784086
- Bishop, P. & Williams, L.** (2012). *The Temporary City*. London: Routledge.
- Blanco, J. B.** (2016). Asfaltın Altında Orman Var: Sokakları Geri Al. *E-Skop*, (9). Erişim 03 Haziran, 2018 http://www.e-skop.com/skopdergi/asfaltin-altinda-orman-var-sokaklari-geri-al/2900#_edn17
- Boano, C., & Kelling, E.** (2013). Towards an Architecture of *Dissensus*: Participatory Urbanism in South-East Asia, *Footprint*, Autumn, 41-62.
- Bonnett, A.** (1992). Art, ideology and everyday space: Subversive tendencies from Dada to postmodernism. *Environment and Planning D Society and Space*, 10(1), 69-86. doi: 10.1068/d100069

- Borden, I.** (2001). Another Pavement, Another Beach: Skateboarding and the Performative Critique of Architecture. I. Borden, J. Rendell, J. Kerr, A. Pivaro (Ed.), *The Unknown City Contesting Architecture and Social Space* içinde (ss. 178-199). Cambridge, Massachusettes: MIT Press.
- Boztaş, Ş.** (2016, 27 Nisan). Greenhouse in the Sky: Inside Europe's Biggest Urban Farm. *The Guardian*. Erişim 03 Haziran, 2018 <https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/27/inside-europes-biggest-urban-farm>
- Bradley, K.** (2015). Open-Source Urbanism: Creating, Multiplying and Managing Urban Commons. *Footprint*, Spring 2015, 91-108.
- Brenner, N., & Elden, S.** (2001). Henri Lefebvre in Contexts: An Introduction. *Antipode*, 33(5), 763-768. doi: 10.1111/1467-8330.00215
- Brenner, N., & Theodore, N.** (2002). Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism". N. Brenner ve N. Theodore (Ed.), *Urban Restructuring in North America and Western Europe* içinde (ss. 2-32) Malden, MA: Blackwell.
- Brenner, N.** (2015) Is "Tactical Urbanism" an Alternative to Neoliberal Urbanism? *Post: Notes on Modern and Contemporary Art Around the Globe*, Erişim adresi http://post.at.moma.org/content_items/587-is-tactical-urbanis
- Candan, A. B., & Kolluoğlu, B.** (2008). Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in Istanbul. *New Perspectives on Turkey*, 39, (5-46).
- Carlsson, C.** (2002). *Critical Mass: Bicycling's Defiant Celebration*. Oakland, CA: AK Press.
- Carlsson, C.** (2008). *Nowtopia: How Pirate Programmers, Outlaw Bicyclists, and Vacant-lot Gardeners Are Inventing the Future Today!*. Oakland, CA: AK Press.
- Castells, M.** (1977). *Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold.
- Certomà, C.** (2011). Critical urban gardening as a post-environmentalist practice. *Local Environment*, 16(10), 977-987.
- Certomà, C., & Tornaghi, C.** (2015). Political gardening. Transforming cities and political agency. *Local Environment*, 20(10), 1123-1131. doi: 10.1080/13549839.2015.1053724
- Chase, J., Crawford, M., & Kalisky, J.** (2008). *Everyday Urbanism*. New York: The Monacelli Press.
- Cihangir'deki Roma Parkı'na Yine İş Makineleri Girdi, Bir Kişi Gözaltına Alındı.** (2016). Erişim 18 Mart, 2018, <http://www.diken.com.tr/cihangirdeki-roma-bostanina-yine-makineleri-girdi-bir-kisi-gozaltina-alindi/>
- Cihangirlilerden Çağrı: Gelin, Yarın Roma Bostanı'nı Yapalım.** (2015). Erişim 18 Mart, 2018 <http://www.radikal.com.tr/hayat/cihangirlilerden-cagri-gelin-yarin-roma-bostanini-yapalim-1358659/>

- Classens, M.** (2015). The Nature of Urban Gardens: Towards a Political Ecology of Urban Agriculture. *Agriculture and Human Values*, 32, 229-239. doi: 10.1007/s10460-014-9540-4
- Colasanti, J. A. K., Hamm, W. M., & Litjens, M. C.** (2012). The City as an "Agricultural Powerhouse"? Perspectives on Expanding Urban Agriculture from Detroit, Michigan. *Urban Geography*, 33(3), 348-369. doi: 10.2747/0272-3638.33.3.348
- Colomb, C.** (2012). Pushing the Urban Frontier: Temporaru Uses of Space, City Marketing, and the Creative City Discourse In 2000s Berlin. *Journal Of Urban Affairs*, 34(2), 131–152. doi: 10.1111/j.1467-9906.2012.00607.x
- Crane, A., Viswanathan, L., & Whitelaw, G.** (2013). Sustainability through intervention: a case study of guerrilla gardening in Kingston, Ontario. *Local Environment*, 18(1), 71–90. doi: 10.1080/13549839.2012.716413
- Crossan, J., Cumbers, A., McMaster, R., & Shaw, D.** (2016). Contesting neoliberal urbanism in Glasgow's community gardens: the practice of DIY Citizenship. *Antipode*, 48(4), 937-955. doi: 10.1111/anti.12220
- Çavuşoğlu, E., & Strutz, J.** (2014). Producing force and consent: Urban transformation and corporatism in Turkey. *City*, 18(2), 134-148. doi: 10.1080/13604813.2014.896643
- Davidoff, P.** (1965). Advocacy and Pluralism in Planning. *Journal of American Institute of Planners*, 31(4), 544-45.
- Davidson, M., & Iveson, K.** (2015). Recovering the politics of the city: From the 'post-political city' to a 'method of equality' for critical urban geography. *Progress in Human Geography*, 39(5), 543–559. doi: 10.1177/0309132514535284
- De Boer, J.** (2012). Top 5 of the Greatest Urban Rooftop Farms. *PopUp City*. Erişim 13 Mayıs, 2018, <http://popupcity.net/top-5-of-the-greatest-urban-rooftop-farms/>
- De Certeau, M.** (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi –I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları* (L. A. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Dermenci, G.** (2016, 14 Ocak). "Tohumlar Kampüse" Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nde. *Yeşil Gazete*. Erişim 03 Haziran, 2018 <https://yesilgazete.org/blog/2016/01/14/tohumlar-kampuse-canakkale-18-mart-universitesinde/>
- De Souza, M. L.** (2006). Together with the state, despite the state, against the state: Social movements as 'critical urban planning' agents. *City*, 10(3), 327-342. doi: 10.1080/13604810600982347
- Dikeç, M.** (2002). Police, Politics and the Right to the City. *Geojournal*, 58, 91-98.
- Dikeç, M.** (2005). Space, Politics, and the Political. *Environment and Planning D: Society and Space*, 23, 171-188. DOI:10.1068/d364t
- Dikeç, M.** (2012). Politics is Sublime. *Environment and Planning D: Society and Space*, 30, 262-279. doi:10.1068/d12610

- Dikeç, M.** (2013). Beginners and equals: political subjectivity in Arendt and Rancière. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 38, 78-90. doi: 10.1111/j.1475-5661.2012.00508.x
- Dikeç, M.** (2016). Siyaset Üzerine Düşünme Tarzı Olarak Mekân. *Cogito: Mekân ve Siyaset*, 84, Güz, 45-68.
- Dikeç, M.** (2017). Disruptive Politics. *Urban Studies*, 54(1), 49-54. doi: 10.1177/0042098016671476
- Dikeç, M., & Swyngedouw, E.** (2017). Theorizing the Politicizing City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41(1), 1-18. doi: 10.1111/1468-2427.12388
- Douglas, C.C.G.** (2014). Do-It-Yourself Urban Design: The Social Practice of Informal "Improvement" Through Unauthorized Alteration. *City & Community*, 13(1), 5-25. doi: 10.1111/cico.12029
- Duncombe, S.** (2002). Stepping off the Sidewalk: Reclaim the Streets/NYC. B. Shepard & R. Hayduk (Ed.), *ACT UP to the WTO: Urban Protest and Community Building in the Era of Globalization* içinde (ss. 215–228). New York, NY: Verso.
- Durusoy, E., & Cihanger, D.** (2016). Historic Landscape vs. Urban Commodity?: The Case of Yedikule Urban Gardens. *İstanbul. Megaron* 11(1), 125-136. doi: 10.5505/MEGARON.2016.48343
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.** (1994). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 2, 309-310.
- Engels, F.** (2013). *İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu* (O. Emre, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Enlil, M. Z.** (2011). The Neoliberal Agenda and the Changing Urban Form of Istanbul. *International Planning Studies*, 16(1), 5-25. doi: 10.1080/13563475.2011.552475
- Eraydın, A., & Taşan-Kök, T.** (2014). State Response to Contemporary Urban Movements in Turkey: A Critical Overview of State Entrepreneurialism and Authoritarian Interventions. *Antipode*, 46(1), 110-129. doi: 10.1111/anti.12042
- Erensü, S.** (2013). Gezi Parkı Direnişinin İlhamını Yerelde Aramak. *Bianet*. Erişim 03 Haziran, 2018 <https://bianet.org/bianet/bianet/147400-gezi-parki-direnisinin-ilhamini-yerelde-aramak>
- Erensü, S. , & Karaman, O.** (2017). The Work of a Few Trees: Gezi, Politics and Space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41(1), 19-36. doi:10.1111/1468-2427.12387
- Ergün, N.** (2004). "Gentrification in Istanbul". *Cities*, 21(5): 391-405.
- Ermann, T.** (2001). The Politics of Squatter (Gecekondu) Studies in Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse. *Urban Studies*, 38(7), 983-1002. doi: 10.1080/00420980120051620

- Ersoy, M.** (2012). Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* içinde (ss. 59-113). Ankara: İmge.
- Evans, K.** (2003). It's Got to Be Silver or Pink: On the Road with Tactical Frivolity. Notes from Nowhere (Ed.), *We Are Everywhere: The Irresistable Rise of Global Anticapitalism* içinde (ss. 290-295). London, UK: Verso.
- Fabian, L., & Samson, K.** (2016). Claiming participation – a comparative analysis of DIY urbanism in Denmark. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 9(2), 166-184. doi: 10.1080/17549175.2015.1056207
- Fainstein, S. S., & Fainstein, N.I.** (1979). New debates in urban planning: the impact of Marxist theory within the United States. *International Journal of Urban and Regional Research* 3, 381-403.
- Fainstein, S. S.** (2000). New Directions in Planning Theory. *Urban Affairs Review*, 35, 451-478.
- Ferrell, J.** (1995). Urban graffiti: Crime, control, and resistance. *Youth and Society*, 27(1), 73-92.
- Ferrell, J.** (2001). *Tearing Down the Streets: Adventures in Urban Anarchy*. New York: Palgrave.
- Ferris, J., Norman, C., & Sempik, J.** (2001). People, Land and Sustainability: Community Gardens and the Social Dimensions of Sustainable Development. *Social Policy & Administration*, 35(5), 559-568.
- Fırat, B. Ö.** (2011). “‘Ve Madem ki Sokaklar Kimsenin Değil’: Talan, Dolandırıcılık ve Hırsızlığa Karşı Kentsel Müşterekler Yaratmak”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9, 96-116.
- Fırat, B.Ö., & Kuryel, A.** (2015). Yaratıcılık İş Başında: Karşı-Gösteriler ve Duygulanımsal Kolektiviteler. A. Kuryel ve B.Ö. Fırat (Ed.), *Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik* içinde (ss. 243-267). İstanbul: İletişim.
- Finn, D.** (2014a). Introduction to the Special Issue on DIY urbanism. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 331-332. doi: 10.1080/17549175.2014.959154
- Finn, D.** (2014b). DIY Urbanism: implications for cities. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 381-398. doi: 10.1080/17549175.2014.891149
- Flores, C. H.** (2006). *Food Not Lawns: How to Turn Your Yard into a Garden and Your Neighbourhood into a Community*. White River Junction: Chelsea Green.
- Foucault, M.** (2003). *Cinselliğin Tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Friedrichs, J.** (2016). İktidar Sizinse, Geceler Bizim: Batı Berlin İşgalevi Hareketi. *E-Skop*, 9. Erişim 03 Haziran, 2018 <http://www.e-skop.com/skopdergi/iktidar-sizinse-geceler-bizim-bati-berlin-isgalevi-hareketi/2901>

- Gadanh, P.** (2015). Mirroring Uneven Growth A Speculation on Tomorrow's Cities Today. Pedro Gadanh (Ed.), *Uneven Growth Tactical Urbanisms for Expanding Megacities* içinde (ss. 14-25). New York, NY: The Museum of Modern Art.
- Gunder, M.** (2010). Planning as the ideology of (neoliberal) space. *Planning Theory*, 9(4), 298-314. doi: 10.1177/1473095210368878
- Günçikan, B.** (1990, 15 Aralık). Semt Bostani Betona Yenildi. *Cumhuriyet*.
- Habermas, J.** (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Hajjar, M.** (2010). The Situationist City: How the Situationist International Reinvented the City with The Dérive, Détournement, and Unitary Urbanism. *Washington University Undergraduate Research Digest*, 6 (1). Erişim adresi https://openscholarship.wustl.edu/vol6_iss1/151
- Hardman, M.** (2011). Understanding guerrilla gardening: an exploration of illegal cultivation in the UK. *Centre for Environment and Society Research Working Paper series no.1*. Erişim adresi <https://www.bcu.ac.uk/Download/Asset/ec56b02a-f5d4-4eb9-989f-c0014dac261a>
- Harvey, D.** (1978). On planning the ideology of planning. R. W. Burchell ve G. Sternlieb (Ed.), *Planning theory in the 1980s* içinde (ss. 213-34). New Brunswick, NJ: Rutgers University Center for Urban Policy Research.
- Harvey, D.** (2003). Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939-941. doi: 10.1111/j.0309-1317.2003.00492.x
- Harvey, D.** (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir* (M. Morali, Çev.). İstanbul: Metis.
- Harvey, D.** (2008). The Right to the City. *New Left Review*, 53, 23-40.
- Haydn, F., & Temel, R.** (2006). *Temporary Urban Spaces: Concepts for the Use of City Spaces*. Basel: Birkhauser.
- Healey, P.** (1996). Planning Through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory. S. Campbell and S. S. Fainstein (Ed.), *Readings in Planning Theory* içinde (ss. 234-57). Oxford: Blackwell.
- Healey, P.** (1997). *Collaborative Planning*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, UK: Macmillan.
- Hillier, J.** (2003). 'Agon'izing Over Consensus: Why Habermasian Ideals Cannot Be 'Real'. *Planning Theory*, 2(1), 37-59.
- Holland, L.** (2007). Diversity and connection in community gardens: a contribution to local sustainability. *Local Environments*, 9(3), 285-305. doi: 10.1080/1354983042000219388
- Holtzman, B., Hughes, C., & Van Meter, K.** (2007). Do It Yourself ... and the Movement beyond Capitalism. E. Biddle, D. Graeber & S. Shukaitis (Ed.), *Constituent Imagination: Militant Investigations Collective Theorization* içinde (ss. 44-61). Oakland: AK Press.
- Hou, J.** (2010). (Not) your everyday public space. J. Hou (Ed.), *Insurgent Public Space Guerilla urbanism and the making of contemporary cities* içinde (ss. 1-17). London, UK: Routledge.

- İlyâ'nın Bostanından Kuzguncuk Kent Bostan/Park Projesi'ne.** (2016). Erişim 18 Mart, 2018, <https://kentstratejileri.com/2016/11/03/ilyanin-bostanindan-kuzguncuk-kent-bostanpark-projesine/>
- İnceoğlu, İ.** (2014). The Gezi resistance and its aftermath: a radical democratic opportunity? *Soundings*, 57, 23-34.
- Innes, J.** (1995). Planning Theory's Emerging Paradigm: Communicative Action and Interactive Practice. *Journal of Planning Education and Research*, 14 (3), 183-9.
- Innes, J.** (1998). Information in Communicative Planning. *Journal of the American Planning Association*, 64(1), 52-63. doi: 10.1080/01944369808975956
- Innes, J.** (2004) 'Consensus Building: Clarifications for the Critics', *Planning Theory*, 3(1): 5-20.
- Iveson, K.** (2013). Cities within the City: Do-It-Yourself Urbanism and the Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(3), 941-956. doi:10.1111/1468-2427.12053
- İnce, E.** (2014, 12 Nisan). Bir Bostan da Moda'da Yeşeriyor. *Radikal Gazetesi*. Erişim 03 Haziran, 2018 <http://www.radikal.com.tr/turkiye/bir-bostan-da-modada-yeseriyor-1186229/>
- İslam, T.** (2006). Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma. D. Behar ve T. İslam (Ed.), *İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri* içinde (ss. 43-58). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Jacobs, J.** (1992). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage Books.
- Jordan, J.** (2002) The Art of Necessity: The Imagination of Anti-Road Protest and Reclaim The Streets. S. Duncombe (Ed.), *Cultural Resistance Reader* içinde (ss. 347-357). London: Verso.
- Kadıköy: 'Moda Bostanı' Otopark Olmayacak.** (2014). Erişim 18 Mart, 2018, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140818_moda_bostani
- Kaldjian, J. P.** (2004). Istanbul's Bostans: A Millenium of Market Gardens. *The Geographical Review*, 94(3), 284-304.
- Kanbak, A.** (2016). İstanbul Yedikule Bostanları: Bir Yerinden Üretim Pratiği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 166-180.
- Kanngieser, A.** (2015). Uzman "Getto"sundan Çıkmak: Radikal Politikada Performatif Karşılaşmalar. A. Kuryel ve B. Ö. Fırat (Ed.), *Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik* içinde (ss. 101-132). İstanbul: İletişim.
- Kaya, İ. A., & Görgün, E. K.** (2017). Kentsel Mekân Üretiminde 'Kendin Yap' Hareketi. *Planlama*, 27(1), 57-74. doi: 10.14744/planlama.2017.74946
- Keyder, Ç.** (2009). Arka Plan. Ç. Keyder (Ed.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* içinde (ss. 9-40). İstanbul: Metis.
- Keyder, Ç.** (2010). Küreselleşen İstanbul'da Ekonomi. Ç. Keyder (Ed.), *Küreselleşen İstanbul'da Ekonomi* içinde (ss. 7-11). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

- Koca, A.** (2014a). Güncel Dosya: Bostanlar. *Yapı*, 386, 58- 64.
- Koca, A.** (2014b, 14 Şubat). Üsküdar'da Yeni Bir Bostan: İmrahor Bostanı. Erişim 03 Haziran, 2018 http://www.yapi.com.tr/haberler/uskudarda-yeni-bir-bostan-imrahor-bostani_117045.html
- Kolluoğlu, B.** (2014). Sunuş: Şehre Gören Gözlerle Bakmak. A. B. Candan ve C. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (ss. 19-25). İstanbul: Metis.
- Krasny, E.** (2012). Hands-On Urbanism 1850-2012 The Right To Green. Elke Krasny (Ed.), *Hands-On Urbanism 1850-2012 The Right to Green* içinde (ss. 8-36). Architekturzentrum Wien: MCCM Creations.
- Kurtuluş, H.** (2005). İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler Beykoz Konakları Örneği, H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul'da Kentsel Ayırışma* içinde (ss. 161-186). İstanbul: Bağlam.
- Kurtuluş, H.** (2011). Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in Istanbul. *İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44, (49-65).
- Kuymulu, M. B.** (2013). Reclaiming the right to the city: Reflections on the urban uprisings in Turkey. *City*, 17(3), 274-278. doi: 10.1080/13604813.2013.815450
- Kuyucu, A.T.** (2010). Bir Mülkiyet Transferi Aracı Olarak TOKİ Ve Kentsel Dönüşüm Projeleri. İ. Y. Akpınar (Ed.), *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010* içinde (ss. 122-134). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Kuyucu, T., & Ünsal, Ö.** (2010). 'Urban Transformation' as State-led Property Transfer: An Analysis of Two Cases of Urban Renewal in Istanbul. *Urban Studies*, 47(7), 1479-1499. doi: 10.1177/0042098009353629
- LaFond, M. A.** (2010). eXperimentcity: cultivating sustainable development in Berlin's Freiräume. J. Hou (Ed.), *Insurgent Public Space Guerilla Urbanism and the remaking of contemporary cities* içinde (ss. 61-70). London, UK: Routledge.
- Lane, M.B.** (2005). Public Participation in Planning: An Intellectual History. *Australian Geographer*, 36(3), 283-299. doi: 10.1080/00049180500325694
- Lasn, K.** (1999). *Culture Jam. The Uncooling of America*. New York: Eagle Brook.
- Lawson, L. J.** (2005). *City Bountiful: A Century of Community Gardening*. Berkeley: University of California Press.
- Lefebvre, H.** (1996). The Right to the City. E. Kofman and E. Lebas (Ed.). *Writings on Cities*. Blackwell, Oxford.
- Lefebvre, H.** (2001). *The Production of Space* (D.N. Smith, Çev.). Oxford: Blackwell.
- Liesgang, C.** (2009). *Reinventing Urban Public Spaces in the Example of Community Garden Projects in Berlin and Rotterdam* (Yüksek Lisans Tezi). Institute for Housing and Urban Development Studies, Erasmus University Rotterdam. Erişim adresi <https://thesis.eur.nl/pub/12143/>

- Lovering, J., & Türkmen, H.** (2011). Bulldozer Neoliberalism in Istanbul: The State-led Construction of Property Markets, and the Displacement of the Urban Poor. *International Planning Studies*, 16(1), 73-96. doi: 10.1080/13563475.2011.552477
- Lydon, M. & Garcia, A.** (2015). *Tactical Urbanism Short-term Action for Long-term Change*. Washington, DC: Island Press.
- Lynch, B. D. & Brusi, R.** (2005). Nature, Memory and Nation: New York's Latino Gardens and *Casitas*. P. F. Bartlett (Ed.), *Urban Place Reconnecting With the Natural World* içinde (ss. 191-212). Cambridge, Massachussettes: The MIT Press.
- Mann, J.** (2015). Towards a politics of whimsy: yarn bombing the city. *Area*, 47(1), 65-72. doi: 10.1111/area.12164
- Mares, T. M. & Peña, D. G.** (2010). Urban agriculture in the making of insurgent spaces in Los Angeles and Seattle. J. Hou (Ed.), *Insurgent Public Space Guerilla urbanism and the making of contemporary cities* içinde (ss. 241-254). London, UK: Routledge.
- Marche, G.** (2015). What Can Urban Gardening Really Do About Gentrification? A Case-Study of Three San Francisco Community Gardens. *European Journal of American Studies*, 10(3), 1-8.
- Marcuse, P.** (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2-3), 185-197. doi: 10.1080/13604810902982177
- Marcuse, P.** (2012). Whose Right(s) to What City?. N. Brenner, P. Marcuse & M. Mayer (Ed.), *Cities For People Not For Profit Critical Urban Theory and the Right to the City* içinde (ss. 24-41). London: Routledge.
- Marcuse, P.** (2014). Reading the Right to the City. *City*, 18(1), 4-9. doi: 10.1080/13604813.2014.878110
- Mayer, M.** (2009). The 'Right to the City' in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2-3), 362-375. doi: 10.1080/13604810902982755
- Mazziotti, D.F.** (1982). The underlying assumptions of advocacy planning: pluralism and reform. C. Paris (Ed.), *Critical Readings in Planning Theory* içinde (ss. 207-227). Oxford, UK: Pergamon.
- McClintock, N.** (2014). Radical, reformist, and garden-variety neoliberal: coming to terms with urban agriculture's contradictions. *Local Environment*, 19(2), 147-171. doi: 10.1080/13549839.2012.752797
- McGovern, A.** (2014). Knit One, Purl One: The Mysteries of Yarnbombing Unravelling. *The Conversation*. Erişim 13 Mayıs, 2018, <http://theconversation.com/knit-one-purl-one-the-mysteries-of-yarn-bombing-unravelling-23461>
- McKay, G.** (1996). *Senseless Acts of Beauty. Cultures of Resistance since the Sixties*. London: Verso.
- Merker, B.** (2010). Taking Place: Rebar's absurd tactics in generous urbanism. J. Hou (Ed.), *Insurgent Public Space Guerilla urbanism and the making of contemporary cities* içinde (ss. 45-58). London, UK: Routledge.

- Merrifield, A.** (2006). *Henri Lefebvre: A Critical Introduction*. New York, London: Routledge.
- Mert, A.** (2016). The trees in Gezi Park: environmental policy as the focus of democratic protests. *Journal of Environmental Policy and Planning*, (1-15). doi: 10.1080/1523908X.2016.1202106
- Mikadze, V.** (2015). Ephemeral Urban Landscapes of Guerrilla Gardeners: A Phenomenological Approach. *Landscape Research*, 40(5), 519-529. doi: 10.1080/01426397.2014.939617155
- Mills, A.** (2006). İlyâ'nın Bostanını Korumak: Kuzguncuk'ta Bir Mahalle 'Landscape'i Özlemini Gerçekleştirmek. D. Behar ve T. İslam (Ed.), *İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri* içinde (ss. 87-98). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mitchell, D., & Heynen, N.** (2009). The Geography of Survival and the Right to the City: Speculations on Surveillance, Legal Innovation, and the Criminalization of Intervention. *Urban Geography*, 30(6), 611-632. doi: 10.2747/0272-3638.30.6.611
- Mitchell, W. J. T.** (2013). İmge, Mekân, Devrim-İşgal Sanatları. W. T. J. Mitchell, B. E. Harcourt ve M. Taussig, *İşgal Et İtaatsizlik Üzerine Üç Tez* içinde (ss. 113-152). İstanbul: Kolektif.
- Mouffe, C.** (1997). *The Return of the Political*. London: Verso.
- Mould, O.** (2014). Tactical Urbanism: The New Vernacular of the Creative City. *Geography Compass*, 8(8), 529-539. doi: 10.1111/gec3.12146
- Nasn, K.** (1999). *Culture Jam: The Uncooling of America*. New York: William Morrow & Company.
- Németh, J., & Langhorst, J.** (2014). Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, 40 (B), 143-150.
- Ocak, S. & İnce, E.** (2014, 17 Mart). İmrahor Bostanı'nda Polis Eşliğinde Ekim Yapıldı. *Radikal Gazetesi*. Erişim 03 Haziran, 2018 <http://www.radikal.com.tr/turkiye/imrahor-bostaninda-polis-esliginde-ekim-yapildi-1181587/>
- Oswalt, P., Overmeyer, K., & Misselwitz, P.** (2013). *Urban Catalyst: The Power of Temporary Use*. Berlin: DOM Publishers.
- Ökten, A. N., Kurtarır, E., Çekiç, T. İ.** (2013). Katılımın Yokluğunda Gezi'de Direniş. *Planlama*, 23(1), 45-51. doi: 10.5505/planlama.2013.58077
- Öncü, A.** (2007). The Politics of Istanbul's Ottoman Heritage in the Era of Globalism. Refractions through the Prism of a Theme Park. H. Wimmen, F. Mermier, B. Drieskens (Ed.), *Cities of the South: Poverty, Citizenship and Exclusion in the 21st Century* içinde (ss. 233-264). London: Saqi Books.
- Özbay, C.** (2014). Yirmi Milyonluk Turizm Başkenti: İstanbul'da Hareketliliklerin Politik Ekonomisi. A. B. Candan ve C. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (ss. 166-197). İstanbul: Metis.

- Özkaynak, B., Aydın, C., Ertör-Akyazı, P., & Ertör, I.** (2015). The Gezi Park Resistance from an Environmental Justice and Social Metabolism Perspective. *Capitalism, Nature, Socialism*, 26(1), 99-114. doi: 10.1080/10455752.2014.999102
- Peck, J. & Tickell, A.** (2002). Neoliberalizing Space. N. Brenner ve N. Theodore (Ed.), *Urban Restructuring in North America and Western Europe* içinde, (ss. 33-57). Malden, MA: Blackwell.
- Permakültür Nedir?** (t.y.). Erişim 18 Mart, 2018, <http://permacultureturkey.org/nedir/permakultur-nedir?>
- Pérouse, J. F., & Danış, A.D.** (2005). Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler. *Toplum ve Bilim*, 104, 92-123.
- Pérouse, J. F.** (2006). İkinci Bölüm'e Giriş. D. Behar ve T. İslam (Ed.), *İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri* içinde (ss. 83-86). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Pfeifer, L.** (2013). *The Planner's Guide to Tactical Urbanism*. Erişim adresi: <https://reginaurbanecology.files.wordpress.com/2013/10/tuguide1.pdf>
- Piyalepaşa Bostanı Artık Tescilli, Otopark Yapılamaz.** (2015, 24 Ekim). Erişim 18 Mart, 2018. <https://bianet.org/bianet/toplum/168618-piyalepasa-bostani-artik-tescilli-otopark-yapilamaz>
- Pudup, M. B.** (2008). It takes a garden: Cultivating citizen-subjects in organized garden projects. *Geoforum*, 39(3), 1228-1240. doi: 10.1016/j.geoforum.2007.06.012
- Pugalis, L., & Giddings, B.** (2011). A Renewed Right to Urban Life: A Twenty-First Century Engagement with Lefebvre's Initial "Cry". *Architectural Theory Review*, 16(3), 278-295. doi: 10.1080/13264826.2011.623785
- Purcell, M.** (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58, 99-108.
- Purcell, M.** (2003). Citizenship and the Right to the Global City: Reimagining the Capitalist World Order. *Journal of Urban and Regional Research*, 27(3), 564-590.
- Purcell, M.** (2008). *Recapturing Democracy Neoliberalization and the Struggle for Alternative Urban Futures*. London and New York: Routledge.
- Purcell, M.** (2009). Resisting Neoliberalization: Communicative Theory or Counter-Hegemonic Movements?. *Planning Theory*, 8(2), 140-165. doi: 10.1177/1473095209102232
- Purcell, M.** (2014). Rancière and Revolution. *Space and Polity*, 18(2), 168-181. doi: 10.1080/13562576.2014.911591
- Purcell, M., & Tyman, S. K.** (2014). Cultivating Food as a Right to the City. *Local Environment*, 20(10), 1132-1147. doi: 10.1080/13549839.2014.903236
- Purcell, M.** (2016). For democracy: Planning and publics without the state. *Planning Theory*, 15(4), 386-401. doi: 10.1177/1473095215620827

- Rancière, J.** (2005). *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe* (H. Hünler, Çev.). İzmir: Ara-lık.
- Rancière, J.** (2016a). *Estetiğin Huzursuzluğu: Sanat Rejimi ve Politika* (A. U. Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Rancière, J.** (2016b). *Siyasalın Kıyısında* (A. U. Kılıç, Çev.). İstanbul: Metis.
- Reynolds, R.** (2009). *On Guerilla Gardening A Handbook For Gardening Without Boundaries*. London, UK: Bloomsbury.
- Roma Bostanı'ndan Hafta Sonu İçin Göçmen Dayanışma Mutfağı'na Davet.** (2016). Erişim 18 Mart, 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/roma-bostanindan-hafta-sonu-icin-gocmen-dayanisma-mutfagina-davet-40049318>
- Rosol, M.** (2005). Community gardens-A potential for stagnating and shrinking cities? Examples from Berlin. *Die Erde*, 132(2), 23–36.
- Rosol, M.** (2010). Public Participation in Post-Fordist Urban Green Space Governance: The Case of Community Gardens in Berlin. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(3), 548-563. doi:10.1111/j.1468-2427.2010.00968.x
- Rosol, M.** (2012). Community volunteering as neoliberal strategy? Green space production in Berlin. *Antipode*, 44(1), 239-257. doi: 10.1111/j.1467-8330.2011.00861.x
- Saitta, E.** (2010). Playing with the Built City. G.Friesinger, J. Grenzfurthner, & T. Ballhausen (Ed.), *Urban Hacking: Cultural Jamming Strategies in the Risky Spaces of Modernity* içinde (ss. 49-82). Bielefeld: transkript.
- Saldivar-Tanaka, L., & Krasny, E. M.** (2004). Culturing community development, neighborhood open space, and civic agriculture: The case of Latino community gardens in New York City. *Agriculture and Human Values*, 21, 399-412.
- Sassen, S.** (2012, 12 Ocak). Imminent Domain: Spaces of Occupation. *Art Forum*. Erişim 03 Haziran, 2018 http://scottbankert.net/UrbanArtsNY/ReadingsNY/Class_7/Spaces_of_Occupation2.PDF
- Sassen, S.** (2015). Complex and Incomplete Spaces for Tactical Urbanism. P. Gadanho (Ed.), *Uneven Growth Tactical Urbanisms for Expanding Megacities* içinde (ss. 40-47). New York, NY: The Museum of Modern Art.
- Sayar, M.** (2015). Jacques Rancière'de Politik Sanat ve Temsil Sorunu. *E-skop*. Erişim 03 Haziran, 2018 <http://www.e-skop.com/skopbulten/jacques-ranci%C3%A8re-politik-sanat-ve-temsil-sorunu/2578>
- Schmelzkopf, K.** (1995). Urban Community Gardens as Contested Space. *Geographical Review*, 85(3), 364-381.
- Schmelzkopf, K.** (2002). Incommensurability, Land Use, and The Right to Space: Community Gardens in New York City. *Urban Geography*, 23(4), 323-343. doi: 10.2747/0272-3638.23.4.323

- Schmid, C.** (2012). Henri Lefebvre, The Right to the City, and the New Metropolitan Mainstream. N. Brenner, P. Marcuse & M. Mayer (Ed.), *Cities For People Not For Profit Critical Urban Theory and the Right to the City* içinde (ss. 42-62). London: Routledge.
- Schrijver, L.** (2011). Utopia and/or Spectacle? Rethinking Urban Interventions Through the Legacy of Modernism and the Situationist City. *Architectural Theory Review*, 16(3), 245-258. doi: 10.1080/13264826.2011.621545
- Scholl, C.** (2015). Bakunin'in Zavallı Kuzenleri: Sanat Yoluyla Taktiksel Müdahale. A. Kuryel ve B. Ö. Fırat (Ed.), *Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik* içinde (ss. 197-230). İstanbul: İletişim.
- Sennett, R.** (1993). *The Fall of Public Man*. London: Faber and Faber.
- Sholette, G. & Thompson, N.** (2004). The Interventionists: Users' Manual for the Creative Disruption of Everyday Life. Massachusetts: MIT Press.
- Shukaitis, S.** (2015). Duygulanımsal Kompozisyon ve Estetik. A. Kuryel ve B. Ö. Fırat (Ed.), *Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik* içinde (ss. 231-241). İstanbul: İletişim.
- Silva, P.** (2016). Tactical Urbanism: Towards an Evolutionary Cities' Approach?. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(6), 1040-1051. doi: 10.1177/0265813516657340
- Smith, N.** (2002). New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. N. Brenner ve N. Theodore (Ed.), *Urban Restructuring in North America and Western Europe* içinde (ss. 80-103). Malden, MA: Blackwell.
- Spataro, D.** (2016). Against a de-politicized DIY urbanism: Food Not Bombs and the struggle over public space. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 9(2), 185-201. doi: 10.1080/17549175.2015.1056208
- Springer, S.** (2011). Public Space as Emancipation: Meditations on Anarchism, Radical Democracy, Neoliberalism and Violence. *Antipode* 43(2), 525-562. doi: 10.1111/j.1467-8330.2010.00827.x
- Springer, S.** (2014). Why a Radical Geography Must be Anarchist. *Dialogues in Human Geography*, 4(3), 249-270. doi: 10.1177/2043820614540851
- Staeheli, L., Mitchell, D., & Gibson, K.** (2002). Conflicting Rights to the City in New York's Community Gardens. *Geojournal*, 58(2-3), 197-205.
- Stehlin J.G., & Tarr A. R.** (2017). Think regionally, act locally?: gardening, cycling, and the horizon of urban spatial politics. *Urban Geography*, 38(9), 1329-1351. doi:10.1080/02723638.2016.1232464
- Steyerl, H.** (2015). Meşgale Olarak Sanat: Hayatın Özerkliğine Dair Önermeler. A. Kuryel ve B. Ö. Fırat (Ed.), *Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik* içinde (ss. 133-154). İstanbul: İletişim.

- Stuart, M. S.** (2005). Lifting Spirits: Creating Gardens in California Domestic Violence Shelters. P. F. Bartlett (Ed.), *Urban Place Reconnecting With the Natural World* içinde (ss. 61-88). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Stutz, B.** (2010). Green Rooftops are Starting to Sprout in American Cities. *Yale Environment* 360. Erişim 13 Mayıs, 2018, https://e360.yale.edu/features/green_roofs_are_starting_to_sprout_in_american_cities
- Swartwood, M.** (2012). *The Guerilla in the Garden* (Yüksek Lisans Tezi). Massachusetts Institute of Technology. Department of Urban Studies and Planning, Boston, MA. Erişim adresi <http://hdl.handle.net/1721.1/77879>
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. & Rodriguez, A.** (2002). Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. N. Brenner ve N. Theodore (Ed.), *Urban Restructuring in North America and Western Europe* içinde (ss. 195-229). Malden, MA: Blackwell.
- Swyngedouw, E.** (2009). The Antinomies of the Postpolitical City: In Search of a Democratic Politics of Environmental Production. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(3), 601-620. doi: 10.1111/j.1468-2427.2009.00859.x
- Swyngedouw, E.** (2014) Where is the political? Insurgent mobilisations and the incipient “return of the political”. *Space and Polity*, 18(2), 122-136. DOI: 10.1080/13562576.2013.879774
- Şen, B.** (2005). Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar* içinde (ss. 127-159). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Şengül, T.** (2012). Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* içinde (ss. 59-113). Ankara: İmge.
- Talen, E.** (2015). Do-it-Yourself Urbanism: A History. *Journal of Planning History* 14(2), 135-148. doi: 10.1177/1538513214549325
- Tejerina, B., Perugorría, I., Benski, T. & Langman, L.** (2013). From indignation to occupation: A new wave of global mobilization. *Current Sociology*, 61(4), 377-392. doi: 10.1177/0011392113479738
- Tekeli, İ.** (2001). “Her Geçen Gün Geleceği Yeniden Yaratıyor ve Yeniden Kavırıyoruz”. *Geleceği Planlamak: Yeni Planlama Yöntemi/Dili, Yasal Düzenlemeler, Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu Kitabı*. TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Thompson, M.** (2015). Between Boundaries: From Commoning and Guerrilla Gardening to Community Land Trust Development in Liverpool. *Antipode*, 47(4), 1021–1042. doi: 10.1111/anti.12154
- Tornaghi, C.** (2014). Critical geography of urban agriculture. *Progress in Human Geography*, 38(4), 551 – 567. doi: 10.1177/0309132513512542

- Tracey, D.** (2007). *Guerilla Gardening: A Manuelfesto*. Canada: New Society Publishers.
- Tuğal, C.** (2013). Occupy Gezi: the limits of Turkey's neoliberal success. *Jadaliyya*. Erişim 03 Haziran, 2018 http://www.jadaliyya.com/pages/index/12009/occupy-gezi_the-limits-of-turkey's-neoliberal-succ
- Turney, J.** (2009). *The Culture of Knitting*. Oxford, UK: Berg.
- Türk, D.** (2008). Kitap İncelemesi: Jacques Rancière, Siyasalın Kıyısında. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2), 263-266.
- Türkün, A.** (2011). Urban Regeneration and Hegemonic Power Relationships. *International Planning Studies*, 16(1), 61-72. doi: 10.1080/13563475.2011.552473
- Url-1** <<http://www.sfcriticalmass.org/20th-anniversary/>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-2** <http://foodnotbombs.net/new_site/faq.php erişim tarihi>, 13.05.2018.
- Url-3** <<https://newsroom.unsw.edu.au/news/business-law/day-turning-parking-spaces-pop-parks>>, erişim tarihi 03.06.2018.
- Url-4** <<http://beautifultrouble.org/case/parking-day/>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-5** <<http://urbanrepairs.blogspot.com.tr>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-6** <<http://weburbanist.com/2017/05/17/city-hack-cyclists-create-diy-bike-lane-with-120-glued-on-plungers/>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-7** <http://sfist.com/2017/10/09/guerilla_group_installs_new_safety.php>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-8** <<https://www.treehugger.com/bikes/taking-back-streets-urban-repair-squad-builds-bike-lane-where-cyclist-was-killed.html>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-9** <<https://haekelmonster.wordpress.com/2015/05/01/the-art-of-yarn-bombing/>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-10** <https://www.bizbash.com/navigating_food_day_and_the_occupy_wall_street_kitchen_at_zuccotti_park/new-york/story/21708/>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-11** <<http://www.arkitera.com/haber/14984>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-12** <<http://prinzessinnengarten.net/about/>>, erişim tarihi 12.10.2017.
- Url-13** <<https://www.brooklyngrangefarm.com>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-14** <<http://www.hkfarm.org/us.html>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-15** <<http://www.luchtsingel.org/en/locaties/rooftgarden/>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-16** <<http://corpo.lufa.com/en/our-story.html>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-17** <<https://xxi.com.tr/i/avmde-permakultur>>, erişim tarihi 03.05.2018.
- Url-18** <<http://www.ekbicyeic.com/ek-bic/#hedeflerimiz>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-19** <<https://nextcity.org/daily/entry/los-angeles-urban-gardening-new-ordinance>>, erişim tarihi 13.05.2018.

- Url-20** <<http://everywheretaksim.net/tr/kuzguncuk-halki-kazandi-bostan-imara-acilmayacak/>>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-21** <<http://www.uskudar34.com/resimler/galeri/kuzguncuk-bostani-nda-cocuklar-toprakla-bulustu-2015-5.jpg>>, erişim tarihi 03.06.2018.
- Url-22** <<http://www.arkitera.com/haber/25327/tarihi-bostan-simdilik-kurtuldu>>, erişim tarihi 03.06.2018
- Url-23** <<https://yesilgazete.org/blog/2013/08/26/park-bostan-yilmaz-kilim/>>, erişim tarihi 03.06.2018.
- Url-24** <http://bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=7641>, erişim tarihi 13.05.2018.
- Url-25** <<https://m.bianet.org/bianet/ekoloji/157907-moda-bostani-na-otopark-yapilmayacak>>, erişim tarihi 03.06.2018
- Url-26** <<http://www.diken.com.tr/kentte-halk-bostani-bal-gibi-de-olurmus-moda-halki-tek-afet-toplanma-yeri-ve-bostanlarına-sahip-cikiyor/>>, erişim tarihi 03.06.2018.
- Url-27** <http://galeri3.arkitera.com/var/albums/kose-yazisi/simla-sunay/01/1962741_1396433830623191_1740087913_n.jpg.jpeg>, erişim tarihi 03.06.2018.
- Url-28** <<http://bostanhikayeleri.com/imrahorbostaniacilisi/>>, erişim tarihi 03.06.2018.
- Url-29** <<http://www.haberturk.com/uskudar-da-organik-tarimin-onu-daha-da-acildi-1667937>>, erişim tarihi 03.06.2018.
- Url-30** <<http://romabostani.org> erişim tarihi>, 12.10.2017.
- Url-31** <<https://TarlaTaban.wordpress.com/biz-kimiz/>>, erişim tarihi 12.10.2017.
- Uysal, E.** (2006). Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. *Planlama, Şehir Plancıları Odası Yayını*, 36, 77-92.
- Uzun, N.** (2006). İstanbul'da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme. D. Behar ve T. İslam (Ed.), *İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri* içinde (ss. 31-42). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünsal, Ö.** (2014). Neoliberal Kent Politikaları ve Direnişin Siyaseti: İstanbul'da Yeni Kentsel Muhalefet. A. B. Candan ve C. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (ss. 109-123). İstanbul: Metis.
- Üsküdar 2'nci Bostanına Kavuştu.** (2017). Erişim 18 Mart, 2018, <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/uskudar-2nci-bostanina-kavustu/992>
- Üsküdarlılar İmrahor Bostanı'nda Huzur Bulacak.** (2017). Erişim 18 Mart, 2018, <http://istanbultakipte.com/haberler/cevre/uskudarlılar-imrahor-bostanında-huzur-bulacak.html>
- Vesudevan, A.** (2011). Dramaturgies of dissent: the spatial politics of squatting in Berlin, 1968–. *Social & Cultural Geography*, 12(3), 283-303. doi: 10.1080/14649365.2011.564734

- Van Deusen, R.** (2005). Urban Design and the Production of Urban Space in Syracuse, NY. D. Wastl-Walter, L. Staeheli ve L. Dowler (Ed.), *Rights to the City*. International Geographical Union, Home of Geography Publication Series Volume III içinde (ss. 87-103). Rome: Società Geografica Italiana.
- Von Hassell, M.** (2002). *The Struggle for Eden: Community Gardens in New York City*. Westport, CT: Bergin & Garvey, Greenwood Publishing Group, Inc.
- Walton, J.** (2010). Practices of Neo-Ottomanism: Making Space and Place Virtuous in Istanbul. D. Göktürk, L. Soysal ve I. Türeli (Ed.), *Orienting Istanbul. Cultural Capital of Europe?* içinde (ss. 88-104). New York: Routledge.
- Warner, S. B.** (1987). *To Dwell is to Garden*. Boston: Northeastern University Press.
- White, C., Shopov, A., & Casson, A.** (2015). Heritage Under Threat: Saving the Ancient Gardens of Istanbul, Turkey. *The SAA Archaeological Record*, 15(1), 7-10.
- Wortham-Galvin, B. D.** (2013). An Anthropology of Urbanism: How People Make Places and What Designers and Planners Might Learn From It. *Footprint*, Autumn, 21-40.
- Yalçıntan, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgin, K., & Dünder, U.** (2014). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. A. B. Candan ve C. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (ss. 47-70). İstanbul: Metis.
- Yaraç, N.** (2015, 22 Kasım). Tüketime Merkezinde Üretime Yolculuk. Erişim 03 Haziran, 2018 <http://ekoik.com/tuketimin-merkezinde-uretime-yolculuk/>
- Yedikule Bostanları'nın Akıbeti Belli Oldu.** (2018, 17 Şubat). *Cumhuriyet*. Erişim 04 Haziran, 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cevre/928417/Yedikule_Bostanlari_nin_akibeti_belli_oldu.html#
- Yıldırım, A., & Şimşek, H.** (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yörük, E., & Yüksel, M.** (2014). Class and Politics in Turkey's Gezi Protests. *New Left Review*, 89(1), 103-123.
- Yücel, F.** (2015). Paris Sinemateki'nden Emek Sineması'na Seyir ve Direniş. A. Kuryel ve B. Ö. Fırat (Ed.), *Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik* içinde (ss. 269-290). İstanbul: İletişim.
- Zardini, M.** (2008). A new urban takeover. G. Borasi & M. Zardini (Ed.), *Actions: What you can do with the City* içinde (ss. 12-17). Montreal: SUN Architecture ve CCA.
- Zeiger, M.** (2011, 14 Mart). The Interventionist's Toolkit, Part 1. *The Design Observer* (Online). Erişim 03 Haziran, 2018 <http://places.designobserver.com/entryprint.html?entry=25408>

EKLER

EK A: Mülakat Soruları

EK B: Roma Bostanı Görüşmecileri

EK C: Tarla Taban Görüşmecileri

EK D: Cihangir Mahallesi Görüşmecileri

EK A

MÜLAKAT SORULARI

KULLANIM DÜZEYİ

- Bostanda neler yapıyorsunuz?
- Bostanı nasıl kullanıyorsunuz?
- Bostanı başkaları nasıl kullanıyor?
- Bostan kullanımı açısından cinsiyet, yaş bağlamında farklılıklar veya iş bölümü gözlemliyor musunuz?
- Bostandan maddi bir gelir elde ediyor musunuz?

ALGİSAL DÜZEY

- Bostanı nasıl tanımlarsınız?
- Bostan sizin için ne ifade ediyor?
- Bostanda yaptığınız işleri nasıl tanımlarsınız?
- Bostanla ilgili en çok hoşunuza giden şeyler ve gitmeyenler nelerdir?
- Bostanı kişisel hayatınızda önemli görüyor musunuz? Ne açılardan?

SORULAR

- Bostanı siz mi başlattınız? Nasıl? Nasıl karar verdiniz?
- Nasıl bostana gelmeye başladınız? Nasıl haberiniz oldu? Bostana gelme kararınızı kim/ne etkiledi?
- Bostana gelmekle ilgili temel motivasyonunuz neydi?
- Bostanı siz kişisel olarak nasıl kullanıyorsunuz?
- Bostana gelmekteki amacınız nedir?
- Sizce bostanı kullananların bostana gelmekteki amaçları nedir?
- Daha önce benzer bir deneyiminiz olmuş muydu?
- Ne sıklıkla geliyorsunuz? Neler yapıyorsunuz? Neler gözlemliyorsunuz?
- Bostanda ne kadar vakit geçiriyorsunuz?
- Bostanda neler yapılıyor?
- Siz gitmeye başladığınızdan beri bostanda değişen şeyler oldu mu?
- Belirli bir göreviniz var mı?
- Kaç kişi bostana aktif olarak geliyor? Yaşları kaç? Kadınlar mı erkekler mi? Çocuklar var mı?
- Bostanda eksik olduğunu düşündüğünüz veya olmasını istediğiniz şeyler var mı?
- Bostanın herhangi bir ihtiyacınızı karşıladığını düşünüyor musunuz?
- Bostanda daha fazla görmek istediğiniz türde aktiviteler var mı?

MEKAN POLİTİKASI VE SİYASAL EYLEMLİLİK

- Herhangi bir dernek, örgüt veya stk'ya üye misiniz?
- Başka kent hareketleri, projeleriyle ilişkiniz var mı? Neler, ne boyutta?
- Bostanda yeni şeyler öğrendiniz mi, yeni deneyimler yaşadınız mı?
- Bostana kişisel olarak kattığınız bir şey olduğunu söyleyebilir misiniz?
- Kendinizi politik biri olarak tanımlar mısınız?
- Kendinizi aktivist olarak tanımlar mısınız? Size göre bostana gelmenizle bu tanımınız arasında bir ilişki var mı?
- Kentte başka bostanlar da var mı? Onlara gidiyor musunuz? Onlar hakkında bilginiz var mı?
- Kentle ilgili herhangi bir başka bir eyleme/protestoya katıldınız mı? Neler? Bostana gitmeden önce/gittikten sonra?
- Sizce kentin daha fazla bostana ihtiyacı var mı? Neden?
- Bostanların kent için önemli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Bostanın yaşadığınız/kentle ilgili bir dönüşüm yaratabileceğini düşünüyor musunuz? Ne anlamda?
- Bostana gelmeden önce haberdar olmadığınız ve bostana katılımı farkına vardığınız şeyler oldu mu?

UYUM/DİRENİŞ EKSENİ

- Kent yönetiminden memnun musunuz?
- Memnun değilseniz, nelerden?
- Bostanı veya bostanla ilgili faaliyetleri muhalif faaliyetler olarak tanımlayabilir misiniz? Neden, ne açıdan?

EKOLOJİ VE KENT TARIMI

- Bostanda yiyecek üretimi yapılıyor mu?
- Neler üretiliyor?
- Ürettiklerinizi tüketiyor musunuz?
- Ürettiklerinizi bostanda çalışmayanlar da tüketebiliyor mu?
- Bostanın mahalleye/kente bir katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?
- Bostandan ekonomik kazanç sağlıyor musunuz? Bostandan herhangi biri ekonomik kazanç sağlıyor mu?
- Kentte gıda üretimiyle ilgilenen diğer kurum/kuruluş ve kişilerle ilişkiniz var mı?

GEÇİCİLİK/KALICILIK EKSENİ

- Bostanın tarihçesini biliyor musunuz? Ne zaman kuruldu?
- Sizce bostan uzun süre devam edecek mi? Niye?
- Bostanı yıllar sonra da bu mahallenin/kentin bir parçası olarak görmek ister misiniz? Niye?

KOLEKTİF/BİREYSEL EKSENİ

- Bostanı kişisel olarak mı kullanıyorsunuz? Bostana yalnız olarak mı gidiyorsunuz?
- Toplu etkinlikler düzenleniyor mu? Neler?

ÖRGÜTLENME VE DAYANIŞMA

- Görev dağılımı var mı? Belirli işlerin yapılmasını düzenleyen biri/bir grup var mı? Nasıl düzenleniyor? En baştan beri böyle miydi?
- Bostanla ilgili kararlar nasıl veriliyor? Lider var mı? Kim (ler) daha çok etkili?
- Sizin söz hakkınız var mı?
- Tartışmalar, anlaşmazlıklar, kavgalar oluyor mu? Nasıl çözülüyor?
- Bostanda yeni kişilerle tanıştınız mı?
- Bostan dışında birbirinizle görüşüyor musunuz? Nasıl?

AİDİYET VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

- Bostanda yeni insanlarla tanıştınız mı?
- Bostana gelen diğer kimselerle ne kadar yakınsınız? Neler paylaşıyorsunuz?
- Bostana gelen diğer kişilerle benzer bir amacı, dünya görüşünü paylaştığınızı düşünüyor musunuz?
- Bostanla duygusal bir ilişkiniz var mı?
- Bostanı korumanız gerektiğini düşünüyor musunuz?
- Eğer bostan olmasaydı, gündelik hayatınızda eksiklik hissediyor muydunuz?
- Kişisel veya kolektif olarak sadece bostanda yapabildiğiniz ama başka bir yerde yapamadığınız şeyler olduğunu düşünüyor musunuz?

KAMUSAL/ÖZEL EKSENİ

- Bostan herkese açık mı? Kullanan var mı? Nasıl kullanılıyor?
- Bostanla ilgili nereden haber alıyorsunuz?
- Bostana gelenler arasında bir haberleşme ağı/grubu var mı? Herkese açık mı?
- Sosyal medya hesapları var mı? Herkese açık mı?
- Mahallede/kentte bostanın bilindiğini düşünüyor musunuz?
- Bostanı tanıtmak ve katılım sağlamak için bir şey yapıyor musunuz? Neler?
- Bostanda farklı yüzler görüyor musunuz?

YASAL/ YASADIŞI EKSENİ

- Bostanda çalışırken kamu otoritelerinden izin aldınız mı?
- Bostanda çalışırken kamu otoriteleri veya polis güçleriyle sorun yaşadınız mı?
- Bostanda yaptığınız faaliyetlerin yasa dışı olduğunu düşünüyor musunuz?
- Yerel yönetimle herhangi bir ilişkiniz oldu mu? Yerel yönetimin bostanı sahiplenmesini, bakımına vs. katkıda bulunmasını ister miydiniz?

AÇIK/KAPALI EKSENİ

- Bostana katılmasını istediğiniz tür kimseler var mı?
- Bostana gelmesinden rahatsız olduğunuz kişiler var mı?
- Bostanda sizin açınızdan onaylanmayacak türde davranış, tutum sergileyenler var mı? Neler yapıyorlar?
- Bostan kullanımı konusunda ayrıcalıklı olduğunu düşündüğünüz kimseler var mı?
- Bostanı ve yaptığınız faaliyetleri gazetelerde, dergilerde, sosyal medyada daha fazla görmek ister miydiniz?
- Daha fazla kişi bostandan haberdar olsun ister miydiniz?

EK B**Çizelge B.1 : 1–14 numaralı görüşmecilere ait bilgiler.**

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Gelir	Semt
Görüşmeci 1	K	39	Üniversite-YL	Proje Yöneticisi	5000-8000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 2	K	46	Üniversite	Avukat Asistanı	5000-8000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 3	E	43	Üniversite	İşsiz	2000-4000 ₺	Galata
Görüşmeci 4	E	36	Üniversite	Müzisyen	2000-4000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 5	E	46	Üniversite	Araştırmacı	2000-4000 ₺	Şişli
Görüşmeci 6	E	48	Üniversite	Gazeteci–İşsiz	2000-4000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 7	E	45	Üniversite	Bilişimci	2000-4000 ₺	Galata
Görüşmeci 8	K	38	Üniversite	Takı Tasarımcısı	2000-4000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 9	K	50	Üniversite	Akademisyen	2000-4000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 10	K	45	Lise	Pilates Eğitmeni	2000-4000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 11	K	29	Üniversite	Sabun Tasarımcısı	2000-4000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 12	K	29	Üniversite	Peyzaj Mimarı	5000-8000 ₺	Sarıyer
Görüşmeci 13	K	51	Üniversite	Emekli	2000-4000 ₺	Cihangir
Görüşmeci 14	K	55	Üniversite	Oyuncu	2000-4000 ₺	Cihangir

EK C**Çizelge C.1 : 15–18 numaralı görüşmecilere ait bilgiler.**

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Gelir	Semt
Görüşmeci 15	K	23	Üniversite	Dernek Çalışanı	2000-4000 ₺	Ataşehir
Görüşmeci 16	K	24	Üniversite	Sosyal Meyda Yöneticisi	2000-4000 ₺	Rumeli Hisarı
Görüşmeci 17	K	27	Üniversite	Editör	2000-4000 ₺	Rumeli Hisarı
Görüşmeci 18	K	25	Üniversite	Öğrenci	2000-4000 ₺	Kadıköy

EK D**Çizelge D.1 : 1–12 numaralı mahalle sakinlerine ait bilgiler.**

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek
Mahalleli 1	K	35	Lise	Butik Börekçi
Mahalleli 2	K	26	Üniversite	Barista
Mahalleli 3	K	38	Üniversite-YL	Çevirmen
Mahalleli 4	E	46	Üniversite-YL	Doktora Öğrencisi
Mahalleli 5	E	36	Üniversite-YL	Akademisyen
Mahalleli 6	E	39	Üniversite	Kafe Sahibi
Mahalleli 7	K	25	Üniversite	Öğrenci
Mahalleli 8	E	67	İlkokul	Bakkal
Mahalleli 9	E	37	Ortaokul	Berber
Mahalleli 10	K	40	Üniversite-YL	Prodüksyon Şirketi Sahibi
Mahalleli 11	E	46	Üniversite	Tasarımcı
Mahalleli 12	K	28	Ortaokul	Kuaför

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Gökçe Öcal
Doğum Tarihi ve Yeri : 17.01.1978, Ankara
E-posta : gokceogokce@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2000, Hacettepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
- **Yükseklisans** : 2002, Boston Üniversitesi, ABD, Sosyoloji Bölümü

MESLEKİ DENEYİM:

- 2002-2011 yılları arasında Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı.
- 2012-2015 yılları arasında Yeditepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Yarı Zamanlı Öğretim Elemanı olarak çalıştı.
- 2014 yılında Bahçeşehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Yarı Zamanlı Öğretim Elemanı olarak çalıştı.
- 2018 yılı itibarıyla Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Yarı Zamanlı Öğretim Elemanı olarak çalışmaktadır.

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR VE SUNUMLAR:

- **Öcal, G.** 2013. Geographies of Transgression: Do- it -yourself Tactics in Everyday Life Spaces, *Ege Üniversitesi 14. International Cultural Studies Symposium*, 8-10 Mayıs, 2013, İzmir, Türkiye.
- **Öcal, G.** 2017. The Politics of DIY Ecologies: The Case of Istanbul Urban Gardens, *Universidad Diego Portales Santiado De Chile Knowledge/Culture/Ecologies KCE2017 International Conference*, 15-18 Kasım, 2017, Santiago, Şili.
- **Öcal, G., Erkut, G.** 2019. Kent Hakkı ve Katılımcılık Bağlamında Kendin Yap Kentleşme: Roma Bostanı Örneği. *Planlama*, Cilt 29, s.2. (yayın aşamasında)

DİĞER YAYINLAR VE SUNUMLAR:

- **Öcal, G.**, Erim, D. 2012. Industrial Heritage Sites and Spaces of Neoliberal Ordering. 39. *ICOHTEC Conference on Technology, the Arts and Industrial Culture*, 10-14 Temmuz, 2012, Barselona, İspanya.

